॥ श्री महावीर परमात्मने नमः ॥

પૂ૦ ઉપા૦ શ્રી લાવણ્યવિજય ગણિ નિર્મિત સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ–પ્રાચીન અવચૂરી સહિત

શ્રી દ્રવ્ય સપ્તતિકા ગ્રંથ

ગુજરાતી અનુવાદ સાથે

દહેરાસર–ઉપાશ્રય આદિ ધર્મસ્થાનોના
શાસ્ત્રીય વહીવટી તંત્રનું માર્ગદર્શન

॥ सच्चस्स आणाए उवट्ठिए मेहावी मारं तरइ ॥

—: પ્રકાશક :—

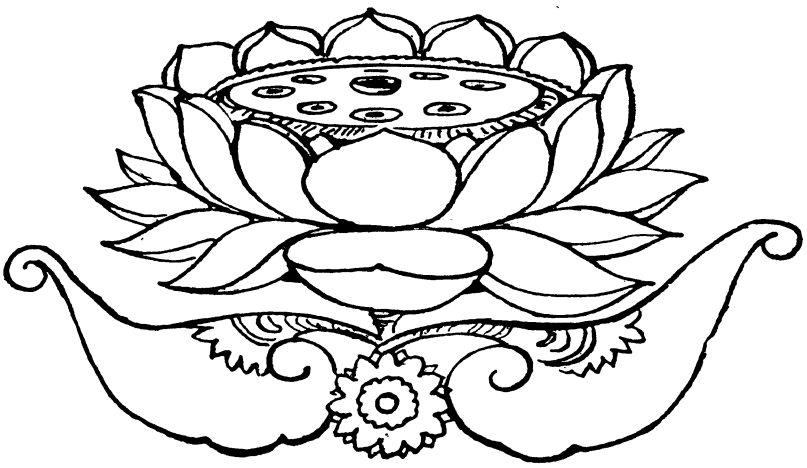
શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર સંઘની પેઢી
પિપલી બજાર
ઇંદોર સીટી [મ. પ્ર.]

વીર નિર્વાણ સં. ૨૪૯૪
વિક્રમ સંવત ૨૦૨૪

મૂલ્ય રૂા. ૧૦ (દશ)

આગમો. સં. ૧૯
પ્રથમાવૃત્તિ
૧૦૦૦

ધર્મસ્થાનોના દરેક વહીવટદારોએ ગુરૂગમથી
ખાસ આ ગ્રંથ વાંચવો જરૂરી છે.

દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથના સંપાદક

સાક્ષરશિરોમણિ વિદ્વદ્વર્ય સૂક્ષ્મવિચારક

પંડિત શ્રી પ્રભુદાસભાઈનું

મનનીય સાહિત્ય

(જેનું પ્રકાશન શ્રી અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન સંસ્કૃતિ રક્ષક સભા, ચાણસ્મા દ્વારા થયેલ છે. પ્ર૦)

૧ દિવ્ય પ્રકાશ

૨ શ્રી શ્વે. મૂ. જૈન કૉન્ફરન્સને માર્ગ-દર્શન

૩ થનારી ચૂંટણીના લાભાલાભ

૪ મનનીય નિબંધ સંગ્રહ

૫ પંડિત સુખલાલજીને હાર્દિક શુભેચ્છા-સૂચકપત્રનું આમંત્રણ

૬ શાસ્ત્રીય પુરાવા

૭ સ્પૃશ્યતા-અસ્પૃશ્યતા અને જૈનો

૮ ધાર્મિક ખાતાના વહીવટ કરનારાઓને ઉતાવળ ન કરવાની વિનંતી

૯ પ્રજાના ભલા માટે વિનોબાજીનો ખુલ્લો પત્ર

૧૦ હિન્દુ ધર્મસ્વ આયોગ (પ્રશ્નાવલી)

૧૧ શ્રી જિનપૂજા પદ્ધતિ સમાલોચના

૧૨ ધર્મ કોઈ રાજ્યસત્તાને તાબે નથી માટે જ ધર્મ સર્વોપરી છે.

૧૩ ટ્રસ્ટ એકટ અને ટ્રસ્ટીઓનો ધર્મ

૧૪ सुप्रीम कोर्टका निर्णय (हिन्दी और अंग्रेजी)

૧૫ શ્રી જૈન શાસન સંસ્થા (હિન્દી)

૧૬ જગતના તાતને હાર્દિક અપીલ

૧૭ મહાવીર પ્રભુનું ત્રિકરણ યોગે પ્રણિધાન

૧૮ મુંબઈ ટ્રસ્ટ એકટ અંગે ઉગ્ર વિરોધ

૧૯ અહિંસાના કેટલાક મૂળભૂત સિદ્ધાંત

૨૦ દહેરાસરમાં (ઇલેકટ્રીક) લાઈટો બંધ કરવા અંગે થયેલ ઠરાવ

૨૧ સાત ક્ષેત્ર વ્યવસ્થા

૨૨ ખેડુત અને મજુર વર્ગનો આજે થતો દુરુપયોગ

[અનુસંધાન ટાઈટલ પેજ ત્રીજા પર]

॥ श्री शंखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

वाचकप्रवर पू० श्री लावण्यविजयजी म० गणी

विरचित

स्वोपज्ञ टीका अने प्राचीन अवचूरि साथे

卐 श्री द्रव्यसप्ततिका ग्रंथ 卐

(गुजराती अनुवाद साथे)

धर्मसंस्थाओनी सफळ व्यवस्थित कार्यवाही माटे
शास्त्रीय सचोट मार्गदर्शन आपनार पोतानी
शैलिनो अत्युत्तम अद्वितीय ग्रंथ

"आणाप्पहाणो हि धम्मो"

प्रकाशक :
श्री जैन श्वे० संघनी पेढी
पिपली बजार
धंदार सीटी
(म. प्र.)

मूल्य
१० रुपिया
प्रथमावृत्ति
१०००

सहायक :
जुनारा खातानी
जैन पेढी
महेसाणा
(उ. गु.)

वीर नि० सं० २४९४

वि० सं० २०२४

—: પ્રાપ્તિસ્થાનો :—

(૧) શ્રી જૈન શ્વે૦ સંઘની પેઢી
પિપલી બજાર
ઇંદોર સીટી (મ. પ્ર.)

(૨) મુથારા ખાતાની જૈન પેઢી
મુ. મહેસાણા
(ઉ. ગુ.)

(૩) સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
હાથીખાના, રતનપોળ
અમદાવાદ-૧

(૪) સારાભાઈ પોપટલાલ ગજરાવાલા
નીલધારા, એલિસબ્રીજ
અમદાવાદ-૬

(૫) માસ્તર સેવંતીલાલ જૈન
જૈન પાઠશાળા
લાલબાગ
ભૂલેશ્વર, મુંબઈ-૪

પ્રકાશક :
શ્રી જૈન શ્વે૦ સંઘની પેઢી વતી
શ્રી ધેવરમલજી મહેતા અને માનમલજી માંડોત
પિપલી બજાર
ઇન્દોર સીટી (મ. પ્ર.)

મુદ્રક :
સંસ્કૃત વિભાગ : શ્રી કૃષ્ણ આર્ટ પ્રિન્ટરી
બ્યાવર (અજમેર) માં
બાકીનું બધું : શ્રી જયંતિ દલાલ
વસંત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ
ધીકાંટા ધેલાભાઈની વાડી
અમદાવાદ.

પ્રાસ્તાવિક

૧. શ્રી શાસન સંસ્થા અને શ્રી સંઘ

સુયોગ્ય આત્માઓને મુક્તિ આપવામાં પ્રબળ સાધનરૂપ પાંચ આચાર રૂપ–સામાયિકમય–મોક્ષમાર્ગની–એટલે કે ધર્મની યોગ્ય જીવોને સુલભતા કરી આપવા માટે મહાવિશ્વ–વત્સલ મહા અહિંસામય મહા કરુણાયુક્ત શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોએ જ તીર્થની મહાશાસન સંસ્થાની સ્થાપનાઓ કરી છે, બીજા કોઈ કરી શકે નહીં. એવી મહાશાસન સંસ્થા હોય છે. એટલે કે–સર્વ પ્રકારના વિધિવિધાનો પૂર્વકની વિશ્વની સર્વોત્કૃષ્ટ મહાધર્મ શાસન સંસ્થાઓ સ્થાપી છે. તેનું મહા સંચાલન તે ધર્મ માર્ગના યથાશક્તિ આરાધના કરનારાઓમાંથી યોગ્ય અધિકારો સાથેના શ્રી ગણધર આદિ સુયોગ્ય મહા અધિકારીઓ અને ભક્ત–સેવક–અનુયાયીઓ–યુક્ત શ્રમણ પ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરીને તેને પ્રભુજ સોંપતા હોય છે. તે પ્રમાણે, પોતાના શાસનનું સંચાલન, અંતિમ તીર્થંકર ભગવંત પરમાત્મા શ્રી મહાવીર વર્ધમાનસ્વામીએ વૈશાખ સુદિ ૧૧ ને દિવસે જ પોતે સ્થાપેલા શ્રી ચતુર્વિધ સંઘને સોંપેલું છે. જેમાં મુખ્ય ગૌતમ ગોત્રીય શ્રી ઇંદ્રભૂતિ પહેલા મહા શ્રમણ ભગવંત મુખ્ય હતા. (૨) બાળ બ્રહ્મચારિણી મહાઆર્યા શ્રીમતી શ્રમણી ભગવંતી શ્રી ચંદનબાળાજી હતા. એજ પ્રમાણે (૩) મુખ્ય શ્રાવક શ્રી શંખ અને (૪) મુખ્ય શ્રાવિકા શ્રી રેવતીજી હતા. તે શ્રી સંઘ અને શ્રી શાસનની મૂળ પરંપરા આજ સુધી ચાલી આવે છે.

૨. શ્રી જૈનશાસનની ધાર્મિક ભક્તિ!

એ રીતે–(૧) શ્રી શાસન સંસ્થા. (૨) શ્રી સંઘ. (૩) ધર્મમાર્ગ. (૪) પ્રભુના ઉપદેશ તથા આદેશ વિગેરેમય ધર્મશાસ્ત્રો પણ પરંપરાગત રીતે ચાલ્યા આવે છે. (૫) તે ચારેયને લગતા સાધનો, ઉપકરણો, સ્મરણ ચિહ્નો, સ્મરણ-સ્થાનો આરાધ્ય તીર્થો ભૂત અને ભવિષ્યની અને વર્તમાન ચોવીશીઓની બાબતો, આરાધનામાં સહાયકો, પ્રતીકો, ભક્તિથી સમર્પિત ભેટો, વિગેરેમય દ્રવ્ય અને ભાવરૂપ જૈન શાસનની માલિકીની, અને શ્રી સંઘના સંચાલન નીચેની અનેક વિધ દ્રવ્ય–ક્ષેત્ર–કાળ અને ભાવ રૂપ ધાર્મિક મિલ્કતો સદાકાળ અવશ્ય સંભવિત છે, જે વિશ્વમાં યથાયોગ્ય રીતે સર્વ ક્ષેત્રોમાં પથરાએલી હોય છે.

૩. એ મિલ્કતો વિષે શ્રી સંઘની જોખમદારીઓ

(૧) તેની વિધિ પૂર્વક શ્રી સંઘને પ્રાપ્તિ, (૨) તેનો સંગ્રહ. (૩) તેનું સર્વતોમુખી રક્ષણ. (૪) યથા યોગ્ય રીતે વહીવટી સંચાલન (૫) સંઘવર્ધન,

યોગ્ય વિનિયોગ, યોગ્ય ઉપયોગ વિગેરે વિગેરે. વિષેની તમામ કાર્યવાહી જવાબદારી અને જોખમદારી પૂર્વક સંભાળવાની ફરજને તે કાળના, ને તે ક્ષેત્રના શ્રી સંઘની હોય છે. તે અનુસાર વર્તમાન કાળે વર્તમાન શ્રી સંઘનાં એ ફરજ છે.

૪. શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથનો વિષય

તે ફરજ કેવી રીતે બજાવી શકાય? કોણ બજાવી શકે? તેમાં શી શી હરકતો ઉભી થાય? હરકત કરનારા કયા તત્ત્વો હોય? ફરજ બજાવવાથી શા ફાયદા? કેવા કેવા બાહ્ય અને આંતરિક ફાયદા થાય? કોણ તેવા ફાયદા મેળવી શકે? વિગેરે વિગેરે વિષે ગર્ભિત રીતે નિશ્ચય નયની દૃષ્ટિ પૂર્વકની વ્યવહાર નયની દૃષ્ટિથી તથા શિષ્ટ પુરુષોના લોક વ્યવહારની દૃષ્ટિથી અને તાત્વિક રીતે આ **દ્રવ્ય સપ્તતિકા** ગ્રંથમાં જેમ બને તેમ સુયોગ્ય રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

કેમકે–શાસન, સંઘ, ધર્મ શાસ્ત્રો અને ધાર્મિક સંપત્તિઓને લગતા અતિ ગહન વિષયો છે,

તથા વ્યવહાર નયની દૃષ્ટિથી તાત્વિક રીતે સમજુતી પૂર્વક આ **દ્રવ્ય સપ્તતિકા** ગ્રંથમાં–સંક્ષેપમાં પણ સચોટ રીતે અને શાસ્ત્ર પ્રમાણ સિદ્ધ રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. તેથી નાનો છતાં આ ગ્રંથ ઘણા જ મહત્ત્વનો બની રહે છે. જૈન શાસનના મહાતીર્થો; મંદિરો, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનભંડારો, ચતુર્વિધ સંઘની ધાર્મિક આરાધનાઓમાં ઉપયોગી ઉપકરણો, સાધક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર,–કાળ અને ભાવાત્મક સાધના ધર્મશાળાઓ વિગેરે વિગેરે કરોડો–અબજોનું બાહ્ય મૂલ્ય ધરાવે છે. તથા આંતરિક મૂલ્યની અપેક્ષાએ–અમૂલ્ય-અચિંત્ય મૂલ્ય ધરાવતા પદાર્થો રૂપ તે હોય છે.

ધાર્મિક સંપત્તિના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ, સંગ્રહ, સંવર્ધન, ભક્તિભેટ, આત્મ સમર્પણ, વહીવટી સંચાલન, આત્માર્થી જીવોના આત્માના ઉત્કર્ષ માટે ઉપયોગી થાય તે રીતે આજ્ઞા અને વિધિપૂર્વક વિનિયોગ, વિગેરેનું શાસ્ત્રીય પદ્ધતિસરનું માર્ગદર્શન આ ગ્રંથમાંથી મળી શકે તેમ છે.

૫. મહત્ત્વનો સમજવા જેવો પ્રશ્ન

આ જગત્માં ધન વિગેરેનો સંચય, વપરાશ, વહિવટ વિગેરે બહારથી જોકે સાંસારિક કાર્યો ગણાય છે. પરંતુ તેમાં સમજવા જેવું એ છે કે—સાંસારિક કાર્યો કે–મોક્ષ માર્ગમાં સહાયક ધાર્મિક કાર્યો, એ બન્નેય મન-વચન-કાયાની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓથી થઈ શકે છે. બન્નેયમાં તેની જરૂર પડે છે.

કોઇને લાત મારવામાં પણ કાયાથી કામ લેવું પડે છે. અને પૂજ્ય ગુરુ મહારાજશ્રીને વંદના કરવાનું કામ પણ શરીરથી જ થાય છે. એટલે કે–કોઇ પણ કામ પછી તે સાંસારિક હોય કે ધાર્મિક હોય, પરંતુ તે બન્નેય પ્રકારના કાર્યો મન–વચન–કાયાની પ્રવૃત્તિ વિના શક્ય નથી.

તેથી–રત્નત્રયી (સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન અને ચારિત્ર)ના સાધક કોઇ પણ કાર્યમાં લગાડેલી મન–વચન–કાયાની પ્રવૃત્તિ શુભ અને શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે. તેથી હિંસા, અસત્ય વિગેરે પણ જો પરંપરાએ–રત્નત્રયીની સાધક હોય, તો પણ તે–ધર્મ કૃત્ય હોય છે.

ગુરુ વંદન કરવા જનાર ભક્ત પગે ચાલીને જાય તેથી હિંસા વિગેરે દોષ અનિવાર્ય રીતે પાપ થતા દેખાતા હોય છે. પરંતુ તે રત્નત્રયીના સાધક હોવાથી હિંસા રૂપ નહીં પણ અહિંસા–ધર્મ–રૂપ બની રહે છે. આ રહસ્ય સમજવા જેવું છે.

એજ કામો રાગદ્વેષ પૂર્વક કરવામાં આવે, તો બહારથી હિંસા રૂપ ન જણાવા છતાં, હિંસા વિગેરે રૂપે ફળ આપતા હોય છે. આ વિવેક જો સમજ પૂર્વક અથવા ગુરુ આજ્ઞાથી ન કરવામાં આવે, તો જૈન શાસનની પ્રાપ્તિ સફળ થતી નથી. આ કારણે–આજ્ઞા, વિધિ, યતના, ભક્તિ, વિગેરે પૂર્વક આત્મવીર્ય ફોરવીને કરવામાં આવે, તો અશુભના આશ્રય રૂપ ન બનતાં, અનાશ્રવરૂપ, શુભઆશ્રવરૂપ, કર્મોના સંવર રૂપ, કર્મોની નિર્જરારૂપ, કર્મોની મહા નિર્જરારૂપ બની રહે છે. અને એ રીતે એ શ્રી તીર્થંકર નામ કર્મના બંધના કારણરૂપ તથા મોક્ષના કારણરૂપ બની રહે છે.

જો, આમ ન હોય તો અનુમોદવા લાયક મોક્ષની કોઇ ક્રિયા મળી શકશે નહીં.

૬. ગ્રંથ કર્તાની વિશિષ્ટ યોગ્યતા

આ ગ્રંથના કર્તા–વાચક શ્રી લાવણ્ય વિજયજીએ વિ૦ સ૦ ૧૭૪૪ માં આ ગ્રંથની રચના કરી છે. દેવાદિકના દ્રવ્યો વિષેની સમજ આપવાનો વીર્યોલ્લાસ જણાઈ આવે છે, જેથી "તે બાબતમાં આ વ્યવસ્થા ન પ્રવર્તે, અથવા અટકે." આ પ્રબળ ભાવના જણાઈ આવે છે. ખુબી એ છે, કે–આમાં સ્વરચિત બહુ જ થોડી ગાથાઓ હશે.

મોટેભાગે–શ્રી આગમો, પંચાંગી, તથા પૂર્વના સુવિહિત આચાર્ય–મહારાજાઓના ગ્રંથો વિગેરેની ગાથાઓનો સંગ્રહ કરીને ૭૧ ગાથામાં ગ્રંથની રચના કરી સમતિકા નામ સાર્થક રાખ્યુ છે. આ ઉપરથી સમજી શકાશે, કે–ગ્રંથ રચના ભલે ૧૭૪૪માં થઇ છે, પરંતુ તેમાંનો વિષય પ્રાચીન છે. ગાથાઓનું

મૂળ સ્થળ કયાં કયાં છે ? તે ઘણે ભાગે ગ્રંથકાર શ્રીએજ ઠામ ઠામ બતાવેલ છે. તેથી "આ દેવ-દ્રવ્યાદિકને લગતો વિચાર હાલમાં ૨૫૦-૩૦૦-૪૦૦ વર્ષો પૂરતો જ જુનો છે." એમ ન સમજવું. અજ્ઞાન ભાવ ધરાવતા જીવો ગમે તેમ સમજે એ જુદી વાત છે. ખરી વાત એ પ્રમાણે નથી.

તેથી અજ્ઞાન ભાવ ધરાવતા સામાન્ય સમજતા લોકો ગમે તેમ સમજે કે બોલે, તે અપ્રામાણિક વાતો તરફ લક્ષ્ય આપી શકાય નહીં.

૭. વિષયની ગંભીરતા

ગ્રંથકારશ્રીએ આ વિષયનો અભ્યાસ ઘણો વખત ગાળીને કરેલો હોય, એમ જણાઈ આવે છે. અને દરેકે-દરેક બાબતોની બહુ જ ચોક્કસાઈથી યોગ્ય નોંધ લીધી છે.

આ ગ્રંથનો વિષય ધાર્મિક મિલ્કતોને લગતો છે. કથા વાર્તા કે તત્ત્વ ચર્ચાને લગતો નથી જેથી કેટલેક અંશે નિરસ વિષય લાગશે પણ કાયદાના પુસ્તક-ની માફક આમાં પણ વ્યવસ્થિત રીતે ગૂઢ વાતો બતાવવાનું લક્ષ્ય છે. વ્યાખ્યાઓ, પારિભાષિક શબ્દો, ભેદો, પેટા ભેદો, ઉત્સર્ગ અપવાદ, અપવાદના પણ અપવાદ, વિધિ, નિષેધ, વિકલ્પ, શાસ્ત્ર પ્રમાણ, યુક્તિ, ઉપપાદન, સાબિતીઓ, પ્રમાણો વિગેરે કોઇ પણ વિષયના રીતસર શાસ્ત્રની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પૂર્વકની રચના પ્રમાણેની રચના મળી આવે છે.

૮. આ વિષયની વિશાળતા

જેમ-શાસન-સંઘ-ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન-પદાર્થ વિજ્ઞાન, શાસ્ત્ર, સ્યાદ્વાદ વિગેરે વિષયો સાથે સંબંધ ધરાવતી બાબતો જેમ વિશાળ પ્રસ્થાન ધરાવે છે, તેમ આ વિષયનું નિરૂપણ પણ ખૂબ વિશાળ પ્રસ્થાન ધરાવે છે. અને તેની સ્થૂલ સમજની માફક સૂક્ષ્મ સમજ પણ હોય છે. કેમકે-આમાં બતાવેલા દ્રવ્યના ભેદોમાં, બીજી રીતે, જૈન ધર્મના બીજા અંગો વિગેરે સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિથી સમાવેશ પામતા હોય છે. તે તથા-પ્રકારના ગુરુ મહારાજની સાન્નિધ્યમાં રીતસર અભ્યાસ કરવાથી સમજી શકાય તેમ છે.

દા. ત. દેવ-ગુરુ-ધર્મશાસ્ત્રમાં તથા ચાર પ્રકારના સંઘના ધર્મ પ્રેરક દ્રવ્યમાં દરેકનો સમાવેશ થઈ શકે તેમ હોય છે. શું બાકી રહે તેમ હોય છે ? તેથી જૈન શાસનની ધાર્મિક મિલ્કતોની વિસ્તૃત સમજમાં-શાસન-સંઘ-ધર્મ, શાસ્ત્રો, તથા મિલ્કતોની રક્ષા વિગેરેના નિયમો વિગેરેનો સમાવેશ થઈ શકે તેમ હોય છે. આટલીબધી વિશાલતા છે.

ગ્રંથકારે-મુખ્યપણે વ્યવહાર નય તથા વ્યવહારથી નિરૂપણ કરેલું છે.

છતાં–નિશ્ચય નયથી સમજવા જેવી બાબતો તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખેલ નથી. કયાંક કયાંક એ દૃષ્ટિથી પણ નિરૂપણ કરેલું છે.

૯. મુદ્રિત આવૃત્તિઓ અને આ સંસ્કરણ

આ ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે જુદી જુદી રીતે બહાર પડેલો છે. છતાં, તે વાંચવો ને વિચારવો દુર્લભ રહ્યો છે.

તેથી જેમ બને તેમ આ સંસ્કરણ, વાંચવા સમજવામાં સરળતા પડે, તેવી રીતે વિષયો છુટા પાડીને છપાવવા કોશીષ કરી છે. પરિશિષ્ટો અનુક્રમણિકા, પ્રસ્તાવના વિગેરે પણ સરળતાથી ગ્રંથ સમજવામાં સહાયક થાય, તેવી કોશીષ કરી છે. એમ વાંચકો બરાબર જોઇ શકશે.

ગ્રંથકારશ્રીએ પોતે જ લીધેલા જુદા જુદા શાસ્ત્ર ગ્રંથો વિગેરેના અવતરણો જેમ બને તેમ નામનિર્દેશ સાથે જુદા જણાઈ આવે તેમ બતાવવા કોશીષ કરી છે.

૧૦. હજી વધારે વિશિષ્ટ સ્વરૂપનું સંપાદન જરૂરી છે

છતાં કહેવું જોઇએ કે–હજી આ ગ્રંથનું પુનઃસંપાદન એવું થવું જરૂરી જણાય છે, કે–ગ્રથકારોના દરેક અવતરણો, શાસ્ત્ર ગ્રંથાન્તરોના પાઠો વિગેરેના પૂરા નામ અને યોગ્ય સ્થળોના નિર્દેશો સાથે સંપાદન કાર્ય થવું જોઇએ.

તથા ગ્રંથકારશ્રીએ જેમ બને તેમ વૃત્તિમાં પણ બીજા શાસ્ત્રોમાંથી ઘણા પાઠો લીધેલા જણાય છે. તે આ સંસ્કરણમાં બધા સ્પષ્ટ રીતે જુદા પાડી બતાવાયા નથી. તે જુદા પાડી બતાવવા જરૂરી ગણાય.

ઉપરાંત, શ્રી આગમોથી માંડીને, શ્રી પૂર્વાચાર્ય મહારાજાઓના અનેક શાસ્ત્ર ગ્રંથોમાં આ વિષયને લગતી બાબતોના પાઠો, સમજ પડે તેવી રીતે પાછળ પરિશિષ્ટમાં બતાવવા જરૂરી ગણાય.

જેથી આ વિષયની રજુઆત બહુ જ સારી રીતે થઈ ગણાય. જોકે–આ સંસ્કરણમાં તે દિશામાં થોડા પ્રયત્નો દેખાય છે. પરંતુ તે પૂરાં થાય તો યોગ્ય ગણાય. તેમ છતાં ચાલુ વ્યવહારમાં આ બાબતો ટૂંકમાં સમજવા માટે ગ્રંથ ઘણો જ ઉપયોગી છે. તેમજ સહાય કરનાર છે. તેમાં બે મત નથી.

ગ્રંથકારશ્રીએ જેમ બને તેમ વૃત્તિની રચના લગભગ ૯૦૦ શ્લોકમાં સમાવી અતિસંક્ષેપમાં કર્યો છે, છતાં ઘણું ઘણું સમજાવી દીધું છે.

૧૧. ગ્રંથનું નામ

“જૈન શાસન ધર્મદ્રવ્યવ્યવસ્થા વિચાર સપ્તતિકા” આ નામથી

ગ્રંથનો વિષય સ્પષ્ટતાથી સમજી શકાય તેમ છે. પરંતુ તેને ટુંકાવીને "દ્રવ્ય સમતિકા" નામ રાખવામાં આવ્યું છે.

૧૨. ધર્મક્ષેત્રમાં આજની દરાદાપૂર્વકની અન્યાય પૂર્ણ ડખલો.

(૧) સંત સાહી જૈન શાસનને બદલે-તેમાં અસૈદ્ધાંતિક લોક શાસનની વિનાકારણ દરમ્યાનગીરી પ્રવેશાવાય છે. પરંપરાગત શ્રી સંઘના અધિકારોના બદલે (૨) પબ્લીક ટ્રસ્ટ એકટના કમીશનર તથા આડકતરી રીતે રાજ્યના બીજા ખાતાંઓની અને અમલદારોની દરમ્યાનગિરી પ્રવેશાવાય છે. (૩) પાંચ આચારમય ધર્મ કાર્યમાં વાપરવાને બદલે બીજા દુન્યવી કાર્યોમાં વાપરવા આ મિલકતો તક મળે લઈ જવાના આદર્શો અને દૂરગામી ઉદ્દેશો રાખવામાં આવે છે. (૪) બહારના દેશના અમુક જ લોકોના હિતના આદર્શોના કાયદાને મુખ્ય સ્થાન આપવા બાદ શાસ્ત્રાજ્ઞાઓને સ્થાન આપવાની કામ ચલાઉ નીતિ રખાયેલી છે. જેથી શાસ્ત્રાજ્ઞાઓ બાધિત થતી રહે છે. અને (૫) ધાર્મિક મિલકતો જૈન ધર્મની છતાં, તેને જાહેર જનતાની મિલકતો ગણાવી. તેને આધારે રાજ્યતંત્રની સરકારો પોતે પોતાનો કબજો અને ગર્ભિત માલિકી તેના ઉપર માની, વહીવટ ચલાવરાવતા હોય છે. ને બીજી ઘણી ડખલો પ્રવેશાવાતી હોય છે. તેની વિગતવાર સમજ લંબાણના ભયથી અહીં આપી નથી

આથી વિશેષ અન્યાય ના જુલ્મના બીજા દાખલા મળવા સંભવિત જણાતા નથી. આવું કદી જગતમાં બન્યું નથી. રાજ્યતંત્ર નોકરી કરતા ચોકીયાતની જેમ રક્ષણમાં સહાયજ થઈ શકે છે. પરંતુ દરમ્યાનગિરી કે થોડી પણ માલિકી ન સ્થાપી શકે. તો પછી સર્વેસર્વા તેનો માલિકી સ્થાપવાની તો વાત જ શી ? આ અન્યાયની નાગચૂડમાંથી જૈન ધર્મના ધાર્મિક સ્તંભો અને ધાર્મિક સંપત્તિઓ છોડાવવા માટે પેઢી દર પેઢી સતત જાગ્રત રહેવું જોઇશે.

જ્યારે આજના આંતરરાષ્ટ્રીય ટ્રીબ્યુનલો કે-આજના આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયતંત્રના વિશ્વ અદાલતના તાબામાં જગતની બધી બાબતો હોવાનું મનાય છે, તો તે ન્યાયતંત્ર પણ કોઈ પણ દૂરની મહાસત્તાને તાબે હોવું જોઇએ. અને જો એમ હોય તો, એવી રીતની સત્તા અને માલિકી ચાલુ કરવી, એ યોગ્ય ન્યાયની પાયા ઉપર શી રીતે સંભવી શકે તેમ છે ? તો એ રીતે અન્યાયના પાયા ઉપરના કાયદાના ધોરણોથી સર્વાધિકાર, સત્તા માલિકી વિગેરે શી રીતે સ્થાપી શકાય ? તેને યોગ્ય ન્યાયના કોઈ પણ સિદ્ધાંતનો ટેકો નથી. એમ પ્રાચીન શોધ ઉપરથી જણાય છે, આર્થિક, સામાજિક, તથા રાજ્યકીય તંત્રનો ઉત્પાદક મૂળ તો ધર્મ જ છે. તે ધર્મ અને તેના તે બે અંગો ઉપર રાજ્યકીય સત્તા વિગેરે સંભવી શકતા જ નથી.

છતાં, વિદેશીય સત્તાની અસર ભારતના ધર્મો ઉપર પણ જેમ તેમ કરીને પણ ગમે તે બ્હાનાથી ઠોકી બેસાડવામાં આવેલ છે. તેમાં ન્યાય શી રીતે સંભવે છે!

ત્યારે–ખ્રીસ્તી ધર્મના મુખ્ય કેન્દ્ર રૂપ વડા ધર્મગુરુ પોપ, તથા તેની વેટીકન રાજ્યધાની વિગેરે ઉપર આ જગતનું કોઇ પણ પ્રકારનું નિયંત્રણ રખાયેલ જ નથી. તો ભારતના પ્રાચીનતમ મહાન ધર્મો ઉપર શા આધારે ઠોકી બેસાડાયેલ છે? તેના સાચા કારણો કોઈ બતાવી શકતા નથી. છતાં લોકોના અજ્ઞાનથી, લાલચો બતાવીને, તથા ગુપ્ત ગોઠવણોથી, આપણા થોડા વખત પહેલાના આગેવાનોને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તે જાળમાં બહારવાળાઓએ દૂર દૂરના પ્રયત્નોથી ફસાવી લીધેલા છે. તે એક આ દુનિયામાં મહા નવો અન્યાય શરૂ થાય છે. તેમાંથી સર્વજ્ઞ પ્રભુનું શાસન છુટે, તેવી હંમેશ સદ્ ભાવના ભરી ભાવના ભાવતા રહી, તે સુ-દિવસની રાહ જોતા રહેવું જોઈએ.

૧૩. દેવાદિ દ્રવ્ય વિષે કુતર્ક ન કરવા જોઈએ.

કેટલાક ભાઈઓ–"ગરીબ અને બેકાર જૈન બંધુઓને આજીવિકા માટે દેવ દ્રવ્ય વિગેરે કેમ આપી ન શકાય! આવા પ્રશ્નો ઉઠાવે છે. અનેક રીતે સાધર્મિક ભાઈઓની દયા ચિંતવે છે તે શી રીતે યોગ્ય છે?

સાધર્મિક બંધુઓની ભક્તિ કરવી, તે ઘણું યોગ્ય છે પરંતુ તેની પાછળ વિવેક વિગેરે હોવા જોઈએ કે નહીં?

ખરી વાત એ છે કે–એ ભાઇઓ ધાર્મિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા નથી કેમકે તે બાબતનો તેઓને અભ્યાસ નથી હોતો.

તથા સાધર્મિક ભાઈઓ ગરીબ અને બેકાર બને છે, તેમાં વિદેશીય ધંધા દ્વારા લુંટ તથા શોષણ કારણભૂત હોય છે. તે રોકવા પ્રચાર કરવાને બદલે ધાર્મિક દ્રવ્ય તરફ નજર દોડાવવાનું પણ બહારવાળાઓ જ શીખવ્યું હોય છે, જેથી તે જાતના કાયદા કરવામાં આ જાતના પ્રચારથી લોકમત મેળવવાને નામે કાયદા કરી શકાય અને ભારતીય ધર્મ ક્ષેત્રમાં સત્તાપૂર્વકની દરમ્યાનગીરી કરી શકાય.

અને એ રીતે ધાર્મિક દ્રવ્યો સાધનો મિલકતો ઉપર નિયંત્રણો આવવાથી તથા તેનો બીજા કામે ઉપયોગ થવાથી તો ધર્મક્ષેત્ર નબળું પડતું જાય, જેથી બહારના ધર્મના પ્રચારને મોટા પ્રમાણમાં અવકાશ મળતો જાય.

આવા કેટલાક દુરગામી હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખીને બહારવાળાઓએ પોતાની તરફેણમાં લોકમત કેળવવા ઘણી ઘણી બાબતો ફેલાવેલ છે. તેની

આગળ પાછળની કુભાવના સમજ્યા વિના ઘણા ભાઈઓ ઉપાડી લે છે. અને પછી એવા અજાણ બંધુઓનું જુથ રચીને ધાર્મિક દ્રવ્ય ઉપર આઘાત પહોંચા ડનારા કાયદાને આવકારી ધર્મની મહા આશાતના પાપના ભાગીદાર બને છે.

એક મુનિ મહારાજશ્રીને બે રોટલી દાનમાં વહોરાવી, તેમાંથી એક પાછી માગવા જેવી વાત ધાર્મિક નાણા દુન્યવી કામમાં ખર્ચવા લઈ જવાની વાત બની રહે છે, તે ભાઇઓએ વિચારવું જોઈએ. ધર્મતંત્રના આગળ પાછળના અંગ પ્રત્યંગો વિગેરેની વ્યવસ્થાને ન સમજનારા કેટલાક ભાઈઓનો સાથ મળી જાય અને એ શ્રીમંત કે પદવીધર હોય તેથી શું ? તેમની સાથે વગર વિચારે કેમ બેસી જવાય ?

શાંતિથી કોઈપણ ધર્મના ધર્મિષ્ઠોએ આ વિચારવા જેવું નથી ? તો પછી જૈનશાસનના અનુયાયિઓ તેની ઉપેક્ષા શી રીતે કરી શકે ?

૧૪. આ ગ્રંથનો સદ્‌ઉપયોગ

છેવટે વિવેકી સુજ્ઞ ધાર્મિક ખાતાઓ (ક્ષેત્રો–ખિત્તાઈ) ના વહીવટ કરનારાઓને અને શાસન ભક્ત પૂજ્ય વર્ગ વિગેરેને ભારપૂર્વક જણાવ્યા વિના રહી શકાતું નથી કે–આ ગ્રંથને માત્ર કબાટ કે ગ્રંથભંડારની શોભા રૂપ ન બનાવી દેતાં ધાર્મિક વહીવટોમાં માર્ગદર્શક રૂપે સમજી યોગ્ય અધિકારીઓની દોરવણી તળે રહસ્યો સમજવા પૂર્વક ગ્રંથનો યોગ્ય રીતે સદુપયોગ કરે, કેમકે–આની જરૂર વારંવાર પડે તેમ છે. વિશેષમાં એ પણ રજુઆત કરવી અસ્થાને નથી કે–આજે વહીવટમાં ગુંચવણો વહીવટદારોને ન મુંઝવે, માટે–યોગ્ય રીતે મળીને તેવી બાબતોમાં આજ્ઞા સંગત રીતે યોગ્ય માર્ગદર્શન આપનારી સ્પષ્ટતાઓ કરી લેવી જોઈએ. જેથી શ્રાવક વર્ગ સારી રીતે સરળતાથી વહીવટ કરી શકે.

૧૫. ધાર્મિક વહીવટ એ એક જાતની ધાર્મિક ક્રિયા છે.

જૈન ધાર્મિક મિલકતોના ખાતાઓનો વહીવટ કરવો, એ પણ એક જાતની ધાર્મિક વિધિ છે. ધાર્મિક અનુષ્ઠાન છે. ધર્મ–ક્રિયા છે. પાંચ આચારોમાં તેને લગતી બાબતો જોડાયેલી મળી આવે છે તેથી તીર્થંકર નામ કર્મ જેવું મહા પુણ્ય કર્મ બંધાય છે. તથા તેમાં ખામી રાખવામાં આવે તો તેના પ્રાયશ્ચિત લાગે છે. તેના માટે પ્રાયશ્ચિત પણ બતાવવામાં આવેલા છે. આ સ્થિતિ છે આજના કાયદાના જાણકારોને સત્ય સમજાવવા આપણે સક્રિય અને સફળ કોશીસ કરવી જોઈએ આમ હોવાથી તેમાં હસ્તક્ષેપ એ ધર્માચરણમાં હસ્તક્ષેપ રૂપ બની રહે છે. આ બાબત કાયદાના જાણકારો મારફત આપણે તથાપ્રકારના

નિષ્પક્ષપાતી અધિકારીઓને સમજાવવાની વ્યવસ્થિત કોશીષ કરવી જોઈએ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુના શાસન અને શ્રી સંઘ ઉપર નિયંત્રણ એ "**न भूतो न भविष्यति**" જેવી એક આશ્ચર્યકારક દુર્ઘટના બની છે. એમ સચોટ રીતે સમજવાની જરૂર છે.

૧૬. ભ્રમનિરાસ

"રાજ્ય સત્તાની દરમ્યાનગિરીથી વહીવટો વધારે સારા રહે છે." એ વાહિયાત દલીલ છે. તે વિના પણ શાસન અને સંઘ શું ન રાખી શકે? આજ સુધી લાખો વર્ષોથી શી રીતે ટકતું આવ્યું છે? ખરી રીતેઆ દરમ્યાનગીરીની પાછળ ધાર્મિક દ્રવ્યની રક્ષાનો શુદ્ધ ઉદ્દેશ કયાં છે? તક આવે બીજે ખેંચી જવા માટે કબજો કરી રાખવાની નેમ નથી એ કોણ સાબિત કરી શકે તેમ છે? કે તેમાં જરૂરી સેવા રાજ્ય સ્થાપિત કરવાની બાબત વિષેનું દુઃખ જણાવવામાં આવે છે.

શ્રી શંખેશ્વરજી મહાતીર્થ
સં૦ ૨૦૨૪ જે. વ. ૨

પૂ૦ ઉપાધ્યાય તપસ્વી શ્રી ધર્મસાગરજી મ.
શિષ્ય મુનિશ્રી અભયસાગર ગણી
ચરણોપાસક
નિરૂપમસાગર

સંપાદકીય

જિનશાસનની વ્યવસ્થા પદ્ધતિ આદર્શ છે, ગમે તેટલા કાળના ઝપાટા આવે તો પણ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોએ સ્થાપેલ વ્યવસ્થા તંત્ર અટૂટ છે.

કેમકે રાગભાવના પાયા પર મંડાયેલ સંસારની જડ ઢીલી કરનારા વીતરાગ ભાવને મુખ્ય રાખીને જિનશાસનની સઘળી વ્યવસ્થા ગોઠવાયેલ છે.

આવી આદર્શ વ્યવસ્થાની માહીતી પૂરો પાડતો આ ગ્રંથ સુવ્યવસ્થિતપણે પુનર્મુદ્રિત બની શ્રી સંઘ સમક્ષ ઉપસ્થિત કરાય છે.

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં મહેસાણાની અવયૂરિવાળી પ્રત તથા છાણી અને સુરતના જ્ઞાન ભંડારની હસ્તલિખિત પ્રતોની ઘણો સહયોગ મળ્યો છે.

વર્તમાન કાળે બુદ્ધિવાદનો દુરુપયોગ કરવાના અનેક સાધનો વધી રહ્યા છે. જિનશાસનની અંતરંગ વ્યવસ્થામાં પણ બુદ્ધિવાદની વિકૃતિથી નાણાંકીય વહીવટને વ્યાવહારિક કાર્ય માની શાસ્ત્રનિરપેક્ષતા આજના વહીવટદારોમાં કાળ બળે પાંગરતી જાય છે. તેને અટકાવવા આવા ગ્રંથોનું વાંચન, મનન, પરિશીલન જરૂરી છે.

આ દૃષ્ટિકોણથી પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નનું સંપાદન કર્યું છે.

શક્ય પ્રયત્ને આમાં શુદ્ધિ પરત્વે પુરતું ધ્યાન આપ્યું છે છતાંય છદ્મસ્થતાના કારણે કે દૃષ્ટિદોષ આદિથી રહી ગયેલી ભૂલો માટે મિથ્યા દુષ્કૃતમાંગવા પૂર્વક પ્રસ્તુત ગ્રંથના પઠન–પાઠનાદિથી પુણ્યાત્માઓ જિનસાનની આદર્શ વ્યવસ્થા પદ્ધતિનો મર્મ સમજે એ મંગલ કામના.

૨૦૨૪
જે૦ સુ૦ ૧૫

લી.
સંપાદક.

પ્રકાશક તરફથી.....

દેવગુરૂ કૃપાએ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ સમક્ષ ધર્મ દ્રવ્યની શાસ્ત્રીય મર્યાદા પ્રમાણે સુરક્ષા કરવાની માહીતી આપનાર **"શ્રી દ્રવ્ય સપ્તતિકા ગ્રંથ"** વિશિષ્ટ પદ્ધતિથી સંપાદન કરેલ અને સરળ ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રસ્તુત કરતાં ખૂબ જ આનંદ થાય છે.

જિન શાસનની આરાધના દ્વારા વીતરાગ ભાવની કેળવણી દરેક ધર્મના અનુષ્ઠાનોમાં ગૂંથાયેલી હોય છે, વિશેષ કરીને અર્થ–કામની દુનિયામાં રહેનારા ગૃહસ્થોને વીતરાગ ભાવ તરફ વધારવા માટે "કાંટે કાંટાને કાઢે"ની જેમ ધર્મસ્થાનોના નાણાં તંત્રની સફળ વ્યવસ્થા કરવાની આદર્શ પદ્ધતિ વિચારક પુણ્યાત્માઓ માટે આદરણીય બતાવી છે.

આ પદ્ધતિનું સફળ રેખાચિત્ર આ ગ્રંથમાં માર્મિક રીતે છે.

ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારો માટે આ ગ્રંથ માર્ગદર્શક–ભોમિયા રૂપ છે.

ભલે કે આ ગ્રંથમાં જણાવાયેલી કેટલીક વિગતો આગમિક અને ગહન છે. ગુરૂગમની જરૂર તો પડવાની જ, છતાં એકંદર આ ગ્રંથ ધર્મદ્રવ્યના સાનુબંધ સંરક્ષણ માટે ખૂબ જ ઉપયોગી માર્ગદર્શન આપનાર છે.

આ ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં પ્રતાકારે પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તેમ જ ગુજરાતી અનુવાદ પણ પ્રગટ થયેલ છે.

પણ આજના વિસંવાદી વાતાવરણમાં યોગ્ય માર્ગદર્શન આપી શકે તેવું તે ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય–મુદ્રણ કાર્ય ન હોઈ પૂ. આગમ સમ્રાટ, ધ્યાનસ્થ સ્વર્ગત આગમોદ્ધારક આચાર્ય **શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.** પટ્ટધર વાત્સલ્ય-સિંધુ **પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય શ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશસાહેબજીએ** પૂ. આગમો. શ્રીના પરમ વિનેય **શાસન પ્રભાવક આ. શ્રી ચંદ્રસાગર-સૂરીશ્વર** શિષ્યરત્ન **પૂ. શાસન સુભટ ઉપાધ્યાય તપસ્વી શ્રી ધર્મસાગરજી** મ.ની હાડોહાડ શાસન રક્ષાની ભાવના અને તમન્ના ભરી પ્રેરણાથી વિવિધ શાસન રક્ષાના કાર્યો કરનારી **શ્રી જૈન સંસ્કૃતિ રક્ષક સભા ચાણસ્મા** હસ્તે બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એકટની સુપ્રિમ હાઈકોર્ટ દિલ્હીમાં અપીલ વખતે આ ગ્રંથે ખૂબ જ મહત્ત્વનો સહયોગ આપેલ.

તે પ્રસંગે પૂ૦ ઉપાધ્યાય ભગવંતે આ ગ્રંથ વ્યવસ્થિત રીતે છપાવીને ધર્મસ્થાનોના વહીવટદારોને સુયોગ્ય જાણકારી પ્રાપ્ત થાય તેની ભાવના થયેલી તે મુજબ પૂ. ઉપાધ્યાય મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી ઘણા કામોમાં ગુંથાએલા અને નાદુરસ્ત તબીયત છતાં તાત્વિક વિચારક વિદ્વદ્રત્ન સાક્ષર શિરોમણિ **પં. પ્રભુદાસભાઈએ** સંપાદનનો ભાર સ્વીકાર્યો.

આ ગ્રંથ ઉપરની પ્રાચીન હ૦ લિ૦ અવચૂરિવાળી પ્રત **મહેસાણા યશોવિ. જૈન પાઠશાળા**ના જ્ઞાન ભંડારમાંથી મળી આવતાં ખૂબ જ અનુકુળતા રહી.

સંપાદકશ્રીએ છાણી, સુરત આદિ જ્ઞાન ભંડારોની હ૦ લિ૦ પ્રતિઓ મેળવી યથાશકય સંશોધનમાં ખૂબ જ પ્રયત્ન ઉઠાવ્યો છે. છેવટે ખૂબ જ શ્રમ ઉઠાવીને આ ગ્રંથનો અવચૂરિ સાથે નવેસરથી સરળ ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ પણ કરી આપ્યો.

આ રીતે આ ગ્રંથને વધુ ઉપયોગી બનાવવા સંપાદકશ્રી એ અવર્ણનીય શ્રમ ઉઠાવ્યો છે. તે બદલ અમે તેમના ઋણી છીયે.

આ ગ્રંથના સંશોધનનું કાર્ય બનતી કાળજીથી કરવામાં આવ્યું છતાં દૃષ્ટિદોષ આદિથી રહી ગયેલ ભૂલોનું પરિમાર્જન તથા બીજી પણ ગ્રંથને વ્યવસ્થિત પ્રકાશિત કરવાની અનેક જવાબદારીઓને પૂ-ઉપા૦ શ્રી મ૦ ના નિર્દેશાનુસાર **પૂ-ઉપા૦ ભગવંતના શિષ્ય મુનિ અભયસાગર ગણી શિષ્ય સેવાભાવી મુનિ શ્રી નિરૂપમસાગરજીએ** સહર્ષ ઉઠાવી છે. તે બદલ અમે તેઓને ભાવભરી વંદના પૂર્વક અનુમોદના કરીએ છીએ

આ ગ્રંથના પ્રકાશનનો ખર્ચ **મહેસાણા જૈન સુધારાખાતાની પેઢીના** કાર્યવાહકોએ જ્ઞાન ખાતામાંથી આપીને અપૂર્વ ધર્મપ્રેમ દાખવ્યો છે. તે બદલ અમે તેઓના ધર્મપ્રેમની નોંધ લઈએ છીએ.

આ ગ્રંથનો સંસ્કૃત વિભાગ બ્યાવર (અજમેર) પ્રેસમાં છપાએલ છે. બાકીનો ગુજરાતી વિભાગ આદિ અમદાવાદમાં વસંત પ્રેસમાં છપાએલ છે.

આ મુદ્રણકાર્યમાં હાર્ટએટેકની નાજુક તબિયતે પણ ધક્કા-ફેરા તથા કાળજી રાખીને સક્રિય સઘળો સહકાર આપનાર સેવાભાવી **શ્રી સારાભાઈ પોપટલાલ ગજરાવાલા**ના ધર્મપ્રેમની જેટલી અનુમોદના કરીએ તેટલી ઓછી છે.

પૂરો ખર્ચ આ પ્રકાશનમાં મળેલ છતાં કિંમત કેમ ? એ પ્રશ્ન અસ્થાને નથી. પણ તેનો ખુલાસો એ છે કે જ્ઞાનખાતામાંથી આ ગ્રંથ છપાયો છે. તો સાધુ-સાધ્વીજીને જ આ ગ્રંથ કામ આવી શકે.

ગૃહસ્થીઓએ તો નકરો-કિંમત આપ્યા વિના દેવદ્રવ્યની કે જ્ઞાનદ્રવ્યની ચીજ વાપરી શકાય નહીં તેથી પડતર ખર્ચની કિંમત રાખી છે. તે રકમ જ્ઞાન ખાતે જમા થશે. જેમાંથી બીજા ગ્રંથોનું પ્રકાશન થઈ શકશે.

છેવટે છદ્મસ્થતાના કારણે કે દૃષ્ટિદોષથી રહી ગયેલી ભૂલો માટે ક્ષમાયાચના સાથે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘને નમ્ર વિનંતિ છે કે આ ગ્રંથનો સદુપયોગ વધુ પ્રમાણમાં કરે-કરાવે અને સંપાદકના અને અમારા પ્રયાસને સમૃદ્ધ બનાવે.

વીર નિ. સં. ૨૪૯૪
વિ. સં. ૨૦૨૫, જેઠ સુદ ૨
પીપલી બજાર, ઇન્દોર (સીટી)
નં. ૨ (મ. પ્ર.)

લી.
પ્રકાશક
શ્રી જૈન. શ્વે. સંઘકી પેઢી

अनुक्रमणिका

वृत्तिसह मूल	पृष्ठानि	अनुवाद	पाना
गाथा १	**३-५**	**गाथा १**	**३-५**
मंगलाचरण	३	मंगलाचरण	३
विषय	३	देवगुरुनुं स्वरूप	४
देव-गुरु-स्वरुप	४	संबंध प्रयोजन	५
संबंध प्रयोजन	५		
गाथा २	**७-११**	**गाथा २**	**५-८**
देवादि-द्रव्य-व्याख्या	७	देवादि द्रव्योनी व्याख्या	५
कदा न देवादि द्रव्य ?	८	देवादि द्रव्य क्यारे न गणाय ?	६
मृग-श्रावक-कथा	८	मृग श्रावकनी कथा	७
न देवादि-द्रव्य दृष्टांत	१०	देवादि द्रव्य न थाय, तेनां दृष्टान्तो	८
सप्त द्वार		**सात द्वारो**	
गाथा ३	**१२-१३**	**गाथा ३**	**८-९**
सप्त द्वार	१२	सात द्वारो	९
द्वार-प्रयोजन	१३	द्वारोनुं प्रयोजन	९
१ भेद द्वार		**१. भेदद्वार**	
गाथा ४	**१४-१७**	**गाथा ४**	**१०-१२**
पञ्च भेद	१४	द्रव्यना पांच भेदो	१०
भेद-व्याख्या	१४	भेदोनी व्याख्याओ	१०
भेद-भावार्थ	१४	भेदोनो भावार्थ	१०
साधारण-धर्म-द्रव्यभेद	१६	साधारण अने धर्म द्रव्यनी जुदी जुदी समज	१२
२ वृद्धि-द्वार		**२. वृद्धिद्वार**	
गाथा ५-११	**१७-५१**	**गाथा ५ थी ११**	**१३-३२**
देवादि-द्रव्य-चिन्ताधिकारी	५-११	देवादि, द्रव्यनी सार संभाळ करनार अधिकारीओ	१३
गाथा ५-६	**१७-१८**	**गाथा ५-६**	**१३-१५**
मुख्याधिकारी	१७	मुख्य अधिकारी	१३
विशेषाधिकारी	१८	विशेष अधिकारी	१४

गाथा ७	११-२१	**ગાથા ૭**	૧૫-૧૭
पुष्टा-ऽऽलम्बने रक्षणे ...		ખાસ પ્રસંગે સાધુઓને પણ	
साध्व-ऽधिकार	२१	રક્ષણ કરવાનો અધિકાર	૧૭
गाथा ८	२८-३७	**ગાથા ૮**	૧૭ થી ૨૪
वृद्धि-विनाश-मूल-बीज	२८	વૃદ્ધિ અને વિનાશના મૂળ બીજ	૧૮
विधि-अविधि-व्याख्या	२९	વિધિ અને અવિધિની વ્યાખ્યા	૧૮
वृद्धि-स्वरूप	२९	વૃદ્ધિનું સ્વરૂપ	૧૮
वृद्धि-प्रश्न	२९	વૃદ્ધિ વિષેની ચર્ચા	૧૮
उत्तर-		ઉત્તર-	
वृद्धि-मुख्य विधि	३०	વૃદ્ધિ કરવાનો મુખ્ય વિધિ	૧૯
देवादि-द्रव्य-वृद्धि सु-प्रकार	३१	વૃદ્ધિ અને સાર, સંભાળનો મુખ્ય વિધિ	૧૯
अविधि-वृद्धि-दोष	३३	દેવ-દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિના ઉત્તમ પ્રકારો	૨૦
विधि-महत्ता	३३	અવિધિથી વૃદ્ધિ કરવાના દોષો	૨૧
श्रेष्ठि-पुत्र द्वय कथा	३६	વિધિની મહત્તા	૨૧
अनिवार्य-अविधि	३६	શેઠના બે પુત્રોની કથા	૨૨
विधि-जाग्रती	३६	અનિવાર્ય અવિધિ	૨૩
		વિધિ માટે સાવચેત રહેવાનું	૨૩
गाथा ९	४१ ४९	**ગાથા ૯**	૨૪-૩૦
वृद्धिकरणोपाय	४१	વૃદ્ધિ કરવાના ઉપાયો	૨૪
विधि-अविधि-वृद्धि स्वरूप	४२	તેમાં વિધિ અને અવિધિથી વૃદ્ધિ	
जीर्णोद्धार-विशिष्ट-लाभ	४२	કરવાના સ્વરૂપો	૨૫
चिन्ता-विस्तृत विशिष्ट स्वरुप	४२	જીર્ણોદ્ધારના વિશિષ્ટ લાભો	૨૫
उद्ग्राहिणी-चिन्ता	४४	સાર, સંભાળ, રાખવાનું વિશિષ્ટ	
चिन्ताकरणोपेक्षा-महेन्द्रपुर-श्रावक कथा	४५	સ્વરૂપ	૨૬
देवादि-देय-द्रव्य-शीघ्र-दान	४६	ઉધરાણીમાં પૂરતી કાળજી રાખવી	૨૬
ऋषभ-दत्त कथा	४९	સાર-સંભાળ કરવામાં ઉપેક્ષા રાખવા	
सुचिन्ता-करण-लाभ	४९	વિષે – મહેન્દ્રપુરના શ્રાવકોની કથા	૨૮
		દેવાદિ દ્રવ્યનું દેવું વિગેરે તુરત જ	
		આપી દેવું જોઈએ	૨૮
		ઋષભદત્ત શ્રાવકની કથા	૨૯
		નોકરો વિગેરેની સારી રીતે, સાર	૩૦
		સંભાળ કરવાના લાભો	૩૦
गाथा १०, ११	५०-५१	**ગાથા ૧૦-૧૧**	૩૦-૩૨
देवादि-द्रव्य-वृद्धि-प्रशंसा-कारण	५०	દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાની પ્રશંસા	
उत्तम-अधिकारि-योग्यता-स्वरूप	५१	કરવાના કારણો	૩૦

અધિકારી–ઉપસંહાર ૫૧

વૃદ્ધિદ્વાર, વિશેષ-વિચાર

ગાથા ૧૨ ૫૩–૭૨

(૧) (દેવદ્રવ્ય)

ભોગ–ઉપભોગ–સ્વરૂપ ઉચિતોપભોગો ૫૪
ઉચિત અનુચિતોભોગોપભોગ ૫૪
નિર્માલ્ય–વ્યવસ્થા ૫૬
અભિષેક–જલવન્દ્યતા ૫૮
પદાર્થ–યોગ્યોપયોગ ૫૮
અસ્થાનોપયોગ ૫૮
દોષ–નિવારણ ૫૯
દેવસેન–માતૃકથા ૬૦

(૨) જ્ઞાન દ્રવ્યોપયોગ ૬૧

(૩) સાધારણ–દ્રવ્યોપયોગ ૬૧

(૪) ગુરુ દ્રવ્ય ૬૨

(૫) ગુરુપૂજા–દ્રવ્ય–
વિનિયોગ વ્યવસ્થા ૬૬
ધર્મદ્રવ્ય પૃથગ્ વ્યય ૬૬
અન્ય વ્યક્તિદ્રવ્યોપયોગ–વિધિ ૬૬
અન્ત્યાऽવસ્થા–દાન વિનિયોગ વિધિ ૬૭
આભડ–શ્રેષ્ઠિકથા ૬૮
અમારી દ્રવ્ય વ્યવસ્થા ૭૦
ઉચ્ચક્ષેત્રે જ્ઞાનદ્રવ્યऽऽદિ વ્યવસ્થા ૭૧
દ્રવ્યલિઙ્ગિ વ્યય-વ્યવસ્થા ૭૧
ધર્મોપકરણ સ્થાન સ્થાપના ૭૨

ઉત્તમ અધિકારીની યોગ્યતાનું સ્વરૂપ ૩૧
અધિકારીનો ઉપસંહાર ૩૨

વૃદ્ધિના દ્વારમાં વિશેષ વિચારવા જેવું

ગાથા ૧૨ ૩૨ થી ૪૪

(૧) (દેવ દ્રવ્યના) ભોગ અને
ઉપભોગનું સ્વરૂપ ૩૨
દેવ દ્રવ્યના વપરાશ રીત ૩૩
ઉચિત્ત ભોગ અને ઉપભોગ... ૩૩
અનુચિત ભોગ અને ઉપભોગ.
નિર્માલ્ય દ્રવ્ય વિષે વિચાર ૩૫
અભિષેક જળને વંદન ૩૬
પદાર્થોનો યોગ્ય ઉપયોગ ૩૭
અસ્થાને વાપરવાથી દોષો, અને
તેના નિવારણ ૩૮
દેવ સેનની માતાની કથા ૩૮

(૨) જ્ઞાન દ્રવ્યનો ઉપયોગ ૩૯

(૩) સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ૩૯

(૪) ગુરુ દ્રવ્ય વિષે ૩૯
ગુરુ દ્રવ્યના વપરાશની વ્યવસ્થા
વિષે ૩૯

(૫) ધર્મ દ્રવ્યનો જુદો ઉપયોગ ૪૨
બીજાના દ્રવ્યની વપરાશ કરવાની
વ્યવસ્થા ૪૨
છેલ્લી અવસ્થામાં દાન અને
વપરાશનો વિધિ ૪૨
આભડ શેઠની કથા ૪૩
અમારી દ્રવ્ય વ્યવસ્થા ૪૩
જ્ઞાનાદિ દ્રવ્યનો ઉચ્ચ સ્થાને જ
ઉપયોગ ૪૪
દ્રવ્ય લિંગિના દ્રવ્યનો ઉપયોગ,
અને વ્યવસ્થા ૪૪
ધર્મોપકરણ ચારી રીતે સાચવીને,
તેના યોગ્ય સ્થાને મુકવા ૪૪

३ विनाशद्वार		३. विनाशद्वार	
गाथा १३	७५	गाथा १३	४५
देव-द्रव्य		देवादि द्रव्यना	
१. भक्षण	७५	१. भक्षण	४५
२. उपेक्षा	७५	२. उपेक्षा	,,
३. प्रज्ञापराध	७६	३. प्रज्ञापराध	,,
गाथा १४	७६	गाथा १४	४६
दोहन	७६	दोहन—दोहवुं	४६
गाथा १५	७८	गाथा १५	४७
आदान-भङ्ग	७८	आवकनो भंग करवो	४७
निन्दा भयजन्य चिन्ता कर्तृक उपेक्षा दोष	७८	निन्दाना भयथी सार-संभाळ करनारे, ते कार्य करवानी उपेक्षा करवाना-दोष	४७
गाथा १६	७९	गाथा १६	५०
उपेक्षा कर साधु दोष	७९	साधुने पण उपेक्षा करवानो लागतो दोष	५१
विनाश भेद ११२		विनाशना ११२ भेदो	५२
गाथा १७	८२	गाथा १७	५२
विनाश प्रेरक आंतरिक दोष संग्रह	८२	विनाश प्रेरक मूळ आंतरिक दोषोनो संग्रह	५२
विनाशक स्वपक्ष, परपक्ष स्वरुप	८२	विनाश करनारा, स्वपक्षो अने परपक्षोनुं स्वरूप.	५३
गाथा १८	८२	गाथा १८	५४
साधु त्रिकरण शुद्धि विचार	८२	चैत्यादि द्रव्यनी बाबतमां साधु महाराजनी त्रिकरण शुद्धि शी रीते रहे? ते विचार	५४
गाथा १९, २०	८३-८९	गाथा १९, २०	५४
उत्तर, त्रिकरण शुद्धि विकल्प	८३	उत्तर त्रिकरणनी शुद्धिना विकल्पो	५४
विनाश-निवारक साधु प्रयत्न-आवश्यकता	८५	विनाश निवारवा माटेना साधुओ करवाना प्रयत्नोनी आवश्यकता	५४
जिनशासनोपकार कर्तव्य महत्ता	८७	जैन शासन संबंधी उपकारक कर्तव्योनी महत्ता	५७
पुष्टालम्बने प्रमाण दर्शन	८८	पुष्टालम्बनमां प्रमाणो	५८
(१) संदेह दोलावली वृत्ति	८८	संदेह दोलावली वृत्ति	५८
(२) श्री पन्नवणा सूत्र वृत्ति	८८	श्री पन्नवणा सूत्र वृत्ति	५९
(३) उपासक दशांग	८८		

(૪) आवश्यक प्रत्याख्यान अध्ययन ८८
(૫) सुनक्षत्र सर्वानुभूति मुनि दृष्टान्त ८८
उत्सर्गाऽपवाद-मार्ग व्यवस्था ८९

૪ गुणद्वार

गाथा २१, २२ ८९
वृद्धि कारक उत्तम लौकिक फल ८९
गाथा २३, २४
लोकोत्तर उत्तम फल ९१
सागर श्रेष्ठि कथा ९१
गाथा २५ १०१
तात्विक उत्तम फल १०१

૫ दोषद्वार

गाथा २६ १०४
देवादि-द्रव्य-विनाशक प्राप्त परभविक -दोष दर्शन १०४
गाथा २७ १०५
बोधि दुर्लभता महा पापदर्शन १०५
गाथा २८ १०९
पुनः सम्यग् दर्शन प्राप्ति विलम्ब दोष विचार १०९
गाथा २९, ३० १११
दोष जन्य दुष्ट विपाक १११
संख्यात-भव सानुबन्धता विषये संकाश दृष्टान्त ११३
असंख्यात-भविक-सानुबंधता-रुद्रदत्त कथा ११३
दिगम्बरीय-अन्य-दर्शनीय-धर्मग्रन्थ प्रमाण ११८
इह भव-भवान्तर दोष प्राप्ति १२०

૪ गुणद्वार

ગાથા ૨૧-૨૨ ૬૧
વૃદ્ધિ કરનારને લૌકિક ઉત્તમ ફળો ૬૧
ગાથા ૨૩-૨૪ ૬૧
લોકોત્તર ઉત્તમ ફળો ૬૨
સાગર શેઠની કથા ૬૨
ગાથા ૨૫ ૬૫
તાત્વિક ઉત્તમ ફળો ૬૫

દોષ દ્વાર

ગાથા ૨૬ ૬૬
વિનાશકને ભવાન્તરમાં પ્રાપ્ત થનારા દોષો ૬૬
ગાથા ૨૭ ૬૭
બોધિ દુર્લભપણાનો મોટો દોષ ૬૭
ગાથા ૨૮ ૭૦
ફરીથી સમકિત ગુણ પામવામાં વિલંબ થવા રૂપ દોષનાં વિચાર ૭૦
ગાથા ૨૯-૩૦ ૭૧
દોષ કરવાથી કેવા કેવા દુષ્ટ ફળો, વિપાકો પ્રાપ્ત થાય ? ૭૧
સંખ્યાતા ભવોની પરંપરા ચાલવા વિષે સંકાશ શ્રાવકનું દૃષ્ટાંત ૭૧
અસંખ્યાત ભવો સુધી પરંપરા ચાલવા વિષે રૂદ્રદત્તની કથા ૭૨
દિગમ્બર સંપ્રદાયના તથા અન્ય દર્શનના ધર્મ ગ્રંથોના પ્રમાણે ૭૪
દેવ દ્રવ્યાદિના વિનાશકને આ ભવમાં તથા પરભવમાં તથા પરભવમાં પ્રાપ્ત થતા દોષો ૭૬

गाथा ३१, ३२, ३३, ३४ १२०-१२४

चोरित-देवादि-द्रव्योपयोग दोष १२०

दोषपात्र मुनि १२३

गाथा ३५, ३६, ३७ १२४ १२६

विशेष-दोष-दर्शन

१. आज्ञा भङ्ग १२४

२. अनवस्था १२४

३. अनाचार १२४

४. मिथ्यात्व-वृद्धि-विराधना १२४

५. संयम विराधना १२६

६. आत्म विराधना १२६

७. प्रवचन विराधना १२६

८. जैन शासन हेला १२७

९. सत्सङ्ग-स्वरुप तत् कर्तव्यता
दुःसङ्ग-त्याग १२८

**गाथा ३८, ३९, ४०,
४१, ४२, ४३ १३३-१४४**

सत्संग स्वरुप अर्थे-शुद्धि

मूल-व्यवहार शुद्धि १२९

व्यवहारशुद्धि रहितता-दोष १३०

धर्म निन्दा-फल दुष्ट-संसर्ग-
त्यागोपदेश १३१

चन्द्रकुमार कथा १३४

देवाऽऽदि द्रव्य भोग संसर्गादि त्याग १३९

गाथा ४४

धर्म-निन्दा-कारण त्यागोपदेश १४५

६ प्रायश्चित द्वार

गाथा ४५ १५५

आलोचना दान १५५

प्रतिक्रमण १५५

ગાથા ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૭૬ થી ૭૮

ચોરેલી. દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપયોગ
કરવામાં દોષો ૭૬

મુનિ પણ દોષ પાત્ર થાય.

ગાથા ૩૫, ૩૬, ૩૭

વિશેષ દોષો ૭૮

૧. પ્રભુ આજ્ઞાનો ભંગ ,,

૨. અનવસ્થા ,,

૩. અનાચાર ,,

૪. અનાચારથી મિથ્યાત્વમાં વધારો ,,

૫. સંયમ વિરાધના ૭૯

૬. આત્મ વિરાધના ,,

૭. પ્રવચન વિરાધના ૮૦

૮. જૈન શાસન-નિન્દા ૮૧

૯. સત્સંગ કરવો દુઃસંગ તજવો ૮૧

**ગાથા ૩૮ ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨,
૪૩ ૧ થી ૯૦**

સત્સંગનું સ્વરૂપ વ્યવહાર શુદ્ધિ ૮૧

શુદ્ધ ધન, શુદ્ધ આહાર, શુદ્ધ શરીર,
શુદ્ધ ધર્મ યોગ ૮૨

વ્યવહાર શુદ્ધિ વિના ઉત્પન્ન થતાં
ધર્મનિંદા આદિ દોષો ૮૨

ધર્મની નિંદા કરાવવાથી થતું
પરિણામ દોષિતના સંસર્ગનો ત્યાગ
કરવો ૮૩

ચંદ્ર કુમારની કથા ૮૪

દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરનારના
સંબંધ વિગેરેનો પણ ત્યાગ કરવો ૮૬

ગાથા ૪૪ ૯૦ થી ૯૧

ધર્મ નિંદાના કારણે ના, ત્યાગનો ઉપદેશ ૯૦

૬ઠું પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર

ગાથા ૪૫ ૯૨ થી ૯૩

આલોચના દેવી ૯૨

પ્રતિક્રમણ ,,

प्रायश्चित्तविधि शुद्धि-फल	१५५	પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિથી શુદ્ધિ કરવાનું ફળ	૯૨
प्रायश्चित्त विधान शिघ्रतोपदेश	१५५		
गाथा ४६	**१५६**	**ગાથા ૪૬**	**૯૩**
प्रायश्चित्त विधि-द्वार संग्रह	१५६	પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિના દ્વારોનો સંગ્રહ	૯૩
गाथा ४७, ४८	**१५७**	**ગાથા ૪૭-૪૮**	**૯૩ થી ૯૬**
(१) आलोचक योग्यता द्वार	१५७	(૧) આલોચકની યોગ્યતાનું દ્વાર	૯૩
गाथा ४९	**१६०-१६६**	**ગાથા ૪૯**	,,
(२) आलोचना दान-गुरु द्वार	१६०	(૨) આલોચના કરાવનાર ગુરુ	૯૬
गाथा ५०	**१६६**	**ગાથા ૫૦**	,,
प्रायश्चित्त-दान-गुर्वादि विस्तृत विचार	१६६	પ્રાયશ્ચિત્ત આપનાર ગુરુનો વિસ્તારથી વિચાર	૯૮
गाथा ५१, ५२	**१७६**	**ગાથા ૫૧-૫૨**	**૧૦૪**
(३) आलोचना-क्रम	१७६	(૩) આલોચના કરવાના ક્રમનું દ્વાર	૧૦૪
गाथा ५३	**१७८**	**ગાથા ૫૩**	**૧૦૫**
(४) सम्यगा-ऽऽलोचना द्वार	१७८	(૪) સારી રીતે આલોચના કરવાનું દ્વાર	૧૦૫
गाथा ५४, ५५	**१८०**	**ગાથા ૫૪-૫૫**	**૧૦૫ થી ૧૦૮**
(५) द्रव्यादि-शुद्धि	१८०	(૫) દ્રવ્યાદિ શુદ્ધિ	૧૦૬
द्रव्यादि	१८०	દ્રવ્યાદિ	૧૦૭
गाथा ५६	**१८३**	**ગાથા ૫૬**	**૧૦૮**
निःशल्याऽऽलोचना-कर्तव्यता	१८३	શલ્ય રહિતપણે આલોચના કરવી	૧૦૮
गाथा ५७	**१८३-१८५**	**ગાથા ૫૭**	**૧૦૯ થી ૧૧૧**
आलोचना-शुद्धि-फल-गुण-प्राप्ति	१७९	આલોચનાની શુદ્ધિ ફાયદા અને, ગુણોની પ્રાપ્તિ	૧૦૯
गाथा ५८	**१८२**	**ગાથા ૫૮**	**૧૧૧**
गुरु-द्रव्य-परिभोग-प्रायश्चित	१८२	ગુરુ દ્રવ્યના ઉપયોગનું પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૧
गाथा ५९	**१८३**	**ગાથા ૫૯**	**૧૧૧**
साधारण-देव-द्रव्योपभोग प्रायश्चित	१८३	દેવ દ્રવ્ય, અને સાધારણ, દ્રવ્યના ઉપયોગનું પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૧૧
७ दृष्टान्त द्वार		**૭. દૃષ્ટાન્ત દ્વાર**	
गाथा ६०, ६१	**१८९**	**ગાથા ૬૦-૬૦**	**૧૧૬ થી ૧૨૦**
दृष्टान्त-प्रयोजन इह-भविक दृष्टान्त सिद्धपुरीय श्रावक-वर्ग		દૃષ્ટાન્તો આપવાનું પ્રયોજન, આ ભવના દૃષ્ટાન્તોમાં સિદ્ધપુર શ્રાવકવર્ગ	

संकाश–श्रावक भवान्तर दृष्टान्त	१८९	ભવાન્તર દૃષ્ટાન્તમાં સંકાશ શ્રાવકનું દૃષ્ટાન્ત	
ज्ञान-साधारण-द्रव्य-विनाशे–			
कर्मसार–पुण्यसार–दृष्टान्त	१९५	કર્મસાર–પુણ્યસાર	१२०
देव–गुरु–द्रव्य–विनाशे काल–		જ્ઞાન અને સાધારણ દ્રવ્યનો વિનાશ	
महाकाल–आदि दृष्टान्त	२०३	કરવામાં કર્મસાર પુણ્યસારના દૃષ્ટાન્તો	
संकाश–दृष्टान्त विशेष-विचार	२०९	દેવ–દ્રવ્ય ગુરુ દ્રવ્ય વિનાશમાં કાળ,	
		મહાકાળ વિગેરેના દૃષ્ટાન્તો	१२३
		સંકાશ દૃષ્ટાન્ત વિષે, વિશેષ વિચાર	१२८

उपसंहार — ઉપસંહાર

गाथा ६८	२०४	**ગાથા ૬૮**	१२६
विधि–मार्ग–आदर	२१४	વિધિ માર્ગમાં આદર કરો	१२६
गाथा ६९	२१४	**ગાથા ૬૯**	**१२६**
ग्रन्थकार-नम्रता	२१४	ગ્રન્થકારની નમ્રતા	१२६
गाथा ७०, ७२	२१४	**ગાથા ૭૦-૭૨**	**१२६ थी १२७**
अन्तिम मङ्गल ग्रन्थकार-गच्छ		અંતિમ મંગળ	
ग्रन्थकार गुरु-परंपरा-ग्रन्थ–		ગ્રંથકારનો ગચ્છ, ગ્રંથકારની ગુરુ–	
रचना स्वरुप	२१५	પરંપરા, ગ્રંથ રચનાનું સ્વરૂપ,	**१२६**
मङ्गल–भावना	२१५	મંગલમય ઇચ્છા વૃત્તિકારની પ્રશસ્તિ	१२७
वृत्तिकार प्रशस्ति	२१६		

१८५ तः पृष्ठ–अशुद्धि वास्तवतया १८५– २२२–शुद्धिः । अशुद्ध पृष्ठ दर्शनार्थं–चिह्नम् ।

अवचूरिका अनुक्रमणिका

	विषय	पृ०		विषय	पृ०
गा० १ थी ७	मंगल व्याख्या द्वारो	२२	गा० २६–४४	५ दोष द्वार	१४७
गा० ८	१ भेदद्वार–		गा० ४५–४९	६ प्रायश्चित्त द्वार	१६५
	अधिकारी वृद्धिद्वार	२८	गा० ५०		१७४
गा० ९,१०,११	२ वृद्धिद्वार अधिकारी	५२	गा० ५३–५४–५५		१८२
गा० १२	,,	७६	गा० ५६–५९		१८८
गा० १३, २०	३ विनाश द्वार		गा० ६०–६४		२०८
	अवचूरिनागु०		गा० ६५–६७		२१२
	अनुवादमां	१५३		वृत्ति–प्रशस्ति	२१६
गा० २१–२५	४ गुण द्वार	१०२			

અવચૂરિ–ગુજરાતી ભાષા પર્યાય અનુક્રમ

મંગળ-વિષય વિગેરે

ગા૦ ૧ ૧૩૧

દેવાદ્રિદ્રવ્યની વ્યાખ્યા

ગા૦ ૨ ૧૩૧

મુખ્ય ભેદો

ગા૦ ૩ ૧૩૪

૧. ભેદ દ્વાર

ગા૦ ૪ ૧૩૫

૨. વૃદ્ધિદ્વાર અધિકારી

ગા૦ ૫–૬ ૧૪૭
ગા૦ ૭ ૧૪૭
ગા૦ ૮ ૧૪૭
ગા૦ ૯–૧૦–૧૧–૧૨ ૧૪૮

૩. વિનાશદ્વાર

ગા૦ ૧૩ ૧૫૫
૧૪ ,,
૧૫ ૧૫૬
૧૬ ૧૫૬
૧૭–૧૮–૧૯–૨૦ ૧૫૭

૪. ગુણદ્વાર

ગા૦ ૨૧–૨૨ ૧૫૮
ગા૦ ૨૩–૨૪ ,,
ગા૦ ૨૫ ૧૫૯

૫. દોષ દ્વાર

ગા૦ ૨૬ ૧૫૯
ગા૦ ૨૭ ,,
ગા૦ ૨૮ ,,
ગા૦ ૨૯–૩૦ ૧૬૦
ગા૦ ૩૪ ૧૬૦
ગા૦ ૩૭ ૧૬૦
ગા૦ ૩૮–૩૯–૪૦ ૧૬૨
ગા૦ ૪૧–૪૨ ૧૬૪
ગા૦ ૪૩ ,,
ગા૦ ૪૪ ,,

૬. પ્રાયશ્ચિત્તદ્વાર

ગા૦ ૪૫ ૧૬૫
ગા૦ ૪૬ ,,
ગા૦ ૪૭–૪૮ ,,
ગા૦ ૪૯ ,,
ગા૦ ૫૦ ,,
ગા૦ ૫૩ ૧૬૭
ગા૦ ૫૫ ,,
ગા૦ ૫૬ ,,
ગા૦ ૫૮ ,,
ગા૦ ૫૯ ,,
ગા૦ ૬૦ ૧૬૮
ગા૦ ૬૨–૬૩ ,,
ગા૦ ૬૪–૬૫–૬૬–૬૭ ,,

વૃત્તિની પ્રશસ્તિની અવચૂરિ ૧૬૯

મૂલગ્રંથ : સુધારીને વાંચો

પાનું	લીટી	શુદ્ધિ	પાનું	લીટી	શુદ્ધિ
૧	૬	दव्व	૭૫	૧૧	जो
૩	૨૦	कत्थ	૮૦	૧૩	~~औदासीन्यं~~
૪	૧૯	च्चये	૮૧	૨૧	इति
૭	૨૬	भगवद	૮૨	૬	भणिओ
૭	૩	द्रव्य	૮૫	૧૨	प्रमादो
૭	૫	धण्ण	૮૮	૨૨	णिग्गहेणं
૭	૧૫	अर्हदा	૯૪	૧૫	म्लेच्छ
૮	૧૩	सण्णिवेसे	૯૫	૨૫	वसुदत्त
૧૧	૧૪	भावतीर्थं	૧૦૪	૧૨	बध्नाति
૧૨	૨૨	ऽर्थं	૧૦૬	૭	चैत्य
૧૩	૮	चेइय	૧૦૬	૨૨	शुद्धेः रोधः
૧૩	૧૮	लक्षणा	૧૧૩	૧૩	वैशयो
૨૦	૧૦	वर्तिनः	૧૨૦	૧૮	णरो
૨૪	૭	ऽऽदिद्वारा	૧૨૨	૧૯	ऽग
૩૦	૨૯	तद	૧૨૨	૨૩	चौरा
૩૭	૧૦	बिन्दु	૧૨૩	૬	गृहणाति
૪૦	૩૯	ऋशूकस्ये	૧૨૪	૧૬	तप्पच्चया
૪૧	૮	ब्बुडूनी	૧૨૭	૨૭	~~खिंसा~~
૪૨	૨૩	अणुहवेऊण	૧૩૦	૨	चिय
૪૪	૨૨	ऽऽदि	૧૩૭	૮	पुरश्च
૪૪	૩૧	दौ.स्थ्या	૧૩૯	૧૭	चैत्या
૪૫	૯	अर्हच्चैत्य	૧૪૧	૧૮	मूर्ध्नि
૪૫	૧૧	संघेन नियोजिता	૧૫૧	૩૩	अर्थं
૪૫	૧૪	चिन्ता	૧૫૨	૨૦	राजकीय
૪૬	૨૪	अन्यदऽपि	૧૫૨	૨૪	राजकीय
૪૬	૩૧	°पभोग	૧૫૮	૨૬	सामाचारी
૫૬	૧૧	नैवेद्य	૧૬૦	૨૮	पकुव्वी
૫૬	૨૯	णिम्मल्लं	૧૬૨	૧૯	व्यवच्छेदा
૫૬	૩૧	ऽऽआरोपितं	૧૬૩	૧૮	ऽतिचाराणां
૫૮	૧૪	णर	૧૬૬	૨૪	सामाचारीके
૫૮	૧૫	णेउं	૧૬૬	૨૬	आचार्या
૫૮	૧૮	पुट्ठा	૧૬૭	૨૨	पश्चात्
૫૯	૬	ओरसिक	૧૬૮	૧૦	पश्चात्
૫૯	૨૮	णिय	૧૭૧	૨૫	सूत्रा
૭૫	૫	चैत्य	૧૭૧	૨૯	चैत्य

પાનું	લીટી	શુદ્ધિ
१७४	२०	कर्माणि
१७५	१५	लिंगिणो
१७५	१८	दर्शितम्
१७५	२५	(अयं हि गीतार्थ निश्रयोहनीयः)
१८३	२	वि-पक्षे
१८३	१५	परस्यैव
१८९	९	तत्थ
१९१	२८	ऽर्थ
१९२	२२	शत्रुञ्जय
१९३	२४	तस्यैव
१९५	४	अर्जितं
१९५	२३	दव्वुवओगी
१९९	२२	विशुद्ध
१९९	२२	ऽऽराहगो
२०१	१४	चतुर्विंशति
२०३	१	गा. ६७
२०४	२१	वैपरीत्य
२०५	१	गा. ६७
२०५	१२	युवयोर्भाग्यम्
२०६	१	गा. ६७
२०७	१	गा. ६७
२०७	६	अर्पितं
२०७	२१	विमृश्य
२०८	१	गा. ६७
२०९	२२	शान्तनो
२११	११	अपुपूजन्
२१५	१	गा. ६४
२१६	१	गा. ६४
२१७	२२	चैत्य
२१८	१८	मुद्रिते

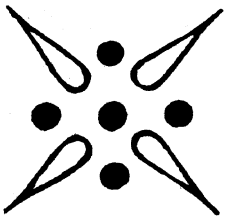
પા. १८९ થી २१४ સુધી પાના નંબર ખોટા છે. ને શુદ્ધિ પત્રમાં શુદ્ધ નંબર પ્રમાણે १८५ થી २२० છે, એ પ્રમાણે શુદ્ધિઓ લખી છે.

ગુજરાતી અનુવાદ : સુધારીને વાંચો.

પાનું	લીટી	શુદ્ધિ
४	१६	ण
४	१८	थःय
५	१४	धण्ण
५	१४	पमहुं
५	२८	साक्षी
८	१५	ज्ञावज्ज्व
१५	१६	एए
१८	१९	हिंसा
१८	२६	उचित
२९	२४	पीडासहन
३०	८	भाटे
३२	१४	श्रावके
३६	२७	णर
३६	२८	णेउं
३८	१५	देवसेननी
४१	३०	महाराजने
४४	५	भेगभां
४४	६	देवद्रव्य
४७	२७	अथवा
५१	२६	चैत्य
५३	१९	प्रश्न
५४	२१	बतावे
५९	३	पाप
७२	१४	मुंझायेलो
७४	१३	थया
७४	१४	थया
७६	१२	णरो
७७	२४	तेवो
८२	२०	विरोधी
८२	२१	किच्चं

પાનું	લીટી	શુદ્ધિ
૯૦	૩	ઉત્સૂત્ર
૯૧	૧૨	સ્ત્રા
૯૨	૧૯	વીતી
૧૦૩	૧૧	આલોચના
૧૦૯	૭	ક્ષયોપશમ
૧૦૯	૧૫	ક્ષયોપશમ
૧૧૭	૫	જાવજ્જીવ
૧૧૭	૨૭	બીજ
૧૧૮	૩	જાવ–જીવાએ
૧૧૮	૫	જાવજ્જીવનો
૧૧૮	૧૪	જાવજ્જીવનો
૧૧૮	૧૬	સંપત્તિ
૧૧૮	૧૯	સંપત્તિ
૧૧૮	૨૭	ક્ષયોપશમ
૧૨૪	૧૪	કરતો
૧૨૪	૧૭	જણાવ્યો
૧૨૫	૩૧	પિંડસ્થ
૧૨૫	૮	શત્રુંજય
૧૨૫	૮	માહાત્મ્ય
૧૨૮	૩૦	પામ્યો
૧૩૦	૪	વિશુદ્ધિ
૧૩૧	૭	પ્રતિકા
૧૩૫	૬	તેની
૧૩૬	૨૫	સાધુપણા
૧૩૬	૨૯	ગણીને
૧૩૬	૨૯	ક્ષેત્રની
૧૩૭	૯	જ વાપરી
૧૩૮	૨૮	ભંગાદિક
૧૩૯	૩૧	અપેક્ષાએ
૧૪૧	૨૩	ગર્ભપાત
૧૪૧	૨૪	કહેવડાવાય
૧૪૩	૧૧	હોય
૧૪૩	૨૨	હરાજી
૧૪૩	૨૮	હરાજી
૧૪૩	૩૩	હરાજી
૧૪૩	૩૩	શત્રુંજય

પાનું	લીટી	શુદ્ધિ
૧૪૪	૯	બંધારણ
૧૫૩	૨૦	કથઞ્ચન
૧૫૩	૩૩	ખલુ
૧૫૩	૩૪	ऽभिधानं
૧૫૪	૨૫	द्वै–विध्यं
૧૫૫	૧૧	णिगम
૧૫૬	૨૧	વ્રતનો
૧૬૦	૪	પ્રતિમાં
૧૬૨	૩૧	જોઈએ
૧૬૬	૧૬	द्रव्यलिंगं ओ
૧૬૬	૨૦	लिंगीओ
૧૬૬	૨૬	लिंगीओ
૧૬૬	૨૮	પ્રકારે
૧૭૦	૧–૧૦	हारवं
૧૭૯	૧–૧૫	सो
૧૭૦	૧–૨૩	બુદ્ધીએ
૧૭૦	૧–૨૫	જોગે
૧૭૦	૨–૪	इच्छह
૧૭૦	૨–૧૯	णेयं
૧૭૧	૧–૧૧	ववहारेण
૧૭૧	૨–૧૦	धम्म
૧૭૧	૨–૧૬	षोडशकादि
૧૭૧	૨–૨૫	बृहच्छान्ति
૧૭૨	૧–૨૬	छेद भाष्य
૧૭૨	૧–૩૩	निशीथादि
૧૭૩	૧–૩૪	पंचाशक
૧૭૩	૧–૧૧	धनेश्वर
૧૭૩	૧–૧૯	अनुद्धरा
૧૭૩	૨–૩	शतक
૧૭૩	૨–૬	सम्यक्त्व
૧૭૩	૨–૧૩	विजय
૧૭૪	૧–૧૧	लुम्पाक
૧૭૫	૧–૨૪	ગંધીલા
૧૭૫	૧–૨૭	भावनगर
૧૭૫	૨–૨૦	वर्धमान
૧૭૬	૧–૪	देवसेन

॥ ॐ श्री-जिनाय नमः ॥

वाचक-श्री-लावण्य-विजय-विरचिता-

स्वोपज्ञ-वृत्ति-युता

अन्य-कर्तृका-ऽवचूरिका-सहिता च

श्री-द्रव्य-सप्ततिका

[द्रव्य – सित्तरी]

॥ ॐ श्री-परमा-ऽऽत्मने नमः ॥

‡ इह–

ग्रन्था-ऽऽरम्भे–

उपक्रमः ।

ग्रन्थ–कृत्–

शिष्ट-समय-परिपालनाय

विघ्नोपशान्तये

श्रोतृ–प्रवृत्तये च

मङ्गला-ऽऽदिकं प्रतिजानीते :–

सिरि-वीर-जिणं वंदिय धम्म-गुरुं तत्त-बोहगं धीरं, ।
देवा-ऽऽइ-दव्व-तत्तं सुआ-ऽणु-सारे णिरूवेमि ॥१॥

"सिरि-वीर०" त्ति ।

श्री देव-गुरु-मङ्गलं विषय-निर्देशश्च ।

‡ "श्री वर्धमान-जिनं

स्व-धर्म्मा-ऽऽचार्यं च

वन्दित्वा=सम्यग्-मनो-वाक्-कायैर्नत्वा–

"प्रणिधाय" इत्य-र्थः,

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-तत्त्वम्=देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्य स्व-रूपम्

निरूपयामि=विविच्य वक्ष्ये"

इति-क्रिया-कारक-संटङ्कः ।

श्रुत-परम्परा-ऽऽगत-शास्त्र-सम्बन्धः ।

‡ "केन ?"

श्रुता-ऽनुसारेण=श्राद्ध-दिन-कृत्वा-ऽऽदि-ग्रन्था-ऽनुसारेण ।

अत्र–

प्राकृतत्वात्–तृतीया-ऽर्थे सप्तमी ।

देव-गुर्वोः सर्वा-ऽतिशायि-महत्त्वं सर्वोप-कारित्वं च ।

‡ "की-दृशं वीर-जिनं गुरुं च ?"

तत्त्व-बोधकम्=अनुग्रह-धी-प्रयुक्त-सदा-ऽऽगमोपदेशतः ?

तथा-भव्यानां यथा-ऽवस्थित-बोध-जनकम् ।

अनेन—

उभयत्र—

परम्परया

साक्षाच्च—

परोपकारित्वं दर्शितम् ।

‡ "पुनः की-दृशम् ?"

धीरम्=मरणा-ऽन्त-कष्टोपनिपातेऽप्यनुत्सूत्र-प्ररूपक-स्व-भावम् ।

अनेन—

उभयत्र—

सु-गुरुत्वं सूचितम् ।

यदुक्तम्—

श्री-विशेषा-ऽऽवश्यके :—

"उस्सुत्त–भासगाणं बोहि–णासो अण-ऽंत–संसारो .।
पाण-ऽच्चये वि धीरा उस्सुत्तं तो न भासंति .॥१॥"

तत्त्वतः—

स्वोपकारकत्वमऽपि *भाषितम् ।

चतुर-ऽति-शय-स्पष्टता ।

‡ अत्र—

"श्री-वीर-जिनम् , तत्त्व-बोधकं च"

इति-पद-द्वयेन—

सद्-भूता-ऽर्थ-प्रतिपादन-परेण

चत्वारो भगवद्-ऽतिशयाः प्रकाशिताः ।

तत्र–

१. "श्री"–शब्देन–ज्ञाना-ऽतिशयः ।

२. "वीर"–इत्य-ऽनेन–पूजा-ऽतिशयः ।

३. "जिनम्"–इत्य-ऽनेन–अपाया-ऽपगमा-ऽतिशयः ।

४. "तत्त्वबोधकम्"–इत्य-ऽनेन–वचना-ऽतिशयः ।

पारमा-ऽर्थिक-फल-गर्भमङ्गल-रहस्यं प्रयोजनं च।

‡ तद्–

"एवम्–

चतुर-ऽतिशय-प्रतिपादन-द्वारेण

उभयोरेकत्व-दर्शनेन च–

गुरु-देवयोः

पारमा-ऽर्थिकी फलोपहित-प्रणिधान-

योग्यताऽभिहिता"-इति-भावः ।

ग्रन्थ-प्रयोजनाधिकारिणोः सूचनम् ।

‡ तथा–

प्रयोजना-ऽऽदि-निरूपणं च–

"लोकाद्" भाव्यम् ।

इति ॥१॥

अवचूरिका [गा. १]

१ आज्ञा

२ [तृतीय-गाथोक्त-भेदा-ऽऽदि-द्वार-प्रतिपादितं स्व-रूपम्]

३ [मार्गा-ऽनुसारिणाम्]

४-५ [श्री-वीर-जिन-धर्म-गुर्वोः]

६ "साक्षाद्-*परमे-ष्ठि-गुरुत्वम्" इत्यऽर्थः ।

७ [तद् = इति पदस्य "तस्मात् = उपरोक्त-व्याख्यानेन निम्नोक्तः भावः ज्ञायते" इत्य-ऽर्थध्वनेः "इति-भावः" इत्य-ऽनेन सह संबन्धो विज्ञेयः ।
को भावः ?
एवम्—गाथा-पूर्वा ऽर्द्धेन, "गुरु-देवयोः
पारमा-ऽर्थिकी फल-जनक-प्रणिधानस्य
योग्यताऽभिहिता भवति" इति भावः ।]

८ [गुरु-देवयोः—"नय-सा-ऽपेक्षतयाऽऽ-
सन्नोपकारित्वेन गुरु-पदस्य पूर्व-पद-
निपातः" इति सम्भाव्यते ।

९ [आदि-पदेन "अधिकारी" ग्राह्यः ।

* परमेष्ठि-कुरुत्वं साक्षाद्-गुरुत्वं च—(छा०)

‡ अथ–

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वाच्यमाऽऽह :—

देवादिद्रव्य-व्याख्या ।

ओहारण-बुद्धीए देवा-ऽऽईणं पकप्पिअं च जया।
जं धण-धन्न-प्पमुहं,तं तद्दव्वं इहं णेयं. ॥२॥

"ओहारण०" त्ति

‡ अवधारण–बुद्धया=भक्त्या-ऽऽदि-विशिष्ट-नियम-बुद्धया

देवा-ऽऽदिभ्यो=

यत्=

धन-धान्या-ऽऽदिकम्=वस्तु–

यदा=यत्-काला-ऽवच्छेदेन

प्रकल्पितम्=

"उचितत्वेन–

देवा-ऽऽद्य-ऽर्थ एवेदम्–

अहंदा-ऽऽदि-पर-साक्षिकम्–

व्यापार्यम् ,

न तु–

मदा-ऽऽद्य-ऽर्थे" इति–

प्रकृष्ट-धी-विषयी-कृतम्–

"निश्री-कृतम्" इति यावत्,

तदा=

तद्=

इह=अत्र प्रकरणे

तद्-द्रव्यम्–तेषां देवा-ऽऽदीनां द्रव्यम्–देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्

ज्ञेयम्="बुधैः" इति शेषः ।

देवा-ऽऽदि-द्रव्यत्वं कदा न स्यात् ?

‡ एवं सति–

"संकल्पित-मात्रम्–

अर्हदा-ऽऽदि-दृष्टि-मात्र-पतितं च–

देवा-ऽऽदि-द्रव्यं न भवति"

इति तत्त्वम् ।

‡ तेन—

नैवेद्य-पूजा-ऽर्थं सङ्कल्पितमऽपि
स्व—निश्रितमऽशना-ऽऽदिकं
स-परिकर-मृगा-ऽभिध-द्विज-श्राद्धेन
साधुभ्यो विधिवद् दत्तं
महा-फलायाऽभूत् ,

अन्यथा—

उभयेषां स्फुटं दोषोपपत्तिः स्याद् ।

यदुक्तम्—

वसु-देव-हिण्डी-द्वितीय-खण्डे सङ्घ-ऽऽचार-वृत्तौ च :—

" कोसल-जण-वए
" संगय-सन्निवेशे
" जिण-भत्तो
" गास-च्छायण-मित्त-भोई
मिगो-नाम-बंभणो परिवसइ ।
" तस्स—
ता-रिसी "मइर" त्ति पिया ।
" सुया "वारुणि" त्ति ।
" कयाइ—
मिगेणाऽणुन्ना
" भद्दे ! करेहि देव-कए भत्तं ।
" जओ—
चउहाऽऽगमे पूआ भणिया ।
" तथाहि—
" "तित्थ-यरो अरिहंतो ।
" तस्स चेव भत्ती कायव्वा ।
" सा य—
" पूआ-वंदणा-ऽऽईहिं भवइ ।

" पूयं पि—

पुप्फा-ऽऽमीस-थुइ-*पडिवत्ति-भेयओ चउ-व्विहं पि

" जहा-सत्तीए कुज्ज "त्ति"

* अत्र

यथा-संभवम्—

अ-विकला-ऽऽप्तोपदेश-परिपालना प्रतिपत्तिः ।

" तओ—

" "पुप्फ-पूआओ णेविज्ज-पूआ पवर" त्ति

" मण्णंतीए तीए—

" देव-कज्जे सज्जियं भोयणं ।

" साहवो य उवागया पच्चक्ख-मुक्ख-मग्गो इव ।

" तिण्हं पि जणाण समवाओ–"पडिलाभेमु" त्ति ।

" वड्ढमाण-भावेहिं तेहिं साहवो पडिलाभिया ।

" गिण्हंति मुणी वि किंचि

" तेसिं सुह-भाव-वुड्ढि-ऽत्थं ।"

अत्र—

विशेषा-ऽर्थो बृहत्-कल्प-भाष्यतो भाव्यः :—

तो पूआ-दाण-फलेणेवं तिण्हं पि तेसिं संजायं ।
राय-कुले भोग-फलं जम्मम[म्मं. "अ] हो पूअ-माहप्पं !" ॥१॥

तथा—

तव-णियमेण य मुक्खो, दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा,
देव-ऽच्चणेण रज्जं, अणसण-मरणेण इंदत्तं. ॥ २ ॥

" ततः–

" भवा-ऽन्तरे च–

मृग–द्विजा–ऽऽदयो मुक्तिं प्रापुः ।

इति ।"

विधि-निषेध-स्पष्टते ।

‡ अत एव–

"पूजातः प्राग्–
देव-पूजा-सत्क-स्व-चन्दन-भाजनात्
पात्रा-ऽन्तरे
हस्त-तले वा
गृहीत-चन्दनेन
कृत-भूषणः श्राद्धो
देवानऽर्चयेत् ।

‡ तथा—

स्व-गृह-दीपोऽपि–
देव-दर्शना-ऽर्थं मेव
देवा-ऽग्रे
आनीतो देव-सत्को न स्यात् ।

‡ तथा—

देवा-ऽग्रे–
ढौकितं नैवेद्य-पात्रा-ऽऽदिकमऽपि
देव-सत्कं न स्यात् ।

‡ तथा

"उचित-नव्या-ऽन्न-पक्वा-ऽन्न-फला-ऽऽदेः–
देवस्य पुरो ढौकनं
साधो-र्निमन्त्रणं च विना,
स्वयमऽ-ग्रहणम् ।"

इति यावज्जीव-नियमे सति
तद-ऽ-करणे
नियम-भङ्गः

नियमा-ऽ-भावे तु-
तद-ऽ-निवेदने–
भक्ति-भङ्गा-ऽऽशातना स्यात् ।

"न तु—
देव-दृष्टं देव-सत्कम्"
तेन
न देव-द्रव्य-भक्षण-दोष-प्रसङ्गः ।"
इत्याऽऽदि-विधि-निषेध-वादोऽपि घटते ।
इति ॥ २ ॥

"तित्थं पुण—
चाउव्वण्णो समणसंघे"

भावार्थ— तीर्थ याने चार प्रकार का (साधु-साध्वी-श्रावक-श्राविका) श्रमणप्रधान संघ ।

—श्री भगवती सूत्र

"भावे तित्थं संघो"

भावती याने श्रीसंघ

"संघो तो णाणचरणसंघाओ"

संघ याने ज्ञान—दर्शन—चारित्र का समूह ।

—श्रीविशेषा० भाष्य

‡ अथ

द्वार-सप्त-कोपक्रमः ।

सप्त-द्वारैः

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-प्ररूपणां दर्शयति :—

भेया वुड्ढी णासो गुण-दोसा पाय-च्छित्त-दिट्ठ-ऽन्ता . ।
एएहिं दुवारेहिं एअस्स परूवणा णेया . ॥ ३ ॥

"भेय०" त्ति—

‡ तत्र—

सप्त-द्वार-स्वरूपम् ।

१. शैक्ष-शिक्षा-प्रयोजका द्रव्य-प्रकाराः=भेदाः ।

२. सम्यक्-चिन्ता-पूर्वा
स्व-धना-ऽऽदि-प्रक्षेप-विधिना
तदु-पचितिः=वृद्धिः ।

३. लोभा-ऽऽद्युदयोदीरित-भक्षणो-पेक्षणा-ऽऽदिना
तद्-धानिः=विनाशः ।

४. तयोः
करण-वारणा-ऽऽदिना
पुण्या-ऽनुबन्धि-पुण्या-ऽऽदेर्लाभः=गुणः ।

५. तद्-विनाशोद्वेलित-पापा-ऽनुभावः=दोषः ।

६. तद्-विशोधकोऽनुष्ठान-विशेषः=प्रायश्चित्तम् ।

७. क्रमात्—
गुण-दोषयोः
प्रवृत्ति-निवृत्ति-दार्ढ्या-र्थं निरूपित-
मुदाहरणम्=दृष्टा-ऽन्तः ।

प्ररूपणा-वैशिष्ट्यम् ।

‡ एतैः=बुद्धि-स्थैः
द्वारैः
एतस्य=देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्य
प्ररूपणा—
णेया=सम्यग्-ज्ञान-विषयी-कार्या ।

यतः—

"सम्यग्-ज्ञानत एव
सम्यग्—
प्ररूपणा
प्रतिपत्तिश्च भवति" इति-भावः ॥ ३ ॥

धर्मद्रव्य संरक्षण महिमा

चेगय—कुल—गण
संघे उवयारं जो कुणइ णिरासंसी ।
पत्तेयबुद्ध गणहर तित्थयरो
वा तओ होइ ॥

भावार्थ— चैत्य—कुल—गण—संघ की भक्ति जो व्यक्ति निष्काम बुद्धि से करता है, वह इसके फल स्वरूप प्रत्येकबुद्ध—गणधर या तीर्थंकर बनता है ।

—श्री आवश्यक निर्युक्ति

सात क्षेत्र

"सप्तक्षेत्री—जिनबिम्ब—जिनभवनाऽऽगम—साधु—साध्वी—श्रावक—श्राविका—लक्षण"

जिन बिंब (मूर्ति), जिन मंदिर, सम्यक्ज्ञान, साधु, साध्वी, श्रावक एवं श्राविका—ये सातक्षेत्र हैं ।

—धर्मरत्न प्रकरण अधि० २

भेद-द्वारोपक्रमः ।

‡ अथ
उद्देशा-ऽनुक्रमेण
आदि-शब्द-नियमितं
मूलोत्तरा-ऽन्वितं
भेद-द्वारमाह :-

तं णेयं पंच-विहं [:-]चेइय-दव्वं च गुरुअ-दव्वं च ।
णाणं साहारणगं धम्मं. पत्तेयं तं ति-विहं .॥ ४ ॥

"तं णेयं०" इति

भेद-स्व-रूपम् । ‡ तद्=देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्
ज्ञेयम्
पञ्च-विधम्=निश्रा-विषय-भेदात् पञ्च-प्रकारम् ।

तद्
यथा—
१. चैत्य-द्रव्यम्,
२. गुरु-द्रव्यम्,
३. ज्ञान-द्रव्यम्,
४. साधारण-द्रव्यम्,
५. धर्म-द्रव्यम् च ।

‡ तथा—
तद्=मूल-भेद-भिन्नं देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्
उत्तर-भेदाः । प्रत्येकम्—
त्रि-विधम्=जघन्या-ऽऽदि-भेदेन
त्रि-प्रकारं भवति ।

‡ अयं भावः
चैत्य-द्रव्य- चैत्यस्य=अर्हद्-बिम्बस्य
स्व-रूपम् । निश्रितम्
द्रव्यम्="देव-द्रव्यम्" इत्य-ऽर्थः ।

अत्र—

"चैत्यं जिनौकस्तद्-बिम्बे,
चैत्यो जिन-सभा-तरुः।"
इति-हैम-वचनात्—

स-परिकर-प्रासादो
वास्तु-रूपत्वेन
देव-द्रव्येऽन्तर्भूतत्त्वात्-
पृथग् नोक्तः, इति ।

चैत्य-द्रव्य-भेदाः ।

‡ तच्च—

यथा-ऽर्ह-मूल्या-ऽऽद्य-ऽपेक्षया त्रिधाः—

१. जघन्यम् २. मध्यमम् ३. उत्कृष्टं च ।

तत्र—

१. नैवेद्य-मृद्-वंशोपकरणा-ऽऽदि जघन्यं द्रव्यम् ।

२. वस्त्र-धातु-काष्ठ-भाजनोपकरण-चतुष्पदाऽऽदि-
मध्यमं द्रव्यम् ।

३. कनक-रूप्य-मौक्तिक-वास्तु-क्षेत्रा-ऽऽदि उत्कृष्टम् ।

गुरु-द्रव्या-ऽऽदि-स्व-रूपम् ।

२ एवम्—

यथा-संभवम्—

गुरु-द्रव्यं भाव्यम् ।

३ "भीमः"-इति-"भीम-सेनः"-न्यायात्—

ज्ञानम्=ज्ञान-द्रव्यम्—

"पुस्तक-द्रव्यम्" इत्य-ऽर्थः ।

४ तथा—

साधारण-द्रव्यम्=चैत्य-पुस्तका-ऽऽपद्-गत-श्राद्धा-ऽऽदि-समुद्धरण-योग्यम् ।

"ऋद्धि-मच्-छ्रावक-मीलितं
भाण्डा-ऽऽगार-रूपं "क्षेत्र-द्रव्यम्" इत्य-ऽर्थं ।

तदऽपि—

पूर्ववत्
त्रिधा भाव्यम् ।

५. धर्म-द्रव्यम्=
प्रायः साधारण-धिया–
चैत्या-ऽऽदि-[द्वादश]-धर्म-स्थाने–
यथा-शक्ति व्यय-निमित्तम्–
प्रतिज्ञातं द्रव्यम् ।

तदऽपि—
त्रिधा ।

"एवम्–
पञ्च-दश-भेदाः स्युः" इत्य-ऽर्थः ।

साधारण-व्याख्या ।

‡ अत्र–
एकत्वे सति–
अनेक-संबन्धित्वम्-साधारणत्वम् ।

साधारण-द्रव्य-धर्म द्रव्य-भेदः ।

तच्च—
नियत-कर्त्तृ-विषया-ऽपेक्षया ।

उत्तरं तु—
अ-नियतोभया-ऽपेक्षया च भेद्यम् ।

अथवा—
निश्रा-काले
कार्य-काले वा,
प्रवर्त्तक-धी-भेदाद्
विषय–भेदाद् वा –
सर्वत्राऽपि
भेदः –
स्व-धिया
स्फुटं
बोध्यः ।

‡ तथा—
अत्र—
जघन्या-ऽऽदि-द्रव्य-विस्तारः
वृद्धि-नाश-प्रायश्चित्त-विवरणा-ऽवसरे वक्ष्यते ॥४॥

॥ इति समाप्तं प्रथमं भेद-द्वारम् ॥

चैत्या-ऽऽदि-द्रव्यवृद्धय-ऽधिकारि-निरूपणम् ।

‡ अथ—

"एषां वृद्धौ—

वक्ष्यमाणं [गाथा-२१=२५] सत्-फलमुदेति"

इति

वृद्धि-द्वार-निरूपणा-ऽर्थम्—

चैत्य-कारणा-ऽधिकारि-गुणोपलक्षणेन

पञ्चाशक—गाथाम्भाम्

आदौ—

सामान्यतः

[१]तद्-ऽधिकारिणं निरूपयति :—

अहिगारी य गिह-त्थो सुह-सयणो वित्तमं जुओ कुल-जो ।
अ-खुद्दो धिइ-बलिओ मइमं तह धम्म-रागी य . ॥५॥
गुरु-पूआ-करण-रई सुस्सूसा-ऽऽइ-गुण-संगओ चेव ।
णाया ऽहिगय-विहाणस्स [२]धणियमा ऽऽणा-पहाणो य. ।६।

[पञ्चा० ७-४-५]

अधिकारि-स्व-रूपम् ।

"अहिगारि०" त्ति, "गुरु-पूअ०" त्ति ।

अत्र—

उत्सर्गतः—

ईदृग्-गुणो

गृह-स्थः

प्रायः—

अधिकारी=देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वृद्धि-कर्ता "जिनैरुक्तः"

तद्—

यथा—

"को-दृग् गृह-स्थः ?

अधिकारि-गुणाः ।

१. सुख-स्व-जनः=अनुकूल-कुटुम्बा-ऽऽदि-वर्ग-सहितः

२. वित्तवान्=न्याया-ऽर्जित-ऋद्धिमान्,

३. युक्तः राज-सत्कारा-ऽऽदि-योग्यः,
"प्रत्यनीका-ऽऽदिनाऽ-परिभूतः" इति-यावत्,
४. कुल-जः=सद्-वंश्यः, कृत-प्रतिज्ञा-दि-निर्वाहकः,
५. अ-क्षुद्रः=दान-शौण्डः,
६. धृति-बलिकः=चित्त-समाधान-लक्षण-सामर्थ्य-युक्,
तथा—
७. ज्ञाता=विद्वान्,
प्रस्तुत-विधानस्य=
"चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धि-विधेः" इत्य-ऽर्थः ।
८. आज्ञा-प्रधानः=आगम-पर-तन्त्रः,
९. धर्मा-ऽऽसक्तः,
१०. गुरु-भक्ति-रतः=
"पूजनीय-सेवा-परायणः" इत्य-ऽर्थः,
११. शुश्रूषा-ऽऽदि-गुणैः संगतः="विवेकी" इत्यऽर्थः,
१२. मतिमान्=स्वतः प्रशस्त-[3]धी-मान् ।

‡ अयं भावः—
ई-दृशः
श्रद्धावतः
सा-ऽनुबन्ध-सत्-फलाः
चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धि-व्यवहाराः
सु-साध्याः स्युः,
अधिकारित्व-साफल्यम् । तत्-प्रति-कूला भक्षण-ऽऽदि-दोषा अपि निवार्याः स्युः ।
वि-स-दृशस्तु—
दुः-साध्या एव ।

‡ ततः—
यस्य
यथा—
सामर्थ्यम्,
सः—
तत्र—
तथा—
प्रवर्तते ।

इति ॥ ५—६ ॥

‡ अथ—

विशेषतोऽधिकारि-निरूपणम् ।

अत्रैव—

विशेषतः—

तद-ऽधिकारिणो निरूपयति :—

मग्गा-ऽणुसारी पायं, सम्म-दिट्ठी तहेव अणु-विरई .।
एए ऽहिगारिणो इह विसेसओ धम्म-सत्थम्मि .॥७॥

"मग्गा-ऽणु०" त्ति

‡ १ भवा-ऽभिनन्दि-दोष-रहितः
मित्रा-ऽदि-दृष्टि-सहितः
[१]शम-संवेगा-ऽऽद्युपलक्षितः
तथा-विध-मन्द-मिथ्यात्व-कषायोदय-भाग्,
भजनया च—
जैन-क्रियावान्,
तथा-भव्यः
[२]मार्गा-ऽनुसारी स्यात् ।

मार्गा-ऽनुसारित्व-व्यवस्था ।

यदुक्तम्—
धर्म-परीक्षा-ऽऽदौ :—

"मग्गा-ऽणुसारि-भावो आणाए लक्खणं मुणेयव्वं .।
किरिया तस्स ण णियया . पडिबन्धे वाऽवि उवयारो" . १६

तत्-तत्-तत्त्वा-ऽनुकूल-प्रवृत्ति-हेतु-परिणामो-
मार्गा-ऽनुसारि-भावः ।

सैव—
"द्रव्या-ऽऽज्ञाऽपि" उच्यते ।

तत्र—
माष-तुष-तामल्या-ऽऽदिवत्—
अन्वय-व्यतिरेकाभ्याम्—
द्रव्य-क्रिया न नियता ।

एतेन—
मार्गा-ऽनुसारिणाम्—

द्रव्यतः—

जैन-क्रिया-नियमे निरस्तः, इति ।

मार्गानुसारित्व-कालः ।

एषा मार्गा-ऽनुसारिता च—

उत्कर्षतः—[३]चरमा-ऽऽवर्तेऽपि प्रवर्तते ।

यदुक्तं तत्रैव—

"मग्गा-ऽणुसारि-भावो पुग्गल-परियट्टे मुणेयव्वो ।
गुण-वुड्ढीए, विगमे भवा-ऽभिनन्दीण दोसाणं" . ॥१७॥

भवा-ऽभिनन्दित्व-स्वरूपम् ।

अत्र—

"चरम-पुद्-गला-ऽऽवर्त-प्राक्-काल-वर्तनः
अन-ऽन्ता-ऽनुबन्धि-कषाया-ऽऽदि-विपाक-रूपाः
[४]क्षुद्रत्वा-ऽऽद्यो दोषाः
भवा-ऽभिनन्दिन उच्यन्ते" इति ।

अ-विरत-सम्यग्-दृष्टि-स्व-रूपम् ।

‡ तथा—

२. मिथ्यात्वोदय-रहितत्वे सति
केवल-निःशङ्किता-ऽऽदि-गुण-सहितः—

भव्यः
अ-विरत-सम्यग्-दृष्टिः ।

देशविरत-स्वरूपम् ।

३. भवोद्वेगा-ऽऽदि-गुणवत्त्वे सति
अ-प्रत्या-ऽऽख्याना-ऽऽवरण-क्षयोपशम-जन्य-विरतिः

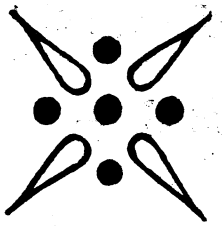
भव्यः
देश-विरतिः ।

‡ एते=
इह=तद्-वृद्ध्य-ऽधिकारे
विशिष्टाः
अधिकारिणः
धर्म-शास्त्रेण=पञ्चाशका-ऽऽद्य-ऽनुसारेण

प्रायः
"ज्ञेयाः" इति-शेषः ।

साधूनां विशेषाऽधिकारित्वम् ।

‡ पुष्टा-ऽऽलम्बने तु—
साधवोऽपि—
अत्र—
अधिकारिणः,
अग्रे[५] वक्ष्यन्ते ॥७॥

अवचूरिका (गा० १)

पृ० ३ पं० ५—समय० आज्ञा
" ३ " १६—स्व-रूपम्-[तृतीय-गाथोक्त-भेदादि-द्वार-प्रतिपादितं स्व-रूपम्]
" ४ " ४—तथा-भव्यानां-मार्गानुसारिणाम्
" ४ " ४-५—उभयत्र-[श्री-वीर-जिन-धर्म-गुर्वीः]
" ४ " १५—सु-गुरुत्वम्-"*साक्षाद् परमे-ष्ठि-गुरुत्वम्" इत्य-ऽर्थः।
" ५ " १—[तद्-इतिपदस्य "तस्मात् = उपरोक्त-व्याख्यानेन, निम्नोक्तः भावः ज्ञायते"-इत्य-ऽर्थ-ध्वनेः,
"इति-भावः"
इत्य-ऽनेन सह सम्बन्धो विज्ञेयः।
को भावः ?
एवम्-गाथा-पूर्वार्द्धेन "गुरु-देवयोः पारमार्थिकी फल-जनक-प्रणिधानस्य योग्यताऽभिहिता भवति" इति-भावः।]
" ५ " ११—[गुरु-देवयोः-"नय-साऽपेक्षतयाऽऽसन्नोपकारित्वेन गुरु-पदस्य पूर्व-पद-निपातः" इति सम्भाव्यते।]
" ५ " १५—[आदि-पदेन "अधिकारी" ग्राह्यः।

अवचूरिका (गा० २)

" ७ " ४—ओहारण०-["भक्त्याऽऽदि-विशिष्ट-नियम-बुद्धया
देवाऽऽदिभ्यो यद्
धन-धान्याऽऽदिकं वस्तु
यदा
उचितत्वेन निश्रीकृतम् स्यात्, तदा तद्
तद्-धनाऽऽदिकं देवा-ऽऽदीनां द्रव्यम्-अत्र-प्रकरणे "बुधैः" ज्ञेयम्।"
इति-गाथा-समुच्चया-ऽर्थः]
" ७ " ११—अवच्छेदेन = [विभागेन]
" ७ " १३—अचितत्वेन = [तत्-तत्-क्षेत्र-योग्य-पदाऽर्थत्वेन, न तु अयोग्यपदार्थत्वेन]

---

*परमेष्ठि-गुरुत्वं साक्षाद्-गुरुत्वं च (छा०)

पृ० ७ पं० १४—["इदं व्यापार्यम्"] इति सम्बन्धः ।]
" ७ " १५—अर्हदा-ऽऽदि० [आदि-पदात् सिद्धसाधु-सङ्घ-देवा-त्माऽन्तं साक्षित्वं बोध्यम्]
" ७ " २०—निश्रीकृतम् = [यावत् स्वसम्बन्ध-निरासेन पर-सम्बन्धा-ऽऽपादनं निश्रा ।

" [1]चेइयमाऽऽहा-कम्मे [म्म-इ"]तिं जंपंतं इत्थमग्गणा एसा होइः-
" ण आहा-कम्मं चेइय-करणं सुए भणियं . " ॥ १ ॥
"किं कारणं ण होइ ?" "आहा-कम्मस्स लक्खणा-ऽ-भावा" ।
"किं तस्स लक्खणं खलु ?" "भण्णइ, इणमो निसामेहि" . ः-॥२॥
"जीवमुद्दिस्स कयं कम्मं, सो विय जइवि [2]साहम्मी . ।
सो वा इ तत्तिअ-भंगे अ-लिंगि सेसेसु भंगेसु . ॥ ३ ॥
साहम्मिओ ण सत्था तस्स कयं, तेण कप्पइ जईणं . ।
जं पुण पडिमाण कए, तस्स कहा का ? अ-जीवत्ता . ॥ ४ ॥
संवट्ट-मेह-पुप्फा सत्थ-निमित्तं कया जइ जईणं . ।
ण हु लब्भा पडिसिद्धा, किं पुण पडिम-ऽट्ठमाऽऽरद्धं ? ॥ ५ ॥
तित्थ-कर-णाम-गोत्तस्स खय-ऽट्ठा अवि अ दाणि सायव्वे ।
धम्मं कहेइ सत्था पूअं वा सेवइ तं तु ॥ ६ ॥
कहमुवजीवं अरहा, तं पूअं तो सवं तु णो होइ ? ।
भण्णइ, अ-भावओ सो कम्म-ऽट्ठा कारणस्साउ ॥ ७ ॥
खीण-कसाओ अरहा कय-किच्चो वि जीय अणुइत्तिं ।
पडिसेवंतो अ अओ अतो सवं होइ तं मयं . ॥ ८ ॥
तो साहम्मा-ऽ-भावा, चेइयमाऽऽहा-कम्मं भवे कप्पं ।
जं पुण जइ-णिस्साए कीरइ, तं वज्जणिज्जं तु . " ॥ ९ ॥

इति बृहद्-भाष्ये, पत्र ८७

१ चैत्यमऽत्र मङ्गला-ऽऽवि-भेदाच्चतुर्धा ।
२ (१) प्रवचन-साधर्मिकम् वेष-साधर्मिकम् | (३) प्रवचन-साधर्मिकम् वेष-साधर्मिकं न
(२) प्रवचन-साध० न वेष-साधर्मि० | (४) प्रवचन सा० न वेष-साधर्मिकं न
क्रमेण—[1]सु-विहित-मुनि- २ [2]श्राद्ध-साध्वाऽऽदि- ३ [3]सा० निह्नवाऽऽदि- ४ [4]सा० पाखण्डी ।
१ अत्र सत्कारा-ऽऽदि-धिया चैत्यविधानं ।
२ ❀व्यावृत्त्य (वैयावृत्त्य) धिया भक्ता-ऽऽदिविधानम् ।
३ सार्वत्रिक-पूजा०
३ कर्मपारतन्त्र्यमऽनुभवन्

❀ शरीरा-ऽवष्टम्भ०

पृ० ७ पं० २०—[निश्रीकृतत्वम्—
~~ढौकनेन~~
विशिष्ट-निर्णया-ऽऽत्मक-सङ्कल्पनेन,
~~मनसा वाचा कायेन वा त्रयेण वा प्रदानस्य स्वीकारेण,~~
~~वक्षाऽऽदौ लिखनेन, लिखापनेन च~~
उत्सर्पणाऽऽदि द्वारा प्राप्त-श्रीसङ्घा-ऽऽदेशेन,
शास्त्रा-ऽऽज्ञा-सिद्धा-ऽऽदि-प्रकारेण,
सम्बोध-प्रकरणा-ऽऽदि-ग्रन्थ-निर्दिष्टैः
~~आचरित-कल्पित-निर्माल्या-ऽऽदि-प्रकारैश्च सम्भाव्यते,~~
विशेषा-ऽऽर्थिभिर्विशिष्टश्रुतवन्निश्रमोहनीय-मेतत् तत्त्वम् ।]

„ ७ „ २०—~~कृतं—अत्र~~ ❀जीर्ण-श्रेष्ठि-दृष्टाऽन्तः ।

„ ८ „ ३—सङ्कल्पितमऽपि = विशेष-मनोरथ-रूपेण, [न तु विशिष्ट-निर्णय-रूप-सङ्कल्पेन]

„ ८ „ ४—स्व-निश्रितं = व्यवहारतः, मे०

„ ८ » १५—गास-च्छायण-मित्त-भोई = (अन्न-वस्त्र-मात्र-भोगी, संतोष-कारकः ।)

पृ० ९ „ ३—०ऽऽमीस-पुइ० = (नैवेद्य स्तुति ।)

» ९ „ „ —~~आमीस—~~
~~आकर्षणेऽपि पुंसि स्यादा~~ [द्-आ]ऽऽमीषं पुं-नपुंसकम् ।
भोज्य-वस्तुनि सम्भोगेऽप्युत्कोचे पललेऽपि च ॥३१॥
मेदिनी-कोषे षा-ऽन्त-वर्गे पृष्ठ १२०]

„ ९ „ ११—देवकज्जे = मुख्यतया ।
गौणतया
स्व-निश्राऽप्यस्ति,
पितृ-धव-कन्यावत् ।
अन्यथा
अदत्ताऽऽदान-दोषाऽऽपत्तिः स्यात् । मे० आ-
अत्र,
मुख्यत्व-गौणत्वयोर्भेदः,
गौणत्वे स्व-निश्राऽपि । मु०
[उभयोः = दातृ-ग्राहकयोः
उभय-दोषौ तु=अदत्ताऽऽदान-देव-द्रव्योपभोगरूपौ-ज्ञेयौ]

» १० „ १७—नैवेद्यपात्राऽऽदिकम् = (नैवेद्यस्य पात्र०)

❀ जीर्ण-श्रेष्ठिवत्, (आ० छा०)

अवचूरिका (गा० ३)

पृ० १२ पं० ९—उपदेश-कृत-कर्मा-ऽभ्यासः—शिक्षा।
" " " १२—तदुपचितिः = स-भेद-मूल-द्रव्यस्य।
" " " १३—लोभा-ऽऽद्युदय० = ज्ञाना-ऽऽवरणा-ऽन्तराय-प्रमाद०।
" " " " —उदीरित० = प्रवृत्त०।
" " " १६—करण-वारणा-ऽऽदिना = [वृद्धेः करणम्, विनाशस्य वारणम्]
" " " १८—उद्वेल्लित० वर्द्धित, छा०, पुष्ट, मे०
" " " १९—तद्-विशोधकः = [दोष-विशोधकः।]
" " " २२ प्रवृत्ति-निवृत्ति-दार्ढ्या-ऽर्थम् = [गुण-प्रवृत्ति-दार्ढ्या-ऽर्थम् दोष-निवृत्ति-दार्ढ्या-ऽर्थम्]
" " " २५—द्वारैः = [व्याख्याऽङ्ग-निरूपण-स्व-रूपैः]
" " " २७—प्ररूपणा = [स्व-रूप-व्याख्यान-रूपा]
" १३ " ५—[सम्यक्-प्ररूपणा, सम्यक्-प्रतिपत्तिश्च]

अवचूरिका (गा० ४)

पृ० १४ पं० ४—आदि० = [द्वितीय-गाथा—निर्दिष्ट०]
" " " ५—मूलोत्तरा-ऽन्वितं = [मूल-भेदा-ऽन्वितम्, उत्तर-भेदा-ऽन्वितम्]
" " " ६—भेद-द्वारम् = [भेदा-ऽऽख्यं द्वारम्]
" " " १२—निश्रा-विषय-भेदात् = [निश्राया विषय-भेदात्]
" १५ " ३—चैत्यम् =
["चैत्यं मृतक-चैत्ये स्याच्चिता मृतक-चितावऽपि।
चैत्यं जिनौकस्तद्-बिम्बं, चैत्यो जिन-सभा-तरुः॥"
श्री-हैमा-नेकार्थ० सर्ग २ श्लो० ३५६]
"चैत्यमा-ऽऽयतने बुद्ध-बिम्बेऽप्युद्दिश्य पाद-पे"
इति-रुद्र-वचनात्। [डे०]
" " " ७—वास्तु० = [वास्तु-रूपत्वेन = निवास-स्थान-स्व-रूपत्वेन]
" " " ११—मूल्या-ऽऽद्य-ऽपेक्षया = परिमाणा-ऽपेक्षया
" " " १४—नैवेद्य० = -ऽऽज्ञादि [मे०]
" " " २५—चैत्य० = जिन-गृहं प्रतिमा च, [मे०]
बिम्बं प्रासादश्च, [आ० छा०]
" " " —आपद्-गत० = तत्राऽपि सीदत्-पदे व्यापारितमऽपि विशेष-लाभाय इति। [डे०]
" " " २८—क्षेत्र-द्रव्यम्० = क्षेत्र-पदं सप्तसु रूढम् [मे०]
क्षेत्रत्वं च सप्तानां रूढमेव [धर्म-संग्रहे]
पृ० १६ पं० २—धर्म-द्रव्यम् = ["धर्म-बुद्धि-धिया द्रव्यम् = धर्म-द्रव्यम्" इति संभाव्यते।]

पृ० १६ पं० ३-साधारण-धिया = अत्र
भक्ति-मात्रा-ऽनुकम्पा-ऽऽदि-अन्यतरा धीः कार्य-काले, साधारण-धीर्निश्रा-काले । [डे०]
,, ,, ,, ४-[द्वादश] = भक्त-परिज्ञा-ऽनुसारेण [नव] स्थानानि,
राज-प्रश्नीय-योग-शास्त्रा-ऽनुसारेण अनुकम्पा-पदं ।
पञ्चाशका-ऽनुसारेण पौषध-शाला-ऽमारि-पदं । [डे०]
,, ,, ,, ६-प्रतिज्ञातं = धर्म-वृद्धि-धिया [मे०]
[धर्म-वृद्धि-रूप-सामान्य-धिया]
,, ,, ,, ,, -प्रतिज्ञातं = साक्षात् परंपरया वा, [आ०]
,, ,, ,, ,, -द्रव्यम् = नाणका-ऽऽदि । [मे० छा० डे०]
,, ,, ,, ७-तदऽपि = निश्रा-स्थानम्, [मे० छा० डे०]
,, ,, ,, ८-त्रिधा = परिमाणा-ऽपेक्षया, [मे०]
,, ,, ,, १५-नियत-कर्त्तृ-विषया-ऽपेक्षया—
निश्रा-काले कार्य-काले चाऽवष्टम्भ-धीरेव प्रयोजिका [मे०]
अत्र—
भक्ति-अनुकम्पा-ऽऽद्य-ऽन्यतरा धीः
कार्य-काले प्रयोजिका,
निश्रा-काले च
साधारण-धीः प्रयोजिका । [आ०]
[नियत-कर्त्तृका-ऽपेक्षया
निश्रा-स्थान-रूप-नियत-विषया अपेक्षया च]
,, ,, ,, १६-उत्तरं = धर्म-द्रव्यम्,
,, ,, ,, १७-उभया-ऽपेक्षया = [अ-नियत-कर्त्तृका-ऽपेक्षया,
अ-नियत-निश्रा-स्थान-द्विरूप-विषया-ऽपेक्षया च]
,, ,, ,, १८-अथवा = ["पञ्च-द्रव्य-रूप-मूल-भेद-सप्त-क्षेत्रा-ऽऽत्मक-साधारण-द्रव्य-द्वादश-क्षेत्रा-ऽऽ-त्मक-धर्म-द्रव्याणां मध्ये
यथा ज्ञान-द्रव्यं त्रिषु स्थानेषु समायाति,
तेषु को भेदः ? मूल-द्रव्ये-ज्ञानद्रव्यम् साधारणे धर्म-द्रव्ये चाऽपि ।
अथवा—
जिन-प्रतिमा-मन्दिरतया देव-द्रव्यमऽपि
त्रिष्वेव स्थानेषु पुनः पुनरुक्तम् । तत्रः क आशयः ? इत्या-ऽऽशङ्काया:
सर्वत्र निवारणाय समाधानम् ।
तेन—साधारण-धर्म-द्रव्ययोर्भेदस्य
समाधाना-ऽन्तरं च]
,, ,, ,, ११-निश्रा-काले = "निश्रा-काले—
प्रवर्तक-धी-भेदाद्,
विषय-भेदाद् वा भेद्यम्,
कार्य-काले—

प्रवर्तक-धी-भेदाद्
विषय-भेदाद् वा भेद्यम्, इत्य-ऽर्थः।]

पृ० ,, पं० २२-विषय-भेदाद्वा। ["विषय-भेदाद् वा भेद्यम्" इत्य-ऽन्वयः।]

" ,, ,, २३-सर्वत्राऽपि—पञ्च-द्रव्येषु,
सप्त-क्षेत्रा-ऽऽत्मक-साधारण-द्रव्ये,
द्वादश-भेदा-ऽऽत्मक-धर्म-द्रव्ये च]

" ,, ,, ३१-वक्ष्यते—१२-गाथायाम्-वृद्धि-द्वारे
१३-२०-गाथासु—नाश-द्वारे
५८-५९-गाथयोः प्रायश्चित्त-द्वारे]

अवचूरिका (गा० ५-६)

१ [वृद्धय-ऽधिकारिणम्]
२ [अत्य-ऽर्थम्।]
३ अत्र
कार्य-कारणयोः संबन्धं दर्शयितुम्—
पश्चा-ऽनुपूर्व्या—
कतिचिद् गुणाः ❀
दर्शिताष्टीका-कृद्भिः।

अवचूरिका (गा० ७)

१ बीजा-ऽऽत्मकाः शमा-ऽऽदयो बोध्याः।
२ "तीव्र-मिथ्यात्त्वा-ऽऽदि-कर्म-क्षयोपशम-भावात्—
मार्गम्=तत्त्व-पथमऽनुसरति=अनुयाति"
इत्येवं-शीलो मार्गा-ऽनुसारी।"
इति-उपदेशपद-वृत्तौ ललित-विस्तरा-टिप्पनेऽपि। इत्य-ऽर्थः। [मे०]
३ ग्रन्था-ऽन्तरे—
अर्द्ध-पुद्-गल-परावर्ते च श्रूयते।
सा प्रायिका, पञ्च-धनुः-शता-ऽवगाहनावन्मोक्षे,
५२५-धनुः [पञ्च-विंशत्युत्तर-पञ्च-शत-धनुर-ऽवगाहना] कादाचित्का।
४ उपदेश-दाना-ऽऽदिना-अ-साध्याः।
५ [१६-२० गाथयोः]

❀ कार्य-कारण-संबन्ध-क्रम-दर्शना-ऽर्थं पश्चा-ऽनुपूर्व्या गुण-व्याख्यानं दर्शितम्। छा०
❀ अत्र बोध्याः। छा०।

आज्ञा-सा-ऽपेक्ष-विधेः प्रसङ्गतश्च विनाशस्य कर्तृ-द्वारोपक्रमः।

‡ अथ—
क्रमात्—
[1]स-प्रतिपक्ष-विध्य-ऽपेक्षक-कर्तृ-द्वारेण—
फलोपहितां वृद्धिं दर्शयन्
प्रसङ्गतः—
विनाशमऽपि दर्शयति :—

जिण-वर-आणा-रहियं वड्ढारंता वि के वि जिण-दव्वं।
बुड्डन्ति भव-समुद्दे मूढा मोहेण अन्नाणी . ॥ ८ ॥

"जिण०" त्ति

‡ अत्र—
[2]तन्त्र-न्यायेन—
व्याख्यानं द्विधा कार्यम्।

तन्त्र-युक्त्या विधि-पक्षीयं व्याख्यानम्।

तत्र—
विधि-पक्षे—
सर्वत्र प्रायः—
अ-कार-विश्लेषात्—
जिना-ऽऽज्ञया-ऽ-रहितम्=सहितम्,
देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्,
वर्धयन्तः
केचिद्=अ-निर्वचनीय-गुणाः,
अ-मूढाः=विवेकिनः,
अ-मोहेन=भेद-ज्ञानेन,
आज्ञा-न्यः="अर्हदा-ऽऽद्या[2]-ऽऽज्ञामाऽऽत्मनि नयन्ति" इति "अर्हदा-ऽऽद्या-ऽऽज्ञा-ऽऽराधकाः"।
भव-समुद्रे
अ=न, निमज्जन्ति="तरन्ति" इत्य-ऽर्थः।

अविधि-पक्षीय-व्याख्याना-ऽतिदेशः।

[3]अ-विधि-पक्षे तु—
यथा-श्रुतं व्याख्येयम्।

विध्य-ऽ-विध्यो-निष्कृष्ट-लक्षणे ।

‡ "अत्र,
इदं हार्दम्, :—
श्री-आप्ता-ऽऽज्ञा[४]-ऽनुसारिणी
उचिता-ऽर्थ-क्रिया-विधिः,
स्व-च्छन्दा-ऽऽनुसारिणी च-अ-विधिः ।

विधि-पूर्वक-वृद्धेः स्व-रूपम् ।

‡ अतः,
"[५]कर्मा-ऽऽदाना-ऽऽदि-कु-व्यापार-वर्ज[६]
सद्-व्यवहारा-ऽऽदि[७]-विधिनैव—
तद्-वृद्धिः कार्या ॥१॥

वृद्धि-विषयकं मता-ऽन्तरम् ।

‡ केचित्तु—
"श्राद्ध-व्यतिरिक्तेभ्यः—
सम-ऽधिक-ग्रहणकं गृहीत्वा"
कला-ऽन्तरेणाऽपि तद्[८]-वृद्धिरुचितैव
इत्याऽऽहुः,
इति सम्यक्त्व-वृत्त्या-ऽऽदौ—
संकाश—कथायां तथोक्तेः ।

विधि-पूर्वक-वृद्धावसम्भवि-त्वोपपादनम् ।

‡ एवं सति,
परः प्राह :—
"ननु देव-द्रव्या-ऽधिकारे—
कथम्
श्राद्धेन
देव-द्रव्य-वृद्धिं कर्तुं[९] शक्यते ?
यतः—
"भक्खंतो जिण-दव्वं अण-ऽन्त-संसारिओ भणिओ" ।
इति जानन्नऽपि—
आत्म-व्यतिरिक्तानां यच्छन्
उभयेषां
संसार-वृद्धिं प्रति कारणता भवति,

१ आगमा-ऽऽज्ञा-मे०

न हि—

"विषं कस्याऽपि विकार-कृन्न स्यात् ।"

इति वाच्यम्,

प्रायः सर्वेषामऽपाय-कृदेव स्यात् ।

ग्रन्था-ऽन्तरे—

आलोचना-ऽधिकारे—

[१]मूषका-ऽऽदीनामऽपि

दोषोत्पत्तिरुक्ताऽस्ति ।

तद्,

अत्र—

वृद्धिं प्रति का रीतिः ?"

मुख्य-रीति-निर्देश-मुखेन पूर्वक-विधि-वृद्धेरऽ-सम्भवित्व-निरासः ।

‡ अत्र—

उच्यते, :—

"मुख्य-वृत्त्या—

श्राद्धानां देव-द्रव्य-विनाशनमेव दोषः ।

[१०]कालोचित-व्याजा-ऽऽदि-दान-पूर्वक-ग्रहणे तु

न भूयान् दोषः ।

सम-ऽधिक-व्याजा-ऽऽदि-दाने पुनः—

दोषा-ऽ-भावोऽवसीयते ।

मुख्य-रीतेरपाल-नजन्य-विनाशस्य-महा-दोषत्वम् ।

‡ तद्-विनाशे तु—

दुर्लभ-बोधिता ।

रक्षा-ऽऽदि-देशना-ऽ-दानोपेक्षणा-ऽऽदौ

साधोरऽपि—

भव-दुःखं च

शास्त्रे—

दर्शितमऽस्ति ॥३॥

मुख्यतया धार्मिक-द्रव्यस्य कयाऽपि रीत्या स्वोपयोगा-ऽ-भाव एव श्रेयः ।

‡ तेन,

तद्-ऽभिज्ञानां श्राद्धानां प्रायः

तस्य

अ-व्यापारणमेव श्रेयः,

"मा कस्यचित्—

प्रमादेन—

स्व-ऽल्पोऽप्युपभोगो भवतु, इति ।

धार्मिक-द्रव्यस्य निधानवत् सु-समीक्ष्य सारा-ऽऽदि-करण-मदुष्टम् ।

‡ सु-स्थान-स्थापनया–

प्रत्य-ऽहं—

सारा-ऽऽदि-करण-पुरस्सरम्—

महा-निधानवत्

तत्-परिपालने च

तेषां

न कोऽपि दोषः ।

किं तु—

तीर्थ-कृत्-नाम-कर्म-निबन्धना-ऽऽदि-विशिष्ट-लाभ एव ।

धार्मिक-द्रव्यस्य स्वोपभोगेऽ-स्वी-कारस्य बीजम् ।

‡ एवं सति–

तेषां

तद्-वर्जनम्,

तत्

निःशूकता[12]-ऽऽदि-दोष-संभव-परिहारा-र्थं ज्ञेयम् ।

निश्शूकेतरेभ्यो वृद्धय-र्थ-दाने दोषा-ऽ-भावः । १–वृद्धि-प्रकारः

‡ तेन,

इतरस्य

तद्-भोग-विपाका-ऽन-ऽभिज्ञस्य[13]

निःशूकता-ऽऽद्य-ऽ-संभवात्[14],

वृद्धया-ऽऽद्य-ऽर्थम्–

सम-ऽधिक-ग्रहणक-ग्रहण-पूर्वक-सम-ऽर्पणे न दोषः,

आगामि निर्धनत्वा-ऽऽपदा-ऽऽदि-संभवेऽपि,

मूल-धनस्य विनाशा-ऽ-भावात् ।

स-शूकेतरेभ्यो वृद्धय-र्थ-दाने तु दोष एव ।

स-शूका-ऽऽदौ तु–

वृद्धय-र्थम्–

समऽर्पण-व्यवहारा-ऽ-भावात्,

तेषाम्—

तद्-भक्षणे दोष एव । इति ॥४॥

२-वृद्धि-प्रकारः ‡ तथा-

कदाचित्-

उक्त-प्रकारेण-

यदा-

सु-श्राद्धा अपि

स्वयं तद् वर्धयितुं

न शक्नुवन्ति,

तदा-

अ-क्षत-पूगी-फल-नैवेद्या-ऽऽदि-देव-द्रव्य-विक्रयो-त्थ-द्रव्यवत्

तद्-धनेनैव-

[१५]उचित-पृथग्-व्यापार-करणेन

लब्धं धनं

साधर्मिकाणामुक्त्वा

देव-द्रव्या-ऽऽदौ प्रक्षेप्यम् ,

न तु-

स्व-धना-ऽऽदौ ।

१-वृद्धि-प्रकारः तद्-धानिरऽपि-

तेषामऽग्रे वाच्या,

तत्-प्रतिकारा ऽर्थम् । इति ॥२॥

‡ तथा,

यदा-

उक्त-प्रकारेण-

इतर-गृहेऽपि-

गृहणक-ग्रहण-पूर्वक-तद्-वृद्धि-संभवो न स्यात् ,

तदा--

उचित-व्याजा-ऽऽदान-पूर्वकमेव

तद्-गृहे- | संभूय

तद्-धनं- | सु-श्रावकैः

यथा-काला-ऽवधि | मोच्यम् ।

ततः,
अ-प्रमत्तास्ते—
तद्-धनं
तथा-प्रकारेण—
गृहा-ऽन्तरं परावर्त्तयन्तः
सारा-ऽऽदिकं कुर्वन्तः
प्रवर्त्तयेयुः ॥ ५ ॥

अत्र—
[16]उत्सर्गा-ऽपवादेन
भावना कार्या ।

धार्मिक-द्रव्यं हि विधि-वृद्धेर-ऽ-सम्भवे तु महा-निधिवद् रक्षणीयमेव ।

‡ [17]एवमा-ऽऽदि-वृद्धि—प्रकारा-ऽ-भावात्—
सर्वथा विनाश-संभवे तु—
महा-निधानवद्
रक्षणीयमेव ।
न तु—
वृद्धय-ऽर्थम्—
क्वचिदऽपि—
मोच्यम् ।"

‡ इति—
श्राद्ध-विधि-सम्यक्त्व-वृत्ति-प्रश्नोत्तर-संग्रह—
वृद्ध-वादा-ऽनुसारेण—
विधि-पूर्वकैव वृद्धिः
तथा-भव्यानां
संपूर्ण-फला
यशस्करी भवति,

विध्य-ऽ-विध्योः सा-ऽनुबन्धस्त्वे ।

अ-विधिना च विहिता—
काला-ऽन्तरे—
स-मूलं
चैत्या-ऽऽदि-द्रव्यं विनाशयति ।

यतः—

"अ-न्यायोपार्जितं द्रव्यं दश-वर्षाणि तिष्ठति. ।
प्राप्ते च षोडशे वर्षे स-मूलं च विनश्यति. ॥"

यतः—

लोकेऽपि—

"कृषि-वाणिज्य-सेवा-भोजन-शयना—ऽऽसन-विद्या-साधन-
गमन-वन्दना-ऽऽदिकं च द्रव्य-क्षेत्र-काला-ऽऽदि-विधिना
विहितम् —
पूर्ण-फलवत्,
नाऽन्यथा,
सामग्री-वैकल्यात् ।"

यदुक्तम्—

विधि-पक्षस्य समर्थनम् ।

उपदेश-पदा-ऽऽदौ :—

आसण्ण-सिद्धिआणं विहि-परिणामो उ होइ सय-कालं. ।
विहि-चाओ, अ-विहि-भत्ती अ-भव्व-जिअ-दूर भव्वाणं . ॥
धण्णाणं विहि-जोगो. विहि-पक्खा-ऽऽराहगा सया धण्णा . ।
विहि-बहु-माणो धण्णा. विहि-पक्ख-अ-दूसगा धण्णा . ॥
विहि-सारं चिअ सेवइ, सद्धालू सत्तिमं अणुट्ठाणं . ।
दव्वा ऽऽइ-दोस-णिहओ वि पक्ख[1]'वायं वहइ तम्मि . ॥"

लोकेऽपि श्रूयते :—

"विधि-पूर्वं कृतं कार्यं संपूर्ण-फल-सिद्धये. ।
विपरीतं च तुच्छं स्याच् छ्रेष्ठि-नन्दनयोरिव ॥"

तद्—

विध्य ऽ-विध्योः सा-ऽपेक्षत्वे दृष्टा-ऽन्तौ ।

यथा—

" काञ्चन-पुरं नगरम् ।
" द्वौ श्रेष्ठि-सुतौ द्रव्या-ऽर्थिनौ —
" एकं सिद्ध -पुरुषं
" भक्त्या भजतः स्म ।
" एकदा—

" तुष्टेन तेन —
" सम्यग् -विधि-सहितानि
" तुम्बी-फलानि
" स-भावाणि
" अर्पितानि ।
" तथाहि :—
" " शत-वार-कृष्टे क्षेत्रे
" निरा-ऽऽतप-स्थले
" उक्त-नक्षत्र-वार-योगे
वाप्यानि ।
" वल्ली-निष्पत्तौ च–
" कियन्ति बीजानि संगृह्य,
" स-पत्र-पुष्प-फल-वल्ली
" क्षेत्र-स्थैव दह्यते,
" तद्-भस्म
" एक-गद्या-ऽऽणक प्रमितं
" चतुष्-षष्टि-गद्या-ऽऽणक-ताम्र-मध्ये क्षिप्यते,
" जात्यं हेम स्यात् ।"
" इति सिद्धेन शिक्षितौ तौ
" गृहमाऽऽययतुः ।
" तत :—
तयोर्मध्ये—
" एकेन—
" यथोक्त-विधौ कृते
" जात्यं हेम जज्ञे,
" अन्येन—
" विधिरीषन्न्यूनी-चक्रे[१९],
" तस्य—
" रूप्यमेव ।"

विधेरौचित्यम्, अ-विधेरऽन-ऽर्थत्वं च।

‡ अतः,
सर्वत्र—
सम्यग्-विधिरेवोचितः।
अ-विधिस्तु—
निः-शूकतया—
विहितोऽन-ऽर्थायैव।
यत :—
"जह भोयणमऽ-विहि-कयं विणासए, विहि-कयं जीवावेइ।
तह, अ-विहि-कओ धम्मो देइ भवं, विहि-कओ मुक्खं॥
हरिऊण य पर-दव्वं पूअं जो कुणइ जिण-वरिंदाणं।
दहिऊण चंदण-तरुं कुणइ इंगाल-वाणिज्जं॥"

सु-प्रति-कार्या-ऽ-विधेरऽन-ऽपायत्वम्।

‡ न च—
"एवम्—
संप्रति -
धर्मो नैव कर्तव्यतया-ऽऽपन्नः।"
इति वाच्यम्।
[२०]अपरिहार्या-ऽ-विधेः
सु-प्रति-कार्यत्वात्।
यतः—
'अ-विहि-कया वरमऽ-कयं' उस्सूअ-वयणं भणंति सव्व पणू।
पाय-च्छित्तं जम्हा-अ-कए गुरुअं, कए लहुअं॥
अत एव—
"स-कल-पुण्य-क्रिया-प्रान्ते—
अ-विध्या-ऽऽशातना-निमित्तं
मिथ्या-दुष्कृतं दातव्यमेव" इति।

सु-प्रतिकार्या-ऽ-विधेरऽन-ऽपायत्वे हेतुः।

‡ किं च,
"सा-ऽतिचारादऽप्यऽनुष्ठानात्
अभ्यासतः—
कालेन—
निर-ऽतिचारमऽनुष्ठानं भवति।" इति सूरयः[२१]।

*यदाऽऽह :—

"अभ्यासो हि प्रायः
प्रभूत-जन्मा-ऽनु-गो भवति शुद्धः" इति,
"संस्कार-द्वारा" इत्यऽर्थः ।

"बाह्योऽप्यऽभ्यासो हि—
कर्मणां कौशलमाऽऽवहति ।

नहि
सकृन्-निपात-मात्रेण
उद-बिन्दुरऽपि
ग्रावणि निम्नतामाऽऽदधाति"
इति तत्त्वम् ॥८॥

* यदा-ऽऽह—मे० मु०

अवचूरिका (गा०-८)

१ [विध्यपेक्षककर्त्ता वृद्धिजनक इति निर्दिशन्-ग्रन्थकारः प्रसङ्गतोऽर्थादापन्नं विधिप्रतिपक्ष-भूताविध्य-पेक्षक कर्त्तृ जनितविनाशमपि दर्शयति इति भावः]

२ सकृदुच्चरितं सत्
अनेकोपकारकम् = तन्त्रम् ।

३ [जिन-वर-आज्ञा-रहितं
❀केऽपि—
जिन-द्रव्यं वर्धयन्तः सन्तः
मूढाः
अ--ज्ञानिनः
मोहात्
भव-समुद्रे
निमज्जन्ति ॥८॥]

४ उत्सर्गा-ऽपवाद-रूपा ।

५ ❀ उत्सर्गतः—
आज्ञा-रहितं
धन-वर्धनं च—
एवम् :—
यथा—
श्रावकेण
देव-स्व-वृद्धये—

१ कल्प-पाल-मत्स्य-बन्धक-वेश्या-चर्म-कारा-ऽऽदीनां कला-ऽन्तरा-ऽऽदि-दानम्—

२ तथा,
देव-वित्तेन—
भाटका-ऽऽदि-हेतुक-देव-द्रव्य-वृद्धये
यद्
देव-निमित्तं--
स्थावरा-ऽऽदि-निष्पादनम्—

३ तथा
महा-ऽर्घता-संभवे—
विक्रयेण—
बहु-देव-द्रविणोत्पादनाय
गृहिणा
यद्
देव-धनेन
सम-ऽर्घ्य-धान्य-संग्रहणम्—

❀ नास्तीदं पदं मे० प्रतौ । ❀[1] उत्सर्गतः वर्द्धनीयं मे ।

४ तथा—
देव-हेतवे—
कूप-वाटिका-क्षेत्रा-ऽऽदि-विधानम् ।

५ तथा—
शुल्क-शाला-ऽऽदिषु—
भाण्डमुद्दिश्य—
राज-ग्राह्य-भागा-ऽधिक-करोत्पादनात्—
उत्पन्नेन—
द्रविण-वृद्धि-नयनम्—
इत्याऽऽदि महा-सा-ऽवद्य-रहितं वर्ध[1]नीयम् ।"
इति षष्टि-शतक-वृत्तौ ।"

❀अपवादे तु—
निषिद्धम-ऽप्याऽऽचरणीयम्, इति ।

६ वर्णमूल्योचित०

७ (१) [1]अतएव--
देवा-ऽऽ[2]दि-सत्क-गृह-हद्द-क्षेत्र-वाटिका-ग्रामा-ऽऽदेः
लभ्य-भाटका-ऽऽदानेन
धन-वृद्धिः कार्या ।

(२) तथा च
विद्यमानानाम्–
स्व-गृह-क्षेत्र-वाटिका-ऽऽदीनाम्–
जिना-ऽऽलये
निश्रया
मोचनं युक्तिमत्

(३) तथा
अपवादे

❀ पुष्टालम्बने तु आ० छा०

❀१ अन्त-समये
स्वोपार्जित—भुज्यमान–धनाऽवशेषेण १
स्वोपार्जित–धन–कल्पितांशेन २
प्रतिवर्षादि ऐन्द्रया अन्यस्या वा मालायाः परिधापनया ३
प्रतिदिनादि कोशेऽग्रपूजायाञ्च यथाशक्ति धनमोचनेन ४

[2] 'आदि' तः अन्त्यसमये स्वोपार्जित-भुज्यमान-धनावशेषेण [1] स्वोपार्जित-धन-कल्पितांऽऽशेन[2], प्रति-वर्षादि ऐन्द्रया अन्यस्या वा मालाया परिधापनया[3], प्रतिदिनादि कोशेऽग्रपूजायाञ्च यथाशक्ति धनमोचनेन[4] प्रतिष्ठा-महादौ स्वर्ण-रूप्यमुद्राभिर्जिन-नवाङ्गीपूजया[5] उत्सर्गत एवमादि-विधिना धन-वृद्धिः कार्या निरवद्या इति श्राद्धविधिः(धौ)प्रतिष्ठाकल्पे च । छा० ।

तद्-निश्रया
नव्य-क्षेत्रा-ऽऽदीनाम्
निष्पादनमपि युक्तिमत्
देवा-ऽऽदि-द्रव्य-वृद्धय-ऽर्थम्[१] ।"
इति सेन-प्रश्ने ।

८ अथ-
व्याजा-ऽऽदिविधिना
धन-वृद्धिं दर्शयति ।
" व्याज सवाई दोढी
कष्ट व्यापार
विधि नापि युक्ता
धनवृद्धिरितिसम्यक्त्ववृ०"

९ श्रीमाल-पुराणेऽपि-
"नृप-पुत्री-दासो
देव-पुष्पा-ऽऽदि-भोगात्-
भिन्न-माल-पुरे-
देव-गृहे मूषिका जाता" इति श्रूयते ।

१० तद्भोग-दोष-साऽऽपेक्षत्वात् ।

११ व्याजादि विधिनाऽपि युक्ता धन वृद्धिः इति सम्यक्त्व-वृत्तौ ।

१२ अत्र स्व-व्यापार-सम्बन्ध (न्धे) देव-धन-व्यापारः कार्यः, अन्यो विधिः २-प्रकारवत् निश्शूकता-निवारणार्थम् ।

१३ दोषा-ङ्गीकारेण तद-ङ्गीकरणात् श्राद्ध-कृत-बीजाऽऽधान-भङ्गो न सम्भाव्यते❀

१४ लोकाऽपेक्षया अपयशो-भी-सलज्जता-धैर्याऽऽदि गुणवत्त्वात् इति भावः❀

१५ अत्र लेख्यकादिकमपि पृथक् कार्यं ।

१६ अत्र प्रथमाङ्केन उत्सर्गो दर्शितः, द्विकाद्यङ्क क्रमेणाऽपवादो दर्शितः ।

१७ अपवादोऽप्यऽत्राऽशुद्धाऽशुद्धतराऽऽदिको ग्राह्यः, तेन पञ्चसु पदेषु तत्तदसम्भवे एवं कार्यम् ।

१८ इच्छाऽनुयोगः कर्त्तुः, "जं सक्कइ तं कीरइ, जं णवि सक्कइ तं मणे ठपइ" ।

१९ प्रमादेन ।

२० अशक्य-परिहारस्याऽविधेः उत्पन्न मात्र-ध्वंसेनै (व) वन्ध्यत्वात् एक-सामग्र्यैव पोत-लोहाऽऽदिवत् विधि-साधकोऽविधिर्न ।

❀ २सुश्राद्धैः प्राग् सर्वं गृहाऽऽदिकं स्वनिष्ठितं सत् पर्यायतो देवादिनिश्रया क्रियते इति स्थितिः । तेन श्रमणोपाश्रयप्रातिहारिकादिवत् क्षेत्रादिकं धनादिद्वारैव तन्निश्रया व्यपदिश्यते, न तु द्रव्यतः इत्यौपचारिकी निश्राऽतः षष्टिशतकवृत्तौ स्वनिश्रा-मन्तरेण तन्निश्रया क्रियते इति निषिद्धं, तथा योगवृत्ति-श्राद्धविधि-वसुदेवहिण्डी-बृहद्भाष्याऽऽदौ च निरवद्योपायाऽसम्भवे तु एवं विधेयं पूर्ववत् इति पर्यायहार्दम् । मे० छा० ।

❀३ व्याज सवाई दोढ कष्ट व्यापारविधिनाऽपि ध० वृ० (धनवृद्धिः) इति सम्यक्त्ववृत्या० छा० ।

❀१ एतद्-दोषाऽऽपेक्षया-निश्शूकस्येत्यर्थः छा० । ❀२ गुणवत्त्वात् सशूकस्येत्यर्थः छा० । ❀३ षट्सु छा ।

‡ अथ—

विधिवत्

विस्तरतो विध्य-ऽ-विधी, चिन्ता च

श्राद्ध-दिन-कृत्या-ऽऽद्य-ऽनुसारेण

चिन्तामऽपि निरूपयन्

तौ[1] दर्शयति :—

समये सड्ढो चिंतइ चेइयमा ऽऽई, व दु-त्थियं अण्णं।
उग्गाहिणी उ सययं. दव्वुव्वुड्ढी ण अण्णहा. ॥९॥

[ ]

"समये०" त्ति ।

‡ समये=एका-ऽऽद्य-ऽन्तर-दिवसा-ऽऽदि-प्रस्तावे,

"कदाचित्" इत्य-र्थः,

तथा-विध-श्राद्धः

चिन्तयेत्=स्मारणा-ऽऽदि-विधिना—

पर्यालोचना-पूर्वं [2]सारयेत्,

चैत्या-ऽऽदीन्=

आदि-शब्दात्-चैत्य-प्रदेश-प्रमार्जना-[3]ऽऽदि-ग्रहणम् ।

अथवा,

‡ अन्यम्=चैत्या-ऽऽदि-परिचारक-देवा-ऽर्चक-

प्राहरिका-ऽऽ[4]दिकम् ,

दुःस्थितम्=स्व-स्व-व्यापारा-ऽ-समर्थम् ,

अल्पा-ऽऽ-जीविकया वा

दुःखितं सन्तम् ,

चिन्तयेत् ।

‡ देवा-ऽऽदि-द्रव्योद्ग्राहणां तु

सततम्

चिन्तयेत् ,

यतः—

देवा-ऽऽदि-द्रव्यस्याऽतिशयेन वृद्धिः स्यात् ।

‡ वि-पक्षे—

दोषमाऽऽह :—

अन्यथा=उक्त-चिन्ता-ऽ-भावे तु,

उक्त-वृद्धिः

नैव ।

इयमऽत्र भावना :—

देव-गुर्वोः

व्यवहारतः

अर्हच्-छासनस्य मूलत्वात्

पूर्वम्

यथा-ऽवसरम्

विवेकिना

स-परिकर-चैत्य-चिन्ता कार्या ।

तत्राऽपि—

जीर्ण-चैत्योद्धार-विषया विशिष्ट-फल-दा ।

यदा-ऽऽह :—

अप्पा उद्धरिओ चि अ, उद्धरिओ तह य तेहिं णिय-वंसो. ।
अणुणे य भव्व-सत्ता अणुमोअंताओ जिण-भवणं. ॥
खवियं णीया-गोयं, उच्चा-गोयं च बंधियं तेहिं. ।
कु-गति-पहो णिट्ठविओ, सु-गइ-पहो अज्जिओ तह य ॥
इह लोगम्मि सु-कित्ती, सु-पुरिस-मग्गो अ देसिओ होइ ।
अण्णेसिं भव्वाणं जिण-भवणं उद्धरंतेण. ॥
सिज्झंति के इ पुरिसा भवेण, सिद्धत्तणं च पावंति. ।
इंद-समा के इ पुणो सुर-सुक्खं अणुहवे ऊण. ॥

विधयः । [श्राद्ध-दिन-कृत्य १०१-२-३-४]

‡ अतः

सुधा-ऽऽदिना

चैत्यं संस्कार्यम्, इति ।

अतः

चैत्य-प्रदेश-संमार्जन–
पूजोपकरण-समारचन–
प्रतिमा-परिकरा-ऽऽदि-
नैर्मल्या-ऽऽपादन–

विशिष्ट-पूजा-प्रदीपा-ऽऽदि-
शोभा-ऽऽविर्भावन–
अ-क्षत-नैवेद्या-ऽऽदि-वस्तु-
स्तोम-सत्यापन–
चन्दन-केसर धूप-घृता-ऽऽदि-
संचयन—
यथोचित-चिन्तया—
यथा-शक्ति
यतनीयम् ।

देवा-ऽऽदि-द्रव्योद्ग्राहणिका-
करण-
तत्-प्राप्ता-ऽर्थ--सु-स्थान-
स्थापन—
तदा-ऽऽय-व्यया-ऽऽदि-व्यक्त–
लेख्यक-विवेचन–
समुद्गका-ऽऽय-व्यय-स्थाना-
ऽऽदि-संरक्षण–
कर्म-कर-स्थापन–
साधर्मिक-गुरु–ज्ञान–धर्म-
शाला-ऽऽदेरऽपि

‡ एवम्—
ऋद्धिमच्–छ्राद्धेन तु—
विमला-ऽ-चला-ऽऽदि-महा-तीर्थस्याऽपि
रक्षोद्धार-कर-मोचना-ऽऽदि-विधिना
सारणा कार्या ।

‡ एतावता,
"प्रसङ्गतः—
चैत्या-ऽऽदि-वैयावृत्य-विधिरऽपि निर्णीतः[६] ।"
इत्यऽपि सिद्धम् ।

चिन्ता-कृच्-छ्राद्धस्य निर्दोषत्वम् ।

‡ न हि
देव-गुर्वा-ऽऽदीनां श्रावकं विना
प्रायोऽन्यः कश्चित्
चिन्ता-कर्त्ताऽस्ति ।
तथा सति,
जातु—

❀ प्रदोषा–इति मुद्रित-पु०

चौरा-ऽग्न्या-ऽऽद्युपद्रवाद्
देवा-ऽऽदि-द्रव्यं विनश्यति,
तदाऽपि—
चिन्ता-कर्त्ता निर्दोष एव ।
"अवश्यं भावि-भावस्याऽ-प्रतिकार्यत्वाद्" इति ।

चिन्ता-क्रमः । ‡ तत्राऽपि—
तदपीह—
यथा-वदऽ-व्याक्षिप्त-काले ।

चिन्ता-माहात्म्यम् । ‡ एतदेव गार्हस्थ्य-सारम् ।
यदा-ऽऽह :—
"तं णाणं, तं च विण्णाणं, तं कलासु अ कोसलं, ।
सा बुद्धी, पोरिसं तं च, देव-कज्जेण जं थए त्ति.॥ ॥"

चिन्ता-माहात्म्यम् । ‡ एतदेव गार्हस्थ्य-सारम् ।
यदा-ऽऽह :—
"तं णाणं, तं च विण्णाणं, तं कलासु अ कोसलं, ।
सा बुद्धी, पोरिसं तं च, देव-कज्जेण जं थए त्ति.॥ ॥"

उद्ग्राहणिका- ‡ तथा
ह्यात,
तच्-चिन्ता-कारकैः—
उद्ग्राहणिका तु—
अ-भग्न-चित्ततया
स्व-द्रव्यवत्
देव-द्रव्या-ऽऽदावऽपि कार्या ।

उद्ग्राहणिका तु—
अ-भग्न-चित्ततया
स्व-द्रव्यवत्
देव-द्रव्या-ऽऽदावऽपि कार्या ।

अन्यथा,
बहु-विलम्बे—
दुर्भिक्ष-देश-भङ्ग-दौः स्थ्या-ऽऽपाता-ऽऽदेरऽपि संभवात्।

बहूपक्रमेऽपि—

तद-ऽ-सिद्धेः ।

तथा च—

महान् विनाश-दोष आपद्यते,

महेन्द्र-पुरीय-श्राद्धवत् ।

तच्-चिन्ता महत्त्वे दृष्टाऽन्तः ।

‡ तथा हि :—

" महेन्द्र-पुरे—

" अर्हच्-चैत्य-चन्दन-भोग-पुष्पा-ऽ-क्षता-ऽऽज्य-ऽर्थम्—

" देव-द्रव्योद्ग्राहणिकायाम्—

" श्री-संघेननियोजिता श्चत्वारः चिन्ता-कर्तारः श्राद्धाः

" सम्यक् चिन्तां कुर्वन्ति ।

" अन्यदा—

" मुख्य-चिन्ताः-कृद्—

" उद्-ग्राहणिका-करणा-ऽऽदौ

" यात्-तद्-वचन-श्रवणा-ऽऽदिना नूनः

" चिन्तायां शिथिली-भूतः ।

" ततः—

" "मुख्या-ऽनुयायिनो व्यवहाराः ।"

" इति अन्येऽपि शिथिली-भूताः ।

" तावता—

" अकस्माद्—

" देश-भङ्गा-ऽऽदिना

" बहु-देव-द्रव्यं विनष्टम् ।

" ततः—

" प्रमादेन

" सद्-बल-वीर्य-गोपनात्

" सा-ऽनुबन्ध-पापकर्मणा

" असौ अ-संख्य-भवान् भ्रान्तः ।

इति ।"

उद्ग्राहणिका-चिन्तोपसंहारः ।

‡ एवम्—
निर्विलम्बम्—
उद्-ग्राहणिकयाऽपि—
देवा-ऽऽदि-लभ्यं
श्रावका-ऽऽदिभ्यः—
सोत्साहम्—
ॐ
क्षणं स्थाप्यम् ।
अन्यस्याऽऽपि देयस्य प्रदाने विवेकिभिः सर्वथा न विलम्ब्यते,
किं पुनः—
देव-ज्ञाना-ऽऽदेः ? ।

सद्योदेया-ऽर्पणे

‡ एवं सति,
अन्यस्याऽऽपि देयस्य प्रदाने विवेकिभिः सर्वथा न विलम्ब्यते,
किं पुनः—
देव-ज्ञाना-ऽऽदेः ? ।

सद्योदेया-ऽर्पणे युक्तिः ।

‡ एवं सति,
यदा च—
तावता—
अन्यऽपि
देवा-ऽऽदि-द्रव्यं जातम्,
तच्च
तेन—
कथमुपभुज्यते ?
देवा-ऽऽदि-द्रव्यं जातम्,
तच्च
तेन—
कथमुपभुज्यते ?
कथं वा
तल्-लाभा-ऽऽदि गृह्यते ?
पूर्वोक्त-देवा-ऽऽदि-द्रव्यो-पभोग-ऽसङ्गात् ।

तस्मात्–
सद्य एव तदऽर्पणीयम् ।

सद्योऽर्पणा-ऽ-शक्तस्य विधिः ।

‡ यस्तु–
सद्योऽर्पयितुमऽ-शक्तः,
तेन–
आदावेव
पक्षा-ऽर्ध-पक्षा-ऽऽद्य-ऽवधिः स्फुटं कार्यः ।
अवधि-मध्ये स्वयमऽर्प्यम् ,
मार्गणा-ऽऽदि विनाऽपि ।
अवध्युल्लङ्घने च—
दैवाद्
अन्तरा–
पापोदयाद्–
देवा-ऽऽदि-द्रव्योपभोग-दोषः स्फुटं स्यात्,
वृषभ-दत्तवत् ।

‡ तथा हि :—

सद्योऽन-ऽर्पणे दृष्टान्तः ।

" महा-पुरे
" महेभ्यः श्रेष्ठी ऋषभ-दत्तः परमा-ऽऽर्हतः
" पर्वणि
" चैत्ये गतः ।
" पार्श्वे द्रव्या-ऽ-भावात्
" उद्धारकेन–
" परिधापनिका-ऽर्पणं प्रतिपेदे ।
" सद्यश्च–
" तेनाऽन्य-कार्य व्यग्रेण
" सा नाऽर्पिता ।
" अन्यदा–
" दुर्दैवात्–
" तद्-गृहे–
" धाटी प्रविष्टा,
" सर्व-स्वं लुण्टितम् ।

" श्रेष्ठी च लुण्टाकैर्हृतः ।
" मृत्वा
" तत्रैव पुरे–
" निर्दय-दरिद्र-कृपण-महिष-वाहक-गृहे
" महिषोऽभूत् ।
" तत्राऽपि च–
" सदा–
" नीरा-ऽऽदि-भारं प्रति-गृहं वहन्
" उच्चैस्तर-भू-चटना-ऽहो-रात्र-भार-वहन—
" बहु-क्षुत्-तृट्-सदा-निर्दय-नाड़ी-
" घाता-ऽऽदिभिः
" महा-व्यथां चिरं सेहे ।
" सः–
" अन्ये-द्युः
" नव्य-निष्पद्यमान-चैत्य-जगती-कृते जलं वहन्
" चैत्या-ऽर्चा-ऽऽदिकं दृष्ट्वा
" जात-जाति-स्मृतिः
" चैत्यं कथमऽप्यऽ-मुञ्चन्
" ज्ञानि-वचसा–
" प्राग्-भव-पुत्रैः
" द्रव्यं दत्त्वा
" महिष-पालकान्मोचितः
" ततः—
" सहस्र-गुणितेन
" प्राग्-भविक-देव-देय दानेन च–
" तैः—
" अनृणीकृतोऽसौ—
" अन-ऽशनेन स्वर्गतः,
" क्रमात्–
" मोक्षं च ।"

‡ तेन—

उभयत्र–[१०]

विलम्बो न कार्यः ।

तथा सति,

विशेषतः—

देव-द्रव्या-ऽऽदेर्वृद्धिः प्रवर्तते ।

चिन्तायाः धर्मा-ऽऽचरणस्व-रूपत्वेन च गुण-वृद्धि-रूप-धर्म-संप्राप्तिः ।

‡ स्वस्मिंश्च—

तद-ऽभ्यासे हि

सा-ऽवधानत्वेन

तद्-विरोधि-कर्म-स्व[११]-दोष-परिहार-पूर्वाणां

स्व-नियम-निर्वाहा-ऽ-पूर्व-गुण-शुद्धि—

विशेष-धर्मा-ऽर्जना-ऽऽदि गुणानां

स्थिर-संवासो भवेत् ।

दुःस्थानां सु-स्थिति-स्थापन-चिन्ता ।

‡ तथा,

अर्चका-ऽऽदीनामऽपि–

स्व-स्व-कार्योत्साह-वृद्धय-ऽर्थम्

तथा तथा–

स्व-धना-ऽऽदिना–

वृत्ति-साहाय्यं

तथा-विध-श्राद्धैर्देयम्,

यथा यथा—

चैत्या-ऽऽदेः स्व-स्व-कार्ये

अ-प्रमत्ताः

स-प्रमोदाः सन्तः

प्रवर्तेरन् ।

सम्यक्-चिन्ता-ऽऽद्य-ऽ-भावे तु महा-दोषाः स्युः ।

‡ एवम्—

सम्यक्-चिन्ता-ऽऽद्य-ऽ-भावे तु—

चैत्या-ऽऽदि-विनाशा-ऽऽदि-दोषा आ-भवेयुः ।

चिन्तोपसंहारः

अतः—

प्रमादतः

पूर्वोक्ता चिन्ता न मोच्या,
सद्-भक्त्युल्लासा-ऽऽद्य-ऽनुबन्धात् । इति ॥९॥

वृद्धय-ऽधिकारिणां निगमनम्, प्रशंसा च ।

‡ अथ,
एतद्-वृद्धौ—
प्रशंसा-पूर्वम्—
श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथाभ्याम्-
अधिकारिणं निगमयति :—

णो माया, णो पिया, भज्जा, सरीरं, णेव बांधवा, ।
पिच्छए तत्थ ठाणम्मि, जत्थ अत्थं तु पिच्छए . ॥१०॥
अ-गिद्धो जो उ दव्वम्मि जिण-ऽत्थं णेइ वित्थरं, ।
एएणं सो महा-सत्तो वुच्चए जिण-सासणे . ॥११॥

[श्रा० दि०-१४०-१४१]

"णो माया०" "अ-गिद्धो०"

अर्था-ऽऽसक्त-स्व-रूपम् ।

‡ जीवः सर्वोऽपि-
सदैव-
अना-ऽऽदि-दुर्जय-लोभ-ग्रह-ग्रस्तत्त्वात्—
प्रायः—
यत्र=स्थाने-
रक्षणीयत्व-वर्धनीयत्वा-ऽऽदिना
अर्थमेव—
यथा—
परम-[1]ध्येयतया—
प्रेक्षते,
तत्र-स्थाने
तथा—
न मात्रा-ऽऽदीन्
प्रेक्षते[2] ।

यतः—
तद-ऽर्थम्—
जीवितमऽप्य-ऽन-पेक्षमाणोऽसौ
दुरिता-ऽऽयास-संघातान्
संधत्ते[3] ॥ १० ॥

महा-सात्विकाऽधिकारि-स्वरूपम् ।

‡ एवं सति,
यः पुनः—
संतोष-सुधा-ऽऽसार-संभार-सिक्त-स्वा-ऽन्तः-वृत्तित्वात्
स्वस्मिन्नऽपि द्रव्ये—
सर्वथा—
अ-गृद्धः =सन्,
जिना-ऽऽदि-द्रव्यम्—
सम्यग् रक्षणा-ऽऽदिना—
विस्तारम्
नयति,
सः—
एतेन=कारणेन—
"महा-सत्त्वः"
उच्यते ।
[जिन-शासने] ।
उपलक्षणात्—
अन्येन वर्धापयति—
"अनुमोदयत्यऽपि" इत्य-ऽर्थः ।

सम्यग्-वृद्धेर्हेतु-भूत-योग्यता ।

‡ इत्थं च,
"चरमा-ऽऽवर्ता-ऽऽदि-सामग्री-वशात्
माध्य-स्थ्या-ऽऽदि-मूल-गुणाः प्रादुर्भवन्ति ।
ततः—
सम्यक् चिन्तोद्गच्छति ।
ततः—
पूर्वोक्ता वृद्धिरुदेति"
इति परमा-ऽर्थः[4] ॥११॥

अवचूरिका (गा० ९)

१ [विध्यऽ-विधी]।
२ "खर-खबरी ले" [इति लोक भाषायाम्]।
३ कचवरा-ऽस्थि-तन्तु-जाला-ऽऽद्य-पनयनेन विशोधनम्।
४ 'आदि'-शब्दतः कर्म-कर—लेख्यक-वणिक्पुत्र—भण्डारि-ग्रहणम्।
५ ["चिन्ता" इति शेषः]।
६ ['धर्म-शास्त्रेषु' इति अध्याहार्यम्।
एतेन-चैत्य-चिन्ता-ऽऽदौ तपआचार-वीर्या-ऽऽचारत्वमऽपि सु-स्पष्टतया फलितम्।]
७ अत्र, निशीथा-ऽऽदि-चूर्णि-दृष्टा-ऽन्तौ भाव्यौ।
८ देयेन।
९ [तद् = देयम्।]
१० [उद्-ग्राहणिका-करणे, देय-समर्पणे च]
११ आलस्योद्वेगा-ऽऽदि०।

अवचूरिका (गा० १०-११)

१ इष्टतया मन्यते।
२ लोकभाषया "लेखे छे", मात्रा-ऽऽदिक [माता-आदि] थी अधिक प्रतिबंध धन उपरि राखे छे।
३ पाप-राशिं संगृह्णाति।❀
४ (अतिवृष्टि)
५ [पूर्वोक्त-गाथा-सप्तकेन-
सुखि-स्व-जना-ऽऽदि-गुण-सम्पन्न-गृह-स्थस्य,
मार्गा-ऽनुसारिणः,
सम्यग्-दृष्टेः,
देश-विरतस्य,
पुष्टा-ऽऽलम्बने साधोरऽपि,
जिना-ऽऽज्ञा-पूर्वकस्य
देव-द्रव्या-ऽऽदि-वर्धकस्य
सतत तच्-चिन्तकस्य
धना-ऽ-गृद्धस्य
महा-सत्त्वस्य च-
अधिकारित्वं
स्पष्टीकृतम्,
अत्र-
निगमितं च।]

❀ दुरित-लोह-राशिं संगृह्णाति मे०।

देव-द्रव्या-ऽऽदे भोगस्यौचित्या-ऽनौचित्ये ।

‡ [1]एवम् —

"देव-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धिं कुर्वता श्राद्धेन

[2]तत्-फल-रूपः

देव-द्रव्या-ऽऽदेरुचितो भोगः कार्यः,

अनुचितो भोगस्त्याज्यः"

इति दर्शयन्नाऽऽह :—

दुविहं च देव-दव्वं, भोगुवभोगेहिं . तत्थ दु-विहंपि- ।
उचिएण वट्टिअव्वं, अन्नहा--भत्ति--भंगो य . ॥१२॥

‡ "दुविहं०" ति व्याख्या—

द्वि-विधं च देव-द्रव्यम् , "भवति" इति शेषः

च-कारात् = गुरु–द्रव्या-ऽऽदिकमऽपि ग्राह्यम् ।

भोगोपभोग-लक्षणे ।

‡ कुतः ?

भोगोपभोगाभ्याम् ।

सकृद्-भोगा-ऽर्हं च वस्तु–भोगः,

नैवेद्य-स्रगा-ऽऽदिकम् ।

पुनःपुनर्भोगा-ऽर्हं वस्तु–उपभोगः;

भूषण-गृहा-ऽऽदिकम्[3] ।

उचिता-ऽनुचित-स्थाने व्यापारणेन लाभा-ऽ-लाभौ ।

‡ तत्र =

द्वि-विधेऽपि द्रव्ये,

उचितेन वर्त्तितव्यम् = विधि-व्यापारेण वर्त्तितव्यम् ।

भोगोपभोग-द्रव्यम्—

स्व-स्वोचित-स्थाने चैत्या-ऽऽदौ—

यथा-ऽर्हदा-ऽऽज्ञम्—

प्रयोक्तव्यम् ,

प्रमोदा-ऽतिशया-ऽऽदि-संभवात् ।

अन्यथा = अनुचित-स्थाने व्यापारणेन,

"भक्ति-भङ्गः=आपद्येत" इत्य-ऽर्थः ।

उचित-वर्त्तन-स्व-रूपम् ।

‡ अत्र—

इदं तत्त्वम् :—

भोगोपभोग-द्रव्याणामऽनुचित-व्यापारणे दोषाः ।

‡ देवा-ऽऽदि-भोग-द्रव्ये स्व-कार्ये व्यापारिते सति,
न्यूनी-भवनेन—
स्फुटं
खण्डित-द्रव्य-रूपा-ऽऽशातना प्रतीयते ।
[४]तथा सति,
तदुचितोपभोग-व्याघातेन
तज्-जन्य-विभूषा-भक्त्युल्लासा-ऽऽदि-भङ्गोऽपि संभाव्यते ।
उपभोग-द्रव्ये तु—
[५]उक्त-दोषा-ऽ-भावेऽपि,
आज्ञा-ऽतिक्रम—
निःशूकता—
अ-विनया-ऽऽदि-दोष-संभवेन—
उभय-भक्ति-भङ्गः
स्फुटं समुज्जृम्भते ।

उचित-व्यापार-कर्तव्यता ।

‡ अतः
उभयमऽपि
श्राद्धेन यथा-संभवं
स्व-कार्या-ऽऽदौ न व्यापार्यम् ।
उचित-पदे च व्यापार्यमेव ।

गृह-चैत्य-नैवेद्या-ऽऽदेरुचितोपयोगः ।

‡ तथाहि :—
स्व-गृह-चैत्य-ढौकित-चोक्ष-पूगी-फल-नैवेद्या-ऽऽदि-विक्रयोत्थम्—
पुष्प-भोगा-ऽऽदि
स्व-गृह-चैत्ये
न व्यापार्यम्,
नाऽपि चैत्ये स्वयमाऽऽरोप्यम्,
किन्तु—
सम्यक् स्व-रूपमुक्त्वा,
[६]अर्चका-ऽऽदेः पार्श्वात् ।

तद्-योगा-ऽ-भावे
सर्वेषां स्फुटं स्व-रूपमुक्त्वा,
स्वयमाऽऽरोपयेत् ।

कथना-ऽ-भावे दोषः ।

अन्यथा,
मुधा-जन-प्रशंसा-ऽऽदि-दोषः ।

गृह-चैत्य-नैवेद्या-ऽऽदेर्मास देयत्वेनोपयोगे-उत्सर्गा-ऽपवादौ ।

‡ गृह-चैत्य-नैवेद्या-ऽऽदि च—
आरामिकस्य
प्रागुक्त—
मास-देय-स्थाने
नाऽर्प्यम् ।
स्व-धना-ऽर्पण-सामर्थ्या-ऽ-भावे च
आदावेव—
नैवेद्या-ऽर्पणेन मास-देयोक्तौ तु
न दोषः ।
मुख्य-वृत्त्या—
मास-देयं पृथगेव कार्यम् ,
गृह-चैत्य-नैवेद्य-चोक्षा-ऽऽदिकं तु
देवगृहे[७] मोच्यम् ।

उक्त-उत्सर्गा-ऽपवाद-मर्यादा-भङ्गे दोषाः ।

‡ अन्यथा—
गृह-चैत्य-द्रव्येणैव
गृह-चैत्यं पूजितं स्यात्,
न तु स्व-द्रव्येण ।
तथा च—
अना-ऽऽदरा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषः ।
न चैवं युक्तम्,
स्व-देह-गृह-कुटुम्बा-ऽऽद्य-ऽर्थम्—
भूयसोऽपि व्ययस्य
गृह-स्थेन करणात् ।

स्व-द्रव्येण पूजा-ऽऽदि, न तु–अन्यथा ।

देव-गृहे
देव-पूजा-ऽपि

स्व-द्रव्येणैव
यथा-शक्ति
कार्या,
न तु
स्व-गृह-ढौकित-नैवेद्या-ऽऽदि-विक्रयोत्थ-द्रव्येण,
देव-सत्क-पुष्पा-ऽऽदिना वा,
[९]प्रागुक्त-दोषात् ।

देव-गृहीय-नैवेद्या-ऽऽदेश्चिन्ता-प्रकारः ।

‡ तथा—
[१०]देव-गृहा-ऽऽगतं
नैवेद्या-ऽक्षता-ऽऽदि
स्व-वस्तुवत्
मूषका-ऽऽदेः सम्यग् रक्षणीयम् ,
सम्यग् मूल्या-ऽऽदि-युक्त्या च विक्रेयम् ।
न तु—
यथा-तथा मोच्यम् ,
देव-द्रव्य-विनाशा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।
[११]तत्राऽपि—
स्वतश्चैत्य-द्रव्योत्पत्त्य-ऽसंभवे
[१२]तत्—
पूजायां
व्यापार्यम् ,
नाऽन्यथा ।

देव-गृहीय-नैवेद्यादि-विक्रयोत्थ-द्रव्यस्योपयोगे विधि-निषेधौ ।

[१३]तथा सति,
तद्-व्यापृतौ—
अना-ऽऽदरा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।
तथा,
"भोग-विणट्ठं दव्वं निम्मल्लं बिंति गीय-त्था"
इति-बृहद्-भाष्य-वचनात्,

निर्माल्यत्व-निर्वचनम् ।

"यत्—
जिन-बिम्बा-ऽऽरोपितं सत्,

विच्छायी-भूतम् ,
विगन्धं जातम्,
दृश्यमानं च निः-श्रीकम्,
न भव्य-जन-प्रमोद-हेतुः,
[१५]"तत्—
निर्माल्यम् ब्रुवन्ति बहु-श्रुताः ।"
इति संघा-ऽऽचार-वृत्त्युक्तेश्च,
"भोग-विनष्टमेव निर्माल्यम्" ।

निर्माल्यस्य व्याख्या-ऽन्तर-निरासः ।

न तु—
विचार-सार-प्रकरणोक्त-प्रकारेण—
"ढौकिता-ऽक्षता-ऽऽदेर्निर्माल्यत्वम्" उचितम् ,
शास्त्रा-ऽन्तरे—
तथा—
लोके—
अ-दृश्यमानत्वात् ,
अ-क्षोद-क्षमत्वाच्च ।

मता-ऽन्तरेण निर्माल्य-व्याख्या ।

केचित्तु—
अत्र—
"अन्येषां भोगा-ऽन-ऽर्हत्वादेव
सर्वं
देवा-ऽऽदि-निश्रितं द्रव्यम्-
निर्माल्यम्
आहुः, इति ।"
तत्त्वं पुनः "केवलि-गम्यम" ।

निर्माल्य-व्यवस्था ।

‡ [१६]"तच्च—
वर्षा-ऽऽदौ-
विशेषतः —
कुन्थ्वा-ऽऽदि-संसक्तेः,
पृथक् पृथग्
जना-ऽना-ऽऽक्रम्य-शुचि-स्थाने त्यज्यते ।

एवम्—
आशातनाऽपि न स्यात् ।

स्नात्र-जलस्य निर्माल्यत्वेऽपि शेषावदुपयोग-निर्णयः ।

‡ स्नात्र-जलमऽपि तथैव ।
अतः —
शेषावत्
शान्ति-पानीयं मस्तक एव दातव्यम् ।
यदुक्तम्
हैम-वीर-चरित्रे :—
"अभिषेक-जलं तत्तु सुरा-ऽसुर-नरोर-गाः
ववन्दिरे मुहुः, सर्वा-ऽङ्गीणं चोपरि चिक्षिपुः ॥३-६८॥"
पद्म-चरित्रेऽपि [३९][१७] उद्देशे—
आषाढ़-चातुर्मास्य-ऽष्टा-ऽह्निका-वृद्ध-स्नात्रा-ऽधिकारे—
"तं पहवण-संति-सलिलं नर-वइणा पेसिअं स-भज्जाणं,
तरुण-विलयाहिं नेउं छूढं चिय उत्तम-ऽंगेसु. ॥६॥"
बृहच्छान्तावऽपि—
"शान्ति-पानीयं मस्तके दातव्यमिति"
पुष्टा-ऽऽलम्बने तु—
जरा-संध—मुक्त-जरोपद्रुतं स्व-सैन्यम्—
धरणेन्द्र-दत्त-पार्श्व-बिम्ब-स्नात्रा-ऽम्बु-परिक्षेपेण—
श्रीकृष्णेन
पट्ट-चक्रे ।
एवम्—
श्री-पाल-महो-पाला-ऽऽदीनामऽपि बोध्यम् । इति ।

देवा-ऽऽदेरुपभोग-द्रव्यस्य स्वोप-भोगे दोषाः ।

‡ तथा,—
यथा-संभवम्—
देवा-ऽऽदि-संबन्धि—

गृह—	पाषाण—	"कवेल्लुक-
हट्ट—	इष्टका—	मृत्—
क्षेत्र—	काष्ठ—	सुधा-ऽऽ-
वाटिका—	वंश—	दिकम्,

[19]श्री-खण्ड-केसर-[20]भोग-पुष्पा-ऽऽदिकम् ,
[21]पिङ्गानिका- झल्लरी- पट्ट-
चङ्गेरी- भेर्यां-ऽऽदि- पट्टिका-
धूप-पात्र- वाद्य- कुम्भ-
कलश- साबाण- उरसिक-
वास-कुम्भिका- शराव- कज्जल-
[22]श्री-करी- जवनिका- जल-
चामर- कम्बल- प्रदीपा-ऽऽ-
चन्द्रोदय- कपाट- दिकम् ,
चैत्य-शाला-प्रणाल्या-ऽऽद्या-ऽऽगत-जला-ऽऽद्यऽपि च,
स्व-पर-कार्ये
किमऽपि न व्यापार्यम् ,
देव-भोग-द्रव्यवत्
तदुपभोगस्याऽपि दुष्टत्त्वात् ।
चमर-साबाणा-ऽऽदीनां
मलीनी-भवन-त्रुटन-पाटना-ऽऽदि-संभवे तु
अधिक-दोषोऽपि ।

देव-सत्कवादित्रा-ऽऽदेरऽप्यऽनुपभोग्यता ।

‡ अतः :—
देव-सत्कं वादित्रमऽपि—
गुरोः संघस्याऽपि चाऽग्रे न वाद्यम् ।

केचित्तु—
आहुः—

मता-ऽन्तरेण तत्राऽपवादः ।

"पुष्टा-ऽऽलम्बने—
बहु-निष्क्रया[23]-ऽर्पण-पूर्वं व्यापार्यतेऽपि" ।

यतः—
"मुल्लं विणा जिणाणं उवगरणं चमर-छत्त-कलसाई ।
जो वावरइ मूढो, निय-कज्जे सो हवइ दुहिओ. ॥"

[ ]

आधवादिकोप-योगे सति भङ्गे नव्य-समारचन कर्त्तव्यता ।

‡ स्वयं च व्यापारयता
जातु भङ्गे उपकरणस्य,
स्व-द्रव्येण नव्य-समारचनम् , इति ।
अन्यथा तु,
तिर्यगा-ऽऽदि-दुर्गति-दुःख-भाग्
देव-सेन-मातृवद् भवति ।

तत्र-दृष्टा-ऽन्तः ।

‡ संप्रदायेऽत्र दृष्टा-ऽन्तो यथा—
„ विधाय दीपं देवानां पुरस्तेन पुनर्न हि ।
„ गृह-कार्याणि कार्याणि, तिर्यङ्ङेव भवेद्यतः ॥
[ ]
„ इन्द्र-पुरे-देव-सेनो व्यवहारी
स-मातृको वसति स्म ।
„ तत्रैव पार्श्व-वर्ती
„ धन-सेन औष्ट्रिकोऽभूत् ।
„ तस्य गृहान्नित्यमेकोष्ट्रिका
„ देव-सेन-गृहे समेति ।
„ कुट्टयित्वा धन-सेनेन गृहे नीताऽपि
पुनर्देव-सेन-गृह एव यात्वा, तिष्ठति ।
„ ततः—
„ इभ्येन
मूल्येन गृहीत्वा स्थापिता,
उभयोरऽपि स्नेहवत्त्वात् ।
„ एकदा—
„ तेन पृष्टो ज्ञानी
„ स्नेह-कारणं प्राह :—
„ "एषा पूर्व-भवे तव माताऽभूत् ।
„ तयैकदा
„ जिना-ऽग्रे धूजा-ऽर्थं दीपं विधाय,
„ तेन दीपेन गृह-कार्याणि कृतानि,
„ धूपा-ऽङ्गारेण चुल्ली संधुक्षिता,

„ तेन कर्मणा
„ उष्ट्री जाता ।
„ अतः—
„ प्राग्-भव-भवोऽयं स्नेहस्तवोचितः ।"
" ततः—
„ उचितं प्रायश्चित्तं कृत्वा,
„ सा सद्-गतिं ययौ ।" इति ।

ज्ञान-द्रव्य-स्याऽ-कल्प्यता ।

‡ २ तथा,
ज्ञान-द्रव्यमऽपि
देव-द्रव्यवन्न कल्पत एव ।
अतः,
ज्ञान-सत्कं
कागद-पत्रा-ऽऽदि साध्वा-ऽऽद्य-ऽर्पितम् ,
श्राद्धेन
स्व-कार्ये न व्यापार्यम् ,
स्व-पुस्तिकायामऽपि न स्थाप्यम् ।
समऽधिक-[२४]निष्क्रयं विना । इति ।

साधारण-द्रव्यस्य भोगोपभोगे व्यवस्था ।

‡ ३. श्राद्धानाम्—
साधारणमऽपि—
संघ-दत्तमेव कल्पते व्यापारयितुम् ।
न तु—
अन्यथा ।

साधारण-द्रव्यस्य भोगोपभोगे निषेधः ।

संघेनाऽपि—
सप्त-क्षेत्री-कार्ये एव व्यापार्यम् ।
न मार्गणा-ऽऽदिभ्यो देयम् ।
सांप्रतिक-व्यवहारेण तु—
यद्—
गुरु-[२५]न्युञ्छना-ऽऽदि साधारणं कृतं स्यात् ,
तस्य
श्रावक-श्राविकाणामऽर्पणे युक्तिरेव न दृश्यते ।

[२६]शाला-ऽऽदि-कार्ये तु—
तद्
व्यापार्यते श्राद्धैः । इति ।

गुरु-द्रव्यस्य भोगो-पभोगे निषेधः ।

‡ ४ साध्वा-ऽऽदि-सत्क-मुख-वस्त्रिका-ऽऽदेरऽपि
व्यापारणं न युज्यते,
[२७]गुरु-द्रव्यत्त्वात् ।
स्थापना-ऽऽचार्य-जप-माला-ऽऽदिकं च—
ध्याना-ऽऽदि-धर्म-वृद्धये—
प्रायः
श्राद्धा-ऽर्पणा-ऽर्थं
गुरुभिर्व्यवह्रियते,
अ-निश्रित-ज्ञानोपकरणत्वात् ।
[तेन—]
गुर्व-ऽर्पित-तद्-ग्रहणेऽपि व्यवहारो दृश्यते ।

स्वर्णा-ऽऽदि-रूप-गुरु-द्रव्य-स्योप योगः ।

‡ तथा,
स्वर्णा-ऽऽदिकं तु गुरु-द्रव्यम्—
जीर्णोद्धारे
नव्य-चैत्य-करणा-ऽऽदौ च
व्यापार्यम् ,
तद्
यथा—
"[१] गुरु-पूजा-सत्कं
सु-वर्णा-ऽऽदि-द्रव्यं
गुरु-द्रव्यमुच्यते ? न वा ?"
तथा—
"[२] प्रागेवम्—
पूजा-विधानमऽस्ति ? नवा ?"
"[३] कुत्र च—
एतदुपयोगि ?" इति ।

१. स्वर्णा-ऽऽदे-गुरु-द्रव्यता-निषेधः ।

उच्यते—

"गुरु-पूजा-सत्कं सु-वर्णा-ऽऽदि
रजो-हरणा-ऽऽद्युपकरणवत्
गुरु-द्रव्यं न भवति,
स्व-निश्रायामऽ-कृतत्त्वात् ।"

२. गुरु-पूजा-प्रामाण्ये (१) दृष्टा-ऽन्तः ।

‡ तथा,

"हेमा-ऽऽचार्याणां—
कुमार-पाल-राजेन—
सु-वर्ण-१०८ [अष्टोत्तर-शत]-कमलैः
पूजा कृताऽस्ति ।

तथा,

(२) दृष्टा-ऽन्तः ।

"धर्म-लाभ [:]" इति प्रोक्ते दूराद्दुच्छ्रित-पाणये ।
सूरये सिद्ध-सेनाय ददौ कोटिं नरा-ऽधिपः ॥१॥ इति ।

३. स्वर्णा-ऽऽदि-गुरु-द्रव्योप-योग-निर्णयः ।

‡ "इदं च—
अग्र-पूजा-रूपं द्रव्यम्—
तदानीन्तनेन
सङ्घेन
जीर्णोद्धारे
तदा-ऽऽज्ञया
व्यापारितम् ।"

स्वर्णा-ऽऽदि-द्रव्यस्याऽपि गुरु-द्रव्यत्व-निर्णयः ।

‡ अत्राऽपि—

"तक्र-कौण्डिन्य-न्यायेन—
भोज्य-भोजकत्व-संबन्धेन—
[२८]औघिकोपधिवत्,
पूजा-द्रव्यं न भवति ।

पूज्य-पूजा-संबन्धेन तु
तद्
गुरु-द्रव्यं भवत्येव ।

अन्यथा—

श्राद्ध-जीत-कल्प-वृत्तिर्विघटते।

किं बहुना ? । इति ।

गुरु-पूजायाम्-(३) दृष्टा-ऽन्तः।

‡ तथा,

जीव-देव-सूरीणां पूजा-ऽर्थम्—

अर्ध-लक्ष-द्रव्यं

मल्ल-श्रेष्ठिना दत्तम्,

तेन च—

प्रासादा-ऽऽदयोऽकार्यन्त सूरिभिः ।

[ ]।

गुरु-पूजायाम्-(४) दृष्टा-ऽन्तः।

‡ तथा,

धारायाम्—

लघु-भोजेन—

श्री-शान्ति[२९]-वेताल-सूरये

१२,६०,०००-[द्वादश-लक्ष-षष्टि--सहस्राणि] द्रव्यं दत्तम्।

तन्मध्ये—

गुरुणा च—

१२ [द्वादश-] लक्ष-धनेन—

मालवा-ऽन्तश्चैत्यान्यऽकार्यन्त ।

६० षष्टि-सहस्र-द्रव्येण च

थिरा-पद्र-चैत्य-देव-कुलिका-ऽऽद्यऽपि । इति ।

[ ]

इह—

विस्तरस्तु—

तत्-प्रबन्धा-ऽऽदे-र्बोध्यः ।

गुरु-पूजायाम्-(५) दृष्टा-ऽन्तः।

‡ तथा,

"सु-मति-साधु-सूरि-वारके

मण्डपा-ऽऽ-चल-दुर्गे—

[३०]मल्लिक-श्री-माफरा-ऽभिधानेन—

श्राद्धा-ऽऽदि संसर्गाज्जैन-धर्माऽभिमुखेन—

सु-वर्ण-टङ्कैः—
गीता-ऽर्थानां पूजा कृता"
इति वृद्ध-वादोऽपि श्रूयते । इति ।
[ ]

नाम-स्थापना-ऽवसरे गुरु-पूजा-विधानम् ।

‡ तथा,
बालस्य नाम-स्थापना-ऽवसरे,
गृहादाऽऽगत्य,
स-बालः श्राद्धः
वसति-गतान् गुरून् प्रणम्य,
नवभिः स्वर्ण-रूप्य-मुद्राभिः—
गुरोर्नवा-ऽङ्ग-पूजां कृत्वा,
गृह्य-गुरु-देव-साक्षिकं दत्तं नाम निवेदयति ।
ततः—
उचित-मन्त्रेण वासमऽभिमन्त्र्य,
गुरुः
ॐ-कारा-ऽऽदि-न्यास-पूर्वम्,
बालस्य
स्व-साक्षिकां
नाम-स्थापनामऽनुज्ञापयति । इति ।

वर्षा-चातुर्मास्य-ऽभिग्रहेषु गुरु-पूजा ।

‡ तथा,
" द्विः—त्रिर्वा-अष्ट-भेदा-ऽऽदिका पूजा,
संपूर्णं देव-वन्दनं चैत्येऽपि,
सर्व-चैत्यानाम्—
अर्चनं वन्दनं वा,
स्नात्र-महोत्सव-महा-पूजा-प्रभावना-ऽऽदि,
गुरोर्बृहद्-वन्दनम्,
अङ्ग-पूजा-प्रभावना-स्वस्तिक-रचना-ऽऽदि-पूर्वम्
व्याख्यान-श्रवणम्,"
इत्या-ऽऽदि-नियमाः
वर्षा-चातुर्मास्याम्—
विशेषतो ग्राह्याः । इति ।"

गुरु-पूजा-सिद्धिः ।

एवम्—
प्रश्नोत्तर-समुच्चय-आचार-प्रदीप-आचार-दिनकर-
श्राद्ध-विध्या-ऽऽद्य-ऽनुसारेण—
श्री-जिनस्येव
गुरोरऽपि-
अङ्ग-ऽग्र-पूजा सिद्धा ।

गुरु-पूजा-धन-विनियोग-व्यवस्था ।

‡ तद्-धनं च
गौरवा-ऽर्ह-स्थाने
[31]पूजा-सम्बन्धेन प्रयोक्तव्यम्,
न तु—
जिना-ऽङ्ग-पूजायाम् । इति ।

धर्म-द्रव्यस्य व्यय-व्यवस्था ।

‡ तथा,
धर्म-स्थाने प्रति-ज्ञातं च द्रव्यम्
पृथगेव व्ययितव्यम् ,
न तु-
स्वयं-क्रियमाण-भोजना-ऽऽदि-रूप-व्यये क्षेप्यम् ,

एवम्—
स्फुटमेव
धर्म-धनोपभोग-दोषात् ।

एवं सति,
ये—
यात्रा-ऽऽदौ-
भोजन-शकट-संप्रेषणा-ऽऽदि-व्ययं सर्वं
मानित-व्यय मध्ये गणयन्ति,

तेषां मूढानां
न ज्ञायते
"का गतिः ?" ।

उद्यापना-ऽऽ दौ शेष-निवारणम् ।

‡ [32]उद्यापना-ऽऽदावऽपि-
प्रौढा-ऽऽडम्बरेण स्व-नाम्ना मण्डिते,

जने—
बहु-श्लाघा-ऽऽदि स्यात्,
निष्क्रयं च स्तोकं मुञ्चति,
इति-व्यक्त एव दोषः । २

स्तैन्य-दोष-निवारणम् ।

‡ तथा,
सामान्यतो
विशेषतो वा–
अन्य-प्रदत्त-धर्म-स्थान-व्ययितव्य-धन-व्यय-समये
तन्नाम स्फुटं ग्राह्यम् । ३
एवम्—
सामुदायिकस्याऽपि,
अन्यथा,
पुण्य-स्थाने
स्तैन्य-दोषा-ऽऽपत्तेः । ४

अन्त्या-ऽवस्थायां प्रतिज्ञा-तद्रव्य-व्यवस्था ।

‡ एवम्–
अन्त्या-ऽवस्थायाम्—
पित्रा-ऽऽदीनां यन्मान्यते,
तत्—
सा-ऽवधानत्वे—
गुर्वा-ऽऽदि-सङ्घ-समक्षम्
इत्थं वाच्यम्,
यद्—
“भवन्-निमित्तम्—
इयद्-दिन-मध्ये–
इयद् व्ययिष्यामि,
तद-ऽनुमोदना–
भवद्भिः कार्या” । इति ।
तद-ऽपि च–
सद्य :–
सर्व-ज्ञातं व्ययितव्यम्,

न तु–
स्व-नाम्ना,
आभड-श्रेष्ठि-पुत्र-वद् । ५

धर्म-द्रव्यस्य सर्व-ज्ञात-व्यये दृष्टा-ऽन्तः ।

तथाहि :—
" अणहिल्ल-पुर-पत्तने–
" श्रीमाल-ज्ञातीय-नाग-राज-श्रेष्ठी
" कोटि-ध्वजोऽभूत् ।
" प्रिया च महिला-देवी ।
" तस्यां सा-ऽऽधानायाम्
" श्रेष्ठी विसूचिकया मृतः ।
" नृपेण–
" अ-पुत्रत्वात्
" तस्य सर्व-स्वं गृहीतम् ।
" श्रेष्ठिनी च
" धवलक्क-पुरे-पितृ-गृहं गता ।
" क्रमात्—
" अ-मारि-दोहदे पित्रा पूरिते,
" तया
" पुत्रो जज्ञे-"आभड"-इति नाम्ना ।
" ततः—
" पञ्च-वर्षीयः पाठशालायां पठन्—
" "निस्तातः" इति बालैरुक्तोऽसौ—
" मातृतः स्व-स्व-रूपे ज्ञाते,
" यौवना-ऽभिमुखः पत्तने गतः ।
" स्व-गृहे स्थित्वा ।
" वाणिज्यं कुर्वन्
" भावल-देवीं परिणिन्ये ।
" ततः—
" पुण्योदयात्—
" प्राक्तन-निधान-लाभा-ऽऽदिना

कोटि-ध्वजो जज्ञे ।
" सुत-त्रयं जातम् ।
" क्रमात्—
" दुष्कर्मणा निर्धनत्वेन—
" स-पुत्रां पत्नीं पितृ-गृहं प्रेष्य,
" मणिकार-हट्टे
" मणिका-ऽऽदीन् घर्षयन्
" यव-मानकं लभते ।
" तत्—
" स्वयं पिष्ट्वा, पक्त्वा चाऽदन्
कालं निरगमयत् ।
" अन्यदा,
" श्री-हेम-सूरि-पार्श्वे—
" इच्छा-परिमाणे बहु-संक्षिप्तेऽपि,
" गुरुभिर्निषिद्धेन तेन—
" नव-[३४]द्रम्म-लक्षाः स्वीकृताः ।
" तन्मानेन—
" अन्यदऽपि—
" नियमितम् ,
" शेषम्—
" धर्म-व्यये कार्यम् ।"
" क्रमात्
" द्रम्म-पञ्चक-ग्रन्थिर्जातः ।
" अन्यदा,
" इन्द्र-नील-कण्ठा-ऽऽभरणं
" पञ्च-द्रम्मैः क्रीत्वा,
" समुद्दीप्य,
" इन्द्र-नीलस्य
" लक्ष-मूल्यम् मणयः कारिताः ।

" क्रमात्,
" धनी प्राग्वद् जज्ञे ।
" कुटुम्बं मिलितम् ।
" ततः,
" साधूनां प्रत्य-ऽहं घृत-घट-दान—
" साधर्मिक-वात्सल्य—
" सत्रा-ऽऽगार—
" महा-पूजा—
" प्रति-वर्ष-पुस्तक-लेखन—
" चैत्य-जीर्णोद्धार—
" बिम्ब-सारणा-ऽऽदि—
" धर्म-कर्माणि कुर्वन् ,
" चतुर-ऽशीति-वर्षा-ऽऽयुः-प्रा-न्ते,
" धर्म-वहिका-वाचने—
" "अष्ट-नवति-लक्ष-द्रम्म-व्ययम्" श्रुत्वा,
" श्रेष्ठो विषण्णः प्रा-ऽऽह, :—
" "हा ! कृपणेन मया कोटयऽपि न व्ययिता ?"
" ततः,
" पुत्रैस्तदैव
" दश-लक्षीं व्यय्य,
" अष्टोत्तरां कोटीं पूरयित्वा,
" अष्टौ लक्षाः पुनर्मानिताः ।
" सोऽन-ऽशनात् स्व-र्गतः ।
" जिन-दासा-ऽऽदि-पुत्रैश्च—
" उक्त-विधिना
धर्म-धनं व्ययितम्,
" क्रमेण—
" सद्-गतिर्भेजे ।"

अ-मारि-द्रव्य-व्यय-व्यवस्था ।

‡ एवम् ,
अ-मारि-द्रव्या-ऽऽद्यऽपि

देवा-ऽऽदि-भोगे
अ-निश्रितत्वात्
नाऽऽयाति ।

ज्ञान-द्रव्य-व्यय-व्यवस्था ।

‡ तथा,
ज्ञान-द्रव्यं च—
[३५]स्व-स्थाने,
देव-स्थानेऽपि
[३६]उपयुज्यते,
न तु
अन्यत्र ।

द्रव्य-लिङ्गि-द्रव्य-व्यय-व्यवस्था ।

‡ तथा,
द्रव्य-लिङ्गि-द्रव्यं च—
[३७]अ-भय-दाना-ऽऽदावेव प्रयोक्तव्यम् ,
न तु—
चैत्या-ऽऽदौ,
अत्य-ऽन्ता-ऽ-शुद्धत्वात् ।

उचित-प्रवृत्युप-संहारः ।

‡ इत्थम्—
प्रसङ्गतः,
सर्वत्र—
धर्मोपकरण-व्यापारेऽपि—
अ-विध्या-ऽऽशातना-वारणाय
विवेकः कार्यो विवेकिभिः ।

अन्यथा,
प्रायश्चित्तमऽप्याऽऽपद्यते ।
यदुक्तम्—
महा निशीथे-
"अ-विहीए—
णियंसमुत्तरीयं[३८] रय-हरणं दंडगं च परिभुंजे,
चउत्थम् ।" इति ।

तेन—

श्राद्धैः

चर-वलक-मुखा[३९]-ऽन-ऽन्तका-ऽऽदेः

विधिनैव

व्यापारण-स्व-स्थान-स्थापना-ऽऽदिकं कार्यम् ।

अन्यथा,

धर्मा-ऽवज्ञा-ऽऽदि-दोषा-ऽऽपत्तेः ।

वृद्धि-द्वार-समाप्तिः ।

‡ इति स-प्रपञ्चं वृद्धि-द्वारं समाप्तम् ।२॥ १२ ॥

अवचूरिका (गा० १२)

१ ['एवम्' इत्येतस्य 'वृद्धिं कुर्वता' इत्यऽनेन सह सम्बन्धः ।]
२ ['तत्' पदेन वृद्धिर्ज्ञेया ।]
३ नाणकं तु उभय-हेतुत्वात् भोगोपभोग-रूपमुपचारतो बोध्यम् , "मिश्रितम्" इत्य-ऽर्थः ।
४ [स्व-कार्ये व्यापारिते सति]
५ [न्यूनी-भवनाऽऽदि-दोषा-ऽ-भावेन]
६ 'आरामिकस्य' इति अन्य-पुस्तके ।
७ गच्छ-साधारण-चैत्ये ।
८ ['गृह-पदम्' स्व-गृह-चैत्या-ऽर्थकम् ।]
९ [मुधा-जन-प्रशंसा-अवज्ञा-ऽ-ना-ऽऽदरा-ऽऽदयः ।]
१० [गच्छ-साधारण-चैत्य०]
११ [गच्छ-साधारण-चैत्येऽपि]
१२ [स्व-गृह-ढौकित-द्रव्यं देव-सत्क-पुष्पा-ऽऽदि]
१३ [चैत्य-द्रव्योत्पत्ति-सम्भवे]
१४ (निर्माल्यम्)
१५ पुष्पादि ।
१६ (भोग-विनष्ट-निर्माल्य-देव-द्रव्यम् ।)
१७ [पुस्तक-दर्शनेन तु-२९ तमोद्देशे दृश्यते ।]
१८ [नालिका-लोक-भाषया "नलिया"]
१९ (मुखड)
२० [भोग-शब्देनाऽत्र-स्वर्ण-रजत-पत्रा-ऽऽदिकं संभाव्यते ।]
२१ (पोनी रूत-सूतर ["पूणी"])
२२ [सूर्य-मुखी] (किनायत-पाखर)
२३ (मूल्यम्)
२४ मूल्यम् ।
२५ (गुरुनी सन्मुख उभा रहीने 'तेमना उपरथी उतारी' भेट तरीके मुकेलुं)
२६ [पौषध-शालाऽऽदि०]
२७ [स्व-निश्रा-कृतं च रजो-हरणा-ऽऽद्यं गुरु-द्रव्यमुच्यते, इति ज्ञायते ।]
२८ [औधिकोपधिः = सामान्यः, चतुर्दश-प्रकारकः ।
औपग्रहिकोपधिश्च = ज्ञाना-ऽऽदि-पोषण-हेतुः कारणिकोपधिः ।]

२९ [वादि-वेताल-श्री शान्ति-सूरये ।]

३० (मलेक)

३१ बहु-मान-भङ्ग-भयात् ।

३२ परकीय० ।

३३ (नकरो)

३४ (वीश कोडीए = एक काकिणी,
चार काकिणीए = एक-पण,
अने सोल पणे = एक द्रम्म थाय ।)
[२० कोडी = १ कांकणी,
४ कांकणी = १ पण,
१६ पण = १ द्रम्म]

३५ ज्ञान

३६ भव-भावना-वृत्तौ उपदेश-सप्ततिकायां च

३७ षट्-त्रिंशज्-जल्पे ।

३८ ०वस्त्रम् ।

३९ मुह-पत्ती ।

एवम्—
चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-वृद्धिं कुर्वतः कस्यचिद्—
अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना
चैत्य-द्रव्या-ऽऽदि-विप्रणाशोऽ-पि स्याद्,

विनाश-द्वारोपक्रमः ।

अतः,
पुनः कर्त्तृ-द्वारेण,
मुख्य-वृत्त्या—
गाथा-त्रयेण—
तद्-भेदाना ऽऽह :—

भक्खेइ जो, उविक्खेइ जिण-दव्वं तु सावओ, ।
पण्णा-हीणो भवे जो य, लिप्पइ पाव-कम्मुणा. ॥१३॥

"भक्खेइ०" इति व्याख्या—
कण्ठ्या, नवरम्

विनाश-प्रकाराः । १-२-३

‡ १. भक्षणम् =
देव-द्रव्यस्य = तदुपचारस्य वा,
तु-शब्दात्-ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदेश्च,
स्वयमुपजीवनम्,
‡ २. उपेक्षणम् = तदेव परस्य कुर्वतः
शक्तितोऽ-निवारणम्,
‡ ३. प्रज्ञा-हीनत्वम् = अङ्गोद्धारा-ऽऽदिना
देव-द्रव्या-ऽऽदि-दानम्,
यद् वा—
मन्द-मतितया
स्व-ऽल्पेन—
बहुना वा धनेन—
कार्य-सिद्धय-ऽ-वेदकत्त्वात् ।
यथा-कथञ्चिद्
द्रव्य-व्यय-कारित्वम्,
कूट-लेख्य-कृतत्त्वं च ॥१३॥

चेइय-दव्वं साहारणं च जो दूहइ मोहिय-मइओ, ।
धम्मं च सो न याणइ, अहवा, बद्धा-ऽऽउ ओ नरए. ॥१४॥

"चेइय०" इति, व्याख्या-

‡ ४. चैत्य-द्रव्यम्—

विनाश-प्रकाराः । ४. चतुर्थम् ।

साधारण-द्रव्यम्—

च-कारात्-ज्ञान-द्रव्या-दिकम्,

यः—

दोग्धि = व्याज व्यवहारा-ऽऽदिना,

तदुपयोगि-द्रव्यम् "उपभुङ्क्ते",

उपलक्षणात्—

"तद् मुष्णाति" ।

‡ अत्र—

उचित-लाभ-निर्णयः ।

तदुपयोगि-लाभं

चतुष्का-ऽऽदि-वृद्धचा निर्णीय,

तद्—

धनं-ग्राह्यम्,

न तु

अधिकम्,

परकीयत्वात् ।

यतः—

"उचिअं मुत्तूण कलं दव्वा-ऽऽइ-कम्माऽऽगयं उक्करिसं, ।
णिवडियमऽवि जाणंतो परस्स संतं, ण गिण्हज्जा. ॥ ॥"

[ ]

व्याख्या—

उचित-कला = शतं प्रति चतुष्क-पञ्चक-वृद्धचा-ऽऽदि-रूपा,

"व्याजे स्याद् द्वि-गुणं वित्तं, व्यवसाये चतुर्गुणं"

[ ]

इत्या-ऽऽदि-रूपा वा,

ताम्,
तथा,
द्रव्यम् = गणिम-धरिमा-ऽऽदि,
आदि-शब्दात् = तद्-गता-ऽनेक-भेद-ग्रहः,
तेषाम्-द्रव्या-ऽऽदीनाम्
क्रमेण = द्रव्य-क्षय-लक्षणेन,
आगतः = संपन्नः
यद् [यः]
उत्कर्षः = अर्थ-वृद्धि-[२]रूपः-लाभः,
तम्
मुक्त्वा,
शेषम्-
न गृण्हीयात् ।

कोऽर्थः ?
यत्—
कथञ्चित्—
पूगी-फला-ऽऽदि-द्रव्याणां क्षयाद्
द्वि-गुणा-ऽऽदि-लाभः स्यात्,

तदा—
तम·ऽ-दुष्टा-ऽऽशयतया गृण्हाति,
न त्वेवं चिन्तयेत्-
"सुन्दरं जातम् ,

यत्—
पूगी-फला-ऽऽदिनां क्षयोऽभूत् ।" इति ।
तथा,
निपतितमऽपि पर-सत्कं जानन् न गृण्हीयात् ।
"कला-ऽन्तरा-ऽऽदौ
क्रय-विक्रया-ऽऽदौ च
देश-काला-ऽऽद्य-ऽपेक्षया-

यः
उचितः = शिष्ट-जना-ऽ-निन्दितो लाभः,
स एव ग्राह्यः-"इति-भावः" ।
इति प्रतिक्रमण-वृत्ति-तृतीय-व्रते-५[पञ्चमा]
-ऽतिचारा-ऽधिकारे ।

एवं सति,
"अधिक-ग्रहणे-
सद्-व्यवहार-भङ्ग आपद्येत ।"

इति-तत्त्वम् ॥१४॥

आयाणं जो भंजइ, पडिवण्ण-धणं ण देइ देवस्स, ।
गरहंतं चोविक्खइ, सो वि हु परिभमइ संसारे. ॥१५॥

आयाणं० इति व्याख्या—
५. आदानम् = तृष्णा-ग्रह-ग्रस्तत्त्वात्,
देवा-ऽऽदि-सत्कं भाटकम्
विनाशप्रकारः । ५-६-७
यो भनक्ति,
‡ तथा,
६. यः—
पर्युषणा-ऽऽदिषु
चैत्या-ऽऽदि-स्थाने
देयतया-
प्रति-ज्ञातम्-धनम्
न दत्ते,
‡ तथा,
७. गर्हन्तम् = ईर्ष्या-ऽऽदि-वशाद्
दुर्वाक्येन दूषयन्तमऽ-विनीतम्-
यो वा—
उपेक्षते,
"तथा सति,

कदा-चित्—
तद्-वाक्य-श्रवणात्
महेन्द्र-पुरीय-श्राद्धवत्
ग्लानीभूय,*
देवा-ऽऽदि-द्रव्य-रक्षा-ऽऽदौ
शक्तिमानऽप्युदासीनो भवति ।" इत्य-र्थः ।
यतः—
"एतदेव महत्पापम्—
धर्म-स्थानेऽप्युदासिता ।" इति ॥ ॥१५॥

[ ]

संयता-ऽपेक्षया विनाशः ।

‡ अथ,
संयता-ऽपेक्षयाऽपि—
तद्-भेदानाऽऽह :—

चेइय-दव्व-विणासे, तद्-दव्व-विणासणे, दुविह भेए, ।
साहू उविक्खमाणो अण-ऽन्त-संसारिओ होइ ॥१६॥

[ ]

‡ "चेइय०" इति । व्याख्या—
चैत्य-द्रव्यम् = [1]हिरण्या-ऽऽदि
तस्य विनाशे = भक्षणा-ऽऽदितः
न्यूनत्वेन—
हानि-रूपे विध्वंस-रूपे च ।
‡ तथा,
तेन = चैत्य-द्रव्येण—
आत्तम्—
द्रव्यम् = [2]दारूपलेष्टका-ऽऽदि,
तस्य विनाशने-च
"तस्मिन् कथंभूते ?"
द्वि-विधे = योग्यता-ऽतीत-भाव-भेदात्

* "मानीभूय" इति पाठा-ऽन्तरम्

चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-स्य द्विविधत्व-प्रकाराः

तत्र—

१ योग्यम् = नव्यमाऽऽनीतम्,
"चैत्यत्त्वेन परिणंस्यत्" इत्य-ऽर्थः ।

१ २ अतीत-भावम् = [2]लग्नोत्पाटितम्,
"चैत्यत्त्वेन परिणतम्" इत्य-ऽर्थः ।

२ ‡ अथवा,
मूलोत्तर-भेदाद्=द्वि-विधे ।
तत्र—
१ मूलम् = स्तम्भ-कुम्भा-ऽऽदि,
२ उत्तरं तु=छादना-ऽऽदि ।

३ ‡ यद् वा,
स्व-पक्ष-पर-पक्ष-कृत-भेदाद्=द्विविधे ।
एवम्—
अनेकधा द्वै-विध्यम् ।

चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्यु-पेक्षणा-ऽऽदौ श्रावकस्येव साधोरपि महा-दोषा-ऽऽपत्तिः ।

‡ अत्र,
अपि-शब्दस्याऽध्याहारात्—
"आस्तां श्रावकः"
सर्व-सावद्य-विरतः
साधुरऽपि,
तत्र—
औदासिन्यं कुर्वाणं—
देशना-ऽऽदिभिरऽनिवारयन्
अनन्तसांसारिको भणितः—
इत्थम्
"विनश्यच्-चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्युपेक्षा
संयतेना-ऽपि
सर्वथा न कार्या ।" इत्य-ऽर्थः ।
‡ अयं भावः,—
कारण-भेदात्
चैत्य-द्रव्यं द्वि-विधम्,

१. [1]उपकारकम्, २. उपादानं च

तत्र—

१. आद्यम् = *धना-ऽऽदि ।

२. द्वितीयम् = *योग्य-द्रव्यम् ।

ते अपि—

भक्षणा-ऽऽदि-भेदात्
प्रत्येकं सप्त-विधे स्तः ।

तान्यपि पुनः—

स्व-पक्ष-पर-पक्ष-कर्त्तृ-भेदात्
द्वि-विधानि ।

एवम्—

चैत्य-द्रव्य-विनाशः
अष्टा-विंशतिधा बोध्यः ।

इत्थम्—

ज्ञान-गुरु-द्रव्येऽपि भावना कार्या ।

साधारणा-ऽऽदेस्तु

उचितोपष्टम्भकत्वात्—

प्रत्येकं

चतुर्दश-भेदा भाव्याः ।

विनाश-भेद-यन्त्रकम् ।

‡ "बाल-बोधा-ऽर्थम्—

यन्त्रकमऽपि दर्शनीयम् ।" इति,

चैत्या-ऽऽदि द्रव्य-विनाश-भेद-यन्त्रकम्

द्रव्य-नामानि	भेदा-ऽङ्काः
चैत्य-द्रव्यस्य	२८
ज्ञान-द्रव्यस्य	२८
गुरु-द्रव्यस्य	२८
साधारण-द्रव्यस्य	१४
धर्म-द्रव्यस्य	१४
सर्व-संख्या	११२

*स्वर्णा-ऽऽदि [डे०] *योग्याऽऽदि °दि-क्रिया-भेदात् [डे०]

विनाशकौ स्व-पर पक्षौ ।

‡ अथ,

तद-ऽनुरोधतः

विनाशकत्वेन-

स्व-पक्ष-पर-पक्षौ निरूपयति, :—

रागा-ऽऽइ-दोस-दुट्ठो जिणेहिं भणिआ विणासगा दुविहो।
देवा-ऽऽइ-दव्व-पणगे स-पक्ख-पर-पक्ख-भेएणं ॥ १७ ॥

"रागा०" इति । व्याख्या-कण्ठ्या ।

नवरम्,

रागा-ऽऽदि-दोष-दुष्टः = रागः = दृष्टि-रागा-ऽऽदिः ।

आदि शब्दात्—

द्वेष- अना-ऽऽभोग-

लोभ- संशय-

आकुट्टि- सहसात्कार-

विभ्रम—

उपेक्षाबुद्धचाऽऽदिग्रहणम् ।

[१]तद्-योग्यता-दर्शना-ऽर्थम् ।

हेतु-गर्भित-विशेषणमिदम् ।

१. स्व-पक्षः =

साधर्मिक-वर्गः "श्राद्धा [२]-ऽऽदिः १० ।"

२. पर-पक्षः =

वैधर्मिक-लोकः, "पाखण्डया [३]-ऽऽदिः १७"

इति ॥१७॥

अत्राऽऽह पर :—

चोएइ "चेइयाणं खित्त-हिरण्णे अ गाम-गोवा-ऽऽइ ।
लग्गंतस्स य जइणो ति-गरण-सोही कहं णु भवे" ? ॥१८॥

संयतस्य देवा-ऽऽदि-द्रव्य-चिन्तायां पूर्वपक्षः ।

"चोएइ०" त्ति, व्याख्या—

"यः—

चैत्या-ऽऽदि-सत्कस्य =

धना-ऽऽदि-वर्धक-क्षेत्र-हिरण्य-ग्राम–
गृह-हट्ट-गोपा-ऽऽदेः
आदाना-ऽऽदि-विधिना चिन्तयति,
तस्य = त्रिधा-संयमवतः साधोः
त्रि-करण-शुद्धिः
कथम्—
स्याद् ?
अपि तु-न स्यात्,
यथा-प्रतिज्ञात-व्रत-भङ्ग-संभवाद् ।"
इत्य-ऽर्थः ॥१८॥

उत्तर-पक्षः । अत्र–
उत्तरं गाथा-युग्मेना-ऽऽह, :—

भण्णइ इत्थ विभासा. जो एआइं सयं वि मग्गिज्जा,।
तस्स ण होइ विसोही. अह, कोइ हरिज्ज एआइं,॥१९॥
तत्थ *करेइ उवेहं जा, भणिया उ ति-गरण-विसोही,।
सा य ण होइ, अ-भत्ती तस्स, तम्हा-णिवारिज्जा.॥२०॥

[ ]

"भण्णइ०" त्ति । "तत्थ०" त्ति०, व्याख्या—
अत्र = अधिकारे
भण्यते
विभाषा = विकल्पः
"न भवति, भवति च शुद्धिः ।" इत्य-ऽर्थः ।
तत्र,
आदौ च–
विशुद्धच-ऽ-संभवं दर्शयति, :—
उत्सर्गतः—

*करंतु [डे०] ।

यथावत्—
देवा-ऽऽदि-धन-वृद्धि-संभवे,
यः
राजा-ऽमात्या-ऽऽद्य-ऽभ्यर्थन-पूर्वम्—
[एतानि =] उक्त-स्थानानि
विमार्गयेत् = चिन्तयेत्-
आदाना-ऽऽदि-विधिना,
"तेभ्यो नव्यं धनमुत्पादयति ।" इत्य-ऽर्थः,
तदानीम्—
तस्य = साधोः
विशुद्धिः
न भवति
"अ-यथा-कालम्-
राजा-ऽऽद्य-ऽभि-योगेन—
तेषां परितापना-ऽऽदिना
उक्त-वृद्धया-ऽऽद्युत्साह-भङ्ग-संभवात्,
आज्ञोल्लङ्घनाच्च
स्फुटम्—
भवदुक्त-दोषा-ऽवकाशः । इति-भावः ।
अथ,
विशुद्धि-संभवं दर्शयति :—
अथ,
को ऽपि
हरेत् = विनाशयेत्
एतानि, ॥१९॥
तत्र-यः
उपेक्षाम्
करोति ।
तस्य-
या

त्रि-करण-विशोधिः
भणिता,
सा
न
भवति,
तस्य = साधोः ।
चात् = पुनः—
भक्तिरऽपि–
न स्यात् ।
"तथा-सति,
आज्ञा-प्रमोदोत्साह-भङ्गात्
पापा-ऽनुबन्धः समुज्जृम्भते ।" इत्य-र्थः ।
तस्मात्,
[१]अ-विनीतं
सु-साधुः
निवारयेत् = सर्व-शक्त्या ।

त्रि-करण-शुद्धेर्भङ्गा-ऽभङ्ग-स्पष्टता ।

‡ अतः,
केन-चिद् भद्रका-ऽऽदिना—
प्राग्-वितीर्णम्,
अन्यद् वा
जिना-ऽऽदि-मूल-द्रव्यम्
विलुप्यमानम्,
यथा-तथा–
रक्षयतो मुनेः
अभ्युपेत-व्रत-हानिर्नैव,
प्रत्युत—
धर्म-पुष्टिरेव,
जिना-ऽऽज्ञा-ऽऽराधना-ऽऽदि-लाभात् ।
यदुक्तम्—
निशीथ-भाष्ये[११] [एकादशम-] उद्देशे,

"इयाणिं—
"रायणिय-कज्जं"ति
"उल्लोयण०" गाहा।
चेइयाणं वा
तद्-दव्व-विणासे वा
संजई-कारणे वा
अण्णम्मि य कम्मि वा कज्जे राया-ऽहोणे,
सो राया-
तं कज्जं ण करेइ सयं,
वुग्गाहिओ वा,
तस्स—
आउंटण-णिमित्तं—
दग-तीरे
आयाविज्जा।
तं च दग-तीरं—
तस्स रण्णो
उल्लोयणे ठिअं,
णि-गम-पहे वा।
तत्थ य
आयावंतो—
स-सहाओ आयावेइ,
उभय-दढो धिइ-संघयणेहिं
तिरियाणं
जो—
अवतरण-पहो,
मणुयाण य
ण्हाणा-ऽऽइयं च भोग-ठाणं,
तं चेव वज्जेउं,
आयावेइ कज्जे।
तं
महा-तव-जुत्तं दट्ठुं,

अल्लएज्ज राया ।
आउट्टो य
पुच्छेज्जा—
"किं-कज्जं आयावेसि ?
अहं ते कज्जं करेमि ।
भोगे पयच्छामि ?
वरेहि वा वरं,
जेण—
ते-ऽट्ठो ।"
ताहे—
भणइ साहू, :—
"कज्जं ण मे वरेहिं,
इमं संघ-कज्जं करेहि ।"
तओ—
तेण पडिवण्णं—
"तहा" ।
कयं । ति"

त्रि-करण-विशुद्धे-रऽ-भङ्गे ऽ-धिक-स्पष्टता, महा-निर्जरा-रूप-महा-फलत्व च ।

[ ]

"पुष्टा-ऽऽलम्बने तु—
शरीरा-ऽवष्टम्भाय
त्यक्त-भार-भारिकवत् ,
जिन-शासनोपकाराय
श्रुत-व्यवहारे निषिद्धम-ऽपि—
अर्हदा-ऽऽज्ञा-ऽनुसारेणाऽऽचरितं कर्म
नियमात्—
महा-निर्जरा-कृद् भवति,
*श्री-कालिक-सूरि-श्री-भद्र-बाहु-स्वामि-श्री-वज्र-स्वामि-श्री हेम-सूरि-मल्ल-वादि-सूरि-विष्णु-कुमार—
धर्म-घोषा*-ऽनुज्ञा-ऽऽदिवत्" । इति ।

*श्री गौतम-स्वामि-श्री कालिक-सूरि० [डे०] *च-विनेय-सुमङ्गल साध्वा-ऽऽदिवद्, इति । [डे०]

आपवादिक-प्रवृत्तौ प्रमाणान्तराणि ।

१ यदुक्तम्-
संदेह-दोला-ऽऽवली-वृत्तौ :—
"एवम्—
अष्टा-दशसु पाप-स्थानेषु
अति-प्रवृत्तस्य—
आज्ञा-निर-ऽपेक्षयैव
अ-धर्मः,
[२]नाऽन्यथा,
"अर्हच्-छासन-प्रत्यनीक-गर्द-भिल्ल-नृप-वंशा-ऽऽद्युच्छेदिनी
श्री-कालिका-ऽऽचार्या-ऽऽदीनाम्-
निष्कलङ्क-चारित्रत्वात् इति-भावः ।"

२ प्रज्ञापनायां भाषा-पदेऽपि, :—
'उवउत्तो
चत्तारि भास-ज्जायं भासमाणो आराहगो भवइ ।"
वृत्तिर्यथा, :—
"जिन-शासनोड्डाहा-ऽऽदि-निरा-ऽऽसा-ऽर्थम्-
अ-सत्यामऽपि भाषां भाषमाणः
आराधको भवति ।"

३ तथा,
उपासक-दशा-ऽङ्गेऽपि, :-
"गुरु-निग्गहेणं" ति-
चैत्या-ऽऽदि-रक्षा-ऽर्थम्—
प्रत्यनीक-निग्रहेण
प्रतिपन्न-नियम-भङ्गो न भवति" ।

४ आवश्यके प्रत्याख्याना-ऽध्ययने च :—
'महत्तरा-ऽऽगारेणं" ति ।

५. एवमाऽऽदि-प्रकारेण—
"सु-नक्षत्र-सर्वा-ऽनुभूतिवत्—
शासना-ऽऽशातना-निवारणा-ऽर्थम्—

स्व-जीवितव्य-मोचनेना-ऽपि
शासनोपकारः कर्तव्य एव" । इति ।
किं बहुना ?

उत्सर्गवदऽप-
वादस्याऽपि
धर्मा-ऽङ्गत्वम् ।

‡ एतेन—
"उत्सर्गस्यैव मार्गत्वम्,
अपवादस्य तु स्व-च्छन्दत्वम् ।"
इति वदन्तोऽपि निरस्ताः ।
इति गाथा-द्वया-ऽर्थः ॥१९-२०॥

॥ समाप्तं ३ [तृतीय]-द्वारम् ॥

‡ अथ,
*उक्त-वृद्धि-कर्तुः —
लौकिकं *सत्-फलम्—
दर्शयति, :—

एवं णाऊण, जे दव्व-वुड्ढिं णिंति सुसावया, ।
ताणं रिद्धी पवड्ढेइ, कित्ती, सुक्खं, बलं, तहा- ॥२१॥
पुत्ता य हुंति भत्ता, सोंडीरा, बुद्धि-संजुआ, ।
सव्व-लक्खण-संपुण्णा, सु-सीला, जण-संमया. ॥२२॥

"एवं०" त्ति, "पुत्ता य०" त्ति, व्याख्या—

लौकिक-
सु-फलानि ।

‡ "ये—
सुश्राविकाः वा
एवम्=पूर्वोक्त-प्रकारेण—
वृद्धि-विधिम्—
ज्ञात्वा—
द्रव्य-पञ्चकस्य

*तद्-वृद्धि० । डे०
*उभय-भविकं सत्फलम् । डे०

वृद्धिम्-
नयन्ति,
ते च—
अन्तरा-ऽऽया-ऽऽदेः
क्षयोपशमा-ऽऽदिना—
ऋद्धिः= [3]पुण्या-ऽनु-बन्धि-विभवः,
सुखम्=मानसिकं-
शारीरिकं च,
बलम्=*परोपकारा-ऽऽदि-सम-र्थम्-
शारीरिकम्,
*ता-दृक्-
पुत्रा-ऽऽदि=कुटुम्ब संपत्तिः,
उपलक्षणात्—
तथा-विध-संतति-वृद्धिः,
वांछित-सुखा-ऽवाप्तिः,
उच्च-कुले जन्म,
सर्वत्र-
सत्कार-सन्माना-ऽऽदि-पूजोत्कर्षः,
औदार्यम्*,
गाम्भीर्यम्,
विवेकित्वम्,
दुर्गति-विच्छेदः,
आरोग्यम्,
सदा-ऽऽयुः-प्रसरः,
रूप-संपत्तिः,
सौभाग्यम्,
धर्म-साधन-लब्धिश्च,

*परोपकारि० । डे० *नाऽस्तीदं पदम् डे० प्रतौ ।
* औदार्यम्, धैर्यम्, गाम्भीर्यम् । डे०

इत्या-ऽऽदि बाह्य-फलम्—
सा-ऽनु-बन्धतया—
अनुभवन्ति ।"
इति-गाथा-युग्म-भावा-ऽर्थः ॥ १९-२२ ॥

लोकोत्तर-सु-फलानि ।

‡ अथ,
[१]लोकोत्तर-सत्-फलमाऽऽह, :—

जिण[२]-पवयण-वुड्ढि-करं. पभावगं णाण-दंसण-गुणाणं,
वुड्ढन्तो जिण-दव्वं तित्थ-यरत्तं लहइ जीवो. ॥२३॥
जिण-पवयण-वुड्ढि-करं, पभावगं णाण-दंसण-गुणाणं,।
रक्खन्तो जिण-दव्वं परित्त-संसारिओ होइ. ॥२४॥

[जुम्मं]

[पूर्व-सूरि-प्रणीत-शास्त्रेषु संबोध-
प्रकरणा-ऽऽदिषु च बहुषु ग्रन्थेषु]

जिण० "त्ति", जिण-पवयण० "त्ति", व्याख्या—
सुगमा ।
भावा-ऽर्थस्तु—
अयम्, :—

‡ "सति देवा-ऽऽदि-द्रव्ये—
प्रत्य-ऽहम्,
चैत्या-ऽऽदि-समा-ऽऽरचन-
महा-पूजा—
सत्कार—
*सन्माना-ऽवष्टम्भ-संभवात्,
तत्र च
प्रायः,

*सन्माना-ऽवष्टम्भा-ऽऽदि-संभवात् । डे०

यति-जन-संपातः
तद्-देशना-श्रवणा-ऽऽदेश्च
जिन-प्रवचन वृद्धिः,
ज्ञाना-ऽऽदि प्रभावना च-प्रतीता ।
अत एव,
तद् वर्धयतः —
अर्हत्-प्रवचन-भक्त्य-ऽतिशयात्,
परं-परया—
जगज्-*जनोपकारकत्वात्,
अ-प्रमत्ततया
सम्यग्-
धर्म-तीर्था-ऽऽराधकत्वाच्च,
सागर-श्रेष्ठिवत्-
संसारोच्छेद-प्रयोजक-
पुण्य-[3] काष्ठा-ऽऽपन्न-
अर्हत्-पद-लाभोऽपि
अत्र-
सु-लभ एव ।" इति-भावः ।
तथा हि, :—
" साकेत-पुरे-
" सागर-श्रेष्ठी
" परमा-ऽऽर्हतो वसति स्म ।
" तस्मै-
" सु-श्रावकत्वात्-
" तत्रत्य-श्रावकैः संभूय,
" चैत्य-द्रव्या-ऽधिकारो दत्तः ।
" प्रोक्तं च—
" " चैत्य-कर्म-कृतां
" सूत्र-धारा-ऽऽदीनाम्—
" भोजन-

*जन-वात्सल्यत्वाच्च, अ-प्रमत्ततया डे० ।

" मास-देया-ऽऽदि-चिन्ताऽपि
" भवता कार्या ।" इति ।
" सोऽपि–
" दुष्कर्म-वशात्
" लोभा-ऽऽर्तः
" सूत्र-धारा-ऽऽदीनाम्–
" न–
" रौक्यं *ददौ,
" किं तु–
" [४]सम-ऽर्ध–
" धान्य–
" गुड–
" तैल–
" घृत–
" वस्त्रा-ऽऽदिकम्–
" चैत्य-द्रव्येण-संगृह्य,
" तेभ्यः–
" [५]मह-ऽर्घं ददत्,
" शेषं च–
" स्वयं गृह्णाति स्म ।
" एवम्–
" रूपका-ऽशीति-भाग-रूपाणाम्–
" काकिणीनाम्
" एक-सहस्रः
" लोभेन संगृहीतः ।
" ततः,
" अर्जितं कर्म
" अनाऽऽलोच्य,
" स मृतः ।

*दत्ते । डे०
[४]मह-ऽर्घं तया दत्ते,लाभं च० । डे०

" सिन्धु-नदी-तटे-
" संप्रदाग-थल-पर्वते-
" जल-मानुषीभूय,[६]
" समुद्रा-ऽन्तर्जल-चरोपद्रव-निवारक-
" अण्ड-गोलिका-ग्रहणा-ऽर्थम्-
" जात्य-रत्न-ग्राहक-प्रयुक्त-
" वज्र-घरट्ट-पीडन-महा-व्यथया—
" मृत्वा'
" तृतीय-नरके-
" नारकोऽजनि ।
" नरकादुद्-वृत्तश्च-
" महा-मत्स्यः
" पञ्च-धनु-शत-मानः
" [१]म्लच्छ-कृत-सर्वा-ऽङ्ग-च्छेदा-ऽऽदि-कदर्थनया-
" मृतः,
" चतुर्थ-नरके ।
» एवम्—
" एक-द्वया-ऽऽदि-भवा-ऽन्तरितः,
" नरक-सप्तकेऽप्युत्पेदे ।
" ततः,
" सहस्र-वारान्-
" क्रमेण-
" गर्ता-शूकर[७] -
" मेष-
" शृगाल-
" मार्जार-
" मूषक
" नकुल-
" गृह-कोलिक[८] -
" गृह-गोधा-[९]

" सर्प-
" वृषभ-
" करभ-[१०]
" गजा-ऽऽदिषु,
" तथा,
" कृमि-
" शङ्ख-
" शुक्ति-
" जलौकः -
" कीट-
" वृश्चिक-
" पतङ्गा-ऽऽदिषु
" पृथ्वी-
" जल-
" अनिल-
" वनस्पतिषु च-
" समुत्पद्य,
" तत्रैव-
" व्युत्क्रमेण-
" लक्ष-संख्याकान् भवान् बभ्राम ।
" ततः,
" क्षीण-बहु-कर्माऽसौ-
" वसन्त-पुरे-
" वसु-दत-वसुमत्योः
" पुत्रो जातः ।
" गर्भ-स्थ एव-
" प्रणष्टं सर्व द्रव्यम् ।
" जन्म-दिने-
" जनको विपन्नः ।

" पञ्चमे वर्षे-
" माता मृता ।
" लौकैः-
" "निष्पुण्यकः" इति-दत्त-नामाऽसौ-
" रङ्कवद्
" वृद्धिं प्राप ।
" अन्यदा च-
" स्नेहलेन मातुलेन-
" स्व-गृहं निन्ये ।
" तदा,
" रात्रौ-
" तस्य गृहं
" चौरैर्मुषितम् ।
" एवम्-
" यस्य गृहे वसति,
" तत्र-
" चौरा-ऽग्नि-प्रमुखाः
" उपद्रवाः स्युः ।
" ततः,
" ताम्र-लिप्ती-पुरीं गत्वा,
" विनयं-धर-महेभ्य-गृहे तस्थौ ।
" ततः,
" निष्कासितोऽपि,
" समुद्रे-
" धना-ऽऽवह-सायंत्रिकेण साकम्-
" परद्वीपं प्राप ।
" क्रमाद्,
" वलमानः
" प्रवहणे भग्ने,
" दैवाद्-

" निष्पुण्यकः
" फलकेन–
" कथं-चित्–
" समुद्र-तीरं प्राप्य,
" तद्-ग्रामा-ऽधि-पमऽवलम्बति स्म ।
" अन्यदा,
" धाट्या
" निष्पातितष्ठक्कुरः,
" निष्पुण्यकस्तु–
" ठक्कुर-सुत-धिया
" पल्ल्यां नीतः ।
" तद्-दिवस एव च–
" अन्य-पल्ली-पतिना–
" सा पल्ली विनाशिता ।
" ततः,
" तैरऽपि
" "निर्भाग्यः" इति निष्कासितः ।
" एवम्—
" एकोन-सहस्रेषु
" अन्या-ऽन्य-स्थानेषु–
" तस्कर-
" जल-
" अनिल–
" स्व-चक्र–
" पर-चक्रा-ऽऽद्य-ऽनेकोपद्रव-संभवात्–
" निष्कासना-ऽऽदि दुःखं वहन्,
" अन्यदा,
" महा-ऽटव्याम्–
" स-प्रत्ययम्–

" सेलक-यक्ष-प्रासादं प्राप्य,
" एका-ऽग्रतया-
" तमाऽऽराधयामास-
" स्व-दुःख-निवेदन-पूर्वकम् ।
" ततः,
" एक-विंशत्योपवासैश्च-
" तुष्टो यक्षः प्राऽऽह :—
" "भद्र !
" सन्ध्यायाम्-
" मम पुरः—
" "सु-वर्ण-चन्द्रा-ऽलंकृतो
" महान् मयूरो
" नृत्यं करोति,*
" प्रति-दिनं च-
" पतितानि
" कनक-पिच्छानि
" त्वया ग्राह्याणि ।"
" ततः,
" हृष्टेन तेनाऽपि-
" कियन्त्यऽपि गृहीतानि,
" एवं च-
प्रत्य-ऽहं गृह्णन्,
नव-शती पिच्छानां प्राप्ता,
शतमेकं शेषं तिष्ठति ।
" तदानीम्-
" दुष्कर्म-प्रेरितेन तेन-
" "एतद् ग्रहणाय
" कियद्-दिवसं चाऽरण्ये स्थातव्यम् ? ।

* करिष्यति । डे०

" तद्,
" वरम्–
" एक-मुष्ट्यैव–
" सर्वाण्यऽपि गृह्णामि ।" इति विचिन्त्य,
" तद्-दिने
" नृत्यन्-मयूरस्य तानि–
" एक-मुष्ट्यैव गृहीतुम्–
" यावत् प्रवृत्तः,
" तावत्–
" केकी काक-रूपः समुड्डीय, गतः ।
" पूर्वम्–
" गृहीत-पिच्छान्यऽपि नष्टानि ।
" ततः,
" "धिग्,
" मया मुधैवौत्सुक्यं कृतम्,"
" इति-विषण्णः —
" इतस्ततो भ्रमन्–
" ज्ञानिनं मुनिं दृष्ट्वा,
" नत्वा च–
" स्व-कर्म-स्व-रूपं पप्रच्छ ।
" तेनाऽप्युक्तम्–
" यथा-ऽनुभूतं–
" प्राग्-भव-स्व-रूपम् ।
" ततः,
" देव-द्रव्योपजीवन-प्रायश्चित्तं ययाचे ।
" मुनिनाऽप्युक्तम्, :—
" "समऽधिकं तावद् देवाय देयम् ।"
" ततः,
" तेन–
" "सहस्र-गुण-देव-द्रव्या-ऽवधिम् ;

" स्व-निर्वाह-मात्रा-ऽधिकं
" स्व-ऽल्पमऽपि
" वस्त्रा-ऽऽहारा-ऽऽदि
" न ग्राह्यम् ।"
" इति नियमो जगृहे ।
" ततः,
" यद् यद् व्यवहरति,
" तत्र-
" बहु-द्रव्यमऽर्जयति ।
" एवम्-
" स्व-ऽल्पैर्दिनैः
" प्रागुपजीवित-
" सहस्र-काकिणी-स्थाने
" काकिणी-लक्ष-दशकं प्राऽदात् ।
" ततः,
" देवस्याऽनृणीभूतोऽसौ-
" क्रमात्-
" अर्जित-प्रभूततर-द्रव्यः
" स्व-पुर-प्राप्तो
" *महेभ्यो जज्ञे ।
" ततः,
" स्वयं-कारितेषु
" अन्य-कारितेषु च-
" सर्व-जिन-प्रासादेषु
" ज्ञाना-ऽऽदि-स्थानेषु च-
" सर्व-शक्त्या-
" प्रत्य-ऽहम्-
" पूजा-

* महेभ्यः स्वयं-कारितेषु । डे०

" प्रभावना-ऽऽदि-विधापन–
" देव-द्रव्य-रक्षण-वृद्धि-प्रापणा-ऽऽदिना–
" जिन-नाम-कर्म बद्धवान् ।
" अवसरे–
" दीक्षामाऽऽदाय,
" गीता-ऽर्थीभूतः,
" सर्वा-ऽर्थ सिद्धौ
" देवत्वमऽनुभूय,
" महा विदेहे–
" अर्हद्-विभूतिं भुक्त्वा,
" सिद्धः ।" इति ।

देव-द्रव्या-ऽऽदि-रक्षाया: फलम् । ‡ एवम्–
तद्-रक्षा-कर्तुरऽपि–
फलं वाच्यम् ।

अनेक-गौण-शुभ-फल-प्राप्तिः । ‡ एतेन–
"[1][2]आनुषङ्गिकं शुभ-फलं दर्शितम् ।"
इति-परमा-ऽर्थः ॥ २३–२४ ॥

उप-संहारः । ‡ अथ,
उपसंजिहीर्षुः —
[1]तात्त्विकं सत्-फलं दर्शयति, :—

[2]एवं णाऊण, जे दव्वं वुड्ढिं णिंति सु-सावया, ।
जरा-मरण-रोगाणं अंतं काहिंति ते पुणो . ॥२५॥
[ ]

"एवं" इति, व्याख्या–

मोक्ष-फल-प्राप्तिश्च । ‡ एवम्–
प्रवचन-प्रभावकत्वा-ऽऽदिकम्–
ज्ञात्वा.
जरा मरण रोगाणामऽन्तम्–
"आत्य-ऽन्तिक-दुःख-ध्वंसम्–
मोक्षम् ।" इत्य-ऽर्थः ॥ २५ ॥
इति-चतुर्थं गुण-द्वारं समाप्तम् ॥ ४ ॥

(अवचूरिका गा०-२१-२२)

१. आनुषङ्गिकतया ।

२. [एवं ज्ञात्वा,
ये सु-श्रावकाः
द्रव्य-वृद्धिं नयन्ति,
तेषाम् ,
ऋद्धिः,
कीर्ति,
सुखम् ,
बलं प्रवर्धते ।
पुत्राश्च
भक्ताः,
शौण्डीराः,
बुद्धि-संयुक्ताः,
सर्व-लक्षण-संपूर्णाः,
सु-शीलाः,
जन-संमताश्च भवन्ति २१-२२]

३. [यत् पुण्यं पुण्यस्य परंपरामनुबध्नाति-परंपरां प्रवाहयति, तत्-पुण्यम् , पुण्या-ऽनुबन्धि-पुण्यम् ।]

(गा०-२३-२४)

१. [इह-भविकं पार-भविकं चोभय-रूपम्-
लोकोत्तरं सत् फलं भवति ।]

२. [जिन-प्रवचन-[जैन-शासन-संस्थाया
गुण-यशो] वृद्धि-करम्-
ज्ञान-दर्शन-गुणानां प्रभावकम् ,
जिन-द्रव्यं वर्धयन्
जीवः,
तीर्थ-करत्वं लभते ।
जिन-प्रवचन [जैन-शासन-संस्थाया गुण-यशो] करम्-
जिन-द्रव्यं रक्षन्
परित्त-[परिमित]-संसारको भवति]

३. (दिशा) [दिगऽवधिकम् = उच्चतर-सीमानं प्राप्तम् ।]

४. (मोंघुं)

५. (मोंघुं)

६. [भावा-ऽर्थ-स्त्व-ऽयम्-
समुद्रे
अन्तस्तलं यावद् गत्वा,
ये
जात्य-रत्नानि गृहीतुमिच्छन्ति,
"तेषाम्-
जल-चराणामुपद्रवो न स्याद् ।"
इत्य-ऽर्थम्-
जल-मानुषाणामऽण्ड-गोलकानाम्-
ग्रहणा-ऽर्थं च प्रयतन्ते,
ते
तान्
जल-मानुषान् धृत्वा,
तेषामऽण्ड-गोलक-द्वय-ग्रहणा-ऽर्थम्-
तान्-
वज्र-मय-घरट्टकेषु पीडयन्ति,
महा-व्यथां चोत्पादयन्ति,
तथा-प्रकारको जल-मानुषोजातः, इति ।

७. (भूंड) सूअर
८. (गीरोली)
९. (पाटला-घो)
१०. [उष्ट्रः]
११. (पांख) [सु-वर्ण-मय-चन्द्रक-युक्त-पिच्छका-ऽलंकृतः ।]
१२. गौणम् ।

(गा०-२५)

१. मुख्यम् ।
२. [एवं च ज्ञात्वा,
ये
सु-श्रावकाः
द्रव्यं वृद्धिं नयन्ति,
ते पुनः, —
जरा-मरण-रोगाणाम-ऽन्तं
करिष्यन्ति ।
"मोक्षं प्राप्स्यन्ति ।" इत्य-ऽर्थः ॥ २५ ॥]

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशकस्य पारभविका-ऽऽदि-दोषोपक्रमः ।

‡ अथ

*उक्त[1] -विनाशकस्य

पार-भविकं दोषोदयं दर्शयति, :—

देवा-ऽऽइ-दव्व-णासे दंसण-मोहं च बंधए मूढो, ।
उम्मग्ग-देसगो वा जिण-मुणि-संघा-ऽऽइ-सत्तु व्व.॥२६॥

१. मिथ्यात्व-प्रमुख-पाप-कर्म-बन्धः ।

‡ "देवा०" त्ति, व्याख्या—

देवा ऽऽदि-द्रव्य-विनाशने—

मिथ्यात्व-प्रकृतिम्,

चात्—अन्यामऽपि पाप-प्रकृतिम्,

मूढः=तद्-विपाका-ऽन-ऽ-भि-ज्ञः,

बध्नाति—

उन्मार्ग-देशक इव=

" [2]ऋद्धि-गारवा-ऽऽदि-वशात्,

[3]अ-सद-ऽभिनिवेशाद् वा,

उत्सूत्र-प्ररूपक इव,

अथ,

वा

जिन—

मुनि—

सङ्घा-ऽऽदि- [4]प्रत्य-ऽनीक इव," इत्य-ऽर्थः ।

‡ "प्रायः*

माया[5] -संश्लिष्टा-ऽध्यवसाय-वशात्—

चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-प्रत्यनीको

दर्शन-मोहं निकाचयन्,[6]

तद-ऽनुरोधात्—

अन्या अपि पाप-प्रकृतीः

विशेषतो बध्नाति" इति-भावः ।

---

* तद्-विनाशकस्य । डे०

* प्रायः संक्लिष्टा० । डे०

यदुक्तम्-

कर्म-ग्रन्थे :—

उम्मग्ग-देसणा-मग्ग-णासणा-देव-दव्व-हरणेहिं, ।
दंसण-मोहं जिण-मुणि-चेइय-संघा-ऽऽइ-पडिणीओ. ॥५६॥

[श्री देवेन्द्र-सूरि-विरचित-कर्म-विपाक-कर्म-ग्रन्थे]

निशीथ-चूर्णौ ११[एका-दश]उद्देशेऽपि, :—

"तत्थ-
दंसण-मोहं
अरिहंत-पडिणीययाए ।

एवम्-
सिद्ध-
चेइय-
तवस्सि-
सुअ -
धम्म-
संघस्स य
पडिणीयत्तं करंतो
दंसण-मोहं बंधइ ।" त्ति । ॥ २६ ॥

‡ "एवं सति-
तस्य का हानिः ?" इत्या-ऽऽशंक्य,
उक्ता-ऽनुक्त-पाप-प्रौढिमाऽऽह, :—

चेइय-दव्व-विणासे, इसि-घाए, पवयणस्स उड्डाहे, ।
संजई-चउत्थ-भंगे, मूल-ऽग्गी बोहि-लाभस्स. ॥२७॥

[ ]

"चेइय०" त्ति, व्याख्या-

‡ चैत्य-द्रव्यम्=हिरण्य-सुवर्ण-नाणका-ऽऽदि,
तथा-

काष्ठ– तद्-गत– भाजन–
इष्टका– पीठ– समुद्-गक-
पाषाण– फलक– दीपा-ऽऽ-
लेप्य– चन्द्रोदय– दिकं
उपकरणमऽपि सर्वं
चैत्य-द्रव्यमुच्यते ।

२ मिथ्यात्वेन सम्यग्-दर्शन-गुण-नाशः ।

तद्-विनाशे-कृते सति,
बोधि-वृक्ष-मूलेऽग्निः दत्तः ।
"तथा सति,
पुनर्नवोऽसौ न भवति," इत्य-ऽथः ।

ततः, दोष-परंपरा :-

‡ अत्र–
इदं हार्दम् :—
चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशे–

१. विवक्षित-पूजा-ऽऽदि-लोपः ।

[1]विवक्षित-पूजा-ऽऽदि-लोपः,

२. जैन-शासनोन्नतौ ह्रासः ।

ततः,
तद्-हेतुक–
प्रमोद–
प्रभावना–
प्रवचन वृद्धेर-ऽ-भावः,

३. गुण-शुद्धौ रोधः ।

ततः,
वर्धमान-गुण-शुद्धेरोधः,

४. मोक्ष-मार्ग-व्याघातः ।

ततः,
मोक्ष-मार्ग-व्याघातः,

५. मोक्ष-प्राप्तेर-ऽ-भावः ।

ततः,
मोक्ष-व्याघातः,
कारणा-ऽ-भावे
कार्या-ऽनुदयात् ।

यदुक्तम्–
वसु-देव-हिण्डौ १ [प्रथम] खण्डे, :—
"जेण–
चेइय-दव्वं विणासिअं,

तेण-
जिण-बिम्ब-
पूआ
दंसणा-ऽऽणंदित-हिययाणं–
भव-सिद्धियाणं–
सम्म-दंसण–
सुअ–
ओहि–
मण-पज्जव–
केवल-णाण–
णिव्वाण-लंभा पडिसिद्धा ।
जा य—
तप्पभवा
सुर-माणुस-इड्ढी,
जा य—
महिमा-ऽऽगयस्स
साहु-जणाओ
धम्मोवएसो वि,
[२]तित्थ-ऽणुसज्जणा य,
सा वि–
पडिसिद्धा ।
तओ–
दीह-काल-ठिईयं
दंसण-मोहणिज्जं कम्मं णिबंधइ,
अ-साय-वेयणिज्जं च'' [३]इति ।*

---

* ''तेण य–
जे
सुरिंद-दत्त-णिसिट्ठं
चेइय-ऽट्ठाए दव्वं,
तं विणासिअं ।

सम्यग्-दर्शन-गुण-नाशस्य प्रबल-कारणा-ऽन्तराणि । पुनर्बोधि-लाभ स्योत्कृष्ट-काला-ऽवधिः ।

‡ एवम्—
ऋषि-घाता-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ॥ २७ ॥

‡ "ननु
एवं सति—
अ-भव्यस्येव भव्यस्याऽपि
पुनर्बोधि-लाभो न भवति ?"

तेणं—
जे—
जिण-बिम्ब—
पूआ—
दंसणा-ऽऽणंदित-हियया णं
भव-सिद्धियाणं
सम्म-दंसण—
सुय—
ओहि—
मण-पज्जव—
केवल-नाण—
निव्वाण-लंभा,

ते—
पडिसिद्धा ।

जा य—
तप्प-भवा सुर-माणुस-रिद्धी,

जा य—
महिमा-समा-ऽऽगयस्स जणस्स

साहु-जणाओ—
धम्मोवएसो
तित्था-ऽणुसज्जणा य,

सा य—
पडिसिद्धा ।

ततो—
तेण—
दीह-काल-ठितीयं—
दंसण-मोहणिज्जं कम्मं णिबद्धं,
अ-साय-वेयणिज्जं च ।"

[मुद्रित-पु० पृ० ११३]

इत्या-ऽऽशंक्य,
प्रसङ्गतः—
तद-ऽ-प्राप्तौ
कर्तृ-द्वारेण—
काला-ऽवधिमाऽऽह, :—

तित्थ-यर-पवयण-सुअं आयरिय-गण-हरं मह-ऽड्ढिअं ।
आसायंतो बहुसो अण-ऽंत-संसारिओ होइ. ॥ २८ ॥

[ ]

"तित्थ-यर०" त्ति, व्याख्या, :—
कण्ठ्या, नवरम्, —

उत्कृष्टा-ऽऽशातनयोत्कृष्ट-काला-ऽवधिक फलम् ।

‡ तीर्थङ्करः—अर्हदा-ऽऽदिः,*
एवम्—
आचार्या-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ।
‡ "देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशा-ऽऽदि-द्वारा—*
एतान्
अ-सकृत्
निः-शूकतया—
आशातयन्,
उत्कर्षतः—
अन-ऽन्त-सांसारिकः —
भवति ।" इत्य-ऽर्थः ।

पाप-कर्मण उत्कृष्टा सा-ऽनुबन्धता ।

‡ शृङ्खला-न्यायेन,
भित्ति-स्तर-न्यायेन वा,
उत्कर्षतः—
अध्यवसायतार-तम्यात्,

---

* तीर्थङ्करः-अर्हन्, तत-प्रतिमा वा,*
एवम् श्रुता-ऽऽदावऽपि भाव्यम् । डे०

* ०दिना । डे०

---

* ["च" इति संभवति ।]

उक्ता-ऽऽशातना-प्रत्यया
अन-ऽन्त-भवा-ऽनुगता*
पाप-कर्मणः
सा-ऽनुबन्धता[1] बोध्या ।

प्रायः-पद-स्पष्टता ।

‡ तेन,
"सम्यक्त्व-सत्[2] -पुण्या-ऽऽदीनाम्-
अन-ऽन्त-कालं यावत्
विघातः स्यात्,
पुण्य-विपाकस्य च
अ-संख्य-कालं यावत् ।
जघन्य-पदे च-
प्रायः
उभयत्र-[3]
संख्यात-भवान् यावत् ।"
इति स्थितिः ।

‡ एवम्-
श्रुत-द्वारा-
एतान्
आशातयताम्-
उत्सूत्र-भाष्या[4] -ऽऽदीनामऽपि,
प्रायः-
अन-ऽन्त-संसारित्वं बोध्यम्*

---

* ०नुमेय० । डे०

❀ एतेन-
"उत्सूत्र-भाषिणाम्-
नियमानद-ऽन-ऽन्त-संसारित्वम् ।"
इति, निरस्तम् ।

सूत्रोक्त-जाव-शब्द-बलात्-
१. संख्यात-भवत्वम्,
२. असंख्यात-भवत्वम्,
३. अन-ऽन्त-भवत्वं च
इति त्रयो विकल्पाः,
'न तु-
अन-ऽन्त-संसारित्वमेव।"
इति स्थितिः।

यदुक्तम्-
महा-निशीथे* :—
"जे णं
तित्थ गरा-ऽऽईणं
महई-आसायणं कुज्जा,
से णं
अज्झवसायं पडुच्च,
जाव-[२]
अण-ऽंत-संसारियत्तणं, त्ति*" ॥२८॥[१]

‡ अथ,
उक्त-दोषस्य
वैशद्या-ऽर्थम्-
कतिचिद्-
दुर्विपाकान् दर्शयति, :—

निकाचिता-ऽऽ-दिपाप-कर्म-दुर्विपाक-क्लिऽष्ट-फलानि।

दारिद्द-कुलोप्पत्तिं, दरिद्द-भावं च, कुट्ठ-रोगा-ऽऽइं ,।
बहु-जण-धिक्कारं, तह अ-वण्ण-वायं च, दो-हग्गं, ॥२९॥
तण्हा-छुहा-ऽभिभूई, घायण-वाहण-विचुण्णणत्ती य .।
एआइं अ-सुह-फलाइं विसीअइ भुंजमाणो सो . ॥३०॥

[जुम्मं]
[श्राद्ध-दिन-कृत्य-११८-११९]

"दारिद्द०" त्ति, "तण्ह" त्ति, व्याख्या-

❀ यदुक्तम्-
महा-निशीथे, २. अध्ययने :—
"अणं ऽंत-संसारियत्तणं विप्पहिज्जित्थ
मे सम्मं
सव्वहा मेहुणं पि, इति।" डे०

* ०संसारियत्तणं। डे०

‡ भिक्षुक-द्वि-जा-ऽऽदि-कुलोत्पत्तिः,
तत्राऽपि–
स्वस्मिन्–
विभव-राहित्यम्–
चात्–
वाञ्छित-रोध–
सर्वा-ऽ*पमाना-ऽऽदि-ग्रहणम् ।
घातनम्–असि-कुन्ता-ऽऽदिभिश्छेदननम्,
वाहनम्–लवणा-ऽऽयः–प्रभृति-भार-कर्षणम्,
चूर्णनम्[1] –मुद्गरा-ऽऽदिना कुट्टनम्,
च-कारात्–
दुर्गति–
पार-वश्य–
पर-तन्त्र-वृत्ति–
[2]माता-पित्रा-ऽऽदि-कुटुम्ब–
संतानोच्छेदा-ऽऽदि-ग्रहणम् ।
‡ एतानि
प्रति-भवम्–
दुष्कर्म-फलानि
अ-सकृद्
भुञ्जमानः
सः–चैत्य-द्रव्या-ऽऽद्या-ऽऽशातकः
विषीदति–विषादा-ऽऽदिना
व्याकुलो भवति ।
" [3]उक्त-दोषोदयोद्वलित–[4]
पाप–*विपाकोपजीव्य–
दुर्ध्यान-परिणत एव
सदा–
अवतिष्ठते," इत्य-ऽर्थः ।

* ०ऽपमाना-ऽऽदि-दौर्भाग्य-ग्रहणम् ।डे०
* ०दुर्विपाको० । डे०

दुर्विपाक-परंपरा ।

‡ अतः,

"दुर-ऽनुभाग-वैचित्र्यात्-
दुर्विपाका-ऽनुबन्धता स्फुटीकृता" इति-भावः ।

संख्याता-ऽ-संख्यात-भवा-ऽनु बन्धता ।

‡ तत्र च—

संख्यात-भविक-सा-ऽनुबन्धता—
वक्ष्यमाण-संकाशा-ऽऽदिवद् बोध्या,

अ-संख्यात-भविका च—
रुद्र-दत्तवदऽवसेया ।

तथा हि, :—

" भरत-क्षेत्रे
" सूर्य पुर-नगरे
" अन्धक-वृष्णि- राजा
" राज्यं चकार ।
" अन्यदा,
" उद्याने
" सु-प्रतिष्ठ-केवली समवसरत् ।
" उद्यान-पालेन विज्ञप्तः
" राजा च
" स-महं
" तत्र गत्वा,
" यथा-विधि प्रणम्य,
" योग्य-स्थाने समुपाविशत् ।
" केवली देशनां ददौ ।
" तद-ऽवसाने
" नृपेण
" निजं पूर्व-भव-चरित्रं पृष्टम् ।
" ततः,
" सु-प्रतिष्ठ-केवली
" अन्धक-वृष्णिमऽवदत्, :—

" "भरत-क्षेत्रे,
" अयोध्यायाम्,
" अन-ऽन्त-वीर्य-नृपोऽभूत् ।
" तत्र-
" सुरेन्द्र-दत्तो वैश्य-श्राद्धः —
" सद्-दर्शनः,
" प्रति-दिनम्-
" दशभिर्दीनारैः —
" अष्टम्याम्-
" द्वि-गुणैः -
" चतुर्दश्याम्-
" चतुर्गुणैः, —
" अष्टा-ऽह्निका-ऽऽदौ च-
" ततोऽधिकै —
" जिना-ऽर्चां कुर्वन्,
" दान-शीला-ऽऽदिकमऽभ्यस्यन्,
" सर्वत्र-
" कीर्त्तिमान् जज्ञे ।
" एकदा,
" श्रेष्ठी-
" द्वा-दशा-ऽब्दोप*योगि-द्रव्यं
" पूजा-ऽर्थम्-
" स्व-वल्लभ-मित्रस्य
" रुद्र-दत्त-विप्रस्य समर्प्य,
" जला-ऽध्वना
" देशा-न्तरं गतवान् ।
„ विप्रेण च-
„ द्यूता-ऽऽदि-व्यसनैः

*श्राद्धः । डे० * ०ब्द- निबन्धनं द्रव्यम् । डे०

" तद्–
" भक्षयित्वा,
" पल्लीषु निविष्टम् ।
" अन्यदा,
" ततः,
" गो-धनं गृह्णन्नऽसौ
" तल-वरेण
" पृष्ठतो बाणैर्हतो मृतः ।
" तत्कर्म-प्रभावात्
" *संवेधेन–
" सप्तम्या-ऽऽदिषु नरकेषु
" मत्स्या-ऽऽदिषु तिर्यक्षु च
" अगमत् ।

॥ [भव-] संवेध-यन्त्रकम् ॥

नारकी	भवः	तिर्यग्-जातिः	भव
७. सप्तमी	२. द्वितीय	मत्स्यः	३. तृतीयः
६. षष्ठी	४. चतुर्थः	सिंहः	५. पञ्चमः
५. पञ्चमी	६. षष्ठः	सर्पः	७. सप्तमः
४. चतुर्थी	८. अष्टमः	व्याघ्रः	९. नवमः
३. तृतीया	१०. दशमः	गरुडा-ऽऽदिः	११. एका-दश
२. द्वितीया	१२. द्वा-दशः	भुज-परिसर्पः	१३. त्रयो-दश
१. प्रथमा	१४. चतुर्दशः	नर-भवः	१६. पञ्च-दशः

" ततः,
" चिरं कालम्—
" त्रस-स्थावर-योनिष्वऽ-भ्रमत् ।१६।

* डे० प्रतौ नाऽस्तीदं पदम् ।

" ततः,
" कुरू-क्षेत्रे,
" गज पुरे,
" कपिल-वाडव-गृहे,
" अनुद्धरा तत्-प्रिया-गर्भेऽवतीर्णः ।
" तदानीम्,
" अवशिष्ट-पापा-ऽनुभावात्-
" पिता मृतः,
" जन्म-समये-
" जनन्यऽपि मृता,
" लोकैः-
" "गौतमः" इति नाम[१०]
" दत्तं च ।
" ततः,
" मातृ-ष्वस्त्रा
" कष्टात्
" वर्धितोऽसौ ।
" यौवना-ऽभिमुखः
" आहारा-ऽर्थम्-
" गृहे गृहेऽटन्
" क्षीण-देहः —
" भोजनमऽपि न लब्धवान् ।१७।
" अन्यदा,-
" समुद्र-सेना-ऽऽख्यं मुनिम्-
" अशना-ऽऽदिना
" सत्कृतम्-
" सन्मानितं दृष्टवा,
" भोजना-ऽभिलाषेण-

❀ ०वाडवः । अनु० । डे०

" तत्-पार्श्वे
" सा-ऽनुग्रहम्
" सः –
" दीक्षां जग्राह ।
" क्रमेण,
" श्रुत-पार-गामी
" भाव-साधुर्जातः ।
" तद्-गुरुस्तु–
" मध्य-ग्रैवेयके–
" अहमिन्द्रोऽभूत् ।
" सोऽपि–
" सूरि-पदं लब्ध्वा,
" यति-श्रावकैः पूजितः
" मध्य[11]-ग्रैवेयके–
" तपो-बलात्–
" [12]सुरोऽभूत् ।१८।
" ततश्च्युत्वा,
" अत्र–
" अन्धक-वृष्णि-नामा नृपस्त्वं ,
" यदु-वंशोऽभूत् ।१९।
" अथ,
" अस्मिन्नेव भवे—
" संयमं गृहीत्वा,
" मुक्ति-पदं लप्स्यसे ।"

इति–

दिक्-पट-कृत-हरि-वंश-पुराणे,
वसु-देव-हिण्डी-प्रथम-खण्डे च । [मु० पु० पृ० ११२]

देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशनेन दोष-प्रदर्शने अन्येषामऽपि मतं तथैव । वैदिक-दर्शन-मतम् ।

‡ एवम्,
बाह्या अपि
दोष-संभवं प्रचक्षन्ते ।

‡ *पुराणा-ऽऽदौ,:—

"देव-द्रव्येण या वृद्धि र्गुरु-द्रव्येण यद् धनम्,
तद् धनं कुल-नाशाय, मृतोऽपि नरकं व्रजेत् ॥१॥
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३३]

वृद्धि :- समृद्धिः ।
कुल-नाशाय-कुल-च्छेदाय स्यात् ।
१. ऐहिकं निष्कृष्टं फलं दर्शितम् ।
स च—
देव-द्रव्या-ऽऽदि-भक्षकः
महा-पापोपहत-चेताः—
मृतोऽपि
नरकम्—सा-ऽनुबन्ध-दुर्गतिम्
व्रजेत् ।
२. इदं पार भविकं फलं दर्शितम् ॥१॥

‡ *पुनस्तत्रैव, —
दोषा-ऽतिशयं दर्शयति, :—

"प्रभा-स्वे मा मतिं कुर्यात्, प्राणैः कण्ठ-गतैरऽपि. ।
अग्नि-दग्धाः प्ररोहन्तिः प्रभा-दग्धो न रोहयेत् ॥२॥"
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३४]

*प्रभा-स्वम्, देव-द्रव्यम् ,
अथवा,
"लोक-प्रतीतम्—

---

*वेदा-ऽन्ते । डे०
❀ अथ,
तत्रैव
साधारण-दोषान् दर्शयति, :— डे० ।
❀प्रभा-स्वम्-लोक-प्रतीतम् । डे० ।

जन-समुदाय-मेलितं
साधारण-द्रव्यम्–
"जाति-द्रव्यम्" इत्य-ऽर्थः ।
अग्नि-दग्धाः–*पादपाः
जल-सेका-ऽऽदिना–
प्ररोहन्ति-पल्लवयन्ति ।
परम्,—
प्रभा-स्व–देव-द्रव्या-ऽऽदि-विनाशोग्र-पाप-पावक–
दग्धः-नरः
स-मूल-दग्ध-द्रुमवत्–
न
पल्लवयति[13] ।
"प्रायः—
सदैव दुःख-भाक्त्वेन
पुनर्नवः[14]–
न भवति ।" इत्य-ऽर्थः ॥२॥

‡ अथ,
उक्ता-ऽनुक्त-*पाप-प्रौढिं दर्शयति,:—
"प्रभा-स्वं, ब्रह्म-हत्या च, दरिद्रस्य च यद् धनम्, ।
गुरु-पत्नी, देव-द्रव्यं, स्वर्ग-स्थमऽपि पातयेत्. ॥३॥"
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३५]

दिग-म्बर-जैन-संप्रदाय-शास्त्र-कारणामऽपि मतं तथैव।

‡ तथा,
दिक्-पट-ग्रन्थेऽपि—
"वरं हाला-हला-ऽऽदीनां भक्षणं क्षण-दुःख-दम्, ।
निर्माल्य-भक्षणं चैव दुःख-दं जन्म-जन्मनि ॥१॥

---

*"पादपाः" इति शेषः ।
दिव्या-ऽनुभावा-ऽऽदिना
कदाचित्–
प्ररोहन्ति । डे०

* अथ पुनः,
पाप० । डे०

वरं दावा-ऽनले पातः, क्षुधया वा मृतिर्वरम्, ।
मूर्ध्नि वा पतितं वज्रं, न तु देव-स्व-भक्षणम्. ॥२॥
ज्ञात्वेति जिन-निर्ग्रन्थ-शास्त्रा-ऽऽदीनां धनं न हि ।
गृहीतव्यं महा-पाप-कारणं दुर्गति प्रदम्. ॥२॥

ऐहिक-पार-भविक-दोषोप-संहारः ।

एवम्—
"ऐहिक-पार-भविक-दोषाः प्रदर्शिताः" इतिभावः ॥२९-३०॥

चोरित-द्रव्येण कृता-ऽऽहारस्य साधूनां ग्रहणे विचारः ।

अथ,
"चोरित-देवा-ऽऽदि-द्रव्येण
स्वा-ऽर्थम् —
निष्पादितोऽप्याऽऽहारः
साधूनामऽ-कल्प्यः ।"
तत्-प्रयोजकता-वैशद्या-ऽर्थम्—
प्रायः—
इह-भविक-दोषान्—
व्यवहार-भाष्य-गाथा-त्रयेण—

आह, :—

चेइय-दव्वं विभज्ज, करिज्ज कोई अ नरो सय-ट्ठाए,।
समणं वा सोवहिअं विक्किज्ज संजय-ऽट्ठाए ॥३१॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-गा० १२९]

चोरित-द्रव्यात्-भागेन कृता-ऽऽहारस्य साधूनां दाने विचारः ।

"चेइय०" त्ति,
चैत्य-द्रव्यम् =
चोर-समुदायेन-
अपहृत्य,
तन्मध्ये
कोऽपि नरः-
आत्मीय-भागा-ऽऽगत-धनेन-
सय-ट्ठाए = आत्मनोऽर्थाय
मोदका-ऽऽदिकम्

*कुर्यात्,
ततः,
तद्-अशना-ऽऽदिकम्—
संयतानां दद्यात्,

कश्चित् चोरः सोपधिकं मुनिमऽपि विक्रीणीयात्, तल्लब्ध-द्रव्य स्याऽऽहारा-ऽऽदि-ग्रहण विचारः।

*अथ वा,
यः
स्वा ऽर्थाय,
श्रमणम्—
सोपधिकम्—
*विक्रीणीते,
ततः
प्रासुकं वस्त्रा-ऽऽदिकम्—
संयता-ऽऽदिभ्यो दद्यात् ॥ ३१ ॥

एआ-रिसम्मि दव्वे समणाणं किं ण कप्पए घेत्तुं ?
चेइय-दव्वेण कयं मुल्लेण जं सु-विहिआणं. ॥३२॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १२९]

"एआ-रि०" त्ति,

तद्-द्रव्यस्याऽऽहारा-ऽऽदिकं वस्त्राऽऽदिकं च श्रमणानां कल्पते ? न वा ?।

‡ एता-दृशेन
द्रव्येण—
यत्—
आत्मा-ऽर्थं कृतम्,
तत्—
श्रमणानाम्

❀ कृत्वा च
संयतानां दद्यात्, डे०
❀ यो वा० । डे०
❀ विक्रीणीते ।
विक्रीय च—
तत् प्रासुकं ० । डे०।

किम्
न
ग्रहीतुम्-
कल्पते ? ।

न कल्पते । ‡ सूरिराऽऽह :—
यत्-
चैत्य-द्रव्येण,
यच्च-
सु-विहितानां मूल्येन,
आत्मा-ऽर्थम्
कृतम्,
तत्-
वितीर्यमाणम्
न कल्पते ॥ ३२ ॥

कथं न कल्पते ?। "तत्र-
किं कारणम् ?" इति चेत्,
उच्यते, :—

तेण-पडिच्छा लोए वि गरहिआ, उत्तरे किम ऽग ! पुणो ?।
चेइय-जइ-पडिणीए जो गिल्लइ, सो वि हु तहेव ॥ ३३ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १३१]

"तेण०" त्ति,

१. लोके लोकोत्तर-मार्गे च निन्द्यता । ‡ चोरा-ऽऽनीतस्य—
प्रतिच्छा-प्रतिपत्तिः
लोकेऽपि-
गर्हिता,
❀किं पुनः
उत्तरे-लोकोत्तरे मार्गे ?
"सु-तरां गर्हिता एव"

❀ किमऽङ्ग ! पुनः—
उत्तरे ? । डे ०

‡ ततः,
चैत्य-
यति-प्रत्यनीकस्य-हस्तात्

२ चैत्या-ऽदि-प्रत्य-नीकता ।

यः —
गृह्णाति,
सोऽपि
तथैव-चैत्य-यति-प्रत्यनीक एव ।
यदुक्तम्—
सङ्घ-कुलके, :—

"जो साहुज्जे वट्टइ, आणा-भंगे पवट्टमाणाणं ।
मण-वय-काएहिं, समाण दोसं तयं बिंति. ॥ ॥

दुष्टस्य सहाये स्वस्याऽपि दुष्टता ।

अ-निरा-ऽऽकरणेन,
आज्ञा-भङ्ग-हेतुत्त्वात् ।" ॥ ३३ ॥

‡ *अथ,
श्राद्ध-दिन-कृत्य-गाथया
पुनरेनमेवाऽर्थं स्पष्टयन्नाऽऽह, :—

चेइय-दव्वं गिल्हित्तु, भुंजए, जो उ देइ साहूणं. ।
सो आणा-अण-ऽवत्थं पावइ, लिंतो वि दिंतो वि. ॥३४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३२]

"चेइय०" त्ति,
‡ चैत्या-ऽऽदि-द्रव्यम्—

दान-ग्रहणे स-दोषे ।

गृहीत्वा,
यः—स्वयम्
भुङ्क्ते,
अन्येभ्यः

* अथ,
पुनरेनमेवाऽर्थम्—
श्राद्ध-दिन कृत्य-गाथया
स्पष्टयन्नाह :—

साधुभ्यः
दत्ते,
❀सः-साधुः
गृह्णन्नऽपि,
साधर्मिकाणाम्-
दददऽपि
१. आज्ञा-भङ्ग-दोषः । १. भगवदा-ऽऽज्ञा भङ्गम्-[१] निषिद्धा-ऽऽचरणा-रूपम्
प्राप्नोति,
तथा,
२. अन-ऽवस्था-दोषः । २. अन-ऽवस्थाम्-अन्येषां श्रद्धा-शैथिल्यं च
प्रापयति ॥३४॥

‡ *प्रसङ्गतः,
अन्येऽपि दोषाः
तद्-वृत्ति-गाथाभिर्[१] दृश्यन्ते :—

एकेण कयम-ऽ-कज्जं, पुणो वि तप्-पच्चया कुणइ बीओ,।
साया-बहुल-परंपर-वुच्छेओ संयम-तवाणं. ॥३५॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १३२ वृत्ति. पृ० २७३]

३. तपः-संयमयोर्नाशाय १. "एकेण०" त्ति,
‡ ३. अना-ऽऽचार-दर्शनात्

❀ सः—साधुः
दितोऽवि-दददऽपि,
१ भगवदा-ऽऽ
ऽऽज्ञा-भङ्गम्-प्रवचन-निषिद्धा-ऽऽचरण-रूपम्
तथा,
प्राप्नोति ॥ ३४ ॥
"प्रसङ्गत, :-
अन्येऽप्यऽत्र-दोषा दर्शयितव्याः सन्ति" इति ।
तद्-वृत्ति-गाथाभिः,
क्रमेण—
प्रसङ्गा-ऽऽदि-दोषमाऽऽह, :—

बाला-ऽऽदीनामऽपि–

कु-प्रवृत्ति-संतति-रूपः

प्रसङ्ग-दोष आपद्यते ।" इत्य-र्थः ॥ ३५ ॥

जो जह-वायं ण कुणइ, मिच्छ-दिट्ठी तओ[हु] वि को अण्णो ?।
वड्ढेइ अ मिच्छत्तं परस्स संकं जणेमाणो· ॥ ३६ ॥

"जो[1] जह०" त्ति०,

४. मिथ्यात्व-परंपरा ।

‡ ४. अना-ऽऽचारे–

आचार-धिया*

मिथ्यात्त्व-वृद्धिः स्यात् ।" इत्य-र्थः ॥ ३६ ॥

संजम-अप्प-पवयण-विराहणा-संभवो विहं णेउ[?],।
पवयण-हेला वि तओ अवणेओ तस्स संसग्गो. ॥३७॥

[ ]

"संजम०" त्ति,

‡ चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-भक्षणेन–

त्रिधा–

विराधना

संभवेत् ।

तथा हि, :—

५. संयम-विराधना

‡ संयम-विराधना—

अ-न्यायोपात्त-वित्तोद्-भूत-वस्तु गृह्णानस्य,

तत्-कृता-ऽ-संयमा-ऽनुमोदना-रूपा

स्फुटं प्रतीयते ।

तथा सति,

यथा-प्रतिपन्न-व्रत-लोप[2] आपद्यते ।

---

* ०धिया

बाला-ऽऽदीनाम्–

मि० । डे०

यदुक्तम्–
सङ्घ-कुलके, :—
"[3] आणा-भंगं दट्ठुं मज्झ-त्था ठिंति जे तुसिणिआए,।
अ-विहि-अणुमोअणाए तेसिं पि अ होइ वय-लोवो. ॥१॥"[*]

[ ]

६ आत्म-विराधना

‡ ६. आत्म-विराधना तु—
प्रत्य-ऽनीक देवता-ऽऽदि-छलन-लक्षणा,
प्रतीता ।

यतः,—
अर्हदा-ऽऽज्ञा-परिहारेण–
*प्रमादा[४] –
S-शौच–
वस्तु-स्व-भावतः-
अ-पूत-दुष्ट-जने
शाकिनी-दृष्टिवत्
तेषां शक्तिः
अ-प्रति-हता* भवति ।
यदुक्तम्—
व्यवहार-भाष्य-दशमोद्देशके, :-
*"राया इव तित्थ-यरो"

---

*प्रमादा-ऽ-शुचि-दोष–वस्तु-स्व-भावतः । डे०
*प्रति-हताऽपि भवति । डे०
*"राया इव तित्थ-गरो ।" इति-गाथा-चूर्णौ, :—
हु घोसणं सुत्तं,
मिच्छा यऽ-सज्झाओ,
रयण–धणा इव नाणा-ऽऽइ. ॥ ॥
अत्र—
राजा इव तीर्थ-कृत्,
जन-पदा इव साधवः,
घोषणमिव जिना-ऽऽज्ञा,
रत्न-धनानीव ज्ञाना-ऽऽदीनि ।
किं च,
ये साधवः— डे०

इत्या-ऽऽदि-गाथा-वृत्तौ, :—
"ये साधवः प्रजा-स्थानीयाः,
राज-स्थानीयस्य तीर्थ-कृतः
आज्ञाम्—
न
अनुपालयन्ति,
ते
प्रा ऽन्त-देवतयाऽपि
छल्यन्ते—अपराधिन इव दण्ड्यन्ते." इति ।६।

७. जैन-शासन-विराधना ।

‡ ७. प्रवचन-विराधना च—
प्रवचन-[५] मूल-यति-चैत्ययोरुपद्रवेण,
*स्तेना-ऽर्थ-प्रतीच्छया च—
सु-प्रतीतैव ।७।

८. जैन-शासन-निन्दा ।

‡ तथा,
८. प्रवचन-हेला-*
एवम्—
"लोक-विरुद्धं संस्तवं कुर्वतां
सर्व-ज्ञ-पुत्रत्वेन—
लोकान् व्यामोहयतां
जैनानाम्—
अ-किञ्चित्-करं दर्शनम्,
अतः,
अ-दृष्ट-कल्याणा एते,
स्वप्नेऽपि
सदा-ऽऽचार-*गन्धं न जानन्ति ।"
इत्या-ऽऽदि-खिंवसाऽपि प्रवर्तते ।

---

*स्तेन-प्रतिच्छया । डे०
* ०हेला-एतेषाम्, । डे०
* "लोक-विरुद्धा-ऽऽचारं कुर्वताम् । डे०
* ०ग्रन्थ० । डे०

दुरा-ऽऽचार-वतः संसर्ग-त्यागा-पदेशः ।

‡ *एवमाऽऽदि-ऐहिक-दोष-प्रकर्ष–
संभवात्,
उक्त-दुरा-ऽऽचारवत :–
तस्य
संसर्गः
परिहर्तव्यः– एव ।

सु-जन–सङ्ग कर्ण-न्यतयो-पदेशः ।

‡ "सत्-सङ्गस्तु–
उपादेयो
विवेकिना ।" इति-भावः ।

स्तैन्या-ऽऽदि भोगे गृह-स्थ-धर्म-कणमत्ता-अचारः ।

‡ एतावता,
[६]साधु–
चैत्या-ऽऽदि–
विक्रय–
स्तैन्योत्थ-द्रव्या-ऽऽदि–
भोगेन––
गृहिणाम्–
अना-ऽऽचारः स्फुट एव ।

‡ "चौर्या-ऽऽनीत–
तद-ऽर्थ-भोगे तु–
[७]प्रस्तारेण–
प्रायश्चित्त-विधिः संभाव्यते,"
इति-तत्त्वम् ॥ ३७ ॥

---

* तस्मात्,
एवमा-ऽऽदि-दोष-प्रकर्ष–
संभवात्,
तस्य–ई-दृग्-दुरा-ऽऽचारवतः
संसगः– । डे०

अथ, *
तमेव–
विशेष-फल-द्वारेण
विशेषयति, :—

ववहार-सुद्धी धम्म-मूलं साहूण संगया.।

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १५८]

"ववहार-०" त्ति,

साधुभि-स्संगता आर्याणां या व्यवहार-शुद्धिः, सा धर्मस्य मूलम् ।

‡ मोह-मन्दता-ऽनुरोधेन
उचित-कर्मा-ऽभ्यासे
व्यवहार-शुद्धिः
साधुभ्यः संगता–आर्य-संगात् प्रतिपन्ना,*
धर्मस्य
[1]मूलम्–भवति ।

धर्म-मूलस्य फल परंपरा ।

‡ अथ–
तत्-प्रक्रियां
सा-ऽर्ध-गाथा द्वयेन
आह, :—

ववहारेण सुद्धेणं अत्थ-सुद्धी जओ भवे.॥३८॥
अत्थेणं चेव सुद्धेणं आहारो होइ सुद्धओ. ।
आहारेणं तु सुद्धेणं देह-सुद्धी जओ भवे. ॥३९॥

---

* अथ,
पूर्वम्–
सत्सङ्गमेव
फल-द्वारेण
विशदीकरोति । हे०

*प्राप्ता–परिगृहीता ।" इत्य-र्थः । हे०

सुद्धेणं चिव देहेणं धम्म-जोगो य जायइ. ।
जं जं कुणइ किच्चं तु, तं तं से स-फलं भवे. ॥४०॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १५९-१६०-१६१]

"अत्थेणं०" त्ति, "सुद्धेणं" त्ति, व्याख्या—

‡ कण्ठ्याः ।

नवरम्—

धर्म-मूल-व्यवहार-शुद्धया क्रमेण विधि-युक्त-धर्म-योगः ।

‡ धर्म-योगः—विधि-योगः ।

‡ लौकिके लोकोत्तरे च मार्गे—

विधि-योगेन—

तेन मोक्षः ।

यद् यत्
कार्यम्
करोति,
तस्य
तत् तत्—
सा-ऽनुबन्ध-सत्-फल-कृद्
भवेत् ॥३८-३९-४०॥

‡ अथ,
तत्-प्रति-पक्ष-भूतम्—
अ-सत्-सङ्गं विशदयति, :—

अण्णहा, अ-फलं होइ, जं जं किच्चं तु सो करे ॥
ववहार-सुद्धि-रहिओ. धम्मं खिंसावए सयं. ॥४१॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१६२]

व्यवहार-शुद्धया-ऽऽदिकं विना कृत्यानां विष्फलता, विपरीत-फल-दायकता च ।

"अण्णहा० त्ति", व्याख्या—

‡ अन्यथा—दोषवत्-संसर्गेण,

‡ व्यवहार-शुद्धि-रहितः—श्रावका-ऽऽदिः,

यद् यत्
कृत्यम्,

तत्-
विवक्षित-फल-रहितम्,
अनिष्ट-फल-कृद् वा
भवति,
"अ-विधि-योगात्" इत्य-ऽर्थः ।

‡ तथा च,
असौ-
धर्म्यम्-सद-ऽनुष्ठानमऽपि-
स्वकम्-आत्मानं च,
बालेनाऽपि-
अवहेलयेत् ॥४१॥

‡ "तथा सति,
का हानिः ?"
इत्याऽऽह, :—

***"धम्म-खिंसं कुणंताणं अप्पणो वा परस्स वा।**
अ-बोही परमा होइ." *इइ सुत्ते वि भासिअं. ॥४२॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१६३]

"धम्मं खिंसं०" त्ति, व्याख्या-

‡ एवम्-
*अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना-
धार्मिकीम्
निन्दाम्-

---

* धम्मं खिंसं । टीकायाम्
* इह० । मुद्रिता-ऽऽदिषु ।
* लोभ-अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना
प्रत्येकम्-
दोषवद्-धार्मिकं [कृत्यं)-
बालानाम्-
धर्म-निन्दा-हेतुः । डे०

कुर्वन्तः—कारयन्तः,
भवा-ऽन्तरे
यथा-संभवम्—
[परमा]
अ-बोधिः
भवति ।"
‡ "उपलक्षणतः :—
धर्म-निन्दा-हेतुत्वेन—
*प्रायः—
सा-ऽनुबन्ध—
दौर्भाग्य—
दौः-स्थ्य—
व्याधि—
दुर्गत्या-ऽऽदि-दोषाः
संभवेयुः ।"
इति—
सुत्ते [वि]-छेदे-भाष्या-ऽऽदौ श्रुते [ऽपि]—
भाषितम् ॥ ४२ ॥

सु-श्राद्धा-ऽऽदि-सु-जनेन त्याज्याः संसर्गाः ।

‡ अथ,
प्रसङ्गतः,
अनुक्त—
दुः-संसर्गमऽपि
दर्शयति, :—

जुआरि-वेस-तक्कर-भट्टा-ऽऽयारा [-ऽऽइ] कु-कम्म-कारीणं।
पासंडि-णिह्नवाणं संसग्गं धम्मिओ चयइ. ॥ ४३ ॥

[ ]

* प्रायः—
पूर्वोक्त-दोषा अपि
संभवेयुः"
इति-भावः। डे०

"जुआरि-वेस०" सि, व्याख्या—

संसर्ग-त्याग-योग्याः ।

‡ जुवारी-वेश्या-तस्कर-भ्रष्टा-ऽऽचारा-ऽऽदि—
लौकिक-लोकोत्तर-सदा-ऽऽचार-पतिताः,
ज्ञाति-बाह्याः,
पार्श्व-स्था-ऽऽदयः,
देव-द्रव्य-भक्षका वा ।

आदि-शब्दात्—
नट—
नर्तक—
धूर्त—
व्याध—
शौनिक[1] —
धी-वरा-ऽऽदि-ग्रहणम्,
"प्राकृतत्वात्—आकारः,"

कु-कर्म-कारिणाम्—
संसार-वर्धका-ऽनेक-दुष्कृत-कृत्-पामर-जनानाम्,
पाखण्डिनः—बौद्धा ऽऽदयः,

निह्नवाः—
श्रुत-जीतोक्ता-ऽनुष्ठान-कारित्वे सति,
स्वा-रसिकोत्सूत्र-भाषिणः,
[2]प्रायः,
प्रति-गृहीत-श्री-कारा द्रव्य-साधवः[3] ।

एतेन—
"लुम्पाक[4]-स्तनिका-ऽऽदयो निह्नवा न"
इति-सिद्धम् ।

एषां च—

संसर्ग-व्याख्या ।

संसर्गम्—
संवास—
सह-भोग—

आ-लाप-
सं-लाप
प्रशंसा-ऽऽदि-रूपम्-
संस्तवम्,
श्री-चन्द्र-कुमारवद्-
धार्मिकः-सु-श्राद्धा-ऽऽदिः
त्यजेत् ।

‡ तद्,
यथा-

श्री चन्द्र-कुमार-दृष्टा-ऽन्तः ।

" कुश-स्थल-पुरे
" प्रताप-सिंहो राजा ।
" सूर्य-वती राज्ञी ।
" तयोः पुत्रः
" श्री-चन्द्र-कुमारः—
" मिथ्या-दृग्-
" भ्रष्टा-ऽऽचार-
" निन्दित-कुला-ऽऽदि-संगति-रहितः,
" परोप-कृति-प्रवणः,
" सु-भगः,
" श्री-अर्हद्-भक्तः,
" विशेष-ज्ञः,
" न्याय-मतिः,
" *दाना-ऽऽदि-धर्म-परायणः,
" चन्द्र-कलाऽऽदिभिः
" स्व-स्त्रीभिः सह
" वैषयिकं भुञ्जानो दो-गुन्दक इव,

---

* दाना-ऽऽदि-धर्मं कुर्वन्,
सर्वत्र-
ख्यातिमान्, । डे०

" कालम-ऽतिवाहयति स्म ।
" अन्यदा,
" सः
" स्व-भाग्य-परीक्षा-ऽर्थम्-
" पित्र-ऽना-ऽऽज्ञया
" देशा-ऽन्तरे भ्रमन्,
" वने-
" कृत-मदन-सुन्दरी-विवाहः,
" क्रमेण-
" *सिद्ध-पुरं प्राप ।
" तत्र-
" श्री-ऋषभ-चैत्य-वन्दना-ऽर्थम्-
" आगतः सन्,*
" *असौ-
" तत्रत्यान्
" निः-श्रीक-मुखान्,
" क्षीण-संततीन्,
" निः-शूकान्,
" निर्धनान्,
" नागरान्
" *विलोक्य,
" स्व-प्रतिभया-
" देव-द्रव्य-विनाश-शङ्कित-मनाः,
" देवला-ऽऽदीन्
" पुर-स्व-रूपं पृष्टवान् ।

* सिद्ध-पुरा-ऽभिधानं पुरं प्राप । डे०
* सः । डे०
* तदानीम्, । डे०
* समीक्ष्य, । डे०

" ततः,
" तैरूचे, :—
" "हे सु-भग !
" पूर्वमिह—
" महिमा-ऽद्-भुते
" श्री-ऋषभ-चतुर्मुख-प्रासादे
" यात्रा-ऽर्थम् —
" सर्व-दिग्भ्यः
" समा-ऽऽगतैर्लोकैः—
" देव-भण्डा-ऽऽगारो वर्धितः ।
" ततः,
" सङ्घे गते,
" तत्रत्यैः सर्व-लोकैः संभूय,
" तद्—
" द्रव्यं विभज्य,
" गृहा-ऽऽदौ—
" अ-विधिना व्यापार्य,
" सर्वं नगरं
" संक्रामित-रोग वद्
" अ-पावितम् ,
" तेन,
" इदम्—
" निः-श्रीकता—
" निर्धनत्व—
" दौभाग्य—
" वृत्ति-दुर्लभता—
" निः-शूकता-ऽऽदि-दोष-दुष्टं जातम् ,
" अतः,
" तवाऽनुभवः

" संशया-ऽऽ-दिदोष-रहितः
" यथा-ऽर्थतया
" प्रशंसनीयोऽस्ति ।"
" एवं श्रुत्वा,
" अनुकम्पित-मनसा
" श्री-चन्द्रेण
" पुरश्चतुष्पथे चाऽऽगत्य,
" सर्वं
" दोष-कारणं
" पौर-वृद्धानामऽग्रे
" निवेदितम् ।
" यतः,
" प्रासादो दृश्यते जीर्णः, प्रत्य-ऽवाय[४]-पदं घनम्, ।
" ऋणं सर्वम-ऽ-भव्यं प्रा।ग् ,देव-ऽर्णं त्वऽ शुभा-ऽ-शुभम्.।।"
[ ]
" उक्तं च–
" आगमे—
" भक्खणे देव-दव्वस्स, पर-त्थी-गमणेण य ।
" सत्तमं णरयं जंति सत्त-वाराओ गोयमा !* ।।"
[ ]
" एवं सति,
" युष्माभिः—
" निर्धनत्त्वा-ऽऽदि–
" दोष-वर्धक-देव-ऋण-निवृत्तौ–
" *सोत्साहम्–
" उद्यमः कार्य एव ।" इति ।
" *एवं श्रुत्वा,

---

* गोयम ! । इत्या-ऽऽदि । डे०
* सोत्साहं कार्यम् । डे०
* इति । डे०

" केचित्-
" तद्-विपाक-भीताः—
" तद्-धना-ऽनुसारेण
" पूर्व-सञ्चित-धनं सर्वम्,-
" सम-ऽधिकम्—
" चैत्ये-
" निश्रितीकृत्य,
" शेष-धन-हेतुक-वृत्त्या-
" सद्-वृत्तिम्,
" पूर्व-ऽर्णा-ऽपनीतिं च कुर्वन्तः
" सुख-भाजः
" क्रमेणा-ऽ-भुवन्
" इहा-ऽमुत्र चाऽपि । इति ।
" केचित्तु,
" प्रमादात्-
" एवमऽकुर्वन्तः
" बहु-दुःख-भाजोऽपि । इति ।
" ततः,
" स-स्त्रीकः
" श्री-चन्द्रोऽपि-
" दूषिता-ऽऽहारा-ऽऽदि*-दुष्टं
" तत्-पुरं मुक्त्वा,
" ग्रामा-ऽन्तरे गत्वा,
" भुक्तवान् ।
" ततः,
" क्रमेण-
" अनेक- राज्य-सुखानि भुक्त्वा,
" मुक्ति-मार्गमाऽऽराध्य,
" मुक्तिं जगाम ।"

* दि-दोष-दुष्टं । डे०

इति—

श्री-चन्द्र-केवलि-चरित्रा-ऽनुसारेण ।

‡ देवा-ऽऽदि-द्रव्य-विनाश-शङ्कयाऽपि-

तद्-गृहस्य

इन्धनमऽपि-

श्राद्धा-ऽऽदि-भिन्नं ग्राह्यम् ।

‡ *किं बहुनोक्तेन ? । इति ।

‡ एवं सति,

देव-द्रव्या-ऽऽदि-भक्षकस्य संसर्गोऽपि त्याज्यः ।

कदा चित्-

कुटुम्बा-ऽऽद्य-ऽभियोगेन-

श्राद्धेन

तादृक्-श्राद्ध-गृहे भुक्तम् ,

तदा,

निः-शूकता-परिहारा-ऽर्थम्-

भोजना-ऽनुसारेण-

चैत्या-ऽऽदौ

सम-ऽधिको निष्क्रयः

मोच्य एव ।

तथा सति,

"सूक्ष्मा-ऽतिचार-लेशोऽपि न स्यात् ।"

यदाऽऽहुः-

तत्र- श्री-विजय-हीर-सूरीणां वचनम् ।

प्रश्नोत्तर-समुच्चये-

[चतुर्थ-] प्रकाशे-

श्री-हीर-विजय-सूरि-पादाः, :—

"तथा,

"देव-द्रव्य-भक्षक-गृहे-

जेमनाय

गन्तुं कल्पते ? न वा ?" इति ।

"गमने वा-

* किं बहुना ? इति । डे०

तज्-जेमन-निष्क्रय-द्रव्यस्य
देव-गृहे
मोक्तुमुचितम् ? न वा ?" । इति ।

"अत्र,
मुख्य-वृत्त्या-
तद्-गृहे
भोक्तुं नैव कल्पते ।

यदि,
कदा-चित्-
पर-वशतया-
जेमनाय याति,

तथाऽपि
मनसि
स-शूकत्वं रक्षति,
न तु-
निः-शूको भवति ।

जेमन-निष्क्रय-द्रव्यस्य
देव-गृहे-
मोचने तु
विरोधो भवति ।

ततः,
तदा-ऽऽश्रित्य
दक्षत्वं विलोक्यते, :—

"यथा,
अग्रे—
अन-ऽर्थ-वृद्धि र्न भवति,
तथा—
प्रवर्तते ।" । इति ।

एवम्-ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदि-स्वस्य संसर्गोऽपि त्याज्यः । सु-साधुभि-श्चाऽऽहारा-ऽऽ-दिकम-ऽपि न ग्राह्यम् ।

‡ एवम्—
ज्ञान-द्रव्या-ऽऽदावऽपि भाव्यम् ।
‡ सु-साधुनाऽपि—
तद्-निश्रितमाऽऽहारा-ऽऽदिकम्—
न ग्राह्यम् ।
यतः,
*छुटक[७]-पत्रे—
"जिण-दव्व-रिणं जो धरइ, तस्स गेहम्मि जो जिमइ सड्ढो,।
पावेणं परिलिंपइ, गेल्लन्तो वि हु जई भिक्खं. ॥ ॥
‡ अत्र,—
इदं हार्दम् , :—
धर्मशास्त्रा ऽनुसारेण-
लोक-व्यवहारा-ऽनुसारेणाऽपि-

देव-द्रव्या-ऽऽदि-संसृष्टं श्राद्ध-धना-ऽऽदिकमऽपि सर्वं देवा-ऽऽदि-सत्कतया सु-विहितै- र्व्यव-ह्रियते ।

यावद्—
देवा-ऽऽदि-ऋणम्,
स-परिवार-श्राद्धा-ऽऽदेः
मूर्ध्नि
अवतिष्ठते,
तावद्—
श्राद्धा-ऽऽदि-सत्कः
सर्व-धना-ऽऽदि-परिग्रहः
देवा-ऽऽदि-सत्कतया
सु-विहितैः
व्यवह्रियते,
संसृष्टत्वात् ।
यदाऽऽहुः-
श्री-शत्रुञ्जय-माहाऽऽत्म्ये-
श्री-धनेश्वर-सूरि-पादाः
५ [पञ्चम-] सर्गे,:—

* छुटक-विचार-पत्रे । डे०

"यथाऽन्ने विष-संसर्गो, दुग्धे काञ्जिकसंगमः,
तथाऽऽत्मनो धनेनोच्चैः संसर्गो गुरु-संपदः ॥[६२५]॥

"यथा—
अन्ना-ऽऽदि
* विष-संसर्गात्,
तत्-सदृशं स्यात्,

तथा,—
अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना—
देवा-ऽऽदि-द्रव्य-संसर्गात्,
स्वकीयं धनम्
तत्-स-दृशं भवति ।"
इत्य-ऽर्थः ।"

‡ अतः,
तद्-द्रव्यम्—
स-शूकेन
प्राणा-ऽन्तेऽपि
नैव भोक्तव्यम्,
आगम-निषिद्धत्वात् ।
भोक्तव्यं च—
वक्ष्यमाण-विधिना
विवेका-ऽऽदिना
शुद्धं तद् ।

अयं सार्वत्रिको मार्गा-ऽनुसारि-व्यवहारः ।

‡ इति
सार्वत्रिकोऽयम्—
व्यवहारः
मार्गा-ऽनुसारित्वेन सिद्धः ।

* विषा-ऽऽदि० । डे०

तद्-विरुद्धं प्ररूपयन् पञ्चा-ऽङ्गी-परंपरा-विरुद्ध-भाषकतया निरस्तः ।

‡ एतेन—
"संवत् १७४३ वर्षे—
वैशाख-सुदी ३ दिने—
कोई ए
इम कहियुं, जे, :—
"पहिलां
देव-द्रव्य वापरियुं छे,
पछी,
तेहने घरिं—
संघ
आहारा-ऽऽदि ग्रहे,
तेहने
दोष नहीं,
जे माटिं—
देव-द्रव्य वावरवानुं आंतरुं
पडियुं छे ।
बीजुं,
वर्तमान-काले
देवके द्रव्ये
आहारा-ऽऽदिक निपज्या होय,
ते—
संघ ने
न कल्पे,
तेथी—
देव-द्रव्यना वावरनारने
जिहां सुधी
संघे मिली
संघ बहार
नथी काढ्यो,
तिहां सुधी,

चतुर्विध-संघ ने
आहारा-ऽऽदिक परिचय करतां
दोष नथी ।"

इति—
पञ्चा-ऽङ्गी-परंपरा-विरुद्धं वदन्—
पण्डितंमन्यः कश्चित्
निरस्तः ।

स्व-सन्मान-सत्कारा-ऽऽदिना वा पार्श्व-स्था-ऽऽदीनां दाक्षिण्य तया वा उत्सूत्र-भाषकस्य दर्शनस्याऽपि त्यागोपदेशः ।

‡ एवं सत्यऽपि—
स्व-पूजा-ऽऽदि-लाभा-ऽर्थम्,
पार्श्व-स्था-ऽऽदीनां चाऽनुवृत्या,
यः—
उत्सूत्रं भाषते,
तस्य
दुर्लभ-बोधेः —
उदीर्य
दर्शनमऽपि
नोचितम्—
सताम्,
संसार-हेतुत्वात् ।
यदाऽऽहु :—
मूल-शुद्धि-प्रकरणे—
श्री-प्रद्युम्न-सूरयः, :—

"[१०]परिवार-पूअ-हेऊ, पासत्थाणं च अणुवित्तीए, ।
जो ण कहेइ विसुद्धं, तं दुल्लह-बोहिअं जाण. ॥"

[ ]

आवश्यक-भाष्येऽपि, :—

[११]जो जिण-वयणुत्तिण्णं वयणं भासंति, जे उ मण्णंति ।
सम्म-दिट्ठीणं तद्-दंसणंऽपि संसार-वुड्ढि-करं. ॥ ॥"

[॥ ४३ ॥]

द्वारोप-संहारः । ‡ अथ,

उपसंजिहीर्षुराऽऽह, :—

तम्हा–

सव्व-पयत्तेणं—

तं तं कुज्जा विअक्खणो, ।

जेण–

धम्मस्स खिंसं तु

ण करेइ अ-बुहो जणो. ॥४४॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा० १६४]

"तम्हा० त्ति, व्याख्या–

‡ तस्मात्,

अर्हच्-छासनस्य प्रभावनां प्रवर्तयेत् ।

सर्व-शक्त्या–

विवेकिभिः

तथा तथा

प्रवर्तितव्यम्,

यथा यथा–

अर्हच्-छासनस्य

प्रशंसाम्–

बालोऽपि

तनुते ।

इति-गाथा-ऽर्थः ।

‡ शासन-प्रभावनायाश्च—

तीर्थ-कृत्त्वा-ऽऽदि-फलत्त्वात् ।

उक्तं च–

जैन-शासनस्य प्रभावनाया स्तीर्थ-करत्वा-ऽऽदिक-फलम् ।

"[1] अ-पुव्व-णाण-गहणे, सुअ-भत्ती, पवणये पभावणया।
एएहिं कारणेहिं तित्थ-यरत्तं लहइ जीवो. ॥ ॥"

[ ]

तथा,

"भावना[2] मोक्ष-दा तस्य
स्वा-ऽन्ययोश्च प्रभावना ।" इति

"प्रभावना[3] च–
स्व-तीर्थोन्नति-हेतु-चेष्टा-सु–
प्रवर्तना-ऽऽत्मिका ।"
इति-यावत् ॥ ४४ ॥

॥ इति समाप्तं पञ्चमं [दोष-] द्वारम् ॥

अवचूरिका [गा० २६]

१. [तृतीय-नाश-द्वारोक्तस्य निवाशकस्य ।]
२. [ऋद्धिगारव-रसगारव-सातगारवाणि, इति गारव-त्रयम् ।]
३. अ-सद ऽभिनिवेशः —
"अ-सदा-ऽऽग्रहः,
कु-ग्रहः,
कदा-ऽऽग्रहः" इत्य-ऽर्थाः ।]
४. प्रत्य-ऽनीकः—
शत्रुः,
अनिष्ट-कर्ता,
["विरोधि-सैन्य-स्कन्धावारे-स्थितः" इत्य-ऽर्थः]
५. ["महा-संक्लिष्टा-ऽध्यवसाय-वशाद्" इति स्यात्]
६. [अति निबिडतया कर्म-बन्धं कुर्वन्]
७. [जिन-मुनि-चैत्य-संघा-ऽऽदि-प्रत्य-ऽनीक ।
[उन्मार्ग-देशना-मार्ग-नाशना-देव-द्रव्य-हरणैर्दर्शन-मोहं बध्नाति ।]

[गा० २७]

१. ["चैत्य-द्रव्ये सति,
जिन-मन्दिर-प्रतिमा-ऽऽदि-संभवः,
तत्-सत्त्वे,
विवक्षित-पूजा-ऽऽदि-संभवः ।
चैत्या-ऽऽदि-द्रव्य-विनाशे—
विवक्षित-पूजा-ऽऽदि-लोपः ।"]
२. [मूल-गाथायां "पवयणस्स उड्डाहं"
इत्य-ऽत्र–
प्रवचनम्–जैन शासनम्,
तस्य—
उड्डाहः–अपभ्राजना,-"निन्दा" इत्यऽर्थः ।
वसु० द्वीण्डि-पाठे-"तित्थस्स-ऽणुसज्जणा" इति ।
तीर्थम्-जैन-शासनम्, प्रवचनम्, धर्मः, इत्येका-ऽर्था अपि ।]
३. ["कथञ्चित् पाठ-भेदः किंकारणिकः ?" इति न ज्ञायते]

[गा० २८]

१. उत्तरोत्तर-वृद्धिः ।
२. पुण्या-ऽनुबन्धि० ।
३. [सम्यक्त्वा-ऽऽदीनाम्,

पुण्य-विपाकस्य च]

४. [उत्सूत्रतया
यद्—
भाष्यम्—
वाच्यम्-वचनम्,
तदा-ऽऽदीनां दोषाणाम् ।]

५. [इयं गाथा आगम-स्था प्रतिभाति ।
अत्र—
सूत्रकृतां भगवताम्—
प्रवचन-श्रुत-पदयोर्भिन्ना-ऽर्थकत्व
आशयः प्रतिभासते ।
तेन—
प्रवचनम्–जैन-शासनम्,
श्रुतं च–जैन-शास्त्रम् , इति ।
डे० प्रतौ–एका-ऽर्थत्वेन व्याख्यानं दृश्यते ।
तथा-ऽपि-बहु-श्रुताः प्रमाणमऽत्र ।]

[गा० २९]

१. [मूले विचूर्णनता-ऽर्थकं पदं ज्ञायते ।]

२. [माता-पित्रा-ऽऽदि-कुटुम्बोच्छेदः,
संतानोच्छेदः ।]

३. [उक्त-दोषः–देव-द्रव्याऽऽदि-विनाशकता-दोषः ।]

४. [उद्-वलित-पाप-दुर्ध्यानम्-दोषोदय-संबद्ध-फला-ऽऽत्मकं पापम् ।]

५. उपजीव्य-दुर्ध्यानम् दुर्विपाक-परंपरयाऽनुप्राणितं दुर्ध्यानम् ।

६. ["गरुडः" इति संभवति ।]

७. [त्रस-स्थावर-योनिष्वऽनेक-भवाः संजाताः, तेषां संग्रहेणैकत्वेन प्रतिपादनम्]

८. ["मत्स्या-ऽऽदिषु च तिर्यक्षु"
इति-पाठः समीचीनः प्रतिभासते ।]

९. मगध-देशे,
सुर-ग्रामे, इति वसु-देव-हिण्डौ ।

१०. "लोकैश्च–
"गोतमः" इति नाम दत्तम् ।"
इति पाठः समीचीनः प्रतिभासते ।]

११. १५९० [सहस्र] वर्षं
कृत-श्रामण्यः,

महा-शुक्रे
सामानिक-सुरोऽभूत् ।" इति वसु-देव-हिण्डौ ।

१२. अत्र—
राम-चन्द्र-वारके
शुनी-दृष्टा-ऽन्तो यथा ।

१३. अत्र-स्थले—
राम-चन्द्र-वारके
गन्त्री-परितापित-
शुनिक-द्वि-ज-दृष्टा-ऽन्तो भाव्यः ।

[गा० ३३]

१. [आज्ञा-भङ्गे वर्तमानानां
यः—
मनो-वाग्-कायेन
साहाय्ये
वर्तते,

तमऽपि
समान-दोषम्-
ब्रुवन्ति ॥ ॥]

[गा० ३४]

१. [आज्ञा-प्रवचनम्-शास्त्रम्-इत्येका-ऽर्थता ज्ञेया ।]

[गा० ३५]

१. [एकेन-
अ-कार्यं कृतम्,
पुनर्द्वितीयोऽपि—
साता-बहुलः
तत्-प्रत्ययात्—
अ-कार्यं] करोति,

तेन—
संयम-तपसोः
परंपरया व्युच्छेदः स्यात् ॥३५॥]

[गा० ३६]

१. [य —
यथा-वादं न करोति,
तस्मादऽन्यः कः
मिथ्या-दृष्टिर्भवेत् ?
यतः —
परस्य शङ्कां जनयन्,
मिथ्यात्वं वर्धयति-
"तत्परंपरामुत्पादयति," इत्य-ऽर्थः ॥३६॥]

[गा० ३७]

१. [संभवो विहं णेओ—
संभवो वि इहं णेओ ।
संभवोऽपि-इह ज्ञेयः ।]
२. जिना-ऽ-दत्त-ग्रहणेन ।
३. [आज्ञा-भङ्गं दृष्ट्वा,
ये च—
मध्यस्थास्तूष्णिकया तिष्ठन्ति,
तेषामऽपि
अ-विध्य-ऽनुमोदनया
भवति च
व्रत-लोपः ॥]
३. [प्रमादतः —
अ-शौचनः
वस्तु-स्व-भावतः ।
अ-पूत-जने,
दुष्ट-जने ।
तेषाम् —
प्रत्य-ऽनीक-देवतानाम् ।
अ-प्रतिहता-निर-ऽङ्कुशा ।]
४. [प्रवचनस्य-जैन-शासनस्य
मूलयोः यति-चैत्ययोरुपद्रवणे ।]
६. [साधु विक्रयः,
चैत्या-ऽऽदि-पदा-ऽर्थ-विक्रयश्च ।
साधु-स्तैन्यम्

चैत्या-ऽऽदि-पदा-ऽर्थ-स्तैन्यं च ।
ताभ्यामुत्थितेन
द्रव्या-ऽऽदीनां
भोगेन।]
७. [प्रस्तारेण—प्रस्तार-प्रकारेण ।]
८. [प्रायश्चित्त-विधिः—]
आज्ञा-ऽतिक्रमे— उपवास ।
उत् [कृष्ट] आशातनायाम्—आयम्बिलम् ।
उत्० [कृष्ट]-धन-चौर्ये–१० उप० [वासः ।
१ ल० [क्ष]-सज्झायः —
भोगे–छट्ठ ।
म० [ध्यम]-वस्त्रा-ऽऽदि-चौ० [र्ये]-आ०[यंबिलम् ।]
सर्वा-ऽङ्के–पक्ष-क्षपणं देयम्-उ०[त्कृष्टम् ।]
म०[ध्यम]-वस्त्रा-ऽऽदि-भोगे–उ० [पवासः] ।
जघन्य-भोगे–आ०[यंबिलम्] ।

[०गा ३८-३९-४०]

१. [व्यवहार-शुद्धि धर्म-मूलम्—
मार्गा-ऽनु सारित्वेन
अर्थ-पुरुषा-ऽर्थ-रूपा
या—
व्यवहार-शुद्धिः
सा—
अत्र—
बोध्या श्री-रत्न-शेखर सूरि-विरचित–
व्यवहार-शुद्धि-प्रकाश-ग्रन्थोक्त-प्रकारा)
न तु
मात्रा-ऽऽ-जीविका-प्राप्ति-रूपाऽर्थ-प्राप्तिः ।
यौ
अर्थ-कामौ
धर्म-नियन्त्रितौ,
तौ—
अथ-पुरुषा-ऽर्थ-काम-पुरुषा-ऽर्थतया वाच्यौ,
ताभ्यामन्यौ
अर्थ-काम-तया वाच्यौ,
न तु—
पुरुषा-ऽर्थत्वेन ।
प्रति व्यवसायेन –

प्रतिनियत-नीति-प्रतिबद्धः —
अर्थ-पुरुषा-ऽर्थः ।
मार्गा-ऽनुसारि-प्राथमिक-सदा-ऽऽचार-युक्तः
काम-पुरुषा-ऽर्थः ।
अन्यौ तु
अर्थ-काम-मात्रौ
अ-मार्गा-ऽनुसारिणौ
उन्मार्गा-ऽनुसारिणौ वा,
न तु—
अर्थ-काम-पुरुषा-ऽर्थौ ।
न्याय-वियुक्तं राज्यम्—
नाम-मात्रं राज्य-तन्त्रम्,
न्याय-युक्तं राज्यमेव
अर्थ-पुरुषा-ऽर्थेऽन्तर्भवति,
तदेव-सा-ऽर्थकं राज्य-तन्त्रम्,
नाऽन्यत् ।

एतेन—
"धर्मा-ऽनुगत-नीति-न्याय-प्राथमिक-सदा-ऽऽचार-युक्तानि
व्यवसाय-तन्त्र-राज्यकीय-तन्त्र-काम-नियन्त्रक-सामाजिक-तन्त्राणि
सदैवोपादेयानि सज्जनैः ।

अत एव—
"धर्मा-ऽ-नियन्त्रितानि ["सेक्युलर" इति विख्यातानि—
आर्थिक-राज्यकीय-सामाजिक-तन्त्राणि
धर्माऽऽर्थ-काम-मोक्ष-पुरुषा-ऽर्थ-विरोधीन्येव ।"

इति-हेतोः—
धार्मिक-सज्जनैः—
तानि—
उपेक्ष्याणि, —
अनुपादेयानि च ।"
इति—सर्व-धर्म-शास्त्रोपदेश-तत्त्वं सिद्धम् ।

अ-पुरुषा-ऽर्थ-रूपयोः—
अर्थ-कामयोः
न—
मार्गा-ऽनुसारिता,
न—
संस्कृति-तत्त्व-युक्तता,
न—

सद्-व्यावहारिकता,
तेन—
तत्र—
न व्यवहार-शुद्धिः,
न च
तौ
धर्म-मूलौ ।]

[गा० ४१-४२]

१. ["धर्म-मूलाया एव
व्यवहार-शुद्धेः
अर्थ-शुद्धिः ।
एवं-प्रकाराया एव
अर्थ-शुद्धेः
आहार-शुद्धिः ।
एवं-प्रकाराया एव
आहार-शुद्धेः
देह-शुद्धिः ।
एवं-प्रकाराया एव—
देह-शुद्धेः
सद्-धर्म-योगः ।
सद्-धर्म-योगेन
परंपरया
मोक्षा-ऽऽनुकूल्यम् ।
अन्यथा,
धर्म-हिंसा, धर्म-निन्दा,
यया—
सु-संस्कृति-मार्गा-ऽनुसारिता-
प्रजा-विनाश-मूला
परमा
अ-बोधिः ।
इति—छेद-भाष्या-ऽऽदि-
पवित्र-शास्त्र-ध्वनिः ।]

[गा० ४३]

१. [शौनिकः— पश्वा-ऽऽदिकं हत्वा मांस-विक्रेता ।]

२. आगम-व्यवहारेणैवम् ।

३. "द्रव्यतोऽपि—
तीर्थ-बाह्याः ।" इत्य-ऽर्थः ।

४. [अस्य वाक्यस्य कोऽर्थः ?
"न निह्नवत्वम्" इति ?
"निह्नवत्वादऽपि—
अधिक-दोषवत्त्वम् ?
वेषा-ऽन्तर-कल्पना-ऽऽदि-दोषवत्त्वात्," इति वा ?
बहु-श्रुतेभ्यो ज्ञेयोऽस्याऽर्थः]

५. [पाप-स्थानम्, कष्ट-स्थानं वा ।]

६. [देव-द्रव्यस्य भक्षणे, पर-स्त्री-गमनेन च,
गौतम ! सप्त-वारं [यावत्] सप्तमं नरकं यान्ति ।]

७. [छुटक-विचार-पत्रेऽपि
निर्दिष्टेयं गाथा,
पूर्वा-ऽऽचार्य-प्रणीता संभवति ।]

८. [जिन-द्रव्य-ऋणं यो धारयति,
तस्य गृहे
यः श्राद्धः
जेमति,
पापेन
परिलिप्यते ।
भिक्षां गृह्णन्
यतिरऽपि खलु
(पापेन
परिलिप्यते) ।]

९. काञ्जिक–अम्ल-द्रव-द्रव्यम्]

१०. [परिवार-पूजा-हेतुना,
पार्श्व-स्थानां चाऽनुवृत्या,
यः—
विशुद्धं
न कथयति,
तं
दुर्ल्लभ-बोधिकं जानीहि ।]

११. [ये—
जिन-वचनोत्तीर्णं
वचनं भाषन्ते,
ये च—
मन्यन्ते,
तेषां दर्शनमऽपि
सम्यग्दृष्टीनाम्—
संसार-वृद्धि-करम् ।]

[गा० ४४]

१. म-पूर्व-ज्ञान-ग्रहणम्,
श्रुत भक्तिः,
प्रवचने
प्रभावता,
एतैः कारणैर्जीवः
तीर्थ-करत्वं लभते ।]

२. [तस्य भावना
मोक्ष-दा,
प्रभावना च
स्वा-ऽन्ययोश्च
[मोक्ष-दा] ।]

३. ["स्वोन्नति-हेतु-चेष्टासु,
तीर्थोन्नति-हेतु-चेष्टासु च
प्रवर्तना-स्व-रूपा—
प्रभावना भवति ।"
इत्य-ऽर्थः ।] ॥४४॥

‡ अथ,
आलोचनया
दोष-शुद्धिमाऽऽह, :—

पक्खिय-चाउम्मासिय* आलोयण णियमओ य दायव्वा।
[1]गहणं अभिग्गहाण य पुव्व-*गाहिए णिवेएउं. ॥४५॥

[पञ्चाशक-१५-१०]

"पक्खिय०" त्ति, व्याख्या—
‡ च शब्दात्—वार्षिक्या* -ऽऽदिका-ऽऽलोचना* कार्या ।
आवश्यक-निर्युक्त्य-ऽनुसारेण—
पक्षा-*ऽऽद्य-ऽन्ते—
पाप-भीरुणा
गुरोः पुरतः
सामान्यतोऽपि
नियमाद्
आलोचना दातव्यैव ।

ततः परं प्रायः—
प्रतिक्रमणं कार्यम् ।
तथा सति,
प्रायश्चित्त-विधिना शोध्यमानो भव्यः
आदर्श इवोज्ज्वलः स्याद्,
अन्यथा,
अति-काल-व्यवधानेन
रोगा-ऽऽदि-चतुष्क[3]वद्—
वर्धमानाः
सूक्ष्मा अपि गुण-घाति*-दोषाः
अ-प्रतिकार्याः स्युः,

---

*०से० *ग० *वार्षिकी *ऽपि
*पक्षा-ऽऽदौ *डे० प्रतौ नाऽस्ति ।

यतः श्रूयते—
भगवत्या-ऽऽदौ—
"अना-ऽऽलोचित—
अ-प्रतिक्रान्त-कर्माणः
तुच्छमेव फलं,
लभन्ते ।"

‡ अतः,
"विशेष-दोष-संभव-समय एव—
आलोचना-पूर्वम्—
गुरुतः
प्रायश्चित्तं ग्राह्यम्" इति तत्त्वम् ॥४५॥

‡ तद्-विधिश्च—
श्राद्ध-जीत-कल्प—
पञ्चाशका-ऽऽदे दर्श्यते, :—

*एत्थं पुण एस विही,:--अरिहो,
*सु-गुरुम्मि, दलइ अ, कमेण, ।
आ-सेवणा-ऽऽइणा खलु,
सम्मं दव्वा-ऽऽइ-सुद्धस्स* ॥ ४६ ॥

[पञ्चाशक-१५-८]

"इत्थं पुण एस०" त्ति, व्याख्या—

‡ अत्र—
आलोचनायाः
एषः— वक्ष्यमाणः
विधिः—बोध्यः ।

‡ तद् यथा, :—
[१] अर्हः— आलोचकः
[२] सु*-गुरौ—छेदोक्त-गुणोचिते

*इत्थं मु० *अरिहम्मि *दलयति *०दिणा *मुद्धए *अर्हे-आलोचना-ऽऽचार्ये । डे०

आलोचना-ऽऽचार्ये
आलोचनाम्–

[३] दद्याति–

[४] क्रमेण–आनुपूर्व्या,
"किंविधेन तेन ?"
आ-सेवना-ऽऽदिना,
आदि-शब्दात्-आलोचना-क्रम-ग्रहः,
"आ-सेवना-क्रमेण
"आलोचना-क्रमेण च" इत्य-ऽर्थः ।

‡ तथा,

[५] सम्यक्–यथावत्,
आकुट्टिका-ऽऽदि-भाव-प्रकाशनतः

‡ तथा,

[६] [1]द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धौ–सत्याम्,
"प्रशस्तेषु द्रव्या-ऽऽदिषु" इत्य-ऽर्थः ॥४६॥

‡ अथ,
अर्ह-द्वारम्–
विवृणोति, :—

संविग्गो उ, अ-माई मइमं, कप्प-ट्ठिओ, अणा-ऽऽसंसी, ।
पण्णवणिज्जो, सड्ढो, आणा-ऽऽयत्तो, दुक्कड-तावी, ॥४७॥
तव्विहि-समुस्सुगो खलु,
अभिग्गहा-ऽऽसेवणा-ऽऽइ-लिंग-*जुओ. ।
आलोयणा-पयाणे जुग्गो
भणिओ* जिणिंदेहिं. ॥४८॥ [जुम्मं]

[पञ्चाशक-१५ गा०-१२-१३]

"संविग्ग०" त्ति, "तव्विहि-समुस्सुगो०" त्ति, व्याख्या—

*०जुत्तो । *भणितो डे० ।

‡ संविग्नः—

"संसार-पराङ्-मुखत्वादेव—
आलोचना-प्रदाने योग्यः" इत्य-ऽर्थः ।

तस्यैव

❀दुष्कर-करणा-ऽध्यवसायित्वात्,

❀सु-[1]करं च—

आलोचना-ऽऽदानम्,

यदाऽऽह—

[2]"अवि राया चए रज्जं,
ण य दुच्चरियं कहइ ।"
[पञ्चाशक-टीका] १

‡ तथा,

अ मायी-अ-शठः,

मायावी हि

यथावद्

दुष्कृतं वक्तुं

न शक्नोति । २.

‡ मतिमान् विवेकी,—

तद-ऽन्यो हि—

आलोचना❀-ऽऽदि-स्व-रूपमेव

न जानाति । ३.

‡ तथा,

कल्प स्थितः—

स्थविरा-ऽऽदि-कल्पा[3]-ऽवस्थितः, *

अथवा,

श्राद्ध-समाचारो व्यवस्थितः ।

तद-ऽन्यस्य हि—

❀दुष्करणा-ऽ-करणा ° । मु० ❀दुष्करं ❀आलोचनीयाऽऽदि । ❀कल्प-व्यवस्थितः । ❀संसार-भीरुरेव । डे०

अतिचार-विषया
जुगुप्सैव
न स्यात् । ४

‡ अना-ऽऽशंसी–
आचार्या-ऽऽद्या-ऽऽराधना-ऽऽशंसा-रहितः,
सांसारिक-फला-ऽन-ऽपेक्षो वा ।
आशंसिनो हि–
समग्रा-ऽतिचारा-ऽऽलोचना-ऽसंभवात्,
आशंसाया एव
अतिचारत्वात् । ५.

‡ प्रज्ञापनीयः– * त्यक्त-हठः,
गुरु-पार-तन्त्र्यात्–
सुखा-ऽवबोध्यः ।
तद-ऽन्यो हि—
स्वा-ऽऽग्रहात्,
अ-कृत्य-विषयात्–
न निवर्तते । ६.

‡ श्राद्धः–श्रद्धा-ऽऽलुः,
स हि—
गुरूक्तां शुद्धिं श्रद्धत्ते । ७.

‡ आज्ञा-ऽऽयत्तः–आप्तोपदेश-वर्ती,
स हि प्रायः—
अ-कृत्यं
न करोत्येव । ८.

‡ "दुष्कृतेन–अतिचारा-ऽऽ-सेवनेन—
तप्यते–अनुतापं करोति" इत्येवंशील, :—
दुष्कृत-तापी,–

* नाऽस्तीदं डे० प्रतौ ।

*स एव हि—
यथावत्
तान्—
आलोचयितुं शक्नोति । ९
‡ तद्-विधि-समुत्सुकः-आलोचना-विधि-तत्पर एव,—
स हि—
तद-ऽ-विधिं
प्रयत्नेन
परिहरति । १०
‡ तथा,
अभि-ग्रहा-ऽऽसेवना-ऽऽदिभिः—
द्रव्या-ऽऽदि-नियम-
विधान-
विधापना-
ऽनुमोदना-प्रभृतिभिः,
लिङ्गैः-आलोचना-योग्यता-लक्षणैः
युतः ।११
*ईदृग् भव्य :—
आलोचना-प्रदाने
योग्यः-अर्हः
भणितः
जिनैः ।
इति गाथाद्वयार्थः ।।४७-४८।।
‡ अथ,
आलोचना-गुरु-द्वारम्—
विवृणोति, :—

आयारवमोहारव, ववहारु*व्वीलए, पकुव्वा य ।
अ-*परिस्सावी, णिज्जव, अ-वाय-दंसी गुरु भणिओ.॥४९॥

[पञ्चाशक १५-१४]

*सहि तदाऽऽलोचयितुम् डे० । *यः, सः *रोव्वी०
*णिज्जव, अवाय-दंसी, अ-परिस्सावी य बोधव्वो । डे०

"आयार०ति", व्याख्या—

‡ आचारवान्-ज्ञाना-ऽऽ-सेवाभ्याम्—

ज्ञाना-ऽऽया-ऽऽचार-युक्तः ।

अयं हि—

गुणित्वेन

श्रद्धेय-वाक्यो भवति ।

‡ तथा,

*अवधारवान्—

आलोचकस्येतरा-ऽपराधानाम् अवधारणम्,

तद्वान् ।

अयं हि—

सर्वा-ऽपराधानाम्—

यथावद्

[1]धारण-समर्थो भवति । २

‡ तथा,

व्यवहारवान्—

आगम—

श्रुत—

आज्ञा—

धारणा—

जीत—

व्यवहारा-ऽन्यतर-युक्तः,

स च—

यथावद्

शुद्धि-करण-समर्थो भवति ।

संप्रति—

पञ्चमो मुख्यः । ३

‡ तथा

"अप-व्रीडयति =

[1] *अवधारः । इ०

लज्जया
अतिचारान् गोपायन्तम्–
उपदेश-विशेषैः
वि-गत-लज्जं करोति" इति—
अप-व्रीडकः ।
अयं हि—
आलोचकस्य
अत्य-ऽन्तमुपकारको भवति ।
‡ "आलोचिता-ऽतिचाराणाम्–
प्रायश्चित्त-प्रदानेन
शुद्धिम्—
प्रकर्षेण कारयति" इत्येवं-शीलः,—
प्र-कुर्वी ।
"आचारवत्त्वा-ऽऽदि-गुण-युक्तोऽपि—
कश्चित्–
शुद्धि-दानं
नाऽभ्युपगच्छति" इति,
एतद्-व्यवच्छेद्या-ऽर्थम्—
"प्रकुर्वी" इत्युक्तम् । ५
‡ तथा,
न परिश्रवति =
आलोचकोक्तमऽ-कृत्यम्—
अन्यस्मै[११]
न निवेदयति" इत्येवं-शीलः,—
अ-परिश्रावी ।
तद-ऽन्यो हि—
आलोचकानाम्–
लाघव-कारी स्यात् । ६
‡ निज्जव-त्ति—
"निर्यापयति-निर्वाहयति" इति–

निर्यापकः,
"यः—
यथा—
समर्थः,
तस्य—
तथा—
प्रायश्चित्तं दत्ते।" इत्य-ऽर्थः। ७

‡ तथा,
"अपायान्—
दुर्भिक्ष—
दुर्बल*त्वा-ऽऽदिकान्—
ऐहिकापायान्—
अन-ऽर्थान् पश्यति,
अथवा,
दुर्लभ-बोधिकत्वा-ऽऽदि*कान्
अपायान्
सा-ऽऽतिचाराणां दर्शयति" इत्येवं-शीलः,—
अपाय-दर्शी,
अत एव,
अयम्—
आलोचकस्योपकारी। ८

‡ उपलक्षणात्—
गीता-ऽर्थत्व—
परोपकारोद्यतत्व—
अनुमापकत्व[3]—
अ-मायित्वा-ऽऽदीनाम्—
अन्येषामऽपि
गुणानां ग्रहः।

*दुर्लभ ° *पार-लौकिकान्

तत्र—

अधि-गत-निशीथा-ऽऽदि-श्रुत-धारित्वम् गीता-ऽर्थत्वम्,

"पर-चेतसाम्—

इङ्गिता-ऽऽदिभिर्निश्चायकत्वम्" इति ।

‡ एवमा-ऽऽदि-गुणैः

प्रायश्चित्त-दाना-ऽर्हो गुरुर्भणितो जिनैः ।

‡ एषु—

आचारवत्त्वा-ऽऽदि-गुणाः,

आलोचना-गुरोरुपलक्षणम्,

तेन—

"शुद्धि-दायकत्वे सति,

गीता-ऽर्थत्वं च

तल्-लक्षणं संपन्नम्" ।

‡ तेन,

"पार्श्व-स्था-ऽऽदयोऽपि—

*तद्-गुरुत्वेन

लक्ष्याः स्युः ।"

अतः प्रायः—

"उत्तर-गुण-कलाप-शून्यो हि—

न—

शुद्धि-करण-क्षमः" । इत्य-ऽर्थः ।

‡ एवं सति,

"जघन्यतः—

एवमाऽऽदि-गुण,

उत्कर्षतः—

षट्-त्रिंशदा-ऽऽदि-गुणो,

गुरुर्बोध्यः" इति तत्त्वम् ॥४९॥

---

*तद-ऽ-गुरुत्वेन । मु०

[अवचूरिका]

[गा० ४५]

१ [तथा
ग्रहणं च-उपादानं विधेयम्
अभिग्रहाणाम्—नियमानाम्
च—समुच्चया-ऽर्थौ योजितश्च
पूर्व-गृहीतान्—प्राग् उपात्तान्
निवेद्य—गुरोराख्याय
[पञ्चाशक-१५,श्लो० १०-वृत्तिः]

२ "रोग-व्रण-व्याज-धन-शत्रु-पाप" इति-उत्तिष्ठमाना इमे नोपेक्ष्याः ।

३ "रोग-व्याज-ऋण-शत्रु० । डे०
"रोग-व्रण-व्याज-धन-शत्रु-अग्नि-पाप" इति उत्तिष्ठ० । आ०

[गा० ४६]

१ [आदि-पदेन—क्षेत्र-काल-भाव-शुद्धिर्ज्ञेया ।]

[गा० ४७-४८]

१ दुष्करम् ।

२ [यद्यपि राजा राज्यं त्यजेत्, न च दुश्चरितं कथयति ।]

३ जात-समाप्त-कल्पा-ऽऽदि-व्यवस्थितः ।
[पञ्चाशक-वृत्तिः]

[गा० ४९]

१ शुद्धि-दान समर्थो भवति ।
[पञ्चाशक-वृत्तिः]

२ [पञ्चाशक-१५, गाथा १५]

३ भावानुमानवान्
[पञ्चाशक-वृत्तिः]

‡ अथ,

आलोचना-ऽऽचार्यम्—

उत्सर्गा-ऽपवादाभ्यामाऽऽह, :—

आयरिया-ऽऽई स-गच्छे, संभोइअ, इअर, गीय-पासत्थे, ।
सा-*रूवी, पच्छा-कड, देवय, पडिमा, अरिह, सिद्धो. ॥५०॥

[ ]

"आयरिया०" ति, व्याख्या—

‡ साधुना

श्राद्धेन वा,—

नियमतः

प्रथमम्—

स्व-गच्छे–

आचार्यस्य,

तद-ऽ-योगे—

उपा-ऽध्यायस्य,

एवम्—

प्रवर्तिनः,

स्थविरस्य

गणा-ऽवच्छेदिनो वा

पुरतः

आलोचनीयम् ।

‡ एवम्—

तद-ऽ-भावे

सांभोगिके–एक-सामाचारिके

गच्छा-ऽन्तरे–

आचाया-ऽऽदि-क्रमेण–

आलोच्यम् ।

*सा-रूवा । छा० मु०

‡ तेषामऽ-भावे—
इतरस्मिन्—अ-सांभोगिके—
संविग्न-गच्छे,
स एव क्रमः ।

‡ तेषामऽप्यऽ-भावे—
गीता-ऽर्थ-पार्श्व-स्थस्य—पुरः ।

‡ तद-ऽ-भावे—
गीता-ऽर्थ-सारूपिकस्य—पुरतः ।

‡ तद-ऽ-भावे—
गीता-ऽर्थ-पश्चात्कृतस्य—पुर आलोच्यम् ।

‡ अत्र—
सारूपिकः—शुक्ला-ऽम्बरः,
मुण्डः,
अ-बद्ध-कच्छः,
रजो-हरण-रहितः,
अ-ब्रह्म-चर्यः,
अ-भार्यः,
भिक्षा-ग्राही ।
सिद्ध-पुत्रस्तु—स-शिखः,
स-भार्यः ।
पश्चात्कृतस्तु—त्यक्त-चारित्र-वेषो गृह-स्थः ।

‡ ततः,
पार्श्व-स्था-ऽऽदेरऽपि—
गुरुवद्
वन्दना-ऽऽदि-विधिः कार्यः,
विनय-मूलत्वाद् धर्मस्य ।

‡ यदि तु—
पार्श्व-स्था-ऽऽदिः
स्वम्—

हीन-पुण्यं पश्यन्–
न वन्दनम्
कारयति,
तदा–
तस्य–
निषद्यामाऽऽरचय्य,
[1]प्रणाम-मात्रं कृत्वा,
आलोच्यम् ।

‡ पश्चात्कृतस्य च–
इत्वर-सामायिका-ऽऽरोपणम्,
लिङ्ग-प्रदानं च कृत्वा,
यथा-विधि-
आलोच्यम् ।

‡ पार्श्व-स्था-ऽऽदीनामऽप्यऽ-भावे–
यत्र–
राज-[*]गृहा-ऽऽदि-सत्क-गुण-शीला-ऽऽदौ–
स्थाने—
अर्हद्-गण-धरा-ऽऽद्यैः
बहुशो दत्तं प्रायश्चित्तम्–
यया
देवतया दृष्टम्,
तत्र—
तस्याः–
सम्यग्-दृष्टेः
अष्टमा-ऽऽद्या-ऽऽराधनेन प्रत्यक्षायाः
पुरः
आलोच्यम् ।

---

[*]राज-गृहे [*]०शः प्रायश्चित्त-प्रदानम् ।

जातु,
सा
च्युता,
अन्या
उत्पन्ना,
तदा,
महा-विदेहा-ऽऽदौ—
अर्हन्तं पृष्ट्वा,
प्रायश्चित्तं दत्ते ।

‡ तद-ऽ-योगे—
अर्हत्-प्रतिमानाम्-पुर आलोच्यम्,
स्वयम्—
प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते ।

‡ तासामऽ-योगे—
पूर्वोत्तरा-ऽभिमुखः,
अर्हत्-
सिद्ध-समऽक्षमऽपि—
आलोचयेत् ।
व्यवहारेऽपि—
एतद-ऽर्थ-संवादी पाठः
स्पष्ट एव ।

तद्
यथा :—
"जत्थेव
सम्म-भाविआइं
चेइयाइं
पासेज्जा,
कप्पइ
से—

तस्संऽतिए
आलोइत्तए,
जाव–
पडिवज्जित्तए वा।" इति।

[ ]

विधि-अ-विधि चैत्य-वन्दना-ऽवन्दना-ऽऽदि-विचारः।

यत्र—
सम्यग्-भावितानि–❀सम्यग्-दृष्टिभिर्भावितानि
यथा-ऽऽ❀गमा-ऽऽज्ञं कारितानि
प्रतिष्ठितानि च
विधि-चैत्यानि
पश्येत्,
तेषां पुरः
आलोच्यम्,
न तु—
सर्व-पार्श्व-स्था-ऽऽदि-निश्रितानां–
अ-विधि-चैत्यानाम्,
आज्ञा-ऽति-क्रमा-ऽऽदि-दोष-संभवात्,
अना-ऽऽयतनत्वाच्च।

❀यदुक्तम्–
हरिभद्र-सूरि-कृत-सम्यक्त्व-कुलके–
"अहिगारिणो अ-सड्ढो वावण्ण-कु-मग्ग-कु-मइ-रहिओ आ।
तेणं कारइयव्वं जिण-भवणं, वंदणिज्जमिणं. ॥१४॥
णिप्फाविऊणं एवं जिण-भुवणं, सुंदरं तहिं बिम्बम्।
विहि-कारिअं च विहिआ सु-[2]पइट्ठा साहुणो मण्णा[3].॥१५॥

[ ]

व्यवहार-भाष्येऽपि—
"आगम-विहिणा कारिय सु-गुरूवएसे सु-सावगेहिं च।
णाय-ऽऽज्जिय-वित्तेणं, तं आय[4]यणं जिणा बिंति.॥१९॥

❀नाऽस्तीदम्-डे०-प्रतौ ❀यथा-ऽऽगमम् मे०। ❀एतद् गाथा-द्वयं-डे०-प्रतौ नाऽस्ति।

सण्णाण-चरण-दंसण-पमुक्क-साहूहिं जा परिग्गहिया, ।
ताओ जिण-पडिमाओ अणा[1]-ऽऽययणंहुंति जुत्तीए. ॥२०॥
जिण-बिम्बमऽणा-ऽऽययणं कु-साहु-पर-तंततया समुद्दिट्ठं. ।
दिट्ठं-ऽतो जिण-पडिमा बोडिय-लिंगा-ऽऽइयाण इह. ॥२१॥
अणा-ऽऽययणं पुण णाण-दंसण-चरण-गुण-घायणं ठाणं ।
मुक्ख-ऽत्थि-सु-धम्मि-जण-वज्जणिज्जं वि-सुद्ध-भावेण.॥२२॥

[ ]

[9]पुष्टा-ऽऽलम्बने❀तु—

तदऽपि

वन्दनीयमेव ।

यदुक्तम्—

बृहद्भाष्ये—

अ-सइ [2]विहि-चेइयम्मि, सद्धा-भंगा-ऽऽइ-कारणं णाऊं, ।
वच्चंति तत्थ मुणिणो, णो मुणिणो जे अ-गीय-ऽत्था. ॥

अत एव—

"भो !

भो

पियं-वए,

जइऽवि—

जिणा ऽऽलए,

तहऽवि—

सा-ऽ वज्ज[3]मिणं"

इत्या-ऽऽदि—

महा-निशीथ❀पूमा-ऽध्ययन-वचनात्,

[शिला २.२८७ पत्रे पङ्क्ति ३]

सु-विहिता-ऽग्र-णी—

कु-वलय-प्रभ-सूरिणा[10]

चैत्योद्धार-विधानोपदेशः

❀तु—श्रद्धा-भङ्गा-ऽऽदि-कारण-वशात् तदऽपि वन्दनीयमेव । अत एव—"भो ! भो पियेवए० डे० ।
❀निशीथ वचनात् डे० ।

न दत्तः,
[11]अ-विधि-रूप-मिथ्यात्व-वृद्ध्या-ऽऽपत्तेः, इति ।

सांप्रतं तु—
"जीतेन[12],
अन्य-तीर्थीय-ज्योतिष्का-ऽध्ययनवत्,
सम्यक्त्व-प्रकरण—
दर्शन-शुद्धि-प्रकरणा-ऽऽद्य-ऽनुसारेण—
देशतोऽ-विधि-चैत्यमऽपि—
उत्सर्गतः—
वन्दनीयता-ऽऽदितया
अ-शठ-गीता-ऽर्थैः प्रतिपन्नम्,
जीतस्य च—
पर्युषणा-चतुर्थ्या-ऽऽदिवत्
यावत्—
जिना-ऽऽज्ञा-विच्छेद-निरासा-ऽर्थम्—
श्रुताऽनुसारेण
न्यूना-ऽधिकतया
गीता-ऽर्थ-कृत*-[13]मर्यादा-रूपत्वात् ।

अत्र,
विशेषः—
षट-त्रिंशज्[14]-जल्पतो बोध्यः ।"
इति-दिक् ।

‡ किं च,—
अत्र—
पार्श्व-स्था-ऽऽदीनामऽपि—
गीता-ऽर्थानामेव पुरः—
आलोच्यम्,

---

*०निशीरथ-वचनात् । डे०
*कृत-सामान्य-मर्यादा० । डे०

न तु
संविग्नस्याऽपि
अ-गीता-ऽर्थस्य पुरः ।
यतः,
*"अ-ग्गीओ[१५]ण वि जाणइ सोहिं च णरस्स देइ ऊण-ऽहियं, ।
तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ संसारे ॥ ॥
[ ]
अत एव,
गीता-ऽर्थस्य दुर्लभत्वे—
कालतः—
द्वादश-वर्षाणि,
क्षेत्रत—
सप्त-योजन-शतानि,
तद्-गवेषणा
आगमे
श्रूयते ।
‡ एवम्—
आलोचना-परिणतोऽपि—
समाऽऽराधको भवति,
निः-शल्यत्वात् ।
यतः,
[१६]"आलोयणा-परिणओ सम्मं संपट्ठिओ गुरु-सगासे, ।
जइ अन्तराऽवि कालं करिज्ज, आराहओ तहऽवि. ॥ ॥
[ ]
अतः,
प्रतिक्रमणेऽपि.—
"पूर्वम्
वि-शुद्धि मूलम्—
भावा-ऽऽलोचनैव प्रवर्तते ।"
इत्यऽपि सिद्धम् ॥५०॥

* अ-ग्गीय उ

अवचूरिका [गा० ५०]

१. फिट्टा-वन्दनम् ।
= गणा-ऽवच्छेदिनो वा पुरत आलोचनीयम् ।=
२. मन्त्र-न्यास-रूपा ।
३. मान्या ।
४. सम्यक्त्वा-ऽऽदि-पोषकम् ।
[सम्यक्त्व-पोषकम् । डे०]
५. मिथ्यात्व पोषकम् । डे०
६. अ-विध्य-ऽनुमोदनया
मिथ्यात्व-हेतुः ।
७. [श्रद्धा-भङ्गा-ऽऽदि-कारणे । आ०]
८. [विधिः–सिद्धा-ऽन्तोक्त-क्रमः । आ०]
"रात्रौ न नन्दि नं बलि-प्रतिष्ठे, न मज्जनं, न भ्रमणं रथस्य, ।
न स्त्री-प्रवेशो, न च लास्य लीला, साधु-प्रवेशो न तदऽत्र चैत्ये" ॥१॥
[न च यत्र चैत्ये । आ०]
"पान्थ-श्रमण-स्त्रीणां निवासो न
भोजना-ऽऽदिर्न, तदऽत्र चैत्ये । [?]"
इत्या-ऽऽदि,
द्रव्यतः
अ-विधि-रुर्माणि
यत्र न,
तद् विधिचैत्यम् ।
यत्र—
लौकिक-देव-गृहवत्
न,
तद्
विधि-चैत्यम् ।
[*लौकिक देव गृहवत् । मे०]
९. [पार्श्व-स्थाऽऽदि-चैत्य वासि-परिगृहितत्वात्,
अ-विधि-ग्रस्तत्वाच्च,
मूलोत्तर-गुणा-ऽऽराधन-बाधकम् । आ०]
१०. ते तु—
अभिग्गहिय मिच्छ दिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।" त्ति महानिशीथे त्ति

*लौकिक-देव-गृहे तु—एवम्- अ-संमजसंप्रवर्तते । छा० आ०

११. इति—
द्रव्य-भावतः—
अ-विधि-चैत्यं दर्शितम् ।
[चैत्य-वासि-परिगृहित-चैत्यत्वात्,
"ते तु—
अभिग्गहिय-मिच्छ-दिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।" त्ति"
महा-निशीथे । डे०
विधिः—सिद्धा-ऽन्तोक्त-क्रमः ।
"रात्रौन नन्दि नं०" इति-स्व-रूपः,
तद्-विपरीतोऽ-विधिः
तेन—
युक्तम-ऽ-विधि-चैत्यम् ।
"ते तु—
अभिग्गहिय-मिच्छ-दिट्ठीणो दव्व-लिंगिणो ।" त्ति महा० डे०।
[इति—
द्रव्य-भावतः
अ-विधि-चैत्यं दर्शितम् । आ०]
[दव्वा-ऽऽई चिन्तिऊणं, संघयणा-ऽऽईणं हाणिमाऽऽसज्ज, ।
पायच्छित्तं जीअं, रूढं वा जं जहिं गच्छे ।
प्रवचन सा० [रोद्धारे] डे० मु०]

१३. अ-सढा-ऽऽइण्ण-ऽ-वज्जं०"
कल्प-भाष्या-ऽऽदौ
अ-सढा-ऽऽइण्ण० सा च भाष्या-ऽऽदौ डे० आ०]

१४. [

१५. [अ-गीतो नाऽपि जानाति शोधिं चरणस्य, ददाति न्यूनाऽ-धिकम् ।
तस्मादाऽऽत्मानमाऽऽलोचकं च पातयति संसारे. ॥ ॥]

१६. आलोचना-परिणतः सम्यक संप्रस्थितो गुरु-सकाशे, ।
यदि अन्तरेऽपि कालं कुर्यात्, आराधकस्तथाऽपि ॥ ॥]

‡ अथ,
आलोचना-क्रम-द्वारं
प्रकाशयति, :—

दुविहेण-ऽणुलोमेणं आ-सेवण-वियडणा-ऽभिहाणेणं ।
आ-सेवणा-ऽणुलोमं जं जह आ-सेविअं, विअडे. ॥५१॥
आलोयणा-ऽणुलोमं गुरुग-ऽवराहे उ पच्छाओ विअडे,।
पणगा-ऽऽइणा कमेणं जह जह पच्छित्त-वुड्ढी उ. ॥५२॥

[पञ्चाशक–१५–१६–१७]

"दुविहेण०" । इति "आलोयणा०" इति, व्याख्या–

‡ "द्वि-प्रकारेण—
आनु-लोम्येन—
क्रमेण—
आलोचनां ददाति ।" इत्य-ऽर्थः ।

तत्र—
तद्—
आ-सेवना-ऽनु-लोम्यं स्याद्,

१ यद्–
येन क्रमेण
आ-सेवितम्
विकटयेत्–प्रकाशयेत्
आलोचकः ।

‡ २ पुनः,
तद्–
आलोचना-ऽऽनु-लोम्यम्,

यद्—

पश्चात्—लघ्व-ऽपराधा-ऽन-ऽन्तरम्,

गुरुका-ऽपराधान्-

विकटयेत्-आलोचयेत् ।

‡ "कथम् ?" इत्याऽऽह, :—

"पणगा०" इति ।

पञ्चक-दशक-प्रभृतिना क्रमेण

प्रायश्चित्त-वृद्धिः

यथा

स्यात्,

तथा-

विकटयेत्-प्रकृतम् ।

‡ इह च—

"लघावऽतिचारे-पञ्चकं नाम प्रायश्चित्तम्,

गुरुके तु—दशकम्,

गुरुतरे तु-पञ्च-दशम्,"

इत्येवमाऽऽदीनि ।

गीता-र्थी-ऽ-गीता-र्थयोः क्रम-भेदः ।

‡ अत्र,

गीता-ऽर्थः

आलोचना-ऽनु-लोम्येनैव—

आलोचयति,

कारणं तु,

गीता-ऽर्थ-गम्यम् ।

इतर स्तु-

आ-सेवना-ऽनु-लोम्येन,

आलोचना-ऽनु-लोम्या-ऽन-ऽभिज्ञत्वात्,

*तस्य च—
एवमेव—
अतिचाराणाम्—
सु-स्मरत्वम्, इति ॥५१॥५२॥

‡ सम्यग्-द्वारम्—
विवृणोति, :—

तह, *आउट्टिअ, दप्प-प्पमाय*, कप्पा, तहा य जयणाए, ।
***कज्जे, संभम-हेउं, जह-ट्ठिअं सव्वमा ऽऽलोए. ॥५३॥**

[पञ्चाशक-१५-१८]

"तह आउट्टिअ०" इति, व्याख्या—
‡ तथा—शब्दः-यथा-क्रमे ।
‡ आकुट्टिका—उपेत्य करणम्,
‡ दर्पः—वल्गना-ऽऽदिः,
‡ प्रमादः—मद्या-ऽऽदिः,
स्मृति-भ्रंशा-ऽऽदिर्वा,
एभ्यः ।
‡ तथा
कल्पतो वा—अ-शिवा-ऽऽदि-पुष्टा-ऽऽलम्बनतो वा,
‡ कल्पश्च—
यतना-ऽऽदि-विषयः ।
इत्यऽत आह, :—
यतनया—यथा-शक्ति
संयम-रक्षा-रूप*-धिया,
‡ कार्ये—सङ्घा-ऽऽदि-प्रयोजने,
‡ तथा,
संभ्रम-हेतौ—

---

*तस्य च अत्र कारणमऽतिचाराणाम् डे० । *उट्टीय डे० । *पमायओ कप्पओ व छा० । *कज्जे वा जयणाए डे० । *रक्षा-रूपया सु० ।

"प्रदीपनका-ऽऽदौ—
अ-यतनया—
अन-ऽपेक्षित-[२]संयम-रक्षया च
यद्
आ-सेवितम्,
"तद्" इति गम्यम् ।

‡ यथा-स्थितम्—
सर्वमाऽऽलोचयेत्—
गुरुभ्यः—
निवेदयेत्—
वि-शुद्धि-कामः,
न तु—
लज्जा-ऽऽदिना
किंचिद्
गोपयति,
निः-शल्यत्वेन—
आराधकत्वात् ।
यतः,

लज्जा-ऽऽइ-गारवेण बहु-स्सुअ-मएण वा वि दुच्चरियं ।
जो ण कहेइ गुरूणं, ण हु सो आराहगो भणिओ. ॥१॥

[ ]

"गारवेण० त्ति०—
रसा-ऽऽदि-गारव-प्रतिबद्धत्वेन—
तपोऽ-चिकीर्षुतया ।" इत्य-ऽर्थः ॥५३॥

‡ अथ,
द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धि-फलमाऽऽह, :—

दव्वा-ऽऽईसु सुहेसु देया आलोयणा, जओ तेसु ।
*हुंति सुह-भाव-वुड्ढी, पाएण सु-सहाओ सुह-हेउं. ॥५४॥
[पञ्चाशक-१५-१९]

‡ अथ,
द्रव्या-ऽऽदि-शुद्धिम्
विवृण्वन्नाऽऽह, :—

दव्वे-खीर-दुमा-ऽऽई, जिण-भुवणा*-ऽऽई अ हुंति-खित्तम्मि,।
पुण्ण-तिही-पभिई-काले, सुभोपयोगा*-ऽऽइ-भावे*सु ॥५५
[पञ्चाशक-१५-२०]

"दव्वे०" इति, व्याख्या—सुगमा ।
नवरम्—

१. द्रव्य-शुद्धिः। ‡ क्षीर-द्रुमः-न्यग्रोधा-ऽऽदिः,
आदि-शब्दात्-अ-शोक—चम्पक—सह-कारा-ऽऽदि-ग्रहः,

२. क्षेत्र-शुद्धिः। ‡ जिन-भुवना-ऽऽदिः—
आदि-शब्दात्-अन्यदऽपि
शुभ-क्षेत्रम्,
आह, :—

उच्छु-वणे सालि-वणे चेइय-हरे चेव होइ खित्तम्मि,।
गंभीर सा-ऽणु-णाए, पयाहिणा-ऽऽवत्त* उदगे*. ॥१॥
[पञ्चाशक-१५-टी० २०]

३. काल-शुद्धिः। ‡ *पूर्णा-प्रभृति- *तिथिः— काले ।
"रिक्ता-षष्ठी-तिथौ —
नियमात्
न

*होति सु० * ° ऽऽदी य डे० । *भावे उ डे० । * ° वत्तऊ डे० । *उदगे य छा० ।
*पूर्णा-तिथि-प्रभृतिः डे० ।

आलोचना ।" इति,

४. भाव-शुद्धिः । ‡ शुभोपयोगा-ऽऽदि" इति

अत्र—

आदि-शब्दात्-

निमित्त-शास्त्र-गत-शुभ-भाव-परिग्रहः ।

एवम्—

"तद्-विधिना

गुरु-साक्षिकयैव शुद्धिःकार्या ।"

इति-परमा-ऽर्थः ।।

[अवचूरिका गा० ५३]

१. समुत्कण्ठ्य, ।
[उत्साह-पूर्वा प्रवृत्तिः]*
अनुमोदना-*पूर्वा प्रवृत्तिः ।

२. सारेतर-विभागतया

३. [लज्जा-ऽऽदि-गारवेण बहु-श्रुत-मदेन वाऽपि दुश्चरितम् ।
यो न कथयति गुरुभ्यः न खलु स आराधकः भणितः ॥]

[गा० ५४]

१. द्रव्या-ऽऽदिषु शुभेषु—
देयाऽऽलोचना,
यत ,
तेषु
शुभ-भाव-वृद्धिः
प्रायेण
भवति ।
सुखाः—सुख-हेतवः ।
अथवा,
प्रायेण-
शुभ-भाव-हेतवः ।
[पञ्चाशक-१५-१९वृतिः]

[गा० ५५]

१ आर्द्रां शनिं च मुक्त्वा, वारा ग्राह्याः ।
उपलक्षणतः—
आरं शनिं च मुक्त्वा, वारा ग्राह्याः । आ०

२ "तीक्ष्णोग्र-मिश्राणि विहाय भानि"

*आ० प्रतौ नाऽस्ति । *अनुमोदना-पूर्विका प्रवृत्तिः । आ०

विप-क्षे–

दोषमाऽऽह, :—

आलोयणं च दाउं सई वि अण्णे तहऽप्पणो दाउं।
जे वि हु करंति सोहिं, ते वि स-सल्ला विणिद्दिट्ठा ॥५६॥

"आलोअ०" इति, व्याख्या।

आलोचना परः पुरः कर्तव्या।

‡ "सत्यऽपि
आलोचना-ऽऽचार्ये
स्व-बुद्ध्या
शुद्धौ कृतायामऽपि,
स-शल्यता
स्वस्मिन्नेव वर्तते," इत्यऽर्थः।

एतेन—
"पर-सद्-भावे
परस्यैव पुरः
तां यच्छन्
शुद्ध्यति" इति सिद्धम्।

यदाऽऽह, :—

"छत्तीस-गुण-संपन्ना-ऽऽगएण तेणं अवस्स कायव्वा।
पर-सक्खिया विसोही सुट्ठु ववहार-कुसलेण ॥ १ ॥
[ ]

‡ परा-ऽ-भावे तु —
आत्मनोऽपि
आलोचनां यच्छन्
शुद्ध्यति,
केवलम्—
"सिद्धान् सा-ऽक्षी कृत्य" इति।

‡ न च—

अत्र—

"भावा-ऽऽलोचनयैव–
विशुद्धि-संभवे,
गुर्वा-ऽऽदि-सा-ऽक्षिका
सा
व्यर्था ।" इति वाच्यम् ।

तत्-सा-ऽक्षिकत्वे
धर्म-प्रतिपत्तौ—
विशेष-गुणोत्कर्ष-लाभात् ।

यदाऽऽहुः :—

श्रावक-प्रज्ञप्तौ हरिभद्र-सूरि-पादाः, :—

संतम्मि वि परिणामि गुरु-पवज्जणम्मि एस गुणो, :-।
दढया, आणा-करणं, कम्म-खओवसम-वुड्ढी अ. ॥
[ ]

गुरु-सा-ऽक्षिकत्वे हि–
आलोचना-परिणामस्य
दृढता भवति,
शङ्का-ऽपनोदेन—
विशिष्ट-निर्णयोल्लासात्,
"गुरु[४]-सक्खिओ* धम्मो ।" इति वचनात् ।
जिना-ऽऽज्ञा-ऽऽराधनम्–
उत्साहा-ऽनुकूल–
गुरूपदेशोद्भूत-शुभा-ऽऽशयात्—
अधिकः क्षयोपशमः,

तस्माच्च—
*अधिका-ऽऽज्ञा-प्रतिपत्तिः,"
इत्याऽऽ-दि-गुणाः ।

*सक्खिओ हु डे० । *अधिका प्रतिपत्तिः डे० ।

गुरोः परम-महत्ता। ‡ एवं च—

अन्येऽपि नियमाः

प्रायः

गुरु-सा-ऽक्षिकाः *स्वीकार्याः ।

यतः,

शत्रुञ्जय-माहा-ऽऽत्म्ये- ° द्वितीय-सर्गे, :—

क्रियाः सर्वाः प्रवर्तन्ते गुरौ सा-ऽक्षिणि, नाऽन्यथा, ।
चक्षुष्मानऽपि नो पश्येद् वस्तु, वेद् भास्करो न हि. ॥
[॥६१४॥]

‡ अत एव—

प्रतिक्रमणा-ऽऽद्य-ऽन्तेऽपि—

कृत-कार्य-निवेदन-रूपा-ऽऽलोचना च

समुचितैव बोध्या ॥५६॥

‡ अथ,

आलोचना-गुणानाऽऽह, :—

लहुआ,-ल्हा-ऽऽदि-जणणं,
अप्प-पर-णिवित्ति, तह अज्जवं, सोही,।
दुक्कर-करणं, आणा,
च, सोहि-गुणा. ॥ ५७ ॥

‘ लहुआ० ” इति, व्याख्या—

१. लघुता ‡ यथा—

भार-वाहिनः

भारेऽपहृते

लघुता,

तथा—

शल्योद्धारे—

---

*स्वीकार्याः,
अत एव—
प्रतिक्रमणे—। डे०

आलोचकस्याऽपि । १

२. आल्हाद-जनकता । ‡ **ल्हादि-जननम्–**

प्रमोदोत्पादः । २

‡ **आत्म-परयोर्दोषेभ्यो निवृत्तिः,–**

आलोचने हि—

* स्वस्य

दोष-निवृत्तिः प्रतीता ।

"तद् दृष्ट्वा,

अन्येऽपि—

आलोचना-ऽभिमुखाः स्युः,"

इति–

अन्येषामऽपि

दोषेभ्यो निवृत्तिः स्यात्* । ३

३. सरलता । ‡ **आर्जवम्–**

निर्मायता,

सम्यगाऽऽलोचनात् । ४

४. शुद्धता । ‡ **शोधिः–शुद्धता,**

अतिचार-मला-ऽपगमात् । ५

५. दुष्कर-कार्य-कारिता । **दुष्कर-करणम्–दुष्कर-कारिता ।**

ततः,

यद्

प्रतिसेवनम्,

तद्

न दुष्करम्,

अना-ऽऽदि-भवा-ऽभ्यस्तत्वात् ।

यत् पुनः—

आलोचयति,

तत्

---

*स्वयम् डे० । *नाऽस्ति डे०-प्रतौ ।

दुष्-करम्,
प्रबल-मोक्षा-ऽनु-यायि-वीर्योल्लास-विशेषेण*
एतस्य
कर्तुं शक्यत्वात्,
अत एव—
अभ्य-ऽन्तर-तपो-रूपं
सम्यगा-ऽऽलोचनम्,
मास-क्षपणा-ऽऽदिभ्योऽपि
दुष्करम् । ६

६. जिना-ऽऽज्ञायाः पालनम् । ‡ तथा,
आज्ञा—
तीर्थ-कृतामाऽऽराधिता स्यात् । ७

७. शल्य-रहितता । ‡ निःशल्यत्वम्—स्पष्टम्,
उक्तं च—
एकोन-त्रिंशद्-उत्तरा-ऽध्ययने, :—
*आलोयणाए णं
माया-णियाण-मिच्छा-दंसण-सल्लाणं—
मुक्ख-मग्ग-विग्घाणं—,
अण-ऽंत-संसार-वड्ढणाणं
उद्धरणं करेइ,
उज्जु-भावं च णं*
जणइ,
उज्जु-भाव-पडिवण्णे य णं
जीवे—
अ-माई,
इत्थी-वेअं
ण-पुंसग-वेअं च
ण बन्धइ,
पुव्व-बद्धं च णं णिज्जरेइ, त्ति ।" ॥५७॥

*आलोयणया सु० *च णे छा०

गुरु-द्रव्य-भोगे प्रायश्चित्तम् ।

‡ प्रथमम्—

गुरु-द्रव्य-परिभोगे प्रायश्चित्त माऽऽह,:—

मुह-पत्ति आ-ऽऽसणा-ऽऽ ईसु भिण्ण,
जल-ऽण्णा-ऽऽईसु गुरु-लहुगा-ऽऽइ. ।
जइ-दव्व-भोगि इय पुण,
वत्था-ऽऽइसु देव-दव्वं व. ॥ ५८ ॥

"मुह-पत्ति०" इति, व्याख्या—

‡ गुरु-सत्के—

मुख-पोतिका-ऽऽसना-ऽऽदौ—भुक्ते,

भिन्नम्—निर्विकृतिकम् ।

‡ गुरु-सत्के—

जले—भुक्ते—१ [1]

अन्ने—भुक्ते—४ [2]

वस्त्रा-ऽऽदौ—[भुक्ते] [अधिकम् ३]

‡ विक्रमा ऽर्का-ऽऽदिना

पूजा-धियैव

निश्रा-कृतरते

कनका-ऽऽदौ—

गुरु-द्रव्ये भुक्ते— ६ [4]

‡ तथा,

वस्त्रा-ऽऽदौ

इयान् विशेषः—

"यत्र—

गुरु-द्रव्यं भुक्तम्,

तत्र—

अन्यत्र वा—

साधु-कार्ये

वैद्या-ऽर्थम्,

बन्दि-ग्रहा-ऽऽद्या-ऽऽपदुद्धारा-ऽर्थं वा,
तावन्मित-वस्त्रा-ऽऽदि-प्रदान-पूर्वम्-
प्रायश्चित्तं देयम्।" इति-भावः ॥५८॥

देव-साधारण-द्रव्य-भोगे प्रायश्चित्तम्।

‡ अथ,
साधारणा ऽऽदि-विषयम्-
प्रायश्चित्तमाऽऽह, :—

साहारण-जिण-दव्वं जं भुत्तं असण-वत्थ-कणगा-ऽऽई,।
तत्थाऽण्णत्थ व दिण्णे चउ-लहु चउ-गुरु अ छ-ल्लहुगा. ॥५९

"साहारण०" इति, व्याख्या—

‡ "साधारण-द्रव्यम्—
जिन-द्रव्यं च—
यावन् मात्रम्,
व्यापारितं स्व-कार्ये स्यात्,
"किं तद् ?" इत्याऽऽह, :—
अशनम्-नैवेद्यम्,
वस्त्रम्-परिधापनिका-ऽऽदि,
कनका-ऽऽदि-
कनक-
रौप्य-
मौक्तिका-ऽऽदि,
तस्मिन्—
तावन्-मात्रे-
जिन-द्रव्ये,
साधारण-द्रव्ये च
तस्मिन्—
अन्यस्मिंश्च वा,
चैत्या-ऽऽदौ-

दत्ते-सति,
जघन्या-ऽऽदि-क्रमेण–
चतुर्लघु[1]
चतुर्गुरु[2]
षड् लघु[3]
प्रायश्चित्तं भवति ।"

इति–
श्राद्ध-जीत-कल्पा-ऽनुसारेण
प्रमाद-हेतुकं
प्रायश्चित्तं दर्शितम्[4] ।

आकुट्या प्रायश्चित्तम् ।

‡ एवम्—
आकुट्या च–
उक्त-द्वि-गुणम्,

दर्पेण प्रायश्चित्तम् ।

‡ दर्पेण–
त्रि-गुणं बोध्यम्[5] ।

तपसा सह धन-दानमऽपि ।

‡ तथा,
द्रव्यमऽपि–
जघन्यतः—
तावन्मात्रम्—
उचित-पदे व्ययितव्यम्,
उत्कर्षतस्तु–
तद्-वर्गिता-ऽऽदिकं च, इति ।

देवाऽऽदि द्रव्येण स्व-धनस्य संपर्के जाते प्रायश्चित्तम् ।

‡ किं च,
जातु—
व्यापारा-ऽऽदिना
देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्–
स्व-धनेन
संपृक्तं जातम्,
तदा–

तद्
विवेक-प्रायश्चित्तेन
शोध-यित्वा,
सिद्धपुरीय-श्राद्धवत्–
चैत्या-ऽऽदौ
समऽधिकं मोच्यम् ।

भोगे धन-दानं तपश्च ।

‡ भुक्तं तु
तत्
स्व-धनेनोपार्ज्य,
पूर्व-विधिना
तत्र–
व्ययितव्यम् ,
तपः कार्यं च ।

निर्धनत्वे दाना-ऽशक्तौ प्रायश्चित्त-विधिः ।

‡ अथ च,
येन
तद्
भुक्तम्,
निर्धनत्वात्—
दातुं न शक्यते,

चैत्या-ऽऽदौ-सेवा-कार्य-करणेन तपसा च प्रायश्चित्तम् ।

तेनाऽपि—
स्व-धना-ऽनुसारेण*,
इत्वर-काला-ऽवधि-क्रमेण च—
चैत्या-ऽऽदिकं सत्कुर्वता,
यथावत्–
गीता-ऽर्थ-दत्तं तपः कार्यम् ।
यतः—
"गुरु-देवा-ऽर्थ-चौरोऽत्र व्यर्थयत्यऽर्चयञ्जिनम्, ।
वृजिनं स्वस्य सद्-ध्यान-पात्र-दान-परायणः. ॥ ॥
[शत्रुञ्जय-माहात्म्ये पञ्चमे सर्गे (पत्र ५१)]

*स्व-धना-ऽनुसारेण —
चैत्याऽऽ० । मे०

"निकाचितमऽपि दुष्कर्म
सद्-ध्यान-सामर्थ्यात्
शिथिलीभवति ।" इति स्थितिः ।

प्रायश्चित्तस्य-विशेष-ज्ञाने कर्तव्ये सहायक-ग्रन्थाः ।

‡ तथा,
आज्ञा-भङ्ग—
अतिक्रम—
व्यतिक्रमा-ऽऽदौ—
प्रायश्चित्त-विधि-विशेष-विस्तरः
व्यवहार-भाष्या-ऽऽदिभ्योऽवसेयः ।

मुनेरऽपि प्रायश्चित्त-करणे यतना कर्तव्या ।

‡ साधुनाऽपि * —
तद्-भोजि-गृहि-दत्त—
देव*-भुक्ति-द्वारोद्भूत-दोष-संभवेन—
तथैव—
जीता-ऽनुसारेण
प्रायश्चित्त-विधौ यतनीयम् ।
अन्यथा,
पूर्वोक्त-विधिना—
ऽऽकुल-परंपरम्—
दोष-मालिन्यं प्रवर्तते ।
यदुक्तम्—
शत्रुञ्चय-माहा-ऽऽत्म्ये—
"देव-द्रव्यं गुरु-द्रव्यं दहेदाऽऽ-सप्तमं कुलम् ।
अङ्गालमिव तत् स्प्रष्टुं युज्यते न हि धीमताम्॥९८॥"
देवा-ऽऽदि-द्रव्यम्—

---

*साधूनामऽपि तथैव ।
एवमाऽऽदि-विधिना—
पाप-भीरुणा—
यथा-सत्त्वरं दोष-शुद्धिः स्यात्,
तथा यतनीयम्,
अन्यथा-हे०

अ-विधिना
व्यापारितं सत्,
आ-सप्तमं कुलमऽभि व्याप्य,
दहेत्–निर्धनत्त्वा-ऽऽदिना—
निःसारं करोति ।
"सत्त-ऽट्ठ-गुरु-परंपरा कु-सीला०" [इति ।]
"सत्त-ऽट्ठ-पयाइं अणुगच्छइ ।" [ ]
इत्या-ऽऽदिवत्

‡ उपलक्षणतः—
"यावत्—
तत्-प्रतिकारौदासीन्यम् ,
"तावत्—
दोष-शुद्धिर्न,
निः-शूकत्वात् ।" इत्य-ऽर्थः ।

‡ अतः,
"अङ्गालवत्–
कुटुम्बा-ऽऽदि-धियाऽपि—
तयोः संसर्गः
विवेकिना परिहार्य एव ।" इत्य-ऽर्थः ।

दूषित-संसर्गिणा-मऽपि दोषः ।

‡ एतेन—
"येन–
देव-द्रव्या-ऽऽदि विनाशितम् ,
तस्यैव—
दोष-संभवः,
नाऽन्यस्य ।"
*इति-वदन्तो निरऽस्ताः ॥५९॥

इति-प्रायश्चित्त-द्वारं समाप्तम् ॥६॥

*इत्याऽप्यऽपि । डे०

[अवचूरिका गा० ५६]

१ ताम्—आलोचनाम्
२ [षट्-त्रिंशद्-गुण-संपन्ना-ऽऽगतेन तेना-ऽवश्यं कर्तव्या ।
पर-साक्षिका वि-शोधिः सुष्ठु व्यवहार-कुशलेन. ॥१॥]
३ [सत्यऽपि परिणामे गुरु-प्रव्राजने एव गुणाः, :— ।
दृढता, आज्ञा-करणं, कर्म-क्षयोपशम-वृद्धिश्च ॥]
४ [गुरु-साक्षिको धर्मः ।]
५ तत्र —
उत्साह-वर्धकत्वात् ।
एवम्—
सूक्ष्मा-ऽ-विधि-दोष-निवारणात् ।

[गा० ५८]

१ एका-ऽऽशनम् ।
२ आयम्बिलम् ।
३ उपवासः ।
४ छट्ठः ।

[गा० ५९]

१ आयम्बिलम् ।
२ उपवासः ।
३ छट्ठः ।
४ अना-ऽऽभोग-मात्रम्- । आ०
५ श्रुत-व्यवहारे
जीते तु—
ओलिका-बद्ध-१० [दश] उपवासाः ।
६ दण्ड-निमित्तं चैत्या-ऽऽदौ । डे०
७ स्व-धनेन
८ पुरिमा-ऽर्ध-सहित०- ।
अना-ऽऽभोगा-ऽऽदिना-
अन्यत्—
पूर्ववत्
स-शूकता-ऽवृद्धय-ऽर्थम् ।

‡ अथ,
"उक्त-[1] विधिना—
अर्जितं दुष्कर्म
प्रायश्चित्त-विधिना—
भवा-ऽन्तरेऽपि क्षीयते," इति ।
तत्-सामर्थ्य-दर्शनेन—
भव्यानामुत्साह-वृद्धय-ऽर्थम्
सङ्काशा-ऽऽदि-दृष्टा-ऽन्तानाऽऽह, :—
‡ तत्र,
इह—
देव-द्रव्य-विनाशोद्भूत-दुष्कर्म-क्षया-ऽर्थम्—
सिद्ध-[2] पुरोय—श्राद्ध-निदर्शनम्—
उक्त-पूर्वं बोध्यम्,
भवा-ऽन्तरे च
तत्-कर्म-क्षया-ऽर्थम्—
सङ्काश-दृष्टा-ऽन्तः,
यथा, :—

[3]पमाय-मित्त-दोसेण जिण-रित्था* जहा दुहं ।
पत्तं संगास-सद्धेण, तहा अण्णो वि पाविही. ॥६०॥
[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गा० ११९]

संकास[4],गंधिलावई, सक्का-ऽवयारम्मि चेइये, कहवि ।
चेइय-दव्वुव्वयोगी, पमायओ मरणं, संसारे. ॥६१॥

"पमाय" त्ति, "संकास" त्ति, व्याख्या—
‡ सङ्काशः = नाम श्रावकः,
" स्व-भावादेव
" भव-वैराग्यवान्

*रिता

" यथोदित-श्रद्धा * -ऽऽचार-निर-ऽ-वद्य-व्यवहारः
" गन्धिलावत्याम्-पुरि वसन् *
" शक्रा-ऽ[४]वतार-चैत्ये =
" प्रशस्त-चेताः
" चिन्तां चकार ।
‡ " अन्यदा,
" कथमऽपि = गृह-व्यापार-व्याक्षेपा-ऽऽ[६]दिना* °
" चैत्य-द्रव्योप*जीवको जातः ।
‡ " ततोऽसौ—
" *यावज्जीवम्—
" अना-ऽऽलोचिता-ऽ-प्रतिक्रान्त-कर्मा*
" संसारे =
" पूर्वोक्त-दुःख-परंपरा-भाग्
" संख्येयान्—
" दुर्भवान् भ्रान्तः ।।६०-६१।।

तगराए[१] इब्भ-सुओ जाओ, तक्कम्म-सेसयाओ य ।
दारिद्दमऽ-संपत्ती, पुणो पुणो चित्त-णिव्वेओ. ॥६२॥
केवलि[२]-जोगे पुच्छा, कहणे बोही, तहेव संवेओ, ।
"किं इत्थमुचिअमिहिं" "चेइय-दव्वस्स वुड्ढी" त्ति.॥६३

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-११९-१२०]

"तगराए" त्ति "केवलि-जोग" त्ति, व्याख्या—

‡ पूर्वम्—
" तद्-धन-विनाशे—

---

* °श्राद्ध-समाचार० ।
* वसति स्म ।
* ° व्याक्षेपा-ऽऽदि-कारणे ।
*जीवकः प्रमादतः, —
अना-ऽऽभोग-संशय-विपर्यासा-ऽऽवि-रूपाज्जातः,
स यावज्जीवम्— । डे० ।
*मरणमाऽऽप ।
ततः, संसारे । डे०

" तत्-कालोपार्जित-लाभा-ऽन्तरायो-ऽऽद्धुदयात्—
" तव
" अत्राऽपि
" धना-ऽऽदि-रोधः,
" सांप्रतम्—
" तद्-[3]वृद्धौ,
" तवाऽपि
" तथैव[4] ।
" "या-दृशं चोप्यते बीजं, ता-दृशं लभ्यते फलम्. ।"
[ ] इत्य-ऽर्थः ॥६२-६३॥

‡ ,, अथ,
,, तद्-विधिमाऽऽह, :—

"गास-च्छायण-मित्तं मुत्तुं, जं किंचि* मज्झं,तं सव्वं ।
चेइय-दव्वं णेयं, अभिग्गहो जाव-जीवाए. ॥६४॥"

"गास-च्छायण०" इति, व्याख्या—

‡ " "स्व-गृह-निर्वाहा-ऽतिरिक्तत्वे सति =
" उचित-व्यापारोपार्जितम्[3] =
" शेष-धनम् =
" देव-सत्कमेव ।"
" इति—
" यावज्जीवा-ऽभिग्रहा-ऽऽत्मकं
" प्रायश्चित्तं प्रतिपन्नम् ॥६४॥

‡ अथ,
तत्-[1]फलमाऽऽह, :—

* ०मऽज्जियं । छा.

सुह-भाव-पवित्तीए संपत्ती, ऽभिग्गाहम्मि णिच्चलया,।
चेइय-हर-कारावण,तत्थ,सया-ऽऽभोग-परिसुद्धिं . ॥६५॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गा० १२२]

" **सुह-भाव०**" इति, व्याख्या,
" ❀तस्यैव–
" महा-ऽऽत्मनः —
" गृहीत-महा-ऽभिग्रहस्य
" **शुभ-भाव-प्रवृत्तितः** =
" अतीव-चैत्य-द्रव्य-विवृत्सा * -वशात्,
" उल्लसद्-विशिष्टा-ऽऽशयोदयाच्च––
" लाभा-ऽन्तराय-क्षयोपशमः।
" तस्माच्च—
" **संपत्तिः** = प्रभूततर ❀-विभूति-संप्राप्तिः।
" तस्यां सत्यामऽपि––
" **अभिग्रहे निश्चलता** = निज❀-नियमे❀दृढता।
" अतः,
" "तस्य
" न––
" अधिक- * तद्-द्रव्य-विषये—
" स्वप्ना-ऽन्तरेऽपि—
" आदातु❀-कामिता।" इत्य-ऽर्थः।
" ततः क्रमेण–
" तस्यामेव नगर्याम्—
" तेन—
" **चैत्यं विहितम्**।

❀तस्यैवम्। डे० ❀ ° द्रव्य-दित्सा। ❀प्रभूत-प्रभूततर °। **श्राद्ध—दिन-कृत्ये**। ❀ ° मनो मे.। ❀नाऽस्ति। **डे०** प्रतौ।
❀ ऽप्युपभोक्तु-कामिता। **मे.**

" तत्र =
" सदा-ऽऽ-भोग-परिशुद्धिः =
" चैत्य-विधापने—
" सदा-ऽऽभोगः = शास्त्र-पर-तन्त्रो विमर्शः,
" तत्-पूर्वम्—
" भूम्या-ऽऽदेः
" समन्तात्—
" शोधनम् ।
" यद् वा—
" "तत्र = चैत्य-विधापने
" निषीदना-ऽऽदौ क्रियमाणेऽपि ❀
" [सदा] = नित्यम्
" भोगः [०ग-परिशुद्धिः] 'आशातना-परिहारः,' इत्य-ऽर्थः

‡ अत्र,
चैत्य-विधापन-विधिः
आशातना च—
पञ्चाशक[1]-षोडशा[2]-ऽऽदिभ्यो बोध्या ॥६५॥

" अथ,
" उपसंहारमाऽऽह, :—

इय सो महा-ऽणुभावो सव्वत्थ ऽवि अ-विहि-भाव-चाएणं,।
चरिऊं विशुद्ध-धम्मं अ-क्खलिआ-ऽऽराहगो जाओ. ॥६६॥

" इय सो महा०" इति, व्याख्या—
" इति = एवम्—उक्त-नित्या,
" सः = सङ्काश-जीवः,
" महा-ऽनुभावः = वर्धमान-सद-ऽध्यवसाय-विशेषात्—
समुद्घाटित-पुण्य-प्रभावः,

❀ क्रियमाणोऽपि । मु०

" "उद्-[1]वर्तना-ऽऽदिना—
" पुण्य-प्रकृतेरुपचयः,
" [2]अपवर्तना-ऽऽदिना—
" पाप-प्रकृतेरऽपचयश्च ।" इति-भावः
" सर्व-धर्म-कृत्येषु =
" अ-विधि-भाव-त्यागेन = अनुचित-प्रवृत्ति-रोधेन*—
" वि-सुद्ध-धम्मं = श्रुत- * चारित्र-लक्षणम्,
" आराध्य,
" अ स्खलिता-ऽऽराधकः = निर्वाण-साधको * जातः,
" "तद्-धिता-ऽनुष्ठान-कारी ।" इत्य-र्थः ॥६६॥

संकासो वि विभित्तूणं* कम्म-गंठिं सु-णिव्वुडो।
जाहिही सो उ णिव्वाणं महा-सत्तो, ण संसओ. ॥६७॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गा० १३९]

" "संकासो वि०" त्ति, व्याख्या—
" सङ्काशोऽपि =
" काल-क्रमेण—
" स-मूल-मोहम् =
" उच्छिद्य =
" महा-सत्त्वः = संतोष-सुधा-सिक्त-मनो-वृत्तिः
" सु-निवृत्तः =
" संयमे रतत्वेन—
" मुक्ति-सुखा-ऽऽस्वादकत्वात्—
" "जीवन् मुक्तः" इत्य-र्थः,
" यदाऽऽहुः, :—

---

* निरोन्नेन
स्व-धनमऽपि व्ययीकृत्य,
विशुद्ध ° डे०

* ° शुद्ध ° छा०

* जातः,
"अ-मृता-ऽनुष्ठान-कारी ।" इत्य-र्थः । डे०

* विभेत्तूणं । सु०

" "निर्जित-मद-मदनानां वाक्-काय-मनो-विकार-रहितानाम् ।
" विनिवृत्त-परा-ऽऽशानामिहैव मोक्षः सु-विहितानाम् ॥
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३९-प्रशम-रतौ २७६]

" निर्वाणम् =
" गमिष्यति ।

‡ एवम्—
ज्ञान-सा धारण-विनाशेऽपि
उक्त-विधिना—
दुष्कर्म-क्षय-दर्शना-ऽर्थम्—
कर्म-सार-पुण्य-सारयोर्निदर्शनम् ।

‡ यथा—
" भोग-पुरे—
" चतुर्विंशति-कनक-कोटि-स्वामी
" धना-ऽऽवह-श्रेष्ठी ।
" पत्नी धनवती ।
" तयोर्यमल जातौ
" कर्म-सार-पुण्य-सारौ सुतौ ।
" अष्टमे वर्षे—
" विज्ञोपाध्यायस्य पार्श्वे—
" पठनाय तस्थतुः ।
" पुण्य-सारः—
" सुखेन—
" सर्व-विद्या अधीतवान् ।
" कर्म-सारस्य तु—
" बहूपक्रमेणाऽपि—
" अ-क्षर-मात्रं नाऽऽ*याति,
" वाचन-लिखना-ऽऽदौ तु किं वाच्यम् ?

---

* ना-ऽऽयाति ।
किं बहुना वा ?
यतः,
लिखना-ऽऽद्यऽपि कर्तुं न शक्नोति,
"सर्वथा पशुरेव" इति—
पाठकेनाऽपि • । इ०

" ततः,
" पशु-प्रायत्वात्—
" तस्य पाठकेनाऽपि
" पाठनं मुक्तम् ।
" क्रमेण—
" द्वावऽपि यौवन-स्थौ
" पितृभ्यां समृद्धतया—
" सु-लभे महेभ्य-कन्ये
" सोत्सवं परिणायितौ ।
" "मा मिथः
" कलहेयाताम्* ", । इति—
" द्वावऽपि
" द्वा-दश द्वा-दश-कनक-कोटीर्दत्त्वा,
" पृथक्-कृतौ ।
" अथ,
" कर्म-सारः
" स्व-जना-ऽऽदिभिर्वार्यमाणोऽपि—
" कु-बुद्ध्या
" तथा—
" वाणिज्यं कुरुते,
" यथा—
" अर्थ-हानिरेव स्यात् ।
" एवम्—
" स्व-ऽल्पैरेव दिनैः
" जनका-ऽर्पित-द्वा-दश-कोटयो गमिताः ।

* कलहायताम्" इति ।

" पुण्य-सारस्य तु–
" द्वा-दश-कोटयः
" खात्रं दत्त्वा,
" तस्करै र्गृहीताः ।
" तेन—
" तावुभावऽपि
" दरिद्रौ जातौ,
" त्यक्तौ च स्व-जना-ऽऽदिभिः ।
" भार्ये अपि पितृ-गृहं गते ।
" ततः,
" "निर्बुद्धी" "निर्भाग्यौ" इति–
" लोकैर्दत्ता-ऽपमानौ
" लज्जमानौ
" *गत्वा देशा-ऽन्तरम्,
" स्थितौ च–
" पृथक् पृथग् महेभ्य-गृहे ।
" तत्राऽपि—
" अन्योपाया-ऽ-भावात्—
" भृत्य-वृत्त्या—
" यस्य गृहे कर्म-सारः स्थितः,
" सोऽ*ऽपि—
" कृपणत्वात्—
" तस्मै—
" प्रोक्तं वेतनमऽपि न दत्ते,
" मुहुर्मुहुस्तं वञ्चयते ।
" इतः,
" बहुभिर्दिनैः
" आद्येन

* गतौ देशा-ऽन्तरम् । डे०
* सोऽलीक-व्यवहारी कृपणश्च, इति प्रोक्तं । डे०

" किमऽपि नाऽर्जितम्,
" द्वितीयेन—
" कियदऽर्जितम् ।
" परम्—
" तत्—
" प्रयत्न-गोपितमऽपि
" धूर्तेनाऽपहृतम् ।
" एवम्—
" अन्या-ऽन्य-स्थानेषु—
" भृत्य-कृत्या—
" धातु-वाद—
" खनिवाद—
" सिद्ध-रसा-ऽऽयन—
" रोहणा-ऽद्रि-गमन—
" यन्त्र-साधन—
" रुदन्त्या-ऽऽद्यौषधि-ग्रहणा-ऽऽदिना च
" एका-दश-वारान्
" महोपक्रम-करणेऽपि—
" कु-बुद्धया
" न्याय-वैपरीत्य-विधानात्—
" आद्येन—
" क्वाऽपि धनं नाऽर्जितम्,
" किन्तु—
" तत्र * —
" दुःखान्येव सोढानि ।
" अपरेण तु—
" अर्जितमऽपि
" प्रमादा-ऽऽदिना

* तत्तद्-दुःखा ° ।

" एकादश-वारान् * गमितम् ।
" ततः,
" अत्युद्विग्नौ तौ,
" पोतमाऽऽरुढौ,
" रत्न-द्वीपं गत्वा,
" स-प्रत्यय-रत्न-द्वीप-देव्य-ऽग्रे
" मृत्युमऽपि—
" अङ्गीकृत्य, निविष्टौ ।
" ततः,
" अष्टमे उपवासे—
" "नाऽस्ति युवयोर्भाग्यम् ।" इत्युक्त्वा,
" देव्या तिरोदधे ।
" ततः,
" कर्म-सार उत्थितः ।
" पुण्य-सारस्य तु—
" एक-विंशत्युपवासैः
" तया
" चिन्ता-रत्नं दत्तम् ।
" कर्म सारः पश्चात्तापं कुर्वन्
पुण्य- सारेणोक्तः,—
" "हे ! * बन्धो !
" मा विषीद,
" एतच्चिन्ता-रत्नेन
" ~~—तवाऽपि चिन्तितं सेत्स्यति~~",
" ततः,
" द्वावऽपि * प्रीतौ ।

---

* निर्गमितम्

* नाऽस्तीदं पदम्—डे० —प्रतौ

* प्रीतौ, निवर्तमानौ पोत० डे०

" क्रमात्—
" पोतमाऽऽरूढौ,
" रात्रौ च—
" राका-शशा-ङ्कोदये
" वृद्धेनोक्तम्, :—
" भ्रातः !
" स्फुटीकुरु चिन्ता-रत्नम्,
" विलोक्यते
" तस्य चन्द्रस्य वाऽधिकं तेजः ? इति ।"
" ततः,
" लघुनाऽपि दुर्दैव-प्रेरितेन
" रत्नं हस्ते नीत्वा,
" क्षणं रत्ने
" क्षणं च चन्द्रे
" दृष्टिं निदधता * —
" मनो-रथेन सह
" मध्ये-सिन्धु तत् पतितम् ।
" ततः,
" द्वावऽपि सम-दुःखौ
" स्व-पुरं-प्राप्य,
" ज्ञानि-गुरुं
" स्व-प्राग्-भवमऽप्रष्टाम् ।
" ज्ञानी प्राऽऽह, :—
" "चन्द्र-पुरे—
" जिन-दत्त-जिन-दास-श्रेठिनौ,
" परमा-ऽऽर्हं तावऽभूताम् ।
" अन्यदा,
तत्रत्य-श्रावकैः संभूय,

* निदधता पातितं रत्नम्—
रत्ना-ऽऽकरा-ऽन्तर्मन्तो-रथैः सह । इ०

" ज्ञान-द्रव्यं
" साधारण-द्रव्यं च
" तयोः—
" उत्तमत्त्वात्
" अर्पितं रक्षायै ।
" अन्येद्युः,
" आद्येन—
" स्व-पुस्तिकायामऽति विलोक्य मानलेख्यकेन
" मास-देयतया द्रम्मान् निर्णीय,
" पार्श्वे तु
" अपर-द्रव्या-ऽ-भावात्—
" "इदमऽपि ज्ञान-द्रव्यमेव ।"
" इति-विचिन्त्य,
" ज्ञान-द्रव्यात्—
" द्वा-दश-द्रम्माः
" लेखकस्याऽर्पिताः ।
" द्वितीयेन तु—
" "साधारण-द्रव्यम्—
" सप्त-क्षेत्री-योग्यत्वेन
" श्राद्धानामऽपि योग्यम् ।" इति विमृश्य,
" साधारण-द्रव्याद्—
" द्वा-दश-द्रम्माः
" स्व-गृह-गाढ-प्रयोजने
" अन्य-द्रव्या-ऽ-भावात्—
" व्ययिताः ।
" ततो मृत्वा,
" दुष्कर्मणा—
" प्रथमं-नरकं गतौ ।
" ततः,

" देव-द्रव्य-भक्षक-सागर-श्रेष्ठिवत्—
" सर्वत्र—
" एकेन्द्रिय-द्वि-त्रि-चतुः- पञ्चेन्द्रिय-तिर्यक्षु च
" द्वा-दश-सहस्र-वारान्
" भूयस्तर-दुःखमऽनुभूय,
" क्षीण-दुष्कर्माणौ युवां जातौ ।
" पूर्व-कर्मणा
" अस्मिन् भवेऽपि—
" द्वा-दश-कोटिर्गमिता ।"
" एवम्—
" तद्-वचः श्रुत्वा,
" द्वाभ्यां श्राद्ध-धर्मं प्रतिपद्य,
" प्रायश्चित्त-पदे—
" "सहस्र-गुणा द्वादश-द्रम्माः
" व्यापारा-ऽऽदौ—
" यावत्—
" उत्पत्स्यते,
" तावत्—
" ते—
" ज्ञान-साधारण-पद एव
अर्पणीयाः,
" ततः परम्—
" उत्पन्नं धनम्—
" स्व-निश्रितं कार्यम् ।"
" इति नियमो जगृहे ।
" ततः,
" द्वावऽपि—
" प्राक्-कर्म-क्षयात्—
" *धन-वृद्धिं प्राप्य,

* मिलितम्—।

" तन्मध्यात्—
" उभय-पदे
" सहस्र-गुणं देयं समर्प्यं च,
" क्रमात्—
" द्वा-दश-कोटि-भाजीवऽभूतां ।
" ततः,
" महेभ्यौ तौ
" सु-श्रावकतया—
" सम्यग्-ज्ञान-साधारण-द्रव्य-रक्षा-
" तदुत्सर्पणा-ऽऽदिना—
" श्राद्ध-धर्ममाऽऽराध्य,
" प्रव्रज्य च,
" सिद्धौ ।" इति ।

‡ अथ,
" देव-गुरु-द्रव्य-विनाशे—
" महा-काल-दृष्टा-ऽन्तः, :—

‡ यथा
" अतीतोत्सर्पण्यास्तुर्या-ऽऽरके—
" श्री-संप्रत्य[3]-ऽर्हद्-वारके
" श्री-पुरे नगरे-
" शान्तनो नृ-पती राज्यं चकार ।
" तस्य राज्ञी सु-शीला ।
" तया
" अन्यदा
" चत्वारः पुत्राः क्रमेण-
" नील-
" महा-नील-
" काल-
" महा-काल-नामानोऽर्जनिषत ।

" ततः,
" क्रमेण–
" १. नील-जन्मनि
" गज-सैन्यं रोगोप*द्रवेण मृतम्,
" २. महा-नील-जन्मनि–
" हय-सैन्यं मृतम्*,
" ३. काल-जन्मनि–
" अग्न्या-ऽऽद्युपद्रवेण
" सर्वा ऋद्धिर्विनष्टा,
" ४. महा-काल-जन्मनि—
" काला-ऽन्तरे–
" शत्रुभिः संभूय,
" राज्यं गृहीतम् ।
" ततः,
" राज्य-भ्रष्टः,
" स-स्त्री-पुत्रः शान्तनः —
" क्रमेणाऽटन्–
" सु-राष्ट्रायाम्—
" शत्रुञ्जयी-नद्या-ऽऽसन्न-पर्वते[६] —
" स्थितिं * कृत्वा,
" बहु-कालं निरऽगमत् ।
" तदानीम्—
" पुत्रा अपि–
" आखेटका-ऽऽदि-व्यसनोद्यताः —
" दुष्ट-कुष्टा-ऽऽद्या-ऽऽमया-ऽर्दिता जाताः ।

---

* रोगा-ऽऽदिना-विनष्टम् । मे०
* विनष्टम् । डे०
* कृतवान् । डे०
[६] ° कालोऽतीतः । छा०

" ततः,
" नृ-पतिर्दु :खा-ऽऽतुरः
" झम्पा-पातेन मरणा ऽर्थम्—
" पर्वतमाऽऽरुरोह ।
" तत्र—
संप्रत्य-ऽर्हच्-चैत्यं दृष्ट्वा,
" आगन्तुक-भव-शम्बला-ऽर्थम्—
" जिनान्
" आगमोक्त-विधिना
" अपुपूजत् ।
" अत्राऽवसरे—
" तत्राऽऽगतेन—
" तस्य—
" पूजा-विधि-कौशल्यं दृष्ट्वा,
" विस्मितेन धरणेन्द्रेण
" बहिर्निगतः सन् पृष्टो नृपः,
" स्वा-ऽभिप्रायं कथयति स्म ।
" ततः,
" धरणेन्द्रः
" बाल-मृत्यु निवार्य,
" तत्पुत्र-पूर्व-भव-वृत्ता-ऽन्तम्—
" राज्ञेऽचीकथत् ।
" "शृणु भो ! नरेन्द्र !
" पूर्व-भवे—
" १ प्रथम-पुत्रेण चौर-जातीयेन—
" तीर्थ-यात्रा-ऽर्थं गच्छन्
" संघो लुण्टितः,
" साधुश्च हतः,
" २ द्वितीय-पुत्रेण क्षत्रिय-जातीयेन—

" स्व-स्त्री-हत्या कृता,
" ३ तृतीयेन वणिक्-पुत्रेण—
" तत्त्व-निन्दा कृता ।
" ४ चतुर्थेन च द्वि-ज-पुत्रेण—
" देव-द्रव्यं गुरु-द्रव्यं च
" भोरितम् ।
" ततः,
" दुर्गतौ बहून् भवान् भ्रान्त्वा,
" अ-काम-निर्जरया
" किञ्चित्-क्षिप्त-कर्माणः,
" क्रमेण —
" चत्वारोऽपि जीवाः
" त्वत्-पुत्रा जाताः ।
" अवशिष्ट-कर्मोदयाच्च—
" इदं पाप-फलं लब्धवन्तः,
" तत् प्रसङ्गतः —
" त्वयाऽपि प्राप्तं च ।
" अतः,
" स-पुत्रस्त्वम्—
" एतत्-तीर्थ-सेवां कुरु,
" एतज्-जलेन स्नात्वा,—
" चैत्यानि
" प्रत्य-ऽहं पूजय,
" पिण्ड-स्था-ऽऽदि-ध्यान-परायणो भव,
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]

" तत्त्व-त्रया-ऽऽराधनेन—
" दुष्कर्म-क्षयं कृत्वा,
" षण्-मासा-ऽन्ते
" पुना राज्यं प्राप्स्यसि ।
" तदा,
" साधर्मिकत्वात्—
" सहायं दास्यामि ।"
" इत्युक्त्वा,
" स्व-स्थानं
" धरणेन्द्रो जगाम ।
" नृ-पेणाऽपि—
" तथैव राज्यं लब्ध्वा,
" क्रमेण—
" संकाशवद्—
" निर्वाणं लेभे ।"

‡ अत्र विस्तारः,
शत्रुञ्जय-माहा-ऽऽत्म्यतो बोध्यः ।

‡ अन्येऽपि दृष्टा-ऽन्ताः
यथा-ऽऽगमं भाव्याः ।

‡ इति-श्रेयः ॥ ६७ ॥

[॥ इति-सप्तमं द्वारं समाप्तम् ॥७॥]

[अवचूरिका गा० ६०]

१. [नाश-द्वारोक्त-प्रकारेण ।]
२. [त्रि-चत्वारिंशद्-गाथायाम् ।]
३. [प्रमाद-मात्र-दोषेण जिन-रिक्थाद् यथा दुःखं
प्राप्तं संकाश श्राद्धेन, तथाऽन्योऽपि प्राप्स्यति ॥ ६० ॥]
४. [सङ्काश , गन्धिला-वती, शक्रा-ऽवतारे चैत्ये, कथमऽपि ।
चैत्य-द्रव्योपयोगी प्रमादतो मरणं, संसारे. ॥ ६१ ॥]
अस्यां गाथायाम्—
संक्षेपेण—
सङ्काश-कथा-प्रसङ्गाः सूचिताः सन्ति ।]
५. [अयोध्या नगरी सन्निधौ—
शक्रेन्द्रेण स्थापितं प्राचीनतमं जैन-तीर्थम् ।]
६. आदितः = अना-ऽऽभोग—
संशय-
विपर्यास-
औत्सुक्या-ऽऽदि-ग्रहः ।

[गा० ६२–६३]

१. [तगरायां इभ्य-सुतो जातः,तत् कर्म-शेषतया च ।
दारिद्र्यमऽ-संपत्तिः, पुनः पुनश्चित्त-निर्वेदश्च ॥ ६२ ॥]
२. [केवलि-योगे पृच्छा, कथने बोधिः, तथैव संवेगः,
"किमऽत्रोचितमिदानीम् !" "चैत्य-द्रव्य-वृद्धिः" इति ॥६३॥]
३. यथा—
चैत्य-द्रव्यस्य
जिन-भवन-बिम्ब-
यात्रा-स्नात्रा-ऽऽदि-प्रवृत्ति-हेतोः
हिरण्या-ऽऽदेर्वृद्धि कर्तुमुचिता ।
[श्राद्ध-दिन-कृत्य-वृत्तिः]
४. [तथैव-तवाऽपि संपत्ति-वृद्धिः ।]

[गा० ६४]

१. [चैत्य-द्रव्य-वृद्धि-विधिम् ।]
२. ["ग्रासा-ऽऽच्छादन-मात्रं मुक्त्वा यत् किञ्चिन्❀मम्, तद् सर्वम् ।
चैत्य-द्रव्यं ज्ञेयम् ।" अभिग्रहो यावज्जीवतया ॥ ६४ ॥

❀ [दर्ज़ितं [स्यात्,]]

३. ["गृहस्था-ऽपेक्षया तु—
सा-ऽ-वद्य-प्रवृत्ति-विशेषस्य
कूप-दृष्टा ऽन्तत्वेनाऽनुज्ञातत्त्वात्,
न केवलम्—
तस्य—
पूजा-ऽङ्गीभूत-पुष्पा-ऽवचया-ऽऽद्या-ऽऽरम्भे
प्रवृत्तिरिष्टा,
अपि तु—
वाणिज्या-ऽऽदि-सा-ऽ-वद्य-प्रवृत्तिरऽपि—
काचित्—
कस्यचित्—
विषय-विशेष-पक्ष-पात-रूपत्वेन—
पाप-क्षय—
गुण-बीज-लाभ-हेतुत्वात्,
तद्, इदमाऽऽह, :—
सङ्काशा-ऽऽदि-वत् ।
सङ्काशा-ऽऽदिवदिष्यते गुणनिधि र्धर्मा-ऽर्थमृद्धयऽर्जनं
शुद्धा-ऽऽलम्बन-पक्ष-पात-निरतः कुर्वन्नुपेत्याऽपि हि ॥५७,
उत्तरा-ऽर्धम् । श्रीप्रतिमा-शतके

सङ्काश-श्रावका-ऽऽदिरिव =
धर्मा-र्थम् =
ऋद्ध्य-ऽर्जनम् = वित्तोपा-ऽर्जनम्,
उपेत्याऽपि = अङ्गीकृत्याऽपि—
हि = निश्चितम्
कुर्वन् =
शुद्धा-ऽऽलम्बने यः पक्ष-पातः,
तत्र—
निरतः = इति-हेतोः—

गुण-निधिः = गुण-निधानम्
इष्यते ।
सङ्काश-श्रावकी हि
प्रमादात्
भक्षित-चैत्य-द्रव्यः —
निबद्ध-लाभा-ऽन्तराया-ऽऽदि-क्लिष्ट-कर्मा—
चिरम्—
पर्यटित-दुर-ऽन्त-संसार-कान्तारः —
अन-ऽन्त-कालाल्लब्ध-मनुष्य-भावः—
दुर्गत-नर-शिरः-शेखर-रूपः—
पार-गतसमीपोपलब्ध-स्वकीय-पूर्व-भव-वृत्ता-ऽन्तः
पार-गतोपदेशतः—
दुर्गतत्वा-ऽऽदि-निबन्धन-कर्म-क्षपणाय—
"यदऽहम्—
उपार्जयिष्यामि द्रव्यम्,
तद्
ग्रासा-ऽऽच्छादन-वर्जम्—
सर्वम्—
जिना-ऽऽयतना-ऽऽदिषु
नियोक्ष्ये ।"
इत्य-ऽभिग्रहवान्,
तथा प्रवर्तते स्म ।
कालेन च—
निर्वाणमऽवाप्तवान् । इति" ।
"अथ,
एतद्—
इत्थम्
सङ्काशस्यैव युक्तम्,
तथैव—
तत्-कर्म-क्षयोपपत्तेः,

न पुनरऽन्यस्य,
इति—
आदि-ग्रहणमऽ-फलम्,
अन्यथा,
"शुद्धा-ऽऽगमैर्यथा-लाभम्"—
इत्या-ऽऽद्य-ऽभिधाना-ऽनुपपत्तेः,
इति चेत् ?"
"न,
व्युत्पन्ना-ऽ-व्युत्पन्ना-ऽऽशय-विशेष-भेदेन—
अन्यस्याऽपि—
आदिना
ग्रहणौचित्यात् ।
अन्यथा,
"सुव्वइ दुग्गय-नारी०"
इत्या-ऽदि-वचन-व्याघाता-ऽऽपत्तेः ।
न हि तया
यथा-लाभम्,
न्यायोपात्त-वित्तेन वा
तानि गृहीतानि ।
तथा—
चैत्य-संबन्धतया
ग्रामा-ऽऽदि-प्रतिपादना-ऽनुपपत्तेश्च,
दृश्यते च
तत् प्रतिपादनं कल्प-भाष्या-ऽऽदौ, :—

चोएइ चेइयाणं * रूप्प सु-वण्णा-ऽऽइ-गाम गो-वाणं ।
लग्गंतस्स हु * मुणिणो ति-गरण-*सुद्धो कहं णु भवे ?॥

*खित्त-हिरण्णे य । * व जहण्णो । *सोही । द्र० स० गा० १८ ।

*भण्णए एत्थ विभासा, जो एआइं सयं विमग्गिजौ,
ण हु तस्स हुज्ज सुद्धो. अह कोइ हरेज्ज एआइं, ॥
[1]सव्व-त्थामेण तहिं संघेणं होइ लगियव्वं तु. ।
स-चरित्ता-ऽ-चरित्तीणं एयं सव्वेसिं कज्जं तु. ॥

"शुद्धा-ऽऽगमैर्यथा-लाभम्"

इत्या-ऽऽदि तु

न—

स्वयं पुष्प-त्रोटन-निषेधन-परम्,

किन्तु—

"पूजा-कालोपस्थिते मालिके
दर्शन-प्रभावना-हेतो :—
"वणिक्कला न प्रयोक्तव्या ।"
इत्य-ऽस्याऽर्थस्य
ख्यापन-परम् ।
इत्य-ऽ-दोषः, इति ।"

श्री-मन्तो-यशोविजय-उपाध्याय-पादाः-प्रतिमा शतके—

[मुद्रि-ने पृ० १५७-१५८]]

---

*भण्णइ इत्थ । *तस्स न होइ विसोही । द्र० स० गा० १९ ।

१ सर्व-स्थामेन तत्र संघेन भवति प्रयतनीयं तु ।
सचारित्रा-ऽ-चारित्राणामेतत्सर्वेषां कर्तव्यं तु. ॥

[गा० ६५]

१ [तस्याऽभिग्रहस्य फलम् ।]
२ [सप्तमे पञ्चाशके]
३ [षष्ठे षोडशके ।]

[गा० ६६]

१ [उद्-वर्तना [करणम्] = अध्यवसाय-विशेषः,
येन—
कर्म-स्थिति-रसा-ऽऽदीनां वृद्धिः ।]

२ [अपवर्तना [करणम्] = अध्यवसाय-विशेषः,
येन—
कर्म-स्थिति-रसा-ऽऽदीनां हानिः ।]

[गा० ६७]

१ [संकाशोऽपि विभिद्य कर्म-ग्रन्थिं सु-निवृत्तः ।
गमिष्यति सोऽपि निर्वाणं महा-सत्त्वः, न संशयः. ॥

२ [अति विलोक्यमानं लेख्यकं येन, सः तेन सह.] ६७ ।

३ [सागर-श्रेष्ठि कथाऽत्रैव २४ गाथा-वृत्तौ ।
श्राद्ध-दिन कृत्य-श्राद्ध-विधि-प्रभृतिषु प्रसिद्धैव ।]

४ [श्री संप्रति-जिनः- श्री-प्रवचन-सारोद्धार- [द्वा-७ गा० १९२]
निर्देशानुसारेण—
एतद्-भरत-क्षेत्रीया-ऽतीत-चतुर्विंशिकायाः
चतुर्विंशति-तमस्तीर्थ-कृदासीत् ।]

५ ["श्री-सिद्धा-ऽ-चल-महा-तीर्थम्"
इति-प्रकरण-सङ्गतिरऽनुमीयतेऽत्र ।]

६ [तत्र-श्री-सिद्धा-ऽ-चल-गिरौ ।]

७ [पाप-युक्ता-ऽऽत्म-संसर्गात्—
तत्-फलं किमऽपि संसर्ग्यऽपि प्राप्नोति ।]

८ [पिण्ड स्थं हि ध्यानम् =
धर्म-ध्यानस्य पिण्ड-स्थ-पद-स्थ-रूप-स्थ-रूपा-ऽतीत-रूप-भेद-चतुष्का-
ऽन्तर्गतं हि प्रथमं समऽस्ति ।
पिण्डे = देहे—
क-मला-ऽऽदि-स्व-रूप-चिन्तनेन
तत्प्रदेशेषु
ध्यान-रूपेण—
तिष्ठति,
यत्,
तत्-पिण्ड-स्थम् ।
विशेषतः—ध्यान-शतक-ध्यान-चतुष्पदी-श्री-हैम-योग-शास्त्र-
ज्ञाना-ऽर्णवा-ऽऽदिषु समीक्षणीयम् ।]

९ [पञ्चम-सर्गे-५६३-६५८ श्लोकेषु ।]

‡ अथ,
ग्रन्था-ऽवसानेऽपि—
भव्यानुत्साहयति, :—

जइ इच्छह णिव्वाणं, अह वा लोए सु-वित्थडं कित्तिं,।
ता जिण-वर-णिद्दिट्ठे विहि-मग्गे आयरं कुणह. ॥६८॥

"जइ०" त्ति, कण्ठ्या।

‡ अथ,
कविः
स्वा-ऽभिनिवेशं निरस्यन्नाऽऽह, :—

तह-विह-भवि-बोहण-ऽत्थं भणियं जं च विवरीयं इह गंथे
तं सोहंतु गीय-त्थाऽअण-ऽभिनिवेसी अ-मच्छरिणो.॥६९॥

"तह-विह-भवि-बोह० ति, व्याख्या-सुगमा। ६९

‡ अथ
ग्रन्थ-समाप्तिं निगमयन्
अन्ते—
मङ्गलं दर्शयति, :—

*सव-गण-गयण-दिवा-यर-विजया-ऽऽइ-माण-सूरि-रज्जम्मि।
भाणु-विजय-बुह-सेवग-वायग-लावण्ण-विजयेण॥७०॥
गंथ-ऽंतर-गाहाहिं सम-ऽत्थिया दव्व-सित्तरी एसा।
भविअ-जण-बोहण-ऽत्थं. मंगल-मालं कुणउ णिच्चं. ॥७१॥

"इय दव्व सित्तरी* संपुण्णा" ॥
"तव गण०" इति, व्याख्या सुगमा ॥७०॥
"गंथ-ऽंतर०" इति ॥७१॥
॥ इति-श्री-द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिः समाप्ता ॥

* ° रि-सुत्तं संपुण्णं।

१. [यदीच्छथ निर्वाणम्,
अथवा,
लोके-
सु-विस्तृतां कीर्तिम्,
ततः,
जिन-वर-निर्दिष्टे
विधि-मार्गे
आदरं कुरुत ।। ६८ ।।]

२. [तथा-विध-भव्य-बोधना-ऽर्थम्—
भणितं च विपरीतं
यदिह ग्रन्थे,
तत्—
शोधयन्तु—
अन-ऽभिनिवेशिनः,
अ-मत्सरिणश्च गीता-ऽर्थाः ।।६९।।]

३. [तपा-गण-गगन-दिवा-कर-मान-विजय-सूरि-राज्ये—
भानु-विजय-बुध-सेवक वाचक-लावण्य-विजयेन—
भव्य जन-बोधना-ऽर्थम्—
ग्रन्था-ऽन्तर-गाथाभिः
एषा
द्रव्य-सप्ततिका समर्थिता ।
मङ्गल-मालां करोतु नित्यम् ।। ७० ।। ७१ ।।]

‡ अथ,

वृत्ति-कार-प्रशस्तिः, :—

[1]वेद[4]-वेद[4]-ऽषि[7]-चन्द्रे[1]-ऽब्दे[1], ईषस्य[2] सित-पक्षतौ।
विवन्रे तत्र वृत्तिश्च लावण्या-ऽऽह्व-वाचकैः. ॥१॥
यावत्-मही-मृगा-ऽक्षीयं धत्ते वारि-धि-मेखलाम्, ।
वाच्यमाना बुधैर्जीयात् स-वृत्तिर्द्रव्य-सप्ततिका. ॥२॥
तर्का-ऽऽदि-शास्त्र-निपुणै वैराग्या-ऽमृत-सागरैः ।
शोधितेयं श्रिये श्रीमद्[3]-विद्या-विजय-कोविदैः. ॥३॥

इति-श्री-द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिः समाप्ता

ग्रन्था-ऽग्रम्—९०० ॥

अवचूरिका [१-२-३]

१. [विक्रम-संवत्] १७४४.
२. आसो सुदि
३. विद्या-विजय

॥ ॐ श्री जिनाय नमः ॥

વાચક શ્રી લાવણ્યવિજયજી વિરચિત-

સ્વોપજ્ઞ-વૃત્તિ-યુક્ત

શ્રી દ્રવ્ય-સપ્તતિકા

[દ્રવ્ય-સિત્તરી]

નો

ગુર્જર-ભાષામાં અનુવાદ.

卐

"श्री-परमात्मने नमः"

≠ शिष्टाचारनी[1] मर्यादानुं पालन करवा, विघ्नोनी शांति थवा अने (जिज्ञासु) श्रोताओने आकर्षवा आ ग्रंथनी शरूआतमां ग्रंथकार श्री "मंगळाचरण करवुं जोईए." विगेरे प्रतिज्ञाओनुं पालन करे छे. –

सिरि-वीर-जिणं वंदिय धम्म-गुरुं तत्त-बोहगं धीरं, ।
देवा-ऽऽ इ-दव्व-तत्तं सुआ-ऽणुसारे णिरूवेमि. ॥१॥

"(जीवनमां हेयोपादेय) तत्त्वनो बोध करावनारा अने (महा) धैर्यशीळ श्री महावीर स्वामी जिनेश्वर देव अने (ए गुणे) तेवा श्री धर्मगुरु महाराजने वंदना करीने,

मात्र मारी मति कल्पनाथी नहीं, परंतु पूर्व पुरुषोना रचेला श्रुतोने-शास्त्रोने-आधारे देवादिकना द्रव्योनुं तत्त्व विगतवार समजावुं छुं. १"

"सिरि-वीरं०" त्ति–

≠ **"श्री वर्धमान जिनेश्वर देवने**

अने

"श्री धर्माचार्य गुरु महाराजने

वंदन करीने=शुद्ध मन–वचन अने कायाए नमस्कार करीने, एटले के–"प्रणिधान करीने."

देव विगेरेना द्रव्यनुं तत्त्व=देव विगेरेना द्रव्यना स्वरूप[2]

निरूपण करुं छुं=विवेचनपूर्वक समजावुं छुं." ए प्रमाणे क्रियापद अने कारकपदोनो संबंध छे.

≠ **"शी रीते समजावशो ?"**

श्रुतने अनुसारे=श्री श्राद्धदिनकृत्य विगेरे ग्रंथोने आधारे,

अहीं–प्राकृतभाषाने लीधे त्रीजी विभक्तिना अर्थमां सातमी विभक्ति वापरवामां आवी छे.

≠ "કેવા શ્રી વીર જિનેશ્વરને? અને ગુરુને?"

તત્ત્વનો બોધ કરાવનારાને=(સર્વ કલ્યાણકર) વાત્સલ્ય ભાવથી પ્રેરાઈને ઉત્તમ આગમોના ઉપદેશ પૂર્વક **તથા**[૩]**-ભવ્યજીવોને** યથા-સ્થિત (પદાર્થોનો) -સાચો બોધ કરાવનારાને.

આ વિશેષણે કરીને—

"એ બન્નેય[૪] સીધી રીતે કે આડકતરી રીતે પરોપકાર કરનારા છે." એમ બતાવ્યું છે. ઉપરાંત,

≠ "તેઓ કેવા છે?"

ધૈર્યશીળ છે=મરણાંત કષ્ટ આવી પડે, તો પણ ઉત્સૂત્રની પ્રરુપણા કરવાનો સ્વભાવ ધરાવતા નથી.

આ વિશેષણે કરીને-"એ બન્નેય[૫] ઉત્તમ-ગુરુ[૬]ઓ છે." એમ પણ સૂચિત કરેલું છે.

શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં કહ્યું છે, કે—

उस्सुत्त-भासगाणं बोहि-णासो अण-ऽंत-संसारो. ।
पाण-ऽच्चये वि धीरा उस्सुत्तं तो न भासंति. ॥१॥

"ઉત્સૂત્ર બોલનારાઓનો સમ્યગ્ દર્શન ગુણ ચાલ્યો જાય છે, અને તે અનંત સંસારી રહે છે. માટે, ધીર પુરુષો પ્રાણનો ત્યાગ કરવો પડે, તો પણ ઉત્સૂત્ર બોલતા નથી." ૧

તત્ત્વથી (નિશ્ચયનયથી)-"તેઓ પોતે પોતાના આત્મા ઉપર પણ ઉપકાર કરનારા છે." એમ પણ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે.

≠ અહીં, "**શ્રી વીર જિન,**" અને "**તત્ત્વ બોધ**" એ બે ય પદે કરીને-યથાર્થ વસ્તુસ્થિતિ સમજાવનાર તરીકે માનીને, ભગવાનના ચાર અતિશયો પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવેલા છે,—

તેમાં-

૧ "**શ્રી**" શબ્દે કરીને જ્ઞાન-અતિશય,

૨ "**વીર**" શબ્દે કરીને પૂજા-અતિશય.

૩ "**જિન**" શબ્દે કરીને અપાયાપગમ (કષ્ટો દૂર કરનાર) અતિશય.

૪ "**તત્ત્વ-બોધક**" શબ્દે કરીને વચન-અતિશય, (ઘટે છે.)

≠ તેથી[૭], ભાવાર્થ એ છે, કે—

"ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે–ચાર અતિશયો ઘટાવી બતાવવા દ્વારા, અને બન્નેયનું (અપેક્ષાએ) એક પણું ઘટાવી બતાવવા દ્વારા, "(એવા એ) શ્રી ગુરુ મહારાજ અને શ્રી દેવ (જ)

(મોક્ષ રૂપ સાચું) ફળ–(સાચો) ફાયદો–મેળવવા માટે મન–વચન–કાયાની એકાગ્રતા રૂપ પ્રણિધાનથી ખરેખરી આરાધના કરવા યોગ્ય છે. (એટલે કે–પારમાર્થિકી–ખરા મહત્ત્વની–આરાધના કરવાને યોગ્ય આ જગતમાં તે બે છે, (તે સિવાય કોઈ નથી)."

≠ એ ઉપરાંત, ગ્રંથ રચવાનું પ્રયોજન (સંબંધ, અધિકારી) વિગેરેની સમજ "લોકથી"–બીજા ગ્રંથો વિગેરેથી–ઘટાવી લેવી. ૧.

≠ "દેવ વિગેરેનું દ્રવ્ય" એ શબ્દ કોને કોને લાગુ પડી શકે છે.?" તે હવે કહેવામાં આવે છે,–

ओहारण[૧]–बुद्धीए देवा–ऽऽईणं पकप्पियं च जया ।
जं धण–धन्न–पमुहं, तं तद्–दव्वं इहं णेयं. ॥ २ ॥

"ધન, ધાન્ય વિગેરે જે (કોઈ પણ) વસ્તુ, દેવ વિગેરે (માંના જેને જેને) માટે અવધારણ બુદ્ધિ પૂર્વક–ચોક્કસ રીતે–ઉદ્દેશીને જ્યારે પ્રકલ્પિત–સંકલ્પિત–નિશ્રામાં કરવામાં આવેલ–હોય, ત્યારે, તે વસ્તુ, તેનું તેનું દ્રવ્ય ગણાય છે. એવી (વ્યાખ્યા) આ વિષયમાં (વિવેકીઓએ) સમજવી. ૨

"ओहारण०" ત્તિ–

≠ **અવધારણ બુદ્ધિએ કરીને**=ભક્તિ (દાન–સમર્પણ–વાત્સલ્યભાવ) વિગેરે ખાસ પ્રકારના નિયમનની બુદ્ધિપૂર્વક–ચોક્કસ રીતે **ઉદ્દેશીને**–**દેવાદિકને માટે**–

જે,
ધન ધાન્ય વિગેરે વસ્તુ,
જ્યારે=જે વખતથી[૨] **જ**
પ્રકલ્પિત કરવામાં આવે=એટલે કે–

"એ (વસ્તુ) અરિહંત[૫] દેવ વિગેરે બીજાઓની સાક્ષિએ, દેવ વિગેરેને માટે જે જે રીતે ઉચિત[૩]પણું હોય, તે તે રીતે વાપરવી, પરંતુ, "મારા પોતાને વિગેરેને માટે ન[૪] વાપરવી."

એ પ્રકારની ખાસ ચોક્કસ બુદ્ધિ, જે વસ્તુ માટે જ્યારે કરવામાં આવેલી હોય, એટલે કે, તે વસ્તુ જેની નિશ્રા[૬]રૂપ કરવામાં આવે[૭]લી હોય[૮],

ત્યારે=તે વખતથી જ

તે=(વસ્તુ)

આ પ્રકરણમાં=આ વિષયમાં–

તેઓનું દ્રવ્ય=દેવાદિકનું દ્રવ્ય (એટલે કે) દેવ દ્રવ્ય વિગેરે.

સમજવું="વિવેકીઓએ" જાણવું.

≠ આ પ્રકારે વાચ્યાર્થ હોવાથી–

"(સ્વત્વના વિસર્જન પૂર્વક–પોતાની વસ્તુ તરીકે ગણવાનું બંધ કરવા પૂર્વક)–

(પ્રકલ્પિત–ખાસ સંકલ્પિત–ન હોય, પણ માત્ર સામાન્ય રીતે) સંકલ્પિ[૯]ત જેવું હોય, અને અરિહંત દેવ વિગેરેની દૃષ્ટિએ કદાચ ચડી ગયેલું હોય, (એટલા ઉપરથી) તે દેવાદિકનું દ્રવ્ય ગણી શકાતું નથી." આ રહસ્ય છે.

≠ એમ હોવાથી–

નૈવેદ્ય પૂજા કરવાની ધારણાથી પોતાની નિશ્રા[૧૦]એ બનાવેલો આહાર વિગેરે, **મૃગનામના** બ્રાહ્મણ શ્રાવકે, પરિવારને સાથે રાખીને મુનિમહાત્માઓને વિધિ પૂર્વક તે વહોરાવ્યો હતો, તે (તેઓને) મહાફળ આપનારો થયો હતો. નહીંતર તો, (આપનાર અને લેનાર) બન્નેયને દોષ (પાપ) લગાડનાર બની ગયો હોત.

શ્રી વસુદેવ હીંડી ના બીજા ખંડમાં અને શ્રી સંઘાચાર વૃત્તિમાં કહ્યું છે, કે–

[કથા]

"અન્ન, વસ્ત્ર માત્ર[૧૧]નો ઉપયોગ કરનાર શ્રી જિનેશ્વર દેવના ભક્ત **મૃગ** નામે બ્રાહ્મણ શ્રાવક **કોશળ** દેશના **સંગત** નામના ગામમાં રહેતા હતા. તેવા જ તેને **ભદ્રિરા** નામે પત્ની હતા, અને "**વારુણી**" નામે પુત્રી હતી.

એક દિવસે મૃગ શ્રાવકે (પત્નીને) કહી દીધું, કે–

"આજે દેવ (ની નૈવેદ્ય પૂજા)[૧૨]ને માટે રસોઈ બનાવો.

કેમ કે–શ્રી આગમોમાં–પૂજા ચાર પ્રકારની કહી છે–

तित्थ–यरो अरिहंतो, तस्स चेव भत्ती कायव्वा।
सा य पूआ–वंदणा–ऽऽ–ईहिं भवइ।

पूयं पि—

१३ १४
पुप्फा-ऽऽमीस-थुइ-पडिवत्ति-भेयओ चउ-व्विहं पि जहा-सत्तीए कुज्ज।" त्ति।"
अत्र, यथा-संभवम्-अ-विकला-ऽऽप्तोपदेश-परिपालना प्रतिपत्तिः।

"तीर्थंकर એટલે શ્રી અરિહંત પ્રભુ. તેઓની ભક્તિ કરવી જ જોઈએ, અને તે ભક્તિ, પૂજા તથા વંદના વિગેરેથી થઈ શકે છે. અને પૂજા પણ-પુષ્પપૂજા, આમીષ (નૈવેદ્ય) પૂજા, સ્તુતિ પૂજા અને પ્રતિપત્તિ પૂજા. એમ ચાર પ્રકારે યથા શક્તિ કરવી જોઈએ." એમ કહ્યું છે. "આમાં, પ્રતિપત્તિ પૂજા એટલે આપ્ત (વડિલ-દેવગુરુ-શાસ્ત્ર) પુરુષના ઉપદેશનું-આજ્ઞાનું-યથા સંભવ પ્રમાણે પાલન કરવું."

તેવારે (એ પ્રમાણે સાંભળ્યા) પછી-

" पुप्फ-पूआओ णेविज्ज-पूआ पवर " त्ति।

"પુષ્પપૂજા કરતાં નૈવેદ્યપૂજા શ્રેષ્ઠ છે." એમ સમજીને તેણીએ દેવ (ની નૈવેદ્ય પૂજા) માટે ભોજન તૈયાર કર્યું. તેવામાં-

" साहवो य उवागया पच्चक्ख-मुक्ख-मग्गो इव.।
तिण्हं पि जणाण समवाओ-" पडिलाभेमु " त्ति ॥ १ ॥

वड्ढमाण-भावेहिं तेहिं साहवो पडिलाभिया.।
गिण्हंति मुणी वि किंचि तेसिं मुद्ध-भाव-वुड्ढि-ऽत्थं." ॥ २ ॥

"સાક્ષાત્ મોક્ષના માર્ગરૂપ હોય તેવા સાધુ મહારાજાઓ પધાર્યા.

અને "હું પ્રતિલાભુ, હું પ્રતિલાભુ." એવા ભાવથી ત્રણેય એકઠા થઈ ગયા, અને-

વધતા શુભ ભાવે કરીને તે ત્રણેયે મુનિ મહારાજાઓને વ્હોરાવ્યું. મુનિ મહાત્માઓ પણ "તેઓના શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય." માટે કાંઈક વ્હોરે છે-લે છે. ૧-૨"

આ વિષેની વિશેષ સમજ **બૃહત્કલ્પ-સૂત્રના** ભાષ્યમાંથી સમજવી—

" तो पूआ-दाणेणेवं तिण्हं पि तेसिं संजायं।
राय-कुले भोग-फलं जम्मं [म. " अ] हो! पूअ-माहप्पं!" ॥ १ ॥

"તેથી, એ પ્રકારે (પ્રભુ) પૂજાના તથા (મુનિ) દાનના, એમ બન્નેયના ફળરૂપે તે ત્રણેયના જન્મ ભોગરૂપ ફળોથી ભરેલા રાજકુળમાં થયા.

"અહો! પૂજાનું કેટલું બધું માહાત્મ્ય છે? ૧"

તથા-

" तव-णियमेण य मुक्खो, दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा,।
देव-ऽच्चणेण रज्जं, अण-ऽसण-मरणेण इंदत्तं." ॥ २ ॥

"તપ અને નિયમો-વ્રતો-એ કરીને મોક્ષ મળે છે, દાને કરીને ઉત્તમ ભોગો મળે છે, દેવ પૂજાએ કરીને રાજ્ય મળે છે, અને અનશન પૂર્વકના મરણે કરીને ઇન્દ્રપણું મળે છે." ૨

ત્યાર પછી–

"કેટલાક ભવો બાદ તે મૃગ બ્રાહ્મણ વિગેરે (ત્રણેય) મોક્ષ પામ્યા છે."

≠ (ઉપર જણાવ્યા) તે (કારણો) થી–

જિનપૂજા કરતાં પહેલાં દેવની પૂજા કરવા માટે તૈયાર કરેલા પોતાના (કેસર) ચંદનની વાટકીમાંથી બીજી વાટકીમાં અથવા પોતાની હથેળીમાં ચંદન જુદું લઇને, તેનાથી (તિલક) ભૂષણ કરીને શ્રાવકે દેવપૂજા કરવી જોઇએ.

≠ વળી,

પોતાના ઘરનો દીવો દેવના દર્શન કરવા માટે લાવવામાં આવેલો હોય, તો તે દીવો દેવનો (દેવ દ્રવ્યરૂપ) બની જતો નથી.

≠ તથા,

દેવની આગળ ધરાવવાના નૈવેદ્ય (લાવવા માટે) ના (ઘરના) વાસણો[૧૪] વિગેરે દેવના (દ્રવ્યરૂપ) બની જતા નથી.

≠ તથા,

કોઇએ જાવ જીવ સુધીનો એવો નિયમ કર્યો હોય, કે "નવા અન્ન, પક્વાન્ન, નવાં ફળ વિગેરે શ્રી–દેવની આગળ ધરાવ્યા વિના અને મુનિ મહારાજશ્રીને વહોરાવ્યા વિના વાપરીશ નહીં."

અને જો તેનું પાલન ન કરે, તો નિયમનો ભંગ થાય. અને જો એવો કોઇ નિયમ ન રાખ્યો હોય, છતાં–દેવ–ગુરુને ન ધરે, તો ભક્તિ ન સાચવવા રૂપ (તેઓની) આશાતના થાય.

≠ પરંતુ "(દેવની સાથે એ રીતે સંબંધિત થવા માત્રથી, દેવનું (દેવ) દ્રવ્ય ન થાય. અને તેથી, દેવ દ્રવ્યના ભક્ષણનો દોષ લાગે નહીં."

≠ એ વિગેરે રીતે–વિધિ (દેવ–દ્રવ્ય વિગેરે કયારે કહેવાય ? તે)ની અને નિષેધ (દેવ–દ્રવ્ય વિગેરે કયારે ન કહેવાય ? તે)ની વિચારણા (બરાબર) ઘટાવી લઈ, સમજવી.

(શાસ્ત્રોક્ત વિધિ અને નિષેધ બરાબર ઘટાવીને–માપીને–યોગ્ય સમજ પૂર્વક નિર્ણય લેવો. કે "કઈ વસ્તુ કયારે દેવ દ્રવ્યાદિકપણે કહેવાય ? અને કયારે ન કહેવાય ?") ૨

≠ દેવાદિક દ્રવ્યનો વિચાર જ સાત મુદ્દાઓ દ્વારા કરવાનો છે, તે (સાત દ્વારો) હવે બતાવવામાં આવે છે–

भेया वुड्ढी णासो गुण–दोसा पाय-च्छित्त–दिट्ठ–ऽन्ता. ।
एएहिं दुवारेहिं एअस्स परूवणा भेया. ॥ ३ ॥

"ભેદો, વૃદ્ધિ, નાશ, ગુણો, દોષો, પ્રાયશ્ચિત્તો, અને દૃષ્ટાન્તો, એ સાત દ્વારોએ કરીને, એ (દેવાદિક દ્રવ્યો)ની પ્રરૂપણા–સમજુતી–બરાબર મેળવવી. ૩"

" भेय० " त्ति

≠ તે (સાત દ્વારો) માં–

૧. શિષ્યને શિક્ષા[૧]–બોધ–થવામાં સહાયક થાય તે રીતે દ્રવ્યોના (મુખ્ય–અને પેટા) પ્રકારો જેમાં બતાવાય, તે–**ભેદોનું દ્વાર.**

૨. સારી રીતની સાર–સંભાળ રાખવા પૂર્વક પોતાની તરફથી (અને બીજા તરફથી આવતું) ધન વિગેરે ઉમેરવા દ્વારા વિધિ પૂર્વક તેમાં વધારો કરવો[૨], તે **વૃદ્ધિ દ્વાર.**

૩. લોભ[૩] વિગેરે આંતરિક શત્રુઓના–કષાયોના–ઉદયના બળથી જાગતી[૪] (તે દ્રવ્યોનાં) ભક્ષણ–ઉપેક્ષા વિગેરેની વૃત્તિથી હાનિ પહોંચાડવી (ઘટાડો કરવો–વૃદ્ધિમાં રોકાવટ પહોંચે તેમ કરવું), તે **વિનાશ દ્વાર.**

૪. તે બે થી–એટલે કે વૃદ્ધિ કરવી[૫] અને હાનિ રોકવી વિગેરેથી પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય (અશુભ–આશ્રવનિરોધ, સંવર, તથા નિર્જરા) વિગેરેનો લાભ મળે, તે **ગુણદ્વાર.**

૫. તે દ્રવ્યોના વિનાશથી ઉદ્ભવતા[૬] પાપોનો પ્રભાવ અનુભવવાનો પ્રસંગ આવે, તે **દોષદ્વાર.**

૬. લાગેલા દોષોની શુદ્ધિ[૭] માટે ખાસ પ્રકારના જે અનુષ્ઠાનો કરવામાં આવે, તે **પ્રાયશ્ચિત્તદ્વાર.**

૭ ગુણમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની અને દોષો કરતાં અટકી જવાની મનોવૃત્તિ મજબૂત[૮] થાય, તેવા–ગુણ અને દોષને લગતાં ઉદાહરણો આપવા, તે **દૃષ્ટાન્તદ્વાર.**

≠ **આ સાત દ્વારો[૯] મનમાં બરાબર ઠસાવી લઈ, એ** (દેવાદિક દ્રવ્યો) **ની વિચારણા[૧૦] બહુજ સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ.**

≠ એટલે–ભાવાર્થ એ છે, કે–

" સાચું જ્ઞાન થાય, તો જ સાચું સમજાવી શકાય છે, અને તો જ સાચી સમજ[૧૧] આવે છે." ૩.

[જે જે પ્રકરણમાં ઉપર જણાવેલા સાત મુખ્ય મુદ્દાઓ પૂર્વક દેવાદિક દ્રવ્ય વિચારવામાં આવ્યા છે, તે વિચારવાના પ્રકરણો તેના દ્વારો છે.]

૧ લું ભેદ દ્વાર.

≠ (પહેલી તથા બીજી ગાથામાં વાપરેલા) આદિ[1] શબ્દથી ખાસ સૂચિત કરવામાં આવેલા દ્રવ્યોના મૂળભેદો[2] અને પેટા ભેદો બતાવવા દ્વારા ઉદ્દેશના અનુક્રમથી આવેલું ભેદ[3] નામનું પહેલું દ્વાર સમજાવવામાં આવે છે–

तं णेयं पंच-विहं [:-] चेइय-दव्वं, च गुरुअ-दव्वं च ।
णाणं साहारणगं धम्मं. पत्तेयं तं ति-विहं. ॥ ४ ॥

" તે (દ્રવ્ય) પાંચ પ્રકારે જાણવું—

ચૈત્ય (દેવ) દ્રવ્ય, ગુરુ દ્રવ્ય, જ્ઞાન દ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય અને અને ધર્મ દ્રવ્ય.

તે દરેક પણ ત્રણ ત્રણ ભેદે હોય છે." ૪

" तं णेयं० " इति
તે=દેવાદિ દ્રવ્ય
જાણવું

પાંચ પ્રકારે=નિશ્રા[4] કરવાના વિષયભૂત પાંચ નિમિત્તો એટલે કે–જે પાંચ નિમિત્તોને અનુલક્ષીને–દ્રવ્યોની નિશ્રા કરવામાં આવે–જેમને જેમને માટે આપવામાં સમર્પિત કરવામાં આવે (મુખ્ય) તે દ્રવ્ય, પાંચ પ્રકારે છે.

≠ તે આ રીતે,—

૧. ચૈત્ય દ્રવ્ય, **૪. સાધારણ દ્રવ્ય.**
૨. ગુરુ દ્રવ્ય, **૫. ધર્મ દ્રવ્ય.**
૩. જ્ઞાન દ્રવ્ય,

ઉપરાંત,
તે=મૂળભેદ રૂપ દેવાદિક દ્રવ્યો
દરેક
ત્રણ પ્રકારે છે=જઘન્ય વિગેરે ભેદે કરીને ત્રણ પ્રકારે હોય છે.

≠ " ભાવાર્થ એ છે, કે–

૧. ચૈત્યની=અરિહંત[5] પ્રભુના પ્રતિમાજીની નિશ્રાનું
દ્રવ્ય=તે " **દેવદ્રવ્ય.** " એમ અર્થ સમજવો.

આ પ્રસંગે–

"चैत्यं जिनौकस्तद्–बिम्बे, चैत्यो जिन–सभा–तरुः. ।"

આ પ્રમાણે **કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યના અનેકાર્થ કોષમાં** બતાવેલ છે. તેથી, પરિકર સાથેનું એટલે કે પોતાના પરિવાર પૂર્વકનું જિન મંદિર પણ શ્રી પ્રતિમાજી માટેનું વાસ્તુ[૬] રૂપ સ્થાન હોવાથી, તેને લગતા દ્રવ્યનો પણ દેવ–દ્રવ્યમાં જ સમાવેશ થઈ જતો હોવાથી જુદો ભેદ ગણાવ્યો નથી.

તેના યોગ્ય કિંમત–મૂલ્ય[૭]–વિગેરેની અપેક્ષાએ **જઘન્ય, મધ્યમ,** અને **ઉત્કૃષ્ટ,** ત્રણ ભેદો બતાવવામાં આવેલા છે.

તેમાં—

૧. નૈવેદ્ય[૮], માટી તથા વાંસ વિગેરેના ઉપકરણો , તે **જઘન્ય દ્રવ્ય.**

૨. વસ્ત્ર, (લોખંડ, પીત્તળ, વિગેરે) ધાતુઓના વાસણો, લાકડાના ઉપકરણો–સાધનો, ચોપગાં પશુઓ વિગેરે **મધ્યમ દ્રવ્ય.**

૩. સોનું, રૂપું, મોતી (વિગેરે ઝવેરાત), ઘર–મકાન, ખેતર, વાડી, વિગેરે **ઉત્કૃષ્ટદ્રવ્ય.**

૨. એ પ્રકારે, સંભવે તે પ્રમાણે **ગુરુદ્રવ્ય**=વિષે પણ સમજી લેવું.

૩. જેમ " **ભીમ** " શબ્દ ઉપરથી " **ભીમસેન** " સમજી શકાય છે, તેમ " જ્ઞાન " શબ્દ ઉપરથી " જ્ઞાન–દ્રવ્ય " સમજી લેવું. એટલે કે–" **પુસ્તકોનું દ્રવ્ય.** "

૪. **સાધારણ દ્રવ્ય**=ચૈત્ય[૯], પુસ્તક, આપત્તિ[૧૦]માં આવી પડેલા શ્રાવકો વિગેરેનો ઉદ્ધાર કરવા માટેનું દ્રવ્ય, એટલે કે–શ્રીમંત શ્રાવકોએ એકત્ર કરેલું " **ક્ષેત્ર દ્રવ્ય**[૧૧] –(ઉપરના મુખ્ય દ્રવ્યોને લગતાં જુદા જુદા) ખાતાઓનું દ્રવ્ય. "

તે પણ ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનું સમજવું.

૫. **ધર્મ**[૧૨] **દ્રવ્ય**=(કોઈ પણ ખાસ ખાતાના નામ વિના) ઘણે ભાગે સામાન્ય[૧૩] સમજથી જિન ચૈત્ય વિગેરે (બાર[૧૪]) ધર્મસ્થાનોમાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વાપરવા માટે જે દ્રવ્ય માન્યું[૧૫–૧૬] (ઠરાવ્યું, નક્કી કર્યું, કબૂલ્યું, કે જુદું કાઢયું) હોય, તે.

તે પણ ત્રણ પ્રકારે છે.

≠ એ પ્રકારે, પાંચેયના ત્રણ ત્રણ[૧૬] ભેદો ગણતાં પંદર ભેદો થાય છે. "

≠ [**સાધારણ દ્રવ્ય અને ધર્મદ્રવ્યમાં જુદાપણું શું છે ?**]

એમાં–ભંડોળ એક હોવા સાથે પ્રથમના ત્રણ દ્રવ્યોના જ જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં[૧૯]–ખાતાઓમાં વાપરવાની અપેક્ષા રાખી હોય, તે (તે ક્ષેત્રોનું) સાધારણપણું સમજવું.

તેમાં, સાધારણ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરનાર અમુક[૨૦] ચોક્કસ વર્ગ હોય છે, અને તેનો વપરાશ પણ અમુક ચોક્કસ બાબતોમાં જ કરી શકાતો હોય છે, તેથી તે, તેની પછીના (ધર્મ દ્રવ્ય) કરતાં જુદું પડે છે.

ત્યાર–પછીના[૨૧] ધર્મ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ અને વપરાશ એ બન્નેય[૨૨] અનિયત–અમુક અમુક ચોક્કસ બાબતોમાં વાપરવાનું ખાસ (પહેલેથી) ઠરાવેલ ન હોવાથી–એટલા પૂરતું તે (સાધારણ દ્રવ્ય કરતાં) જુદું પડે છે.

≠ અથવા[૨૩] (બીજી રીતે)—

નિશ્રા કરતી[૨૪] વખતે–(અમુક કાર્ય માટે વાપરવાનું ઠરાવતી વખતે)

અથવા,

વાપરતી વખતે—

વાપરનારના મનની સમજના નિર્ણય ઉપરથી, અથવા વાપરવાની જુદી જુદી બાબતો[૨૫] ઉપરથી, એમ દરેક[૨૬] ઠેકાણે (પાંચેય દ્રવ્યોમાં) જુદા પણું, પોતાની બુદ્ધિથી સ્પષ્ટ રીતે સમજવું.

[**સાધારણ દ્રવ્ય** સાત ક્ષેત્રો પૂરતું નિયત હોવાનું સમજાય છે, અને **ધર્મ દ્રવ્ય** અનેક ધાર્મિક કાર્યો પૂરતું–સર્વ સામાન્ય ધાર્મિક કાર્યોમાં વાપરી શકાય, તેવી રીતની સમજથી એકત્ર થયેલું હોય છે. લાગા, વેપારના નફામાં ભાગ, મિલ્કતમાં ભાગ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય છે.]

≠ જઘન્ય–વિગેરે દ્રવ્યોની વિસ્તારથી સમજ આપવાની અહીં જરૂર છે ખરી. પરંતુ, **વૃદ્ધિ, નાશ** અને **પ્રાયશ્ચિત્ત** દ્વારની વિસ્તારથી સમજ આપતી વખતે, તે સમજાવીશું[૨૭]. ૪.

૧. ભેદદ્વાર સમાપ્ત.

૨ જું વૃદ્ધિ દ્વાર.

≠ "એ પાંચેય દ્રવ્યોમાં વધારો કરવાથી (૨૧ મી થી ૨૫ મી ગાથા સુધી માં) બતાવેલું ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે." તેથી પ્રસંગ પ્રાપ્ત વૃદ્ધિ કરવાના દ્વારની સમજ આપતાં પહેલાં–

૧. અધિકારી

≠ દેરાસર કરાવવાને કે શ્રી જિનપ્રતિમાજી ભરાવવાને યોગ્ય અધિકારીના ગુણો શ્રી પંચાશક માં નીચેની બે ગાથાઓથી જણાવ્યા છે, તેને ઉપલક્ષણ-(બીજી પણ એવી બાબતોમાં એ ગુણોને, યોગ્ય અધિકારીની સૂચના) રૂપ સમજીને,–

સામાન્યથી પ્રથમ (વધારો[૧] કરનાર) અધિકારીનું સ્વરૂપ સમજાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવે છે,–

अहिगारी य गिह-त्थो, सुह-सयणो, वित्तमं, जुओ, कुल-जो, ।
अ-खुद्दो, धिइ बलिओ, मइमं, तह धम्म-रागी य, ॥ ५ ॥

गुरु-पूआ-करण-रई, सुस्सूसा-ऽऽइ-गुण संगओ चेव, ।
णायाऽहिगय-विहाणस्स, धणियमाऽऽणा[२]-पहाणो य. ॥६॥

[पञ्चा० ७. ४-५.]

"(પોતાને) અનુકૂળ કુટુંબ કબીલો ધરાવનાર, ધનવાન્, સન્માન યોગ્ય-સર્વ લોક પ્રિય, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ પામેલ (ખાનદાન) હલકી-કૃપણ-તુચ્છ મનોવૃત્તિ વગરનો (ઉદાર), ધૈર્ય બળ યુક્ત-ધીરજવંત (ઉતાવળો કે ઉંછાછળો નહીં, શાંત-ગંભીર), બુદ્ધિશાળી, ધર્મનો રાગી, ગુરુ સ્થાને રહેલાઓની પૂજા-સત્કાર કરવામાં તત્પર, સુશ્રુષા વિગેરે (બુદ્ધિના આઠ) ગુણો ધરાવનાર, ચાલુ વિષય (હેય દ્રવ્યાદિકને લગતી બધી બાજુ)ની સમજ ધરાવનાર, અને (શ્રી જ્ઞાનીઓના આગમોની) આજ્ઞાના પાલનમાં ખૂબ દૃઢ, એવા સદ્-ગૃહસ્થ (મુખ્યપણે) (વૃદ્ધિ આદિકમાં) ખાસ અધિકારી છે-યોગ્ય છે. ૫. ૬.

"अहिगारी०" "गुरु-पूअ०" त्ति

≠ અહિં (આ પાંચ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ વિગેરેના કાર્યોમાં),—

ઉપર બે ગાથાઓમાં જણાવ્યા પ્રમાણે લાયકાત ધરાવનાર જે ગૃહસ્થ હોય, તે પ્રાયઃ—

ઉત્સર્ગનિયમથી—

દેવ દ્રવ્ય વિગેરેમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે યોગ્ય અધિકારી છે. એમ શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે.

તે આ પ્રમાણે.—

"કેવો ગૃહસ્થ યોગ્ય છે.?"

૧. **સુખ-સ્વજન ધરાવનાર**=કુટુંબી વર્ગ જેને (સગાં, સંબંધી-જ્ઞાતિ મિત્ર) અનુકૂળ (દરેક સારા કામમાં સમ્મત તથા સાથ આપનાર-પ્રોત્સાહક) હોય,

૨. **શ્રીમંત**=ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી સમૃદ્ધ હોય,

૩. **યુક્ત**=(પ્રતિષ્ઠિત) રાજા તરફના માન-સન્માન વિગેરેને યોગ્ય હોય, જેથી કરીને વિરોધીઓ કોઈ પણ કામમાં જેનો સામનો કરવાની હિમ્મત કરી ન શકે, ત્યાં સુધીની લાયકાત ધરાવનાર,

૪. **કુળવંત**=ઉત્તમ વંશમાં જન્મેલ હોય, જેથી કરીને, પ્રતિજ્ઞા-કબુલાત-વિગેરે જે પ્રમાણે કરે, તેનું તે પ્રમાણે બરાબર પાલન કરનાર,

૫. **અક્ષુદ્ર**=(હલકટપણું કે કૃપણપણું ન ધરાવતા) દાન-કુશળ (ઉદારદિલ),

૬. **ખૂબ ધીરજવંત**=(ગમે તેવા વિકટ સંજોગોમાં પણ) મનનું સમતોલપણું ન ગુમાવતાં, તે ટકાવી રાખવાનું સામર્થ્ય ધરાવનાર, એ ઉપરાંત-

૭. **ચાલુ બાબતના અનુભવી-જ્ઞાતા**=ચૈત્ય દ્રવ્ય વિગેરેમાં વધારો કરવાના વિધિ વિગેરેના સારા જાણકાર,

૮. **આજ્ઞા-પ્રધાન**=શ્રી આગમ શાસ્ત્રોની આજ્ઞાને આધીન,

૯. **ધર્મના રાગી**=સારી રીતે ધર્મિષ્ઠ,

૧૦. **ગુરુ ભક્તિમાં તત્પર**=એટલે કે ગુરુ સ્થાને રહેલા પૂજવા યોગ્ય પુરુષોની સેવા-ભક્તિ કરવામાં તત્પર,

૧૧. **શુશ્રુષા વિગેરે ગુણો યુક્ત**=વિવેક (શાસ્ત્રો સાંભળવાની ઇચ્છા વિગેરે ધર્મ પ્રેમીના આઠ ગુણો શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે, તે) ધરાવનાર-વિવેકી,

૧૨. **મતિમાન્**=જાત સમજથી સારા બુદ્ધિશાળી (સુંદર-પરિણામ દર્શી-સમજ ધરાવનાર).

≠ રહસ્ય એ છે, કે—

ઉત્તમ (આત્મ) પરિણામો રૂપ ફળોની પરંપરા વધારે તેવા દેવ–દ્રવ્ય વિગેરેમાં વધારો કરવાની પ્રવૃત્તિઓ (વિગેરે), ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની શ્રદ્ધા ધરાવનારા–શ્રાવકો સારી રીતે કરી શકે તેમ હોય છે.

અને ઉલટા પરિણામો આપનારા (દેવ–દ્રવ્યાદિકનું) ભક્ષણ થઈ જવું વિગેરે દોષોનું નિવારણ પણ એ કરી શકે છે.

ઉપરના ગુણો ન ધરાવનાર હોય, તેનાથી વધારો અને હાનિનું નિવારણ, એ બન્નેય ન થઈ શકે.

આથી એમ નક્કી થાય છે, કે—

જે વ્યક્તિમાં જે કામને માટેની જે શક્તિ હોય–લાયકાત હોય, તેણે તે કામમાં–તે પ્રમાણે વર્તન કરવું જોઇએ–તે પ્રમાણે વર્તન તે કરી શકે છે. ૫–૬

≠ વૃદ્ધિ કરવામાં (ખાસ) વિશેષ પ્રકારના અધિકારીઓ પણ અહીં જ બતાવી દેવામાં આવે છે.—

मग्गा–ऽणुसारी पायं सम्म–दिट्ठी तहेव अणु–विरई. ।
ए ए अहिगारिणो इह विसेसओ धम्म–सत्थम्मि. ॥ ७ ॥

“ માર્ગાનુસારી, સમ્યગ્દષ્ટિ તથા દેશવિરતિધરોને આ કાર્યોમાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં વિશેષ પ્રકારના પ્રાયઃ અધિકારી જણાવ્યા છે. ૭

“ मग्गा ऽणु० ” त्ति ।

≠ ૧. ભવાભિનન્દિપણાના દોષો વગરનો હોય,
આઠમાંની એક કે વધારે દૃષ્ટિ ધરાવનાર હોય,

(માર્ગાનુસારી જીવને ઘટતાં) [૧]શમ, સંવેગ વિગેરે (નિર્વેદ, અનુકંપા, આસ્તિકય) ગુણોથી ઓળખી શકાય તેવો હોય,

મિથ્યાત્વ અને કષાયોનો તેવા પ્રકારનો મંદ ઉદય ધરાવતો હોય,

(પાંચ આચારોમય) જૈન ધર્મની ક્રિયા કરતો હોય, કે ન પણ કરતો હોય,

એવો **તથા–ભવ્ય જીવ માર્ગાનુસારી[૨] કહેવાય છે.**

ધર્મ પરીક્ષા વિગેરે ગ્રંથમાં કહ્યું છે, કે—

“ मग्गा–ऽणुसारि–भावो आणाए लक्खणं मुणेयव्वं. ।
किरिया तस्स ण णियया, पडिबन्धे वाऽवि उवयारो. ॥ १६ ॥

"માર્ગાનુસારીભાવ એ આજ્ઞાનું લક્ષણ છે." એમ સમજવું.

"તે જૈન ક્રિયા કરતો જ હોય," એવો નિયમ નથી.

(કોઈને જૈન ક્રિયા) નિયમે કરીને હોય, તો તે ઉપચારથી હોય છે (૬) "૧૭"

तत्-तत्-तत्त्वा-ऽनुकूल-प्रवृत्ति-हेतु-परिणामो **मार्गा-ऽनुसारि-भावः ।**

सैव- "द्रव्या-ऽऽज्ञाऽपि" उच्यते ।

तत्र, **माष-तुष-तामल्या**-ऽऽदिवत् अन्वय-व्यतिरेकाभ्यां द्रव्य-क्रिया न नियता।

एतेन-"जैन-क्रिया-नियमो निरस्तः" इति ॥ १७ ॥

તે તે (હેયોપાદેય) તત્ત્વને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં સહાયક થાય એવો આત્માનો પરિણામ-તે **માર્ગાનુસારિભાવ** કહેવાય છે.

"(જિનેશ્વરદેવની) **દ્રવ્ય આજ્ઞા** પણ" તેજ કહેવાય છે.

તેમાં—

માષ-તુષ મુનિ વિગેરેની પેઠે દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા પણ હોય છે, અને **તામલી** તાપસ વિગેરેની પેઠે દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા હોતી પણ નથી. તેથી **અન્વય** અને **વ્યતિરેકે** કરીને નક્કી થાય છે, કે "દ્રવ્ય જૈન ક્રિયા હોય જ." એમ નક્કી નથી.

આથી-"માર્ગાનુસારિ જીવને દ્રવ્ય (જૈન) ક્રિયા પણ હોવી જ જોઈએ, એવો નિયમ છે." એ વાત ટકી શકતી નથી. "૧૭"

ઉત્કૃષ્ટ (કાળ)થી આ માર્ગાનુસારિપણું **ચરમાવર્ત**માં એટલે કે-છેલ્લા પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં વર્તતું હોય છે.

એ જ ગ્રંથમાં આ કહ્યું છે,—

"मग्गा-ऽणुसारि-भावो पुग्गल-परियट्टे मुणेयव्वो ।
गुण-वुड्ढीए विगमे भवा-ऽभिनंदीण दोसाणं· ॥ १७ ॥

"ભવાભિનંદિપણાના દોષો દૂર થવાથી ગુણોની વૃદ્ધિ થતાં માર્ગાનુસારિ ભાવ છેલ્લા પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં હોય છે, એમ જાણવું. ૧૭

"अत्र—

चरम-पुद्-गला-ऽऽवर्त-प्राक्-काल-वर्तिनोऽ न-ऽन्ता-ऽनुबन्धि-कषाया-ऽऽदि-विपाक-रूपाः **क्षुद्रत्वा**-ऽऽदयो दोषाः-**भवा-ऽभिनन्दिन** उच्यते ॥ १७ ॥"

"છેલ્લા **પુદ્-ગલ પરાવર્તનમાં** આત્મા આવ્યા પહેલાના વખતમાં અનન્તાનુબંધીય કષાયો વિગેરેના વિપાકોદય રૂપે **ક્ષુદ્રપણું** વિગેરે જે (આઠ) દોષો (આત્મામાં) હોય છે, તે (દોષો) **ભવાભિનંદીપણું** કહેવાય છે. ૧૭

≠ ૨. ઉપરાંત,—

મિથ્યા દર્શન મોહનીય કર્મનો ઉદય ન હોવા સાથે જ નિઃશંકિતાદિ ગુણો જેમાં હોય જ, તે-ભવ્યજીવ **" અવિરત-સમ્યગ્-દૃષ્ટિ "** કહેવાય છે.

≠ સંસારથી વૈરાગ્ય-વિગેરે ગુણો હોવા સાથે જ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયોના ક્ષયોપશય(વિ૦)થી ઉત્પન્ન થયેલો વિરતિ પરિણામ જેને હોય, તે ભવ્ય જીવ **દેશવિરતિ** કહેવાય છે.

≠ **એ**ઓને **અહિં** (દેવ-દ્રવ્યાદિક વધારવાના અધિકારમાં) પ્રાયઃ **વિશિષ્ટ પ્રકારના અધિકારીઓ તરીકે શ્રી પંચાશક** વિગેરે ધર્મશાસ્ત્રોને અનુસારે **" જાણવા. "**

≠ **" પુષ્ટાલંબને "** એટલે કે-ખાસ મહત્ત્વના કારણે મુનિમહારાજાઓ પણ આ વિષયમાંયે (ખાસ) અધિકારી છે." એમ આગળ ઉપર કહેવામાં આવશે. ૭

≠ **વિધિ** પૂર્વક અને **અવિધિ** પૂર્વક વૃદ્ધિ કરનારાઓનું અનુક્રમે સ્વરૂપ બતાવવા દ્વારા, ઉત્તમ ફળ આપનારી **વૃદ્ધિનું** સ્વરૂપ સમજાવવા પૂર્વક સાથે સાથે પ્રસંગથી **વિનાશનું** પણ સ્વરૂપ (આ દ્વારમાં) બતાવવામાં આવે છે;-

जिण-वर-आणा-रहियं वड्ढारंता वि के वि जिण-दव्वं ।
वुड्डन्ति भव-समुद्दे मूढा मोहेण अन्नाणी. ॥८॥

(આ ગાથાનો અર્થ-વિધિની મુખ્યતાએ અને અવિધિની મુખ્યતાએ, એમ બે રીતે ટીકાની સૂચના અનુસાર નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો છે.)

" જે કોઈ જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી રહિતપણે દેવ (વિગેરેના) દ્રવ્ય વધારે છે, તે અજ્ઞાની અને મૂઢ અવિવેકને લીધે સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબે છે. " ૮ **(અવિધ પક્ષનો અર્થ)**

" દેવ (વિગેરેના) દ્રવ્યમાં જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા પૂર્વક જે કોઈ પણ વૃદ્ધિ કરે છે, તેઓ મોહ રહિત, વિવેકી અને આજ્ઞાનિષ્ઠ હોવાથી સંસારરૂપી સમુદ્ર તરી જાય છે. " **(વિધ પક્ષનો અર્થ)**

" जिण० " त्ति

≠ આ ગાથાનું **તંત્ર** ન્યાયે[૨] કરીને બે પ્રકારે વ્યાખ્યાન કરવું.

≠ તેમાં, વિધિ પક્ષમાં, ઘણે ભાગે, દરેક શબ્દોની શરૂઆતમાં અ કાર બહાર કાઢવો, તેથી (નીચે પ્રમાણે અર્થ થશે, જેમ કે-)

જિનવરની આજ્ઞાથી અરહિત એટલે કે સહિત
દેવાદિ-દ્રવ્યને જે
વધારે છે,
કેટલાક=ઉંચા પ્રકારના ઉત્તમ ગુણોવાળા
અમૂઢ=વિવેકી
અમોહે કરીને=ભેદ જ્ઞાને કરીને-વિવેકે કરીને
આજ્ઞાનીએ=અરિહંત પ્રભુ વગેરેની આજ્ઞાને પોતાના આત્મામાં લઈ જાય-ધારણ કરે-અર્થાત્ અરિહંત ભગવાન વગેરેની આજ્ઞાના આરાધકો-"
ભવ સમુદ્રમાં=
અ-ડૂબે છે=(ન ડૂબે છે) એટલે કે (ભવસમુદ્ર) તરે છે. ૮

≠ અવિધિપક્ષમાં તો જે પ્રકારે ગાથા છે, તે પ્રકારે સીધો (**અ** ઉમેર્યા વિના) અર્થ કરવો. (જે ઉપર બતાવેલો છે.)

≠ ખાસ રહસ્ય અહિં એ છે, કે—

"શ્રી આપ્ત[૪] પુરુષોની આજ્ઞાને અનુસરતી ઉચિત અને સફળ પ્રવૃત્તિ, તે **વિધિ**, અને

સ્વચ્છંદ પૂર્વકની અનુચિત પ્રવૃત્તિ (અનુચિત, નિષ્ફળ કે ખરાબ ફળ આપનાર હોય) તે **અવિધિ.**

≠ આ કારણે-કર્માદાન[૫] વિગેરે (હિંસા પ્રચુર) અયોગ્ય ધંધાઓનો ત્યાગ કરીને[૬] ઉત્તમ ધંધા વગેરેથી વિધિ પૂર્વક જ દેવાદિ-દ્રવ્યની **વૃદ્ધિ** કરવી જોઈએ. ૧૧

⁂ **કેટલાક કહે છે, કે :—**

"**श्राद्ध-व्यतिरिक्तेभ्यः**
सम-ऽधिक-ग्रहणकं गृहीत्वा,
कला-ऽन्तरेणाऽपि तद्-वृद्धिरुचितैव ।"

"કાંઈક અધિક કિંમતનું ધરેણું રાખી લઈને, શ્રાવકો સિવાયના બીજાઓને (ધીરીને) વ્યાજ વગેરેથી પણ તે (દેવાદિ-દ્રવ્યો)નો વધારો કરવો ઉચિત છે."

કેમકે-આ પ્રમાણે **સમ્યક્ત્વ વૃત્તિ** વગેરે ગ્રંથોમાં **સંકાશ** શ્રાવકની કથામાં કહ્યું છે.

≠ એ વાત સમજ્યા પછી પ્રશ્નકાર પૂછે છે, કે—

"દેવ-દ્રવ્યના અધિકારમાં વિચારીયે, તો શ્રાવક દેવ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ જ કેવી રીતે કરી શકે ?

કેમ કે—

"भक्खंतो जिण-दव्वं अण-ऽन्त-संसारिओ भणिओ. ।"

"દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારને અનંત સંસારી કહ્યો છે."

એ જાણ્યા પછી, પોતાની સિવાયના બીજાને પણ જો દેવ-દ્રવ્ય (વધારવાના હેતુથી) આપે, તો બન્નેયના સંસારની વૃદ્ધિનું કારણ (આપનાર) પોતે પણ બને છે.

કેમ કે—"ઝેર કોઈને પણ નુકશાન કર્યા વિના રહે છે.-કોઈનેય નુકશાન કરતું નથી." એમ કહી શકાય નહિ.

"મોટે ભાગે દરેકને નુકશાન કરે જ છે."

બીજા ગ્રંથોમાં આલોચનાના અધિકારમાં "ઉંદર વગેરેને પણ (દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણથી) દોષ[૨] લાગે છે." એમ કહ્યું છે. માટે, આ વધારો કરવાની (નિર્દોષ) કઈ રીત છે ? "

≠ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર-' મુખ્ય રીતે તો—

"શ્રાવકોને દેવ-દ્રવ્યનો નાશ કરવામાં જ દોષ લાગે છે. તે વખતે ચાલતા રીવાજ[૧૦] પ્રમાણે યોગ્ય વ્યાજ વગેરે આપીને જો તે લે, તો તેને મોટો દોષ લાગતો નથી. અને જો વ્યાજ વગેરે[૧૧] વધારે આપે, તો જરા પણ દોષ લાગતો નથી." એમ સમજી શકાય છે. ૨

≠ પરંતુ, જો તેનો નાશ કરે, તો દુર્લભ બોધિપણું (સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રગટ થવામાં કે ટકવામાં મુશ્કેલી રૂપ) દોષ લાગે છે.

રક્ષણ કરવા વગેરે માટેનો ઉપદેશ ન આપે અને ઉપેક્ષા વિગેરે રાખે તો સાધુને પણ સંસારરૂપ દુઃખ (અને દુર્લભ બોધિપણું) **શાસ્ત્રમાં** કહ્યું છે. ૩

તે કારણે, "દોષોના જાણકાર શ્રાવકોએ મોટે ભાગે એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ જ ન કરવો." (તેના પ્રસંગમાં જ ન આવવું, એ વધારે સારું છે.) જેથી કરીને, ભૂલથીયે, થોડો પણ ઉપભોગ કોઈથીયે ન થઈ જાય.

≠ સારી રીતે રક્ષણ થાય તેમ સાચવી રાખી, રોજ સારી રીતે સાર-સંભાળ કરવાથી અને મહાનિધાનની પેઠે તેની બરાબર સાચવણી રાખવાથી તો (શ્રાવકો)ને કોઈ પણ દોષ લાગી શકતો નથી.

પરંતુ, શ્રી-તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધવાની કારણ સામગ્રી એકઠી થવી, વિગેરે ઉંચા પ્રકારનો લાભ જ મળે છે.

≠ આમ હોવાથી, "શ્રાવકોએ તેનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ."

તેનો ઉપયોગ કરવાનું ત્યાગ કરવાનું કારણ-

સૂગ વગરના-સંકોચ વગરના-થઈ જવાનો સંભવ ઓછો થાય, તો તે ન થવા દેવાની સાવચેતી રાખવા માટે છે.

(માટે જેમ બને તેમ તેનાથી દૂરજ રહેવું વધારે સારું છે. એમ સમજવું.)

તેથી કરીને,-

(શ્રાવક શિવાયના) બીજા (જૈનેતરો) કે, જેને સૂગ[૧૨] (દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવામાં દોષ સમજીને સંકોચ-ઘૃણા)-અનિચ્છા વગેરેનો સંભવ હોતો નથી. કેમ કે-"એ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવાથી શા શા પરિણામો આવે?" તેનાથી તે અજ્ઞાણ[૧૩] હોય છે. માટે (દેવ-દ્રવ્યાદિકની) વૃદ્ધિ માટે, વધારે કિંમતના ઘરેણાં વગેરે લઈને, તેઓને દેવ-દ્રવ્યાદિકનું ધન (વધારવા) આપવામાં દોષ નથી. કદાચ ભવિષ્યમાં તે નિર્ધન બની જાય વિગેરે આપત્તિઓનો સંભવ[૧૪] હોવા છતાં પણ, તેથી મૂળ મૂડીનો નાશ થાય નહીં. (માટે ઘરેણાં લઈને આપવું.)

પરંતુ જેને (દેવ-દ્રવ્યાદિક વાપરવાની) સૂગ હોય, તે (જૈનેતર)ને પણ વધારો કરવા માટે આપવાનો વ્યવહાર નથી. કેમ કે-તેઓ જો તેનું ભક્ષણ કરે, તો તેમને પણ દોષ લાગે છે. ૪ (૧)

≠ વળી, કોઈ એવા સંજોગોમાં-ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેના સારા શ્રાવકો પણ જ્યારે પોતાના પ્રયત્નોથી તે (દ્રવ્ય) વધારી શકે નહિ, ત્યારે ચોખા, સોપારી, નૈવેદ્ય વગેરે દેવ (વગેરે) સંબંધી દ્રવ્યોના વેચાણમાંથી મળેલા ધનની માફક તે (દેવ-દ્રવ્યાદિકના) ધનનો જ ઉચિત[૧૫] જુદો વ્યાપાર કરીને, જે લાભ મળે, તે સાધર્મિકોને જણાવીને, દેવ-દ્રવ્યાદિકમાં જ નાંખવો, પરંતુ પોતાના ધન વગેરેમાં ન નાખવો (ન ભેળવવો). (૨)

કદાચ, તે (વેપાર)માં નુકશાની આવી હોય, તો તે પણ "તેનો યોગ્ય ઉપાય મળે"-માટે તેઓને જણાવી દેવી જોઈએ. (૨)

≠ વળી, જ્યારે, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે (ઘરેણાં લઈને) બીજાને ઘેર દ્રવ્ય રોકવાથી પણ વૃદ્ધિ થવાનો સંભવ ન હોય, ત્યારે ઉચિત વ્યાજ લેવા

પૂર્વક-સુ-શ્રાવકોએ મળીને, તે (જૈનેતર શ્રીમંત)ને ઘેર યોગ્ય મુહૂત સુધી તે ધન મૂકવું.

પછી પણ, એમ સાવધાની પૂર્વક તે ધનને એક ઘેરથી બીજે ઘેર બદલાવતા રહેવું, જેથી બરાબર સચવાઈ રહે, તેમ કરવું. ૫

≠ આ પ્રસંગમાં[૧૬] **ઉત્સર્ગ અને અપવાદની** વિચારણા (ઘણી) કરવા જેવી છે, તે ધ્યાનમાં લેવી.

≠ ઉપર બતાવેલા પ્રકારોથી પણ[૧૭] જો વૃદ્ધિ ન થઈ શકે, અને એમ કરવા જતાં સર્વથા (દ્રવ્યનો) વિનાશ થવાનો સંભવ લાગતો હોય, તો મહા નિધાનની જેમ (તેને) રાખી જ મૂકવું, પરંતુ વધારવા વગેરે માટે કોઈ પણ ઠેકાણે મૂકવું નહીં.

એ પ્રમાણે, **શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ, સમ્યક્ત્વ વૃત્તિ, પ્રશ્નોત્તર સંગ્રહ અને વૃદ્ધવાદને** અનુસારે વિધિપૂર્વક જ વૃદ્ધિ કરવામાં આવે, તો તે તથા-ભવ્ય-જીવોને સંપૂર્ણ ફળ આપવા સાથે યશોભાગી બનાવી શકે છે."

અને જો અવિધિથી વૃદ્ધિ કરવામાં આવે, તો વખત જતાં મૂળ મૂડી સહિત ચૈત્યાદિ દ્રવ્યનો તે (વૃદ્ધિ) નાશ કરે છે. જેમ કે:—

" अ-न्यायोपार्जितं द्रव्यं दश वर्षाणि तिष्ठति, ।
प्राप्ते च षोडशे वर्षे स-मूलं च विनश्यति. ॥ "

" અન્યાયથી મેળવેલું ધન દશ વર્ષ ટકે છે. સોળમું વર્ષ આવતાં તો મૂળ મૂડી સહિત તે નાશ પામે છે."

લોકોમાં પણ કહેવાય છે, કે—

" कृषि-वाणिज्य-सेवा-भोजन-शयना-ऽऽसन-विद्या-साधन-गमन-वन्दना-ऽऽदि च द्रव्य-क्षेत्र-काला-ऽऽदि-विधिना विहितं पूर्ण-फलवत् नाऽन्यथा, सामग्री-वैकल्यात् । "

" ખેતી, વેપાર, નોકરી, ભોજન, શયન, આસન, વિદ્યાની સાધના, જવું, વંદન કરવું વગેરે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળાદિક ને અનુસારે વિધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હોય, તો જ પૂરું ફળ આપી શકે છે. નહિંતર, (અવિધિ પૂર્વક કરવામાં આવે) તો (કારણ) સામગ્રીની ખામી રહી જવાથી, પૂરું ફળ મળી (કાર્ય થઈ) શકતું નથી."

શ્રી ઉપદેશ પદ વગેરેમાં પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

" आसण्ण-सिद्धिआणं विहि-परिणामो उ होइ सय-कालं. ।
विहि-च्चाओ, अ-विहि-भत्ती अ-भव्व-जिअ-दूर-भव्वाणं. ॥
धण्णाणं विहि-जोगो. विहि-पक्खा-ऽऽराहगा सया धण्णा. ।
विहि-बहु-माणी धण्णा. विहि-पक्ख-अ-दूसगा धण्णा. ।
विहि-सारं चिअ सेवइ सद्धालू सत्तिमं अणुट्ठाणं ।
दव्वा-ऽऽइ-दोस-णिहओ वि पक्ख-वायं वहइ तम्मि. ॥ "

" (૧) નજીકમાં મોક્ષે જનારા આસન્ન ભવ્ય જીવોને સદાકાળ વિધિનો પરિણામ રહેતો હોય છે.

(૨) અભવ્ય અને દૂર ભવ્ય જીવોને (સદાકાળ) વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિની ભક્તિ રહેતી હોય છે. ૧

(૩) ધન્યવાદને પાત્ર જીવોને જ વિધિનો યોગ મળતો હોય છે.

(૪) વિધિના પક્ષની આરાધના કરનારા સદા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

(૫) વિધિનું બહુમાન કરનારા પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

(૬) વિધિના પક્ષની નિંદા નહીં કરનારા પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે. ૨

(૭) શક્તિશાળી શ્રદ્ધાળુએ સારી રીતે વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ. (કદાચ) દ્રવ્યવિગેરે (ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ)ની પ્રતિકૂળતા હોય, તો પણ વિધિનો પક્ષ ધારણ કરી રાખવો જ જોઈએ. " ૩

શ્લોકમાં પણ સંભળાય છે, કે—

" विधि-पूर्वं कृतं कार्यं संपूर्ण-फल-सिद्धये, ।
विपरीतं च तुच्छं स्याच् छ्रेष्ठि-नन्दनयोरिव. ॥ "

" શેઠના બે દિકરાઓની માફક-વિધિપૂર્વક કરેલું કાર્ય સંપૂર્ણ ફળ આપનારું થાય છે, તથા વિપરિત રીતે કરવામાં આવેલું તુચ્છ ફળ આપનારું થાય છે. "

તે **કથા** આ પ્રમાણે છે—

" **કાંચનપુર** નગર, શેઠના બે દિકરા ધનની ઇચ્છાથી એક સિદ્ધ પુરુષની ભક્તિ પૂર્વક સેવા કરતા હતા. એક વખત સંતુષ્ટ થયેલા તેણે, સારો વિધિ બતાવવા પૂર્વક તુંબડીના ચમત્કારિક બીજ ફળો (તેઓને) આપ્યા.

તે વિધિ આ પ્રકારે—

" સો વખત ખેડેલા ખેતરમાં તડકો ન આવતો હોય તેવા સ્થળમાં (મેં) કહેલા નક્ષત્ર અને વારના યોગે (તુંબડીના બીજ) વાવવા. વેલો તૈયાર થાય, ત્યારે કેટલાંક બીજનો સંગ્રહ કરી લેવો. અને પછી પાંદડા, ફળ, ફૂલ વિગેરે સહિત તે વેલો ખેતરમાં રહેલો એમ જ બાળી દેવો. તેની એક ગદ્યિાણા જેટલી રાખ ચોસઠ ગદ્યિાણા જેટલા ત્રાંબામાં નાંખવી, જેથી ઉત્તમ સોનું થઈ જાય છે. "

એ પ્રકારે સિદ્ધ પુરુષ પાસેથી સમજણ મેળવીને બન્નેય દિકરાઓ ઘેર આવ્યા. એમાંથી એકે કહ્યા પ્રમાણે બરાબર વિધિ કરવાથી તેને ઉંચા પ્રકારનું સોનું થયું.

બીજાએ વિધિમાં કાંઈક[૧૬] ખામી રાખી હતી, તેથી તેને રૂપું જ થયું."

≠ એટલા માટે દરેક બાબતમાં સારી રીતે વિધિ જાળવવો, એ જ યોગ્ય છે. કદાચ, બેદરકારીથી, અથવા કંટાળાથી અવિધિ કરવામાં આવે, તો તે કામ અનર્થને માટે (પણ) થાય છે.

જેમ કે—

" जह भोयणमऽ-विहि-कयं विणासए, विहि-कयं जीवावेइ, ।
तह, अ-विहि-कओ धम्मो देइ भवं, विहि-कओ मुक्खं. ॥
हरिऊण य पर-दव्वं पूअं जो कुणइ जिण-वरिंदाणं, ।
दहिऊण चंदण-तरुं कुणइ इंगाल-वाणिज्जं. ॥ "

[ ]

"જેમ, અવિધિથી કરેલું ભોજન વિનાશ કરે છે, અને જેમ વિધિપૂર્વક કરેલું ભોજન જીવાડે છે. તેમ અવિધિ પૂર્વક કરેલો ધર્મ સંસાર આપે છે, અને વિધિપૂર્વક કરેલો ધર્મ મોક્ષ આપે છે. ૧

બીજાનું ધન હરી લઈને, જે જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરે છે, તે સુખડનું વૃક્ષ બાળીને, કોલસાનો વેપાર કરે છે." ૨

≠ "એ રીતે તો—"આ કાળે ધર્મ જ ન કરવો જોઈએ." એમ ઠરી જાય છે?"

≠ પરંતુ એમ ન કહેવું.

જે અવિધિ કોઈપણ રીતે દૂર કરી શકાય તેવો ન (અનિવાર્ય) હોય, તે તો સારી રીતે દૂર કરેલો જ સમજવો. (તે તો ચલાવી લેવા યોગ્ય ગણાય). અનિષ્ટ ફળ આપનાર નથી.

જેમ કે—

" अ-विहि-कया वरमऽ-कयं, " उस्सूअ-वयणं " भणंति सव्वण्णू. ।
पाय-च्छित्तं जम्हा अ-कए गुरुअं, कए लहुअं. ॥ "

"સર્વજ્ઞ ભગવાન્ કહે છે, કે :—"અવિધિથી કરવા કરતાં ન કરવું વધારે સારું." એ વાક્ય "ઉત્સૂત્ર (શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ) છે." કેમ કે—ન કરવાથી મોટું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે, અને કરવાથી નાનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે."

" स-कल-पुण्य-क्रिया-प्रान्ते अ-विध्या-ऽऽशातना-निमित्तं मिथ्या-
दुष्कृतं दातव्यमेव " इति ।

" એટલા માટે " (ધર્મની) સર્વ પવિત્ર ક્રિયા પૂરી કર્યા પછી અવિધિ અને આશાતના નિમિત્તે

" मिच्छा मि दुक्कडं "

દેવું જ જોઈએ. "

≠ અને

" सा-ऽतिचारादऽप्यऽनुष्ठानात्
अभ्यासतः कालेन निर-ऽतिचारमऽनुष्ठानं भवति । " इति सूरयः

" અતિચાર લાગે એવી રીતે પણ અનુષ્ઠાન કરવાથી અભ્યાસ પડતાં પડતાં, વખત ગયા પછી, અતિચાર વગરનું અનુષ્ઠાન થવા વખત આવે છે. " એમ **આચાર્ય મહારાજાઓ**[૨૧] કહે છે.

(બીજે) કહ્યું છે, કે—

" अभ्यासो हि प्रायः प्रभूत-जन्मा-ऽनु-गो भवति शुद्धः । " इति
" संस्कार-द्वारा " इत्यर्थः ।
" बाह्योऽप्यऽभ्यासो हि कर्मणां कौशलमाऽऽवहति, न हि सकृन्-निपात-मात्रेण उदक-बिन्दुरऽपि ग्रावणि निम्नतामाऽऽदधाति । " इति तत्त्वम् "

" ઘણા જન્મથી ચાલ્યો આવતો અભ્યાસ ઘણે ભાગે ઘણા વખતના " સંસ્કારો દ્વારા " શુદ્ધ થાય જ છે. "

" બાહ્ય અભ્યાસથી કાર્યમાં કુશળતા આવે છે, એક વાર પડવા માત્રથી પાણીનું બિન્દુ (કૂવા કાંઠા ઉપરના) પથ્થરમાં ખાડા પાડી શકતું નથી. " (વારંવાર ઘસારો થવો જોઈએ.) આ રહસ્ય છે.

[વિધિ જાળવવાનો આગ્રહ રાખી, તેનો અભ્યાસ-ટેવો-ચાનુ રાખી, વિધિ પૂર્વક દરેક પ્રવૃત્તિ થાય તેમ કરવું. વિધિની ઉપેક્ષા ન રાખવી. તેમ કરવા છતાં, પણ કદાચ ભૂલ થાય, કે ખામી રહે, તો તે પસ્તાવાથી-સાવચેતીથી-ક્ષમ્ય બને છે.] ૮

≠ **શ્રાદ્ધ-દિન કૃત્ય** વિગેરે ગ્રંથોને આધારે " વિધિ પૂર્વક સાર-સંભાળ કેમ કરવી ? " એ રીતસર સમજાવવા પૂર્વક હવે તે બે (વિધિ અને અવિધિ) બતાવે છે—

समये सड्ढो चिंतइ चेइयमाऽऽई, व दु-त्थियं अण्णं. ।
उग्गाहिणी उ सययं, दव्वु-व्वुड्ढी ण अण्णहा. ॥ ९ ॥

" **શ્રાવક (૧) અનુકૂળ વખતે [વખતો વખત] (દહેરાસર વગેરેમાં) આવીને, તે (દહેરાસર વિગેરેની) સાર-સંભાળ કરે, અને (૨) બીજું કંઈ દુઃસ્થિત (મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં) (કે બરાબર ન) હોય, તેની પણ સાર-સંભાળ રાખે, (૩) ઉઘરાણી પણ કાયમ કરાવતા રહે, તેમ કર્યા વિના દ્રવ્યોમાં વૃદ્ધિ ન થાય. " ૯**

" समय० " त्ति

(૧) **સમયે**=એકાંતરા વગેરે દિવસ વગેરેનો પ્રસંગ લઈ " એટલે કે " કોઈ કોઈ વખતે " તેવા પ્રકારના

શ્રાવક સાર-સંભાળ કરે=સારણા (વારણા, ચોયણા, અને પડિ ચોયણા) વગેરે કરીને આગળ પાછળની વિચારણા રાખી, વિધિ પૂર્વક[૨] સંભાળ રાખે.

દહેરાસર (દેવ-ગૃહેશ્વર) વગેરેની-આદિ[૩] શબ્દથી દહેરાસર અને તેની આજુ-બાજુ સાફસુફી વગેરે રાખવાનું સમજી લેવું.

≠ **અથવા,**

(૨) **બીજું**=દહેરાસર વગેરેના નોકર, પૂજારી, પહેરેદાર[૪] વિગેરે સમજવા, તેઓમાંના જેઓ—

દુઃસ્થિત હોય=પોત-પોતાનું કામ કરવા અશક્ત હોય, ઓછી આજીવિકા વગેરેથી દુઃખી રહેતા હોય, તો તેઓની પણ ખર-ખબર રાખવી.

≠ **ઉધરાણી**=દેવાદિ-દ્રવ્યોની ઉધરાણી કરવાની તો

હમેશાં-કાળજી રાખવી. જેથી દેવાદિ-દ્રવ્યોમાં (નુકશાની આવ્યા વિના) સારી રીતે વૃદ્ધિ થાય.

≠ વિરુદ્ધપક્ષે-જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો જે નુકશાનો થાય, તે સમજાવવામાં આવે છે,—

અન્યથા=ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સાર-સંભાળો રાખવામાં ન આવે તો,

દ્રવ્યની વૃદ્ધિ=આગળ કહ્યા પ્રમાણેની દ્રવ્યમાં વૃદ્ધિ

ન=થાય નહિ.

≠ **અહિં ખાસ સમજાવવાનું એ છે, કે—**

વ્યવહાર નયથી અરિહંત ભગવાનના શાસનના મુખ્ય આધાર રૂપ દેવ અને ગુરુ છે. તેથી, વિવેકી પુરુષે યોગ્ય-યોગ્ય વખતે પરિવાર સહિત એવા દહેરાસરની સાર-સંભાળ પહેલાં કરવી. તેમાં પણ, જીર્ણ થયેલા દહેરાસરોની ઉદ્ધાર રૂપ[૫]-જીર્ણોદ્ધાર રૂપ-સાર-સંભાળ ઉંચા પ્રકારનું ફળ આપનારી છે.

કહ્યું છે, કે—

" अप्पा उद्धरिओ चिअ, उद्धरिओ तह य तेहिं णिय-वंसो. ।
अण्णे य भव्व-सत्ता, अणुमोअंताओ जिण-भवणं. ॥

खवियं णीया-गोयं, उच्चा-गोयं च बंधियं तेहिं. ।
कु-गइ-पहो णिट्ठविओ, सु-गइ-पहो अज्जिओ तह य. ॥
इह लोगम्मि सु-कित्ती, सु-पुरिस-मग्गो अ देसिओ होइ. ।
अण्णेसिं भव्वाणं जिण-भवण-उद्धरंतेण. ॥
सिज्झंति केइ पुरिसा भवेण, सिद्धत्तणं च पावंति ।
इंद-समा केइ पुणो सुर-सुक्खं अणुहविऊण. ॥"

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-गा० १०१-२-३-४]

"તેઓએ પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તથા પોતાના વંશનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, કે-(જેમણે બંધાવેલા) જિનેશ્વર ભગવાનના મંદિરની બીજા ભવ્યજીવો અનુમોદના કરતા હોય છે. ૧૦૧

(૧) તેઓએ નીચગોત્ર કર્મ ખપાવ્યું હોય છે, ઉચ્ચગોત્ર કર્મ બાંધ્યું હોય છે, દુર્ગતિનો માર્ગ પૂરો કર્યો હોય છે, અને સદ્ગતિનો માર્ગ પકડી લીધો હોય છે. ૧૦૨

જિનેશ્વર ભગવાનના (જીર્ણ) મંદિરનો ઉદ્ધાર કરનારને આ લોકમાં સારી કીર્તિ મળે છે, અને (બીજા ભવ્ય જીવોને) સત્ પુરુષોનો માર્ગ બતાવવામાં જીર્ણોદ્ધાર કરનાર પ્રેરક થાય છે. ૧૦૩

કેટલાક પુરુષો એકાદ ભવ કરીને મોક્ષમાં જાય છે, અને કેટલાક (ઇન્દ્ર કે) ઇન્દ્ર જેવા થઈ દેવતાનું સુખ અનુભવી મોક્ષમાં જાય છે." ૧૦૪

[સાર-સંભાળ રાખવાની કેટલીક સમજુતી-]

≠ એટલા જ માટે કળી ચુના વગેરેથી દહેરાસરનો સંસ્કાર કરવો-તેને ધોળાવતા રહેવું.

એટલે કે—

દહેરાસર અને તેની આજુબાજુના પ્રદેશમાં સાફ-સુફી રાખવી.

પૂજાના ઉપકરણો-બનાવરાવવા-રચવા-ગોઠવવા-મેળવવા.

શ્રી પ્રતિમાજી મહારાજના પરિકર વગેરેમાં નિર્મળતા રખાવવી.

ખાસ મોટી પૂજામાં (સાંજે) દીવા વગેરેથી શોભા વધારવી.

ચોખા, નૈવેદ્ય વગેરે વસ્તુઓના જત્થા સારી રીતે સચવાય તેમ કરવું.

કેસર, સુખડ, દૂધ, ઘી વગેરેનો સંગ્રહ કરતા રહેવું.

દેવાદિક-દ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવી.

તેથી મળેલું ધન સારે (સુરક્ષિત) ઠેકાણે મૂકાવવું.

તેની આવક અને ખર્ચ વગેરે સ્પષ્ટ વિગત પૂર્વક બરાબર લખવા.

ભંડારની આવક, ખર્ચ અને સાચવવાના યોગ્ય સ્થાન વિગેરેનું રક્ષણ કરવું.

નોકરો ગોઠવવા.

સાધર્મિકો, ગુરુ, જ્ઞાન, ધર્મશાળા વિગેરેની પણ ઉચિત રીતે સાર-સંભાળ કરવામાં શક્તિ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવો.

≠ એ પ્રકારે ઋદ્ધિશાળી શ્રાવકોએ **શ્રી વિમળાચળ** વિગેરે મહાતીર્થોનું રક્ષણ કરવું, ઉદ્ધાર કરવો. કરો દૂર કરાવવા, વિગેરે વિધિથી સાર-સંભાળ કરવી.

≠ આ બધું કહીને ખાસ એ બતાવવાનું છે, કે—

"દહેરાસર વગેરેના વૈયાવચ્ચ તપની ક્રિયાનો પણ વિધિ પ્રસંગ પામીને અહીં નક્કી કરી બતાવ્યો છે.

[ધાર્મિક બાબતોની સાર-સંભાળ, તે સર્વનો વહીવટ ચલાવવો, વગેરેનો અભ્યંતર તપમાં જણાવેલા વૈયાવૃત્ય નામના તપની ધાર્મિક ક્રિયામાં સમાવેશ થાય છે. એમ નક્કી કરી બતાવ્યું છે.]

≠ દેવ, ગુરુ વિગેરેની સંભાળ લેનાર ખાસ કરીને શ્રાવક વિના પ્રાયઃ બીજા કોઈ નથી હોતા.

એમ છે, તેથી, કદાચ, ચોર, અગ્નિ વગેરે ઉપદ્રવોને લીધે દેવાદિક દ્રવ્યોનો નાશ થઈ જાય, તોપણ સાર-સંભાળ કરનાર દોષિત ઠરતો નથી જ.

" अवश्यंभावि-भावस्याऽ-प्रतिकार्यत्वाद् " इति ।

કેમ કે—

" જે કોઈ બનાવો ભાવિ ભાવને લીધે અવશ્ય બની જતા હોય છે, તેને રોકવાનો કોઈ ઉપાય હોતો નથી. "

≠ તેમાં પણ થોડા વખતમાં સંભાળી શકાય તેવી રીતની દહેરાસરની સાર-સંભાળ જે કરવાની હોય છે, તે બીજી નિસિહિની પહેલાં કરી લેવી. તે સિવાયની, જ્યારે વખત મળે, ત્યારે નિરાંતે-પછીથી પણ (યોગ્ય યોગ્ય અવસરે) કરી શકાય છે.

≠ આ બધી પ્રવૃત્તિઓ કરવી, તે ગૃહસ્થ પણાનો સાર છે.

કહે છે, કે—

" तं णाणं, तं च विण्णाणं, तं कलासु अ कोसलं, ।
सा बुद्धी, पोरिसं तं च, देव-कज्जेण जं वए त्ति. " ॥

" તે જ્ઞાન છે, તે વિજ્ઞાન છે, કળાઓમાં કુશળતા પણ તે જ છે. બુદ્ધિ પણ તે જ છે, અને પુરુષાર્થ પણ તે જ છે, કે જેનો વપરાશ-ઉપયોગ-દેવના કાર્યમાં થાય (દેવાદિકના ધાર્મિક કાર્યોમાં થાય).

≠ "એ બધા કરતાં પણ, દેવાદિકના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થવામાં ખાસ વિશેષ પ્રકારે કારણભૂત ઉઘરાણી કરવાની તો કાળજી ખૂબ રાખવી જોઈએ."

એટલા માટે, સાર-સંભાળ રાખનારાઓએ દેવ-દ્રવ્યાદિકની ઉઘરાણી પોતાના ધનની ઉઘરાણી માફક જરાપણ બેદરકારી રાખ્યા વિના-અભગ્ન ચિત્તથી કરવી જોઈએ. જો તેમ કરવામાં ન આવે, અને વધારે વખત થઈ જાય, તેવામાં દુકાળ પડે (લડાઈ વગેરેથી) દેશની છિન્ન-ભિન્નતા થાય, દુઃખી અવસ્થા આવી પડવી, વગેરેનો સંભવ થવાથી, ગમે એટલી મહેનત કરવા છતાં પણ તે નાણાં પાછા ન આવે. તેમ થવાથી (દેવદ્રવ્યાદિના) વિનાશ કરવાનો મોટો દોષ લાગી જાય છે.

જેમ **મહેન્દ્રપુરના** શ્રાવકોમાં બન્યું હતું—

કથા—

"**મહેન્દ્રપુર** નગરમાં અરિહંત ભગવાનના દહેરાસરમાં ચંદન, નૈવેદ્ય, ફુલ, ચોખા વગેરે માટે દેવ-દ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવા શ્રી સંઘે સાર-સંભાળ કરનારા ચાર શ્રાવકોને નિયુક્ત કર્યા હતા. તેઓ સારી રીતે સાર-સંભાળ કરતા હતા. કેટલાક દિવસો બાદ ઉઘરાણી કરતી વખતે જેવા તેવા વચનો સાંભળવા વગેરેથી મનમાં દુઃખી થઈ (કંટાળી જઈ) મુખ્ય સાર-સંભાળ કરનાર પોતે જ કાળજી રાખવામાં ઢીલા થઈ ગયા હતા. તેથી બીજા પણ ઢીલા થઈ ગયા. કારણ કે—

"**मुख्या-ऽनुयायिनो व्यवहाराः।**"

"પાછળના લોકો હંમેશા મુખ્ય કામ કરનારને અનુસરનારા હોય છે."

જેવામાં અકસ્માત્ દેશની છિન્ન-ભિન્નતા વિગેરે થવાથી દેવ-દ્રવ્ય ઘણું નાશ પામ્યું.

તે કારણે, બળ અને શક્તિ છતાં પ્રમાદથી તે છુપાવી રાખવાથી, પાપની પરંપરા ચાલવાથી તે (આગેવાન શ્રાવક) અસંખ્યતા ભવો સુધી સંસારમાં ભમ્યા હતા."

≠ આ રીતે—

દેવાદિક માટે શ્રાવકાદિકથી મળવાનું દ્રવ્ય તરત જ ઉઘરાણી વિગેરે કરીને ઉત્સાહ પૂર્વક સુ-શ્રાવકોએ મેળવી લેવું જોઈએ. અને પોતાને પણ દેવાદિક દ્રવ્યનું કંઈ પણ દેવું હોય, તે જાતે પણ તરત જ આપી દેવામાં ક્ષણવાર પણ ઢીલ કરવી ન જોઈએ.

વિવેકી પુરુષોએ બીજાને દેવાનું હોય, તે દેવામાં પણ સર્વ પ્રકારે વિલંબ કરવાનો નથી, તો દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય વિગેરે દેવાની બાબતમાં તો પુછવું જ શું? (ઢીલ થાય જ કેમ?)

≠ એ પ્રમાણે છે, તેથી, જેણે જ્યારે જેટલા ધનથી માળ પહેરવી વગેરેમાં જે કાંઈ (કબુલ) કર્યું હોય, તેને લગતું દેવાદિનું દ્રવ્ય જે કાંઈ આપવાનું

હોય, તે ત્યારે જ, તેટલું પૂરું અને બીજું જે કંઈ પણ દેવાનું કબુલ્યું હોય, તેનો[૯] ઉપભોગ કેમ કરી શકાય ?

અથવા તો, તેનાથી મળતા લાભ વિગેરે પણ કેમ મેળવી શકાય ? કેમ કે,—જો તેમ કરવામાં આવે, તો પ્રથમ જણાવ્યા પ્રમાણે દેવ–દ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ કર્યાનો પ્રસંગ આવી જાય છે. માટે તેણે તે તરત જ આપી દેવું જોઈએ.

≠ અને જેની શક્તિ તરત જ આપી દેવાની ન હોય, તેણે પહેલેથી જ પખવાડીયા, કે અડધા પખવાડીયા વિગેરેમાં આપી દેવાની મુદત ચોકખી જણાવી દેવી જોઈએ. અને માગ્યા વિના પણ મુદતની અંદર જાતે જ આપી દેવું જોઈએ. મુદત ઓળંગી જવાથી દૈવયોગે કદાચ વચ્ચે જ પાપનો ઉદય આવી જાય, તો, **ઋષભદત્ત** શ્રાવકની જેમ દેવાદિદ્રવ્યના ઉપભોગનો દોષ ખુલ્લી રીતે લાગી જાય છે.

કથા—

"**મહાપુર** નગરમાં **ઋષભદત્ત** નામના પરમ શ્રાવક મોટા શેઠ પર્વને દિવસે શ્રી દહેરાસરે ગયા. પાસે દ્રવ્ય ન હતું. તેથી ઉધારથી ભગવાનને આંગી ચડાવવાનો ખર્ચ આપવાનું કબુલ કર્યું. પરંતુ બીજા કામમાં રોકાઈ જવાથી તરત જ (આંગી નો) ખર્ચ આપી શકાયો નહીં. કોઈ એક દિવસે દુર્ભાગ્યથી તેના ઘરમાં ધાડ પડી. અને બધું લુંટાઈ ગયું. ને શેઠને લુંટારાઓએ મારી નાંખ્યા.

મરીને તે જ નગરમાં નિર્દય, દરીદ્ર અને કૃપણ પાડો હાંકનારના ઘરમાં પાડા તરીકે જન્મ લીધો. ત્યાંપણ, હંમેશાં ઘેર ઘેર પાણી વગેરેનો ભાર ઉપાડીને ઉંચામાં ઉંચા ઢોળાવ પર ચડવાનું અને એ રીતે રાત–દિવસ ભાર વહન કરવો પડતો હતો. ઉપરાંત, ઘણી ભૂખ, તરસ અને હંમેશાં નિર્દય રીતે દોરડીના સરપટાના માર, વિગેરેથી ઘણા વખત સુધી મહાપીડા સુધી સહન કરતો રહ્યો.

એક દિવસે તે નવા બંધાતા દહેરાસરના કિલ્લા માટે પાણી વહેતાં વહેતાં જિનેશ્વર દેવની પૂજા વગેરે જોઈને, જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થવાથી દહેરાસરની પાસેથી કોઈપણ રીતે (પાડો) ખસતો જ નથી. તેથી જ્ઞાની પુરુષના વચનથી તેના પૂર્વભવના પુત્રોએ ધન આપીને પાડાવાળા પાસેથી તેને છોડાવ્યો.

પછી પહેલા તો પૂર્વ ભવનું દેવ–દ્રવ્યનું દેણું હજારગણું આપીને, તેના દિકરાઓએ દેવામુક્ત કર્યા પછી, અણશણ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા.

અનુક્રમે મોક્ષમાં ગયા."

≠ **તેથી (ઉઘરાણી કરવામાં અને દેવું આપી દેવામાં) એમ બન્નેય[૧૦] રીતે વિલંબ કરવો જોઈએ નહીં.**

કેમ કે–તેમ કરવાથી દેવાદિકની વૃદ્ધિ પણ સારી રીતે થઈ શકે છે.

≠ તે જાતનો અભ્યાસ (ટેવ) પડવાથી સાવધાનપણું વધી જવાને લીધે, તેના વિરોધી કર્મોનો બંધ થવાનું અને (આળસ, બેકાળજી વિગેરે) પોતાના દોષો દૂર થવા પૂર્વક પોતાના નિયમની જાળવણી, ગુણોની અપૂર્વ શુદ્ધિ, વિશેષ પ્રકારે ધર્મની પ્રાપ્તિ, વિગેરે ગુણોનો પોતાને વિષે સ્થિર સંવાસ થાય છે.

[ઉધરાણી વિષે સમાપ્ત]

≠ પૂજારી વગેરેને પોત-પોતાના કામોમાં ઉત્સાહ વધે, માટે તેવા પ્રકારના શ્રાવકોએ પોતાના ધન આદિકે કરીને આજીવિકામાં એવી રીતે સહાય પહોંચાડવી જોઈએ, કે–તેઓ તે તે પ્રકારે પ્રમાદ રહિત થઈને, આનંદપૂર્વક દહેરાસર વગેરેના પોતપોતાના કામમાં બરાબર પ્રવર્તમાન રહે.

≠ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરેક બાબતોમાં જો સારી રીતે કાળજી રાખવામાં ન આવે, તો દહેરાસર વિગેરેના વિનાશ વિગેરેનો દોષ આવી પડે. માટે ભૂલે-ચૂકચેય પણ, પહેલા જણાવેલી સાર-સંભાળની કાળજી છોડવી નહીં. કેમ કે–તેમ કરવાથી ભક્તિમાં ઉત્તમ ઉલ્લાસ વગેરેની પરંપરા ચાલુ રહે છે. ૯

≠ હવે **શ્રાદ્ધદિન કૃત્ય ગ્રંથની** બે ગાથાઓ દ્વારા દેવદ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરનાર અધિકારીનો વિષય પૂરો કરવામાં આવે છે.–

णो माया, णो पिया, भज्जा, सरीरं, णेव बांधवा, ।
पिच्छए तत्थ ठाणम्मि, जत्थ अत्थं तु पिच्छए. ॥ १० ॥

अ-गिद्धो जो उ दव्वम्मि जिण-ऽत्थं णेइ वित्थरं, ।
एएणं सो महा-सत्तो वुच्चए जिण-सासणे. ॥ ११ ॥

[શ્રા૦ દિ૦ ૧૪૦-૧૪૧]

" જે સ્થાનમાં માણસ ધન જુએ છે, તે સ્થાનમાં તે માતાને જોતો નથી, પિતાને જોતો નથી, પત્ની, શરીર અને કુટુમ્બીઓને પણ જોવા રહેતો નથી. ૧૦

(આવી માનવી મનની પરિસ્થિતિ હોવાથી) જે પુરુષ ધનમાં આસક્તિ વિના દેવદ્રવ્યાદિકમાં વધારો કરે છે, તે ખરેખર જૈન શાસનમાં એ કારણે મહા સાત્ત્વિક પુરુષ કહેવાય છે. ૧૧

" णो माया० " " अ-गिद्धो० "

≠ ન જીતી શકાય તેવા લોભરૂપ ગ્રહને અનાદિ કાળથી વશ પડેલા દરેક જીવ ઘણે ભાગે, હંમેશાં—

જે–સ્થાનમાં
(જુનું) સાચવવા અને (નવું) વધારવા વિગેરે દ્વારા,
ધનને જ
જે રીતે પરમ ધ્યેય તરીકે
જુવે છે,
તે સ્થાનમાં
તે રીતે—
માતા વિગેરેને
જોતો નથી.
તેથી,

તે (ધનને) માટે, જીવનની પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના ઘણા પાપો અને પ્રયાસો કરતો હોય છે. ૧૦

≠ (જ્યારે લોકમાં) આ સ્થિતિ છે, છતાં–સંતોષરૂપી અમૃતનાથે માખણના પીંડાથી લેપાયેલ **અંતઃકરણ ધરાવતા હોવાથી—**

જે=પુરુષ પોતાના ધન ઉપર પણ સર્વથા.
આસક્તિ વગરના છે, ઉપરાંત,
સારી રીતે સાર–સંભાળ કરવા વિગેરેથી
શ્રી દેવદ્રવ્ય વિગેરેને
વધારા તરફ
લઈ જાય છે, (તેમાં વધારો કરે છે),
તે=પુરુષ
એ કારણે
(જૈન શાસનમાં)
"મહા સાત્ત્વિક"=તરીકે
કહેવાય છે=(વખણાય છે)
ઉપલક્ષણથી—

બીજા પાસે પણ દેવદ્રવ્યાદિકમાં વધારો કરાવરાવે છે, એટલે કે–"અનુમોદના પણ કરાવે છે."

≠ તેથી–પરમાર્થ સમજવાનો એ છે, કે—
"એમ કરવાથી—

ચરમાવર્તમાં પ્રવેશ થવા વિગેરે (આત્માના ગુણોના વિકાસની) સામગ્રીના બળથી—

મધ્યસ્થપણું વિગેરે મૂળ ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે.

તેમ થવાથી—

સાર–સંભાળ રાખવાની–ઉત્તમ પ્રકારની કાળજી કરવાની–(એવી) **વૃત્તિ** આત્મામાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

અને તેમ થતું હોવાથી—

દેવ–દ્રવ્યાદિકની ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૧

(સાત ક્ષેત્રાદિકમાં વધારો કરવાની, તેનું રક્ષણ કરવાની, તેની સાર–સંભાળ, યોગ્ય, વ્યવસ્થા, વહીવટ વિગેરે કરવાની વૃત્તિ તેને જાગે છે, કે–જેનો આત્મા, ઘણો ઉંચો આવ્યો હોય. અને તે દ્વારા તે અનેક જીવોને દેવ ગુરુ–ધર્મની નજીક લાવવામાં નિમિત્તભૂત બને છે. એમ ઉત્તરોત્તર પોતાના આત્માને ઉંચે–વિકાસ માર્ગે–લઈ જવામાં સફળતા અનુભવી શકે છે.)

≠ "દેવ–દ્રવ્યાદિકની એ પ્રકારે વૃદ્ધિ કરનાર શ્રાવકને વૃદ્ધિ કરવાના ફળરૂપ–તે દેવ–દ્રવ્યાદિકનો ઉચિત ઉપયોગ કરવો જોઈએ, અનુચિત ઉપયોગ કરવો ન જોઈએ, અનુચિત ઉપયોગ (વપરાશ)નો ત્યાગ કરવો જોઈએ." એ નીચેની ગાથામાં સમજાવવામાં આવે છે—

दुविहं च देव–दव्वं, भोगुवभोगेहिं, तत्थ दु विहंपि. ।
उचिएण वट्टिअव्वं, अन्नहा–भत्ति–भंगो य. ॥ १२ ॥

"ભોગ અને ઉપભોગની અપેક્ષાએ દેવદ્રવ્ય બે પ્રકારે વપરાય છે. તે બન્નેય પ્રકારના વપરાશમાં ઉચિત પ્રકારે વર્તવું જોઈએ. ઉચિત પ્રકારે વર્તવામાં ન આવે, તો ભક્તિનો ભંગ–નાશ–થાય છે." ૧૨

" दुविहं च० "

બે પ્રકારનું દેવદ્રવ્ય="હોય છે." એમ અધ્યાહાર સમજવો.

ચ=શબ્દથી (જ્ઞાન) ગુરુ દ્રવ્યાદિક પણ સમજી લેવા.

≠ શાથી બે પ્રકારે છે ?

ભોગ અને ઉપભોગની અપેક્ષાએ=એક વખત ભોગવી શકાય એવી વસ્તુ હોય, તે ભોગ કહેવાય છે. જેમકે–નૈવેદ્ય, ફુલની માળા વિગેરે, અને

જે વારંવાર ભોગવી શકવાને યોગ્ય હોય, તે ઉપભોગ કહેવાય છે. દાગીના, ઘર વિગેરે.

≠ તે બન્નેય પ્રકારના દ્રવ્યોમાં

ઉચિત રીતે વર્તન કરવું જોઈએ=શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક વર્તન કરવું જોઈએ.

અરિહંત ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે દહેરાસર વગેરેમાં જ્યાં જે યોગ્ય હોય, તે તે ઉચિત સ્થાને ભોગ અને ઉપભોગ દ્રવ્યનો વપરાશ કરવો જોઈએ. તેથી જ (ભક્તિ વિગેરેના આનંદ) પ્રમોદમાં વૃદ્ધિ થવા વગેરેનો સંભવ રહે છે.

અથવા તેથી પ્રમોદ વગેરેની વૃદ્ધિનો સંભવ રહે છે.

જો તેમ કરવામાં ન આવે=એટલે કે=અયોગ્ય સ્થાનમાં (અન્યથા સ્થાનમાં) વાપરવામાં આવે, તો

ભક્તિનો ભંગ=એટલે કે-ભક્તિનો ભંગ-નાશ-આવી પડે છે. એ ભાવાર્થ છે.

≠ અહીં રહસ્ય એ છે, કે—

દેવાદિકના ભોગ દ્રવ્યનો ઉપયોગ પોતાના કામમાં કરવામાં આવે, તો તેમાં દ્રવ્ય ને ખંડિત કરવારૂપ ઘટાડો થવાથી આશાતના થવાનું ચોકખે ચોકખું સમજી શકાય તેમ છે. અને તેમ થવાથી તેના ઉચિત ઉપભોગ (ઉપયોગ)માં વ્યાઘાત-હાનિ પહોંચતા, તેથી ઉત્પન્ન થતી શોભા, ભક્તિ, ઉલ્લાસ વગેરેનો ભંગ સંભવે છે.

અને, ઉપભોગ દ્રવ્ય (જે વધારે વખત ટકી શકતા હોય છે,) તેના વપરાશમાં તો ઉપર કહેલા દોષો લાગતા નથી, તો પણ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન, નિઃશૂકપણું (સંકોચ ન હોવો) અને અવિનય વગેરે દોષોનો સંભવ થવાથી, એમ બન્નેય પ્રકારના ભક્તિનો ભંગ ખુલ્લી રીતે જ જણાઈ આવે છે.

≠ આ કારણે, શ્રાવકે સંભવ પ્રમાણે બન્નેય પ્રકારનું દ્રવ્ય પોતાના કામ વગેરેમાં તો વાપરવું જ નહીં. પરંતુ ઉચિત સ્થાને જ વાપરવું.

≠ [૧ દેવ-દ્રવ્યના વપરાશની રીતો.]

તે આ રીતે—

પોતાના ઘર-દેહરાસરમાં ધરાવેલા ચોખા, સોપારી, નૈવેદ્ય, વિગેરેના વેચાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પ, ભોગ દ્રવ્ય, વિગેરે પોતાના ઘર-દેહરાસરમાં વાપરવાં નહીં.

તેમ જ (મોટા) દેહરાસરમાં પણ પોતાની મેળે ચડાવવું નહીં. પરંતુ સારી રીતે બરાબર સ્વરૂપ સમજાવીને, પૂજારી વિગેરે બીજાની પાસે ચડાવડાવવું.

પૂજારી વગેરેનો યોગ ન થાય, તો સૌની આગળ ખુલ્લે ખુલ્લું સ્વરૂપ કહીને પોતાની મેળે પણ ચડાવવું.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો-ખોટી રીતે લોકોમાં સ્વ-પ્રસંશા મેળવવાનો દોષ લાગે છે.

≠ માળીને ફુલની મહીને આપવાની જે રકમ પહેલેથી ઠરાવેલી હોય, તે પેટે ઘર-દહેરાસરના નૈવેદ્ય વિગેરે ન આપવા. પરંતુ, જો પોતાનું ધન આપવાની શક્તિ ન હોય, તો પહેલેથી જ મહીનાની કિંમત પેટે નૈવેદ્ય આપવાનું નક્કી કર્યું હોય, તો દોષ લાગતો નથી.

≠ પરંતુ મુખ્ય રીતે તો, મહીને આપવાની રકમ તો જુદી જ ઠરાવવી જોઇએ. ઘર-દહેરાસરના નૈવેદ્ય દહેરાસરમાં જ મૂકવા જોઈએ.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો પોતાના દ્રવ્યથી નહીં પણ ઘર-દહેરાસરના દ્રવ્યથી ઘર-દહેરાસરમાં પૂજા કરવાનું થાય છે. અને તેમ થવાથી અનાદર, અવજ્ઞા (અપમાન) વગેરે દોષો લાગે છે.

અને તે યોગ્ય પણ નથી, કેમ કે-પોતાના શરીર, ઘર, કુટુમ્બ વગેરે માટે ગૃહસ્થ ઘણો મોટો ખર્ચ કરતો હોય છે.

તેથી દેવમંદિરમાં દેવ પૂજા પણ યથા શક્તિ પોતાના દ્રવ્યથી જ કરવી જોઇએ.

પરંતુ પોતાના ઘર-દહેરાસરમાં ચડાવેલા નૈવેદ્ય વગેરેના વેચાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યથી અથવા દેવ સંબંધી (દેવ દ્રવ્યના) ફૂલ વગેરેથી પૂજા કરવી જોઈએ નહીં. તેમ કરવાથી ઉપર જણાવેલા દોષો લાગે છે.

(મુખ્ય-ખરી રીત-સ્પષ્ટ કરી છે. પરંતુ પોતાના તરફથી ખર્ચ કરી ન શકે, તેવા ગૃહસ્થ-માળી વિગેરેને નૈવેદ્ય વિગેરે લઈ જવા દે, અને માળી બદલામાં ફૂલ આપી જાય, તે ફૂલ પ્રભુને ચડાવે, તો દોષ નથી નહીંતર દોષ છે.)

≠ દેવ-મંદિરમાં આવેલા નૈવેદ્ય, ચોખા વિગેરે વસ્તુઓનું પણ પોતાની વસ્તુઓની જેમ ઉંદર વગેરેથી થતા બગાડથી સારી રીતે રક્ષણ કરવું જોઈએ, અને સારી રીતે કિંમત આવે તેવી યોજના પૂર્વક વેચવી જોઈએ, કે જેથી સારી કિંમત આવે. પરંતુ જેમ તેમ મૂકી રાખવું નહિં. તેમ કરવાથી "દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવો." વગેરે દોષો લાગી જાય છે.

(તે ગચ્છના કે સકલ સંઘના દહેરાસર)માં પણ તે દહેરાસરમાંથી દેવ-

દ્રવ્યની આવકનો સંભવ ન હોય, તો પોતાના ઘર–દહેરાસરમાં ચડાવેલા દ્રવ્ય અને દેવ–દ્રવ્યાદિકના ફૂલ વગેરે (તેવા પ્રકારની આર્થિક શક્તિ વગરના ગૃહસ્થે) પૂજામાં વાપરવાઃ

તેવા સંજોગો સિવાય ન વાપરવાં.

અને જો, (વગર કારણે) તેમ વાપરવા (ઘર–દહેરાસરના દ્રવ્યોથી દહેરાસરમાં પૂજા વિગેરે કરવામાં) આવે, તો અનાદર, અવજ્ઞા વગેરે દોષો લાગે છે.

[નિર્માલ્ય દ્રવ્ય વિષે વિચાર]

" भोग–विणट्ठं दव्वं निम्मल्लं बिंति गीय–ऽत्था । "

" ગીતાર્થ પુરુષો કહે છે, કે એક વખત ઉચિત રીતે ભોગ (ઉપયોગ) થયા પછી જે નાશ પામે, નકામું થાય, તે નિર્માલ્ય કહેવાય છે. "

એમ **શ્રી બૃહત્કલ્પ ભાષ્યમાં** કહ્યું છે.

" यत् येत्
जिन–बिम्बा–ऽऽरोपितं सत्
विच्छायी–भूतम्,
विगन्धं जातम्,
दृश्यमानं च निः–श्रीकम्,
न भव्य जन–प्रमोद–हेतुः,
तत्
निर्माल्यं ब्रुवन्ति बहु–श्रुताः । "

" જે જિનેશ્વર ભગવંતના પ્રતિમાજી ઉપર ચડી ચૂકેલું હોય, ઝાંખું પડી ગયેલું હોય, મૂળ ગંધથી રહિત થઈ (જુદી ગંધનું થઈ) ગયેલું હોય, જોતાં ન આકર્ષે તેવું શોભા વિનાનું હોય, અને ભવ્ય જીવોને આનંદ ન આપે, તેવા દ્રવ્યને મોટા જ્ઞાની પુરુષોએ **નિર્માલ્ય** ગણ્યું છે. "

એમ **શ્રી સંઘાચાર વૃત્તિમાં** કહ્યું છે. તેથી—

" भोग–विनष्टमेव निर्माल्यम् " ।

" ભોગમાં ઉપયોગ થઈ જવાથી જે પોતાના સ્વરૂપમાં ન રહ્યું હોય, તે **નિર્માલ્ય** કહેવાય. "

(એમ ઉપર જણાવેલા બે ગ્રન્થના વચનો ઉપરથી સમજાય છે.)

પરંતુ **શ્રી વિચારસાર પ્રકરણમાં** કહ્યાં પ્રમાણે—

" ढौकिता–ऽक्षता–ऽऽदेर्निर्माल्यत्वम् "

" ચડાવેલા ચોખા વગેરે નિર્માલ્ય છે. "

એમ માનવું એ યોગ્ય નથી. કેમકે–બીજા શાસ્ત્રોમાં અને લોકમાં એ પ્રમાણે જોવામાં આવતું નથી, તેમજ વિચાર કરતાં બરાબર ઘટી શકતું પણ નથી.

કેટલાક આચાર્યો તો અહીં એમ કહે છે, કે—

" अन्येषां भोगा-ऽन-ऽर्ह-त्वादेव,
सर्वं देवा- ऽऽदि-निश्रितं द्रव्यम् निर्माल्यम् " ॥

" બીજાના ઉપયોગમાં ન આવી શકે તેવું હોવાથી દેવાદિની નિશ્રાનું સર્વ દ્રવ્ય નિર્માલ્ય છે. "

" આનું તત્ત્વ તો **શ્રી કેવળી ભગવંતને** ગમ્ય છે. "

≠ તે (નિર્માલ્યમાં) ખાસ કરીને ચોમાસા વગેરેમાં કંથવા વગેરે જીવો ચડતા હોવાથી માણસોના પગ વગેરેથી ચંપાઈ ન જાય, તેવા પવિત્ર સ્થાને છુટું-છુટું મૂકવું જોઈએ. જેથી કરીને (ભગવાનની પૂજા વિગેરેમાં ચડેલા) પદાર્થોની આશાતના (અપમાન) પણ ન થાય.

≠ (નિર્માલ્ય રૂપ છતાં) ભગવંતના સ્નાત્રજળ પણ તે રીતે (આશાતના ન થાય તેમ, લોકોના પગની નીચે ન આવે, તે રીતે, છુટું-છુટું) પધરાવવું.

અને એ જ કારણે–તે શાંતિ પાણી રૂપ સ્નાત્ર જળ, શેષ (લૌકિક દેવોને ચડાવેલા નૈવેદ્ય વિગેરેમાંથી બાકી રહેલા ભાગ)ની જેમ મસ્તકે ચડાવવું.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજ વિરચિત **શ્રી મહાવીર પ્રભુના ચરિત્રમાં** કહ્યું છે, જે—

" अभिषेक-जलं तत्तु सुरा-ऽ-सुर-नरोर-गाः ।
ववन्दिरे मुहुः, सर्वा-ऽङ्गीणं चोपरि चिक्षिपुः ॥ ३-६८ ॥ "

" વૈમાનિક દેવો, અસુકુમાર (વિ.) ભુવનપતિદેવો, મનુષ્યો, અને નાગકુમાર દેવો (વિગેરે)એ તે અભિષેક જળને વારંવાર (મસ્તકે ચડાવી) વંદન કર્યું, અને સર્વ અંગો ઉપર છાટ્યું. ૩-૬૮

શ્રી પદ્મ ચરિત્રમાં પણ (ઓગણચાલીસમા) ઉદ્દેશામાં **અસાડી ચોમાસીની અટ્ઠાઇમાં બૃહત્સ્નાત્રના અધિકારમાં** જણાવ્યું છે, કે–

" तं ण्हवण-संति-सलिलं नर-वइणा पेसियं स-भज्जाणं,
तरुण-विलयाहि नेउं छूढं चिय उत्तम-ऽंगेसु ॥ ६ ॥ "

" (દશરથ) રાજાએ યુવાન (દાસી) સ્ત્રીઓ મારફત તે ણ્હવણનું શાંતિ જળ પોતાની રાણીઓને મોકલ્યું. તે લઈને (તે રાણીઓએ) પોતપોતાના મસ્તકે છાંટ્યું. (ચડાવ્યું.) ૬ "

શ્રી બૃહત્શાન્તિ સ્તોત્રમાં પણ કહ્યું છે, કે–

" शान्ति–पानीयं मस्तके दातव्यमिति "

" શાંતિજળ મસ્તક ઉપર દેવું (ચઢાવવું.)."

" ખાસ (પુષ્ટાલંબન) મહત્ત્વનું કારણ હોય ત્યારે જેમ **શ્રી કૃષ્ણે, ધરણેન્દ્ર દેવે** આપેલા (**શ્રી શંખેશ્વર**) **પાર્શ્વનાથ** પ્રભુના પ્રતિમાજીનું સ્નાત્રજળ છાંટીને જરાસંધે છોડેલી જરાના ઉપદ્રવથી ઘેરાયેલા પોતાના સૈન્યને સ્વસ્થ (તાજું માજું) કર્યું હતું.–સ્વસ્થ કરી તાજું માજું કર્યું હતું. એ પ્રકારે **શ્રીપાળ મહારાજા, મહીપાળ રાજા** વિગેરેને વિષે પણ સમજવું. "

≠ તથા દેવાદિ સંબંધિ જેનું જે રીતે ઘટતું હોય, તે રીતે—

ઘર	[૨૦] ભોગ (સોના–રૂપાના	કનાત
હાટ	વરખ) ફૂલ વિગેરે	કામળી
ખેતર	રૂની પુણીઓ[૨૧]	કપાટ
વાડી	ચંગેરી ( )	પાટ
પત્થર	ધૂપ–ધાણું	પાટલા–પાટલી
ઈંટ	કળશ	ઘડા
લાકડાં	અત્તરની શીશી	ઓરસીયા
વાંસ	પાખર[૨૨]	કાજળ
નળીયાં[૧૮]	ચામર	પાણી
માટી	ચંદ્રવા	દીવા વિગેરે, અને
ચુનો વિગેરે	ઝાલર	દેરાસરની અગાસીની
સુખડ[૧૯]	ઢોલ વિગેરે વાજીંત્ર	નાળ વિગેરે દ્વારા
કેસર	સાબાણ	આવેલું પાણી વિગેરે
	શકોરા	પણ

(એમ) કોઈ પણ વસ્તુ પોતાના કે બીજાના કામમાં જરા પણ વાપરવી નહિ, કેમ કે–દેવને ચડેલા ભોગ દ્રવ્યની માફક તે દ્રવ્યોનો પણ ઉપભોગ કરવો, તે દોષ લગાડનાર બને છે.

ચામર, સાબાણ વિગેરેનો મેલાં થવાનો, તુટી જવાનો અને ફાટી જવા વિગેરેનો સંભવ હોવાથી, વધારે પણ દોષ લાગે છે.

≠ એટલા માટે દેવ દ્રવ્યનાં વાજીંત્ર પણ શ્રી ગુરુ મહારાજ અને શ્રી સંઘની આજ્ઞા વગર વગાડાય નહિ.

કેટલાક આચાર્યો કહે છે, કે—

" पुष्टा-ऽऽलम्बने-

" बहु-निष्क्रया-ऽर्पण-पूर्वं व्यापार्यतेऽपि "

यतः—

" मुल्लं विणा जिणाणं उवगरणं चमर-छत्त-कलसाई ।
जो वावरइ मूढो, निय-कज्जे सो हवइ दुहिओ. ॥ "

[ ]

" (पुष्टालंबने) બહુ મહત્વના કારણ સંજોગો હોય, ત્યારે ઘણો નકરો આપીને વાપરી પણ શકાય.

કેમ કે–

જે મૂઢ માણસ ચામર, છત્ર, કળશ વિગેરે દેવદ્રવ્યનાં ઉપકરણો મૂલ્ય આપ્યા વિના પોતાના (પોતાની તરફના પૂજા વિગેરે) કામમાં વાપરે છે, તે દુઃખી થાય છે. "

≠ પોતાના ઉપયોગમાં વાપરતાં વાપરતાં કદાચ તે ઉપકરણો ભાંગી જાય (ટૂટી જાય, ફાટી જાય, ખોવાઈ જાય) તો પોતાના ખર્ચે નવાં બનાવરાવી દેવા જોઈએ. નહિતર, જેમ **દેવસેનની** માતાને તિર્યંચ વિગેરે દુર્ગતિના દુઃખ ભોગવ્યા, તેમ ભોગવવા પડે છે.

અહીં–સંપ્રદાય મુજબ **દૃષ્ટાંત** નીચે પ્રમાણે છે—

" विधाय दीपं देवानां पुरस्तेन पुनर्न हि ।
गृह-कार्याणि कार्याणि, तिर्यङ्क्ष्वेव भवेद्यतः ॥

[ ]

" દેવની આગળ દીવો કરીને એ જ દીવાથી ઘરના કામ કરવા નહિં. કેમ કે–તિર્યંચ (પશુ, પક્ષી, માછલા) વિગેરે થવું પડે છે.

કથા—

" ઇન્દ્રપુરમાં **દેવસેન** નામનો વેપારી પોતાની મા સાથે રહેતો હતો. અને **ધરસેન** નામનો ઉંટવાળો તેનો પાડોશી હતો.

ઉંટવાળાને ઘેરથી નિકળીને હંમેશા એક ઉંટડી **દેવસેનને** ત્યાં આવે છે. **ધરસેન** મારી-કુટીને પોતાને ઘેર લઈ જાય છે, છતાં, ઉંટડી **દેવસેનને** ઘેર જઈને જ ઉભી રહે છે.

તેથી, તે શેઠે બન્નેયનો પરસ્પરનો સ્નેહ હોવાથી, પૈસાથી ખરીદીને તેને પોતાને ઘેર રાખી.

એક વખત, તે શેઠે બન્નેયના સ્નેહનું કારણ જ્ઞાની ભગવંતને પૂછ્યું. જ્ઞાની ભગવંત કહે છે કે–" પૂર્વ ભવમાં આ તારી મા હતી, તેણે એક દિવસે પૂજા માટે જિનેશ્વર પ્રભુની આગળ દીવો કરી, તે દીવાથી ઘરના કામ કર્યા હતા, અને ધૂપના અંગારાથી ચૂલો સંધૂક્યો.

હતો. તે કર્મના ઉદયથી ઉંટડી થઈ છે. માટે પૂર્વ ભવથી ઉત્પન્ન થયેલો તારો તેના ઉપરનો આ સ્નેહ યોગ્ય છે."

પછી યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને, તે ઉંટડી સદ્ગતિ પામી."

(૨. જ્ઞાન દ્રવ્ય)

≠ ૨. એ જ પ્રકારે જ્ઞાન દ્રવ્ય પણ દેવ દ્રવ્યની માફક વાપરવું કલ્પતું નથી– એટલા માટે જ્ઞાન દ્રવ્યના કાગળ, પાના વિગેરે મુનિ મહારાજ વિગેરેને આપેલા હોય, તે શ્રાવકે પોતાના કામમાં વાપરવા નહિ, પોતાના (ધાર્મિક) પુસ્તકની પોથીમાં પણ, સારી રીતે વધારે[૨૪] ન–કરો (ધન) આપ્યા વિના, રાખવા નહિં.

(૩. સાધારણ દ્રવ્ય)

≠ ૩. શ્રાવકોને સાધારણ દ્રવ્ય પણ શ્રી સંઘે આપ્યું હોય, તો જ વાપરવું કલ્પે છે. નહિતર, વાપરી શકાય નહિ.

શ્રી સંઘે પણ સાતે ક્ષેત્રના કામોમાં જ તે વાપરવાનું હોય છે. પરંતુ તે માંગણ વિગેરેને પણ તે આપી શકાય નહિ.

(માંગણને અનુકંપા દ્રવ્યમાંથી કે પોતાની પાસેથી આપી શકે. પરંતુ સુપાત્ર ક્ષેત્રોના સાત દ્રવ્યમાંથી ન આપી શકાય. એ રહસ્ય છે).

હાલના વ્યવહારે તો ગુરુ મહારાજના ન્યૂંછણા[૨૫] વિગેરેનું જે કાંઈ સાધારણ દ્રવ્ય હોય, તે શ્રાવક શ્રાવિકાને આપવામાં કોઈ યુક્તિ દેખાતી નથી.

પરંતુ પૌષધશાળા[૨૬] (ઉપાશ્રય) વિગેરે કામમાં તો તે (સાધારણ દ્રવ્ય) શ્રાવકો વાપરી શકે છે.

(૪. ગુરુ દ્રવ્ય)

≠ મુનિ મહારાજ વિગેરેના મુહપત્તિ, વસ્ત્ર વિગેરે પણ ગુરુ[૨૭] દ્રવ્ય હોવાથી વાપરવું યોગ્ય નથી (વપરાય નહિ).

પરંતુ સ્થાપનાચાર્ય ભગવાન્, નમુક્કારાવલી–નોકારવાળી (જપમાળા)– વિગેરે ધ્યાનાદિકધર્મની વૃદ્ધિ માટે ઘણે ભાગે શ્રાવક વિગેરેને આપવાનો વ્યવહાર ગુરુ મહારાજાઓ કરે છે. કેમ કે–તે અનિશ્રિત (નિશ્રા કર્યા વગરના) જ્ઞાનોપકરણોરૂપ હોય છે. તેથી કરીને ગુરુ મહારાજ આપે, તો તેનો ઉપયોગ કરવાનો વ્યવહાર દેખાય છે.

≠ પરંતુ, જો સોનું વિગેરે ગુરુ દ્રવ્ય હોય, તો તેનો વપરાશ જિન મંદિર વિગેરેના જીર્ણોદ્ધાર અને નવા દહેરાસર કરાવવા વિગેરેમાં કરવો જોઈએ.

≠ તેની સ્પષ્ટ સમજ આ પ્રમાણે છે—

"[૧] ગુરુ પૂજા સંબંધિ સોનું વિગેરે દ્રવ્ય ગુરુ દ્રવ્ય કહેવાય ? કે નહિ ?"

"[૨] પૂર્વકાળમાં આ પ્રકારે (ગુરુની) પૂજા કરવાનું વિધાન છે ? કે નથી ?"

"[૩] અને એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કયાં થાય ?"

જવાબ—

"(ઔપગ્રહિક) રજોહરણાદિક ઉપકરણ જેમ ગુરુ દ્રવ્ય છે, તેમ ગુરુ પૂજાનું સોનું વિગેરે દ્રવ્ય ગુરુ દ્રવ્ય થતું નથી. કેમ કે-(ગુરુએ) તેને પોતાની નિશ્રાનું કરેલું હોતું નથી."

≠ **શ્રી કુમારપાળ મહારાજાએ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય** મહારાજની ૧૦૮ સોનાના કમળથી પૂજા કરી હતી.

તેમ જ—

"**धर्म-लाभ [:"] इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रित-पाणये ।**
सूरये सिद्ध-सेनाय ददौ कोटिं नरा-ऽधि-पः ॥ १ ॥" इति ॥

"દૂરથી હાથ ઉંચો કરીને "ધર્મ-લાભ" એમ આશીર્વાદ આપનાર શ્રી સિદ્ધ-સેન દિવાકરજી મહારાજને (વિક્રમ) રાજાએ એક કરોડ આપ્યા હતા."

≠ "અગ્ર પૂજા રૂપ આ દ્રવ્ય તેઓની આજ્ઞાથી તે વખતના શ્રી સંઘે જીર્ણોદ્ધારમાં વાપર્યું હતું."

≠ અહીં વિચારવા જેવું એ છે, કે—

तर्क कौंडिन्य न्यायथी—ભોગ્ય-ભોજકપણાના સંબંધે કરીને-ભોગવવા યોગ્ય-વાપરવા યોગ્ય અને વાપરનારના સંબંધે કરીને-**ઔધિક**[૨૮] **ઉપાધની** પેઠે (સુવર્ણાદિક પૂજા દ્રવ્ય) ગુરુ દ્રવ્ય બની શકતું નથી.

(મુનિ મહાત્માઓની ઉપધિ બે પ્રકારની હોય છે. મુહપત્તિ-રજોહરણ વિગેરે **ઔધિક ઉપધિ** કહેવાય છે. અને બીજા કેટલાક સાધનો કારણે રાખવા પડે, તે **ઔપગ્રહિક સહાયક-ઉપધિ** કહેવાય છે. તેમાં ઔધિક મુખ્ય છે. **ઔધિક ઉપધિ** ભોગ્ય ભોજક સંબંધે મુદ્રવ્ય છે. તેવા સંબંધથી સુવર્ણાદિક પૂજા દ્રવ્ય ગુરુદ્રવ્ય બની શકતું નથી).

પરંતુ-પૂજ્યની પૂજાના સંબંધે તે (સુવર્ણાદિક) ગુરુ દ્રવ્ય થાય જ છે.

જો તેમ સમજવામાં ન આવે તો **શ્રાદ્ધજિત કલ્પની** વૃત્તિ સાથે વિરોધ આવે છે.

≠ **શ્રી જીવદેવસૂરીજીની** પૂજા માટે મલ્લ શેઠે અડધો લાખ દ્રવ્ય આપ્યું હતું, તેથી શ્રી આચાર્ય મહારાજાએ જીન મંદિર વિગેરે કરાવરાવ્યા હતા.

≠ ધારા નગરીમાં **લઘુભોજ** રાજાએ વાદી વેતાળ[૨૯] **શ્રી શાંતિસૂરિ મહારાજને** બાર લાખ, સાઠ હજાર દ્રવ્ય આપ્યું હતું. તેમાંથી ગુરુ મહારાજાએ બાર લાખના ખર્ચે **માળવા** દેશમાં દહેરાસરો કરાવરાવ્યા હતા, અને સાઠ હજારના દ્રવ્યના ખર્ચે **થરાદમાં** દહેરાસર અને દેરીઓ વિગેરે કરાવરાવ્યા હતા. અહિંયા આ વિષે વિસ્તારથી સમજવા માટે **તે તે પ્રબંધોમાંથી** જાણી લેવું.

≠ તથા, **વૃદ્ધ પુરુષોની** વાત સંભળાય છે, કે—

" सुमति–साधु–सूरि–वारके
मण्डपा–ऽ–चल–दुर्गे–
मल्लिक–श्री–माफरा–ऽभिधानेन–
श्राद्धा–ऽऽदि–संसर्गाज्जैन–धर्मा–ऽभिमुखेन–
सु–वर्ण–टङ्कैः–
गीता–ऽर्थानां पूजा कृता ।"

" **શ્રી સુમતિસાધુ** મહારાજશ્રીના સમયે **માંડવગઢમાં** શ્રાવકોના પરિચયથી જૈન ધર્મ તરફ આદર રાખનારા **શ્રીમાફર** નામના **મલ્લિક**[૩૦] **બાદશાહે** સોનાના ટંકો (સિક્કા)થી ગીતાર્થ ગુરુઓની પૂજા કરી હતી. "

(ગૃહસ્થ ગુરુ પાસે પહેલા બાળકનું નામ પાડવામાં આવે, અને પછી તેમાં ગુરુ મહારાજની આજ્ઞારૂપ સંમતિ લેવામાં આવે.)

≠ બાળકનાં નામ પાડવાને વખતે બાળક સહિત શ્રાવક ઘેરથી આવીને ઉપાશ્રયમાં રહેલા ગુરુ મહારાજને વંદના કરીને, સોના કે રૂપાના નવ સિક્કાથી ગુરુ મહારાજની નવ અંગે પૂજા કરીને, ઘરના (ગૃહસ્થ) ગુરુ અને દેવની સાક્ષિએ જે નામ પાડયું હોય, તે (ગુરુ મહારાજને) નિવેદન કરે છે, પછી ગુરુ મહારાજ ઉચિત મંત્રે વાસક્ષેપ મંત્રીને ૐકાર વિગેરેના ન્યાસ (સ્થાપના) પૂર્વક પોતાની સાક્ષી પૂર્વકની બાળકના નામની સ્થાપના પોતાની આજ્ઞા પૂર્વકનું બનાવે છે.

≠ " તથા " બે વાર, અથવા ત્રણ વાર, તથા આઠ પ્રકાર વિગેરે પ્રકારે પૂજા કરવી,
દહેરાસરમાં સંપૂર્ણ દેવ વંદન કરવું,
સર્વ દહેરાસરોમાં પૂજા કરવી અને વંદન કરવું,
સ્નાત્ર મહોત્સવ કરવો, મહા પૂજા રચાવવી,
પ્રભાવના કરવી વિગેરે, ગુરુ મહારજને મોટુ વંદન, ગુરુ મહારાજની અંગ પૂજા, પ્રભાવના, તેમની આગળ સ્વસ્તિકની રચના, તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવું."

ખાસ કરીને ઇત્યાદિ નિયમો વર્ષા ચાતુર્માસમાં ગ્રહણ કરવા જોઈએ."

એમ પ્રશ્નોત્તર સમૂચ્ચય, આચાર પ્રદીપ, આચાર દિનકર, અને શ્રાદ્ધ વિધિ, વિગેરે ગ્રંથોને અનુસારે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની અંગ અને અગ્ર પૂજાની પેઠે, શ્રી ગુરુ મહારાજની પણ અંગ પૂજા અને અગ્ર પૂજા સિદ્ધ થાય છે.

≠ અને તે (ગુરુ મહારાજની અંગ અને અગ્ર પૂજા)ના દ્રવ્યનો ઉપયોગ [૩૧] પૂજા સંબંધે કરીને ગૌરવ યોગ્ય ઉંચા સ્થાનમાં કરવો.

પરંતુ જિનેશ્વર ભગવંતની અંગપૂજામાં ન કરવો.

(૫. દેવું તરત દેવા વિષે)

≠ તથા ધર્મસ્થાન (ના કોઈ પણ કાર્ય)માં વાપરવાને કબુલેલું દ્રવ્ય જુદું જ ખર્ચવું-વાપરવું. ભોજન વિગેરેનો જે પોતાને માટે અંગત ખર્ચ આવે, તેમાં ન ભેળવવું, અને જો એમ કરવામાં આવે, તો ધર્મ ધનનો ઉપભોગ કરવાનો દોષ ઉઘાડો જ દેખાઈ આવે છે.

જ્યારે આ પ્રમાણે વર્તન કરવાનું છે, છતાં તીર્થ યાત્રા વિગેરે કરવા જવામાં ભોજન, ગાડા, વળાવિયા વિગેરેનો બધો ખર્ચ જેવો (ધર્મ કાર્યમાં વાપરવા) માનેલો હોય, તેના ખર્ચમાં ગણી લે છે. તે મૂઢ લોકોની શી ગતિ થશે? એ જાણી શકાતું નથી.

≠ પોતાને નામે મોટા આડંબરથી (પારકું) ઉજમણું[૩૨] વિગેરે માંડેલા હોય અને તેથી કરીને લોકોમાં પ્રશંસા વિગેરે થાય. પરંતુ જો નકરો[૩૩] થોડો મૂક્યો હોય, તો દોષ લાગે જ છે. તે સ્પષ્ટ છે.

≠ તથા ધર્મસ્થાનમાં સામાન્ય રીતે કે વિશેષ રીતે વાપરવા માટે બીજાએ ધન આપ્યું હોય, તે ધન વાપરતી વખતે તેનું નામ ખુલ્લી રીતે ચોકખે ચોકખી રીતે કહેવું. એ પ્રકારે સમુદાયે મળીને વાપરવા માટે ધન આપ્યું હોય, તો તે સમુદાયનું નામ પણ ચોકખે ચોકખું જણાવવું, અને જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો પુણ્ય કરવાના સ્થાનમાં ચોરી કરવાનો દોષ લાગી જાય છે.

≠ એ પ્રકારે, અંતકાળની અવસ્થામાં પિતા વિગેરેને આપવાનું જે કબૂલ કરાય છે, તે જ્યારે સાવધાન હોય ત્યારે ગુરુ વિગેરે શ્રી સંઘ સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવું, કે—

"આટલા દિવસમાં તમારા નિમિત્તે આટલો ખર્ચ કરીશ, આપ તેની અનુમોદના કરજો."

અને તે પણ સર્વ જાણે તેમ તરત જ વાપરી નાખવું. પરંતુ **આભડશેઠના** પુત્રોએ જેમ પોતાના નામે ન વાપર્યું તેમ ન વાપરવું.

(આભડશેઠના પુત્રોએ પિતાની પાછળ વાપરવાનું દ્રવ્ય પોતાને નામે નહિ પણ પિતાને નામે વાપર્યું હતું.)

આભડશેઠની કથા—

"**શ્રી અણહિલ્લપુર** પાટણમાં શ્રીમાલી જ્ઞાતિના **નાગરાજ** નામે **કોટીધ્વજ** શેઠ થયા હતા અને તેને **મહિલાદેવી** નામે પત્ની હતા.

મહિલાદેવી સગર્ભા હતા તે જ સ્થિતિમાં શેઠ વિશુચિકા (કોલેરા) રોગથી મરણ પામ્યા.

શેઠ પુત્ર વિના મરણ પામ્યા હોવાથી રાજાએ તેનું બધું ધન લઈ લીધું. **અને** શેઠાણી **ધોળકે** પિયર ગયા. અનુક્રમે અમારી પડહ (કોઈ પણ જીવને જેમ **બને** તેમ ન મારો, ન મારો એ જાતની ઘોષણાનો ઢોલ) વગડાવીને પિતાએ દોહદ (ગર્ભના પ્રભાવથી ગર્ભવતી માતાના મનની તીવ્ર અભિલાષ) પૂરો કર્યો. અને તેણીએ **આભડ** નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો, **અને** તેનું નામ **આભડ** રખાવ્યું.

પાંચ વર્ષનો પાઠશાળામાં તે ભણતો હતો ત્યારે બધા તેને "નબાપો" "નબાપો" એમ કહેવાથી માતા પાસેથી પોતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું, ને જુવાન થતાં થતાંમાં **પાટણ ગયો.**

પોતાના ઘરમાં રહીને વેપાર કરતાં **ભાવલ** દેવીને પરણ્યો. પછી પુણ્યોદયને યોગે જુના ભંડાર મળવા વિગેરેથી કોટી ધ્વજ થયો. અને ત્રણ દિકરા થયા. અનુક્રમે પાપના ઉદયના યોગે નિર્ધન થઈ જવાથી દિકરાઓ સાથે પત્નીને પિયર મોકલી અને પોતે ઝવેરીની દુકાને મણિ વિગેરે ઘસીને એક જવ જેટલું સોનું પેદા કરે (મેળવે) છે.

અને જાતે દળી, રાંધીને ભોજન કરે છે ને વખત પસાર કરે છે.

એક વખત બહુ જ ટુંકામાં **શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય** ગુરુ મહારાજ પાસે ઇચ્છા પરિમાણ ૩૪ રૂપ વ્રત લેવાનું રાખતાં ગુરુમહારાજે રોકવાથી નવ લાખ દ્રમ્મના પરિમાણનો નિયમ સ્વીકાર્યો. અને તે જ નિયમ અનુસાર બીજા પણ નિયમ કર્યા. તેથી "જે વધે તે ધર્મ કાર્યમાં ખર્ચવું." એવો નિયમ કર્યો. એમ કરતાં અનુક્રમે પાંચ દ્રમ્મ ગાંઠે થયા.

એક દિવસે ઇન્દ્રનિલ મણીનો હાર પાંચ દ્રમ્મથી ખરીદી તેને ઘસીને લાખની કિંમતના તે ઇન્દ્રનિલ મણી બનાવ્યા. અનુક્રમે પહેલાની માફક ધનવાન થયા. કુટુંબ મળ્યું.

પછી સાધુ મહારાજાઓને રોજ ઘીના ગાડવા વહોરાવે, સાધર્મિક-વાત્સલ્ય કરે, મહાપૂજા રચાવે, દર વર્ષે પુસ્તક લખાવે, દહેરાસરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવે, પ્રતિમાજી (જીન પ્રતિમાદિક)ની સાર-સંભાળ લેવરાવે વિગેરે ધર્મ કાર્યો કરતાં કરતાં ચોરાસી વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે ધર્મ કામોમાં ખર્ચેલા ધનના હિસાબનો ચોપડો વંચાવતી વખતે "અઠ્ઠાણું લાખ દ્રમ્મનો ખર્ચ થયો છે," એમ સાંભળીને શેઠને ખેદ થયો, **અને** બોલી ઉઠ્યા, કે-"અરે...રે...રે મેં લોભીયાએ એક કરોડ પણ પૂરા નથી ખર્ચ્યા?"

"તે જ વખતે તેના પુત્રોએ દશ લાખ ખર્ચીને એક કરોડ ને આઠ લાખ પૂરા કર્યા અને બીજા આઠ લાખ શેઠની પાછળ ખર્ચવાનું સંભળાવ્યું.

શેઠ અણસણ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા અને જિનદાસ વિગેરે પુત્રોએ શાસ્ત્રમાં કહેલા વિધિપૂર્વક ધર્મ કામોમાં ધન ખરચ્યું. અને અનુક્રમે તેઓ પણ સદ્ગતિ પામ્યા."

≠ એ પ્રકારે અમારીમાં ખર્ચવાનું ધન વિગેરે પણ અનિશ્ચિત હોવાથી દેવાદિકના ભોગમાં વાપરી શકાય નહિ.

≠ અને જ્ઞાન દ્રવ્ય[૩૫] પોતાના સ્થાનમાં અને દેવદ્રવ્યના સ્થાનમાં વાપરી[૩૬] શકાય છે, બીજા કોઈ પણ કામમાં વાપરી શકાય નહિ.

≠ વેશધારી સાધુનું દ્રવ્ય[૩૭] અભયદાન વિગેરેમાં જ વાપરી શકાય. દહેરાસર વિગેરેમાં વાપરવું જ નહિ. કેમ કે તે અત્યંત અશુદ્ધ દ્રવ્ય છે.

≠ આ પ્રમાણે બધું સમજીને પ્રસંગે પ્રસંગે સર્વ ઠેકાણે ધર્મના ઉપકરણોનો ઉપયોગ કર્યા પછી અવિધિ. અને આશાતનાનો દોષ દૂર રાખવાનો વિવેકી પુરુષોએ વિવેક રાખવો જોઈએ. એમ કરવામાં ન આવે તો પ્રાયશ્ચિત્ત પણ લાગી જાય છે.

શ્રી મહાનિશિથ સૂત્રમાં કહ્યું છે, કે—

" अ-विहीए-

णियंसणुत्तरीयं रय-हरणं दंडगं च परिभुंजे, चउत्थम् । "

"પોતાના ખભા ઉપરનું ઉત્તરીય[૩૮] વસ્ત્ર, રજોહરણ, દાંડો વિગેરેનો અવિધિથી ઉપયોગ કર્યો હોય, તો ચોથ ભક્તનું પ્રાયશ્ચિત આવે છે."

એમ સમજીને શ્રાવકોએ ચરવળો મુહપત્તિ[૩૯] વિગેરેને વિધિ પૂર્વક વાપર્યા પછી પોત પોતાને ઠેકાણે બરાબર રીતે મૂકવા વિગેરે કામ કરવું જોઈએ. નહિતર, ધર્મનું અપમાન કરવા વિગેરે દોષો લાગે છે.

૨. વિસ્તાર પૂર્વક વૃદ્ધિદ્વાર સમાપ્ત.

૩ જું વિનાશ દ્વાર.

[૧ ભક્ષણ, ૨ ઉપેક્ષા, ૩ પ્રજ્ઞાહીનપણું.]

≠ એ (બીજા દ્વારમાં જણાવ્યા) પ્રમાણે—

દેવ–દ્રવ્ય વિગેરે દ્રવ્યોમાં વધારો કરનારા કોઈ કોઈ લોકો દ્વારા, અજાણપણા કે બે કાળજી–વિગેરે પણાને લીધે વિનાશ પણ (સંભવિત) થઈ જતો હોય છે.

તેથી–કોણ કોણ કેવી રીતે વિનાશ કરી શકે ?–એ સમજાવવા દ્વારા વિનાશના પ્રકાર કેટલી રીતે સંભવી શકે ? તેના (મુખ્ય ૭) ભેદો ત્રણ ગાથાથી સમજાવવામાં આવે છે,—

भक्खेइ जो, उविक्खेइ जिण–दव्वं तु सावओ, ।
पण्णा–हीणो भवे जो य, लिप्पइ पाव–कम्मुणा. ॥ १३ ॥

“ જે શ્રાવક દેવ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે, ઉપેક્ષા કરે, અને જે વગર સમજ્યે વહીવટ કરે, તે પાપ કર્મોથી ખરડાય છે. ૧૩ ”

“ भक्खेइ० ” व्याख्या.

≠ ગાથાનો અર્થ સહેલો છે. છતાં થોડી સમજ નીચે પ્રમાણે છે,—

≠ **૧. ભક્ષણ કરવું=**

દેવ–દ્રવ્યનું=અથવા તેની સાથે સંબંધ ધરાવતી કોઈ પણ વસ્તુનું.

તુ=શબ્દથી, જ્ઞાન–દ્રવ્ય વિગેરે (ના ભક્ષણાદિ) વિષે પણ સમજી લેવું.

ભક્ષણ એટલે (તે દ્રવ્યોથી સીધી રીતે જ) પોતાની આજીવિકા ચલાવવી.

≠ **ઉપેક્ષણ**=એ રીતે, બીજો કોઈ (દેવ દ્રવ્ય વિગેરેથી) પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હોય, અને શક્તિ છતાં તેને રોકવામાં ન આવે, રોકવામાં બે–કાળજી રાખવી.

≠ **૩. પ્રજ્ઞા–હીનપણું**=(બે ખબરી પણાથી)

અંગ ઉધાર વિગેરેથી દેવ–દ્રવ્યાદિક ધીરવા અથવા મંદ બુદ્ધિ હોવાને લીધે—

“ થોડો ખર્ચ કરવાથી કામ બરાબર થશે ? કે વધારે ખર્ચ કરવાથી થશે ? ” તેની સમજણ ન હોવી,

જેમ તેમ (વગર સમજ્યે બિનજરૂરી પણ) ખર્ચ કરી નાંખવામાં આવે, અને નામું ખોટી રીતે લખવામાં આવે. ૧૩

चेइय-दव्वं साहारणं च जो दूहइ मोहिय-मइओ, । '
धम्मं च सो न याणइ, अहवा, बद्धा-ऽऽउओ नरए. ॥ १४ ॥

" જે મૂઢ બુદ્ધિવાળો દેવ દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યને દોહે છે, તે ધર્મ જાણતો નથી, અથવા, તેણે નરકનું આયુષ્ય બાંધેલું હોવું જોઈએ. " ૧૪

" चेइय० " વ્યાખ્યા-

≠ **૪. દેવ દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય**

च શબ્દથી=જ્ઞાન દ્રવ્ય વિગેરે પણ.

જે

દુહે છે-(દોવે છે)=એટલે-તે દ્રવ્યોના વ્યાજ વિગેરે ઉત્પન્ન કરી, પોતે પોતાના ઉપયોગમાં લે છે, અને એમ કરીને તેનો ઉપભોગ કરે છે,

એટલે કે-એક રીતે તે એક પ્રકારની ચોરી જ કરે છે.

≠ અહીં, (દોહવાના અર્થ વિષે કેટલુંક સમજવા જેવું છે, તે સમજાવવામાં આવે છે.)

(દેવાદિક દ્રવ્ય ઉચિત ધંધા વિગેરે માટે ઉપયોગમાં લેવું પડે, તો)

૪ ટકા વિગેરે (જે રીવાજ ચાલતો હોય, તે પ્રમાણે વ્યાજ કે નફા રૂપે તેને આપવાનો લાભ ઠરાવીને, તેથી જે લાભ મળે, તે લેવો, વધારે ન લેવો.

કેમ કે-તે પારકું ધન છે.

કારણ એ છે, કે—

उचिअं मुत्तुण कलं दव्वा-ऽऽइ-कम्मा-ऽऽगयं उक्करिसं, ।
णिवडियमऽवि जाणंतो परस्स संतं, ण गिण्हिज्जा. ॥ ॥ "

व्याख्या-

उचित-कला=शतं प्रति चतुष्क-पञ्चक-वृद्धया-ऽऽदि-रूपा,
" व्याजे स्याद् द्वि-गुणं वित्तं, व्यवसाये चतुर्गुणम् । "
[ ]
इत्याऽऽदि-रूपा वा,

ताम्,
तथा
द्रव्यम् = गणिम-धरिमा-ऽऽदि,
आदि - शब्दात्=तद्-गता-ऽनेक-भेद-ग्रहः,

तेषाम् – द्रव्या–ऽऽदीनाम्
क्रमेण = द्रव्य–क्षय–लक्षणेन,
आगतः = संपन्नः
यद् [यः]
उत्कर्षः = अर्थ–वृद्धि–रूपः–लाभः,
तम्,
मुक्त्वा,
शेषम्–
न गृह्णीयात् ।

पूर्वा–ऽर्धाऽन्वयः—उचितां कलाम्, द्रव्या–ऽऽदि–क्रमा–ऽऽगतं उत्कर्षं (उत्कर्ष–लाभं) च मुक्त्वा, न गृह्णीयात् –**संपादकः**)

कोऽर्थः ?

सत् कथञ्चित् पूगी–कला–ऽऽदि–द्रव्याणां क्षयाद् द्वि–गुणा–ऽऽदि–लाभः स्यात्; तदा, तमऽ–दुष्टा–ऽऽशयेन त्वेवं चिन्तयेत्—

" सुन्दरं जातम्, यत्–पूगी–कला–ऽऽदिनां क्षयोऽभूत्, इति । "

तथा

निपतितमऽपि पर–सत्कं जानन् न गृह्णीयात् ।

' कला–ऽन्तरा–ऽऽदौ क्रय–विक्रया–ऽऽदौ च देश–काला–ऽऽद्य–ऽपेक्षया–

यः

उचितः=शिष्ट–जना–ऽ–निन्दितो लाभः,

स एव ग्राह्यः–" इति–भावः " ।

" યોગ્ય વ્યાજ, અને પદાર્થો વિગેરેના ક્રમે સહજ વધતા ભાવ થાય, તે સિવાય વધારે ન લેવું.

પડી ગયેલી વસ્તુ પારકી જાણીને ન લેવી. "

(આ ગાથાની) **व्याख्या**–

ઉચિત કળા = સેંકડે ચાર કે પાંચ ટકાના વ્યાજ રૂપ, અથવા–

" વ્યાજથી બમણું થાય, અને વ્યાપારથી ચાર ગણું થાય. " એ રૂપ કળા–વધારો.

(१) તેને,

તથા

દ્રવ્ય = ગણત્રીથી કે તોળીને લેવાતા–દેવાતા પદાર્થ.

આદિ–શબ્દથી બે જાતના અનેક પદાર્થ સમજી લેવા.

તે = દ્રવ્યાદિકના

ક્રમે કરીને = દ્રવ્યો ઘટી જવા રૂપ (મોંઘા થવાથી)

આવેલો = ઉત્પન્ન થયેલો

જે–

ઉત્કર્ષ = વધારો = ધનમાં વધારો થવા રૂપ-લાભ-ફાયદો-નફો મળતો હોય,
તેને
છોડીને,
બાકીનો
ન લેવો જોઈએ.
શો ભાવાર્થ થયો ?

કોઈ કારણોસર સોપારી વિગેરે પદાર્થો ઘટી જવાથી કદાચ બમણો વિગેરે નફો-ફાયદો-લાભ મળી જાય,

ત્યારે, તે દુષ્ટ આશય વિના-સહજ-ભાવે લઈ શકાય. પરંતુ, એમ વિચારવું નહીં, કે "સારું થયું કે-સોપારી વિગેરેનો નાશ થયો. (જેથી વેપારમાં આટલો બધો લાભ થયો. એમ મનથી પણ વિચારવુ ન જોઈએ.)"

તથા,

પડી ગયેલી વસ્તુ પારકી[૧] (બીજાનું ધન) જાણીને, ન લેવી. (ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો આ અર્થ છે.)

(ગાથાના પૂર્વાર્ધનો) **ભાવાર્થ એ છે,** કે-"વ્યાજ વિગેરેમાં, અને લે વેચ વિગેરેમાં, દેશ કાળ વિગેરેની અપેક્ષાએ

ઉચિત એટલે કે-શિષ્ટ લોકો નાપસંદ ન ગણે, તેવો જે લાભ (નફો-ફાયદો-વ્યાજનો વધારો) મળતો હોય, તે જ લેવો."

(આ સ્પષ્ટતા) **શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્રની વૃત્તિમાં ત્રીજા વ્રતના પાંચમા અતિચારના અધિકારમાં કરેલી છે.**

≠ "એમ હોવાથી-(દેવ દ્રવ્યાદિકમાંથી વધારે લાભ (હાથમાં[૨] આવ્યો હોય તો પણ તે) લેવાથી, શુદ્ધ વ્યવહારનો ભંગ કરવાનો દોષ લાગે છે." એ રહસ્ય છે. ૧૪

(શ્રી પ્રતિક્રમણ-વિધના સૂત્રોમાં-ત્રીજા-સ્થૂલથી અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતના પાંચમા અતિચારમાં-એ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે, કે-શિષ્ટજનો યોગ્ય રીતે ઠરાવેલ વ્યાજ તથા-નફો લેવામાં **અદત્તાદાનનો અતિચાર** લાગતો નથી. દેશકાળ અનુસાર-વ્યાજના દર કે-ભાવ વધ્યા હોય, અને તેથી વધારે લાભ મળી જાય, તો તે લેવામાં પણ અતિચાર લાગતો નથી. પરંતુ તે વખતે પણ જે ધોરણ ચાલતું હોય, તેથી વધારે લેવાથી વ્યવહારનો ભંગ થાય છે, એટલે કે-અતિચાર લાગે છે. જ્યારે-સામાન્ય દુનિયાની વેપાર વિગેરે વ્યવહારમાં પણ આ રીતે અતિચાર ન લાગે, તે સંભાળવાનું હોય છે,

દેવ દ્રવ્યાદિકના દ્રવ્યનો ઉપયોગ ન કરતાં, તેમાંથી વ્યાજ-નફો વિગેરે લેવાથી-દેહવાની બાબત વિષે તો પૂછવું જ શું ? એમ કરવાથી તે દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાનો-તે દ્રવ્યને દેહવા રૂપ ચોથો દોષ ગણાય છે. વિચાર કરતાં આ ભાવાર્થ સમજી શકાય તેમ છે. ગાથાનો આ સંબંધ સૂક્ષ્મ વિચારણા કરવાથી સમજવામાં આવે તેમ છે.

દેવ દ્રવ્યાદિકના દ્રવ્યનો ઉપયોગ ન કરતાં, તેમાંથી વ્યાજ–નફો વિગેરે લેવાથી–દેહવાની બાબત વિષે તો પૂછ્વું જ શું ? તેમ કરવાથી તે દ્રવ્યોનો વિનાશ કરવાનો–એ દ્રવ્યને–દેહવારૂપ–ચોથો દોષ ગણાય છે.

આ ભાવાર્થ વિચાર કરતાં સમજી શકાય તેમ છે. ગાથાનો આ સંબંધ સૂક્ષ્મ વિચારણા કરવાથી સમજવામાં આવે તેમ છે. –સંપાદક)

आयाणं जो भंजइ, पडिवण्ण–धणं ण देइ देवस्स ।
गरहंतं चोविक्खइ, सो वि हु परिभमइ संसारे. ॥ १५ ॥

" જે દેવદ્રવ્યની આવક ભાંગે, કબૂલ કરેલું ધન ન આપે, અને પોતાની નિંદા સાંભળીને (દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી વિગેરેની) ઉપેક્ષા કરે, તે પણ સંસારમાં રખડે છે. ૧૫

" आयणं० " વ્યાખ્યા–

≠ ૫. **આવક**=બહુ લોભીયાપણાથી, દેવ વિગેરેનું ભાડુ–આવક.

જે

ભાંગે,

≠ ૬. શ્રી પર્યુષણા મહાપર્વ વિગેરે દિવસોમાં દહેરાસર વિગેરે (ધર્મ) સ્થાનોમાં દેવા માટે **જે ધન આપવાનું કબૂલ્યું હોય,** તે

ન આપે,

≠ ૭. તથા,

નિંદા કરનારની=ઇર્ષ્યા વિગેરે કારણોથી ખરાબ ભાષા વાપરીને (ઉઘરાણી કરનારની) નિન્દા કરનાર અવિનીત–તોફાની હોય, તેનાથી

ઉપેક્ષા કરે છે. એટલે કે (તેના દુવર્તનથી કંટાળીને તેની કે બીજા પાસેથી દેવાદ્રવ્યનું લેણું લેવામાં) જે બેદરકાર રહે છે, (તે સંસારમાં ભમે છે.)

ભાવાર્થ એ છે, કે

" એવી પરિસ્થિતિ હોય કે જેથી તે અવિનયીના વાક્યો સાંભળીને **મહેન્દ્રપુરના** શ્રાવકોની (પૃ. ૨૮) પેઠે કંટાળીને (અથવા સ્વમાની થઈને)–ઢીલા થઈ જઈ, શક્તિશાળી હોવા છતાં, દેવાદિક દ્રવ્યનું રક્ષણ કરવામાં ઉદાસીનતા રાખે. (આ ઉપેક્ષા નામનો વિનાશ કરવાનો ૭મા પ્રકારનો દોષ છે.)

કેમકે–

" એ પણ મોટામાં મોટું પાપ છે, કે–" ધર્મ સ્થાનોમાં પણ ઉદાસીન બનવું. " ૧૫

(**શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમા શ્રમણજી** વિરચિત **ધ્યાન શતકની વૃત્તિમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિ** મહારાજાએ સ્પષ્ટ કર્યું છે, કે "દેવદ્રવ્યાદિકના રક્ષણમાં કરવા પડતા પ્રયત્નોમાં આર્ત ધ્યાન નથી (પરંતુ તે ધર્મ ધ્યાન છે.) –સંપાદક)

(ધર્મ અને તેના અંગ પ્રત્યંગો વિગેરેની રક્ષા સર્વશક્તિથી કરવાની હોય છે, તેને બદલે ધર્મના હિતોનું રક્ષણ કરવાની બાબતમાં–ઉદાસીન રહેવું, તેની ઉપેક્ષા કરવી, વિગેરે ખરી રીતે મોટામાં પણ મોટા પાપ રૂપ બની રહે છે, ધર્માચારોનું પાલન કરવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવે, અને ધર્મના શાસન–સંઘ–શાસ્ત્રાજ્ઞા–સાત ક્ષેત્રાદિક, સાધર્મિકો વિગેરેની ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે,

"તે સર્વ છે? કે નહીં? તે સર્વ વિષેની મારી મોટામાં મોટી ફરજ બજાવવાની જવાબદારી છે? કે નહી?" તેનો ખ્યાલ પણ ભૂલી જવામાં આવે, તો પછી તેનું પાપ કેટલું બધું લાગે! અને તેના પરિણામો આ ભવમાં તથા પરભવમાં કે, ભવિષ્યના વારસદારોને કેટલા બધા ભોગવવા પડે? ધર્મ માર્ગ તોડી પાડવામાં સહકાર આપવાનું મોટામાં મોટું પાપ લાગે, એ સ્વાભાવિક જ છે. –સંપાદક)

≠ સાધુ મહાત્માઓની અપેક્ષાએ હવે વિનાશના ભેદો બતાવાય છે,

चेइय–दव्व–विणासे, तद्–दव्व–विणासणे, दुविह भेए, ।
साहू उविक्खमाणो अण–ऽन्त–संसारिओ होइ. ॥ १६ ॥

મુનિપણુ જે બે પ્રકારે વિનાશમાં એટલે કે–દેવદ્રવ્યના વિનાશમાં અને દેવદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થતા દ્રવ્યના વિનાશમાં ઉપેક્ષા રાખે, તે અનંત સંસારી થાય છે. ૧૬

"चेइय०" વ્યાખ્યા–

≠ **ચૈત્ય દ્રવ્ય**=સોનું વિગેરે, તેનો

વિનાશ કરવો=ભક્ષણ વિગેરે (સાત પ્રકારો)થી, હાનિ પહોંચાડીને, અને નાશ કરીને, ઘટાડો કરી નાંખવાથી (વિનાશ સર્જવો).

≠ તથા,

તેથી (મળેલું)=ચૈત્યના દ્રવ્યે કરીને મેળવેલું જે

૨
દ્રવ્ય,=લાકડાં, પત્થર, ઈંટ વિગેરે,

તેનો વિનાશ કરવામાં આવે.

≠ તે વિનાશ કેવી રીતે કરવામાં આવતો હોય છે?

બે પ્રકારના ભેદે=(વિનાશ કરવામાં આવે.)

યોગ્યતા અને અતીત ભાવ, એવા બન્નેય પ્રકારના દ્રવ્યનો વિનાશ થાય છે.

તેમાં–

૧. **ચૈત્ય એટલે** કે નવી વસ્તુઓ આવી હોય, એટલે કે–ભવિષ્યમાં જે વસ્તુ દહેરાસર (વિગેરેને કામે) વાપરવાની હોય; તે.

૨. **અતીત-ભાવ**=એટલે કે=[૩]લાગેલું હોય, તે ઉખેડી નાંખ્યું હોય, કે જે દહેરાસર (વિગેરેમાં) પહેલાં ઉપયોગમાં લેવાયેલું હોય, તે.

અથવા,

મૂળ ભેદ અને **ઉત્તર ભેદની** અપેક્ષાએ બે ભેદ સમજવા,–

૧ **મૂળ ભેદમાં**=થાંભલા, કુંભી વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

૨ **ઉત્તર ભેદમાં**=છાદન=છાંદવું-ગાર-ગોરમટી (પ્લાસ્ટર વિગેરે)નો સમાવેશ થાય છે.

અથવા,

૧ **સ્વપક્ષથી** કરાયેલો વિનાશ,

૨ અને **પર પક્ષથી** કરાયેલો વિનાશ.

એમ પણ વિનાશના બે પ્રકાર થાય છે.

એમ અને રીતે–બે પ્રકારો–(સમજવા).

≠ અહીં, **અપિ**=પણ=શબ્દનો અધ્યાહાર સમજવો. એટલે કે શ્રાવક તો શું ? પરંતુ **સાધુ** પણ=તે (વિનાશ થતો રોકવા)માં

ઉપેક્ષા રાખે-ઉદાસીનતા રાખે,=ઉપદેશ વિગેરે આપીને જો (વિનાશની) રોકાવટ ન કરાવે, તો તેને પણ–

અનંત-સંસાર-ભમનાર-તરીકે=(શાસ્ત્રોમાં) **કહેલ છે.**

તેથી સાર એ છે, કે–

"ચૈત્યાદિના દ્રવ્યનો વિનાશ થતો હોય, તો સાધુ પણ તેની જરાયે ઉપેક્ષા નજ કરી શકે."

(સ્પષ્ટ) ભાવાર્થ આ છે,—

કારણના ભેદથી ચૈત્ય દ્રવ્ય બે પ્રકારનું હોય છે.

૧ [૪]**ઉપકારક**, અને ૨ **ઉપાદાનરૂપ**, તેમાં

૧ **પહેલું**=[૫]ધન વિગેરે.

૨ **બીજું**=ચોગ્ય દ્રવ્ય (જેમાંથી દહેરાસર વિ. બને.) તે બન્નેયનું **ભક્ષણ** કરવું વિગેરે ભેદોથી દરેકના સાત ભેદે વિનાશ થઈ શકે છે. (૧૪)

અને તે દરેક–

સ્વપક્ષથી કરાતા વિનાશ ૨૫, અને **૫૨ પક્ષથી** કરાતા વિનાશ ૨૫,

એમ બન્ને ય પ્રકારે વિનાશ થાય છે. (૨૮)

એ રીતે–

ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ અઠ્ઠાવીશ પ્રકારે સમજવો.

એ જ રીતે

જ્ઞાન દ્રવ્ય, ગુરુ દ્રવ્યમાં પણ ઘટાવી લેવું. પરંતુ સાધારણ (અને ધર્મ દ્રવ્ય–) (દેવદ્રવ્ય વિગેરે)માં ઉચિત રીતે ઉપકારક–સહાયક–દ્રવ્ય–હોવાથી, તેનો ઉપકારક ભેદ જ રહે છે. (કેમ કે–પ્રથમના ત્રણ દ્રવ્યના–ઉપકારક તરીકે જ તેની વ્યવસ્થા છે. ઉપાદાન તરીકે નથી.) તેથી તે દરેકના ૧૪–૧૪ ભેદો થાય છે.

બાળ (સામાન્ય સમજના) લોકોને સમજાવવા તેનો કોઠો બનાવીને પણ સમજુતી આપવી. ૧૬.

ચૈત્યાદિ દ્રવ્યોના વિનાશો બતાવનારો કોઠો નીચે પ્રમાણે સમજવો,—

ચૈત્યાદિ દ્રવ્યોના વિનાશના પ્રકારો બતાવતો કોઠો

દ્રવ્યોના નામો	ભેદોના આંકડા
૧ ચૈત્ય દ્રવ્ય	૨૮
૨ જ્ઞાન દ્રવ્ય	૨૮
૩ ગુરુ દ્રવ્ય	૨૮
૪ સાધારણ દ્રવ્ય	૧૪
૫ ધર્મ દ્રવ્ય	૧૪
કુલ–સરવાળો	૧૧૨

≠ વિનાશના બતાવેલા ભેદોના અનુસંધાનમાં હવે **સ્વપક્ષ** અને **૫૨પક્ષ** તરફથી વિનાશ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે? તે સમજાવવામાં આવે છે.

रागा–ऽऽइ–दोस–दुट्ठो जिणेहिं भणिओ विणासगो दुविहो।
देवा–ऽऽइ–दव्व–पणगे स–पक्ख–पर–पक्ख–भेएणं. ॥१७॥

રાગાદિક દોષોથી દુષિત થવાથી દેવાદિક (પાંચેય) દ્રવ્યોમાં સ્વપક્ષ અને ૫૨ પક્ષે કરીને બે પ્રકારના વિનાશકો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહેલા છે. ૧૭

"रागा०" इति

વ્યાખ્યા સહેલી છે, તો પણ કાંઈક સમજાવવામાં આવે છે.

≠ રાગાદિ દોષોથી દુષ્ટ=

રાગ=દૃષ્ટિ રાગ વિગેરે
આદિ શબ્દથી
દ્વેષ,
લોભ
આકુટ્ટિ (આવેશ)
અનાભોગ (અણસમજ–અણસાવચેતી)

સંશય (શંકા)
ગ્રહસાત્કાર (ઉતાવળ)
વિભ્રમ (ભાનભૂલા થવું)
અને
ઉપેક્ષા બુદ્ધિ વિગેરે સમજી લેવા.

તેથી કરીને, તેના[૧] વિનાશકની યોગ્યતા (કારણરૂપ દોષો) બતાવવા માટે આ હેતુ ગર્ભિત (વિનાશકનું) (રાગાદિદુષ્ટ) વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે.

≠ ૧. સ્વપક્ષ=સાધર્મિક વર્ગ "શ્રાવક વિગેરે[૨]. ૧૦"

પરપક્ષ=બીજા ધર્મના લોકો "પાખંડી વિગેરે[૩] ૧૭"

≠ સામો પક્ષકાર[૧] શંકા કરે છે—

चोइए "चेइयाणं खित्त–हिरण्णे अ गाम–गोवा–ऽऽइ ।
लग्गंतस्स य जइणो ति–करण–सोही कहं णु भवे ? ॥ १८ ॥

"પક્ષ કરવામાં આવે છે, કે–" ચૈત્યને માટે ખેતર, સોનું, ગામ, ગાયના વાડા વિગેરે લેવાની હિલચાલમાં લાગેલા મુનિની ત્રિકરણે શુદ્ધિ કેવી રીતે હોઈ શકે ?" ૧૮

"चोएइ०" વ્યાખ્યા

≠ "જે

ચૈત્ય વિગેરેને માટે–ધન વિગેરે વધારવા

ખેતર, સોનું, ગામ ઘર, હાટ

ગાયના વાડા વિગેરે લેવા વિગેરે વિધિની ચિંતા કરે છે, તે ત્રણ કરણની શુદ્ધિ વાળા

મુનિની

ત્રિકરણ શુદ્ધિ કેવી રીતે હોઈ શકે ?

એટલે કે ન જ હોઈ શકે. કેમ કે, પોતે જે રીતે વ્રત ગ્રહણ કર્યું હોય છે, તેનો એ રીતે ભંગ થવાનો સંભવ છે." એ ભાવાર્થ છે. ૧૮

≠ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર બે ગાથાથી આપવામાં આવે છે.—

भण्णइ इत्थ विभासा. जो एआइं सयं वि मग्गिज्जा, ।
तस्स ण होइ विसोही, अह कोइ हरिज्ज एआइं. ॥ १९ ॥
तत्थ करेइ उवेहं जा, भणिया उ ति-गरण-विसोही, ।
सा य ण होइ, अ-भत्ती तस्स, तम्हा-णिवारिज्जा. ॥ २० ॥

[ ]

"અહિં બે વિકલ્પો કહેવામાં આવે છે,—

જે મુનિ એ પદાર્થો જાતે થઇને માંગે, તેને તે વિશુદ્ધિ હોઈ શક્તિ નથી.

પરંતુ, હવે કદાચ કોઈ તે પદાર્થો લઈ જાય (કે તેને નુકશાન કરે) અને તેની જે ઉપેક્ષા કરે, તેને જે ત્રણ પ્રકારની વિશુદ્ધિ કહી છે, તે ન હોઈ શકે, તેથી તેની અભક્તિ થાય છે.

માટે (વિનાશનું) નિવારણ કરવું જોઈએ." ૧૯, ૨૦

"भण्णइ०" त्ति । "तत्थ०" त्ति । વ્યાખ્યા

≠ **अहिं**=આ અધિકારમાં

विभाषा એટલે વિકલ્પ

કહેવામાં આવે છે.

એટલે કે-"શુદ્ધિ હોય, અને ન પણ હોય."

≠ તેમાં, પહેલાં-વિશુદ્ધિનો અસંભવ બતાવે છે.

ઉત્સર્ગ નિયમથી—

યોગ્ય ઘટતી રીતે ઢેવાદિકના દ્રવ્યની વૃદ્ધિનો સંભવ હોય, તે

જે-મુનિ

રાજા-મંત્રિ વિગેરેની પાસેથી માંગણી પૂર્વક (જાતે)

એ=(ઉપર જણાવેલા ખેતર) વિગેરે સ્થાનો

માંગે,=એટલે કે-લેવા વિગેરે-વિધિપૂર્વકની હિલચાલ-પ્રવૃત્તિ-કરે, એટલે કે "તેઓ પાસેથી નવું (ઢેવાદિદ્રવ્ય) મેળવે,"

ત્યારે,

તે=મુનિને

વિશુદ્ધિ નથી હોતી.

"વખત બે વખત રાજાદિકનાં સંપર્કમાં આવવાનું થાય, જેથી તેઓને અગવડ વિગેરે ઉભી થાય (કંટાળો આવે), તો ઘારેલો વધારો કરી આપવા વિગેરેમાં (તેનો) ઉત્સાહ ભાંગી પડવાનો સંભવ હોવાથી, અને

(શ્રી જિનેશ્વર દેવની) આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થવાથી, તમે કહેલા દોષો લાગવાનો અવકાશ ખુલ્લી રીતે જ જણાઇ આવે છે." એ ભાવાર્થ છે.

હવે (ત્રિકરણ) વિશુદ્ધિનો સંભવ બતાવે છે,—

હવે કદાચ-

કોઇપણ

એ-(દેવાદિદ્રવ્ય)

લઇ જાય=નાશ કરે,

તે પ્રસંગે

જે

ઉપેક્ષા

કરે,

તેને

જે

ત્રણ કરણની વિશુદ્ધિ

કહી છે,

તે (ત્રિકરણની વિશુદ્ધિ)

તેને=તે મુનિને

ન હોય

ય થી=ભક્તિ પણ ન થાય

(અ ભક્તિ હોય.) એટલે કે-

"એમ થવાથી-

આજ્ઞાનો ભંગ થાય, આનંદનો ભંગ થાય, અને ઉત્સાહનો ભંગ થાય, તેથી,

પાપની પરંપરા વિકસતી જાય છે." એ ભાવાર્થ છે.

તેથી-અ-વિનીતને સુ સાધુએ

રોકવો જોઇએ=સર્વ શક્તિથી.

એટલા માટે-

કોઇ ધાર્મિક સ્વભાવના ગૃહસ્થે પહેલાં આપેલું હોય, તે અથવા, બીજું કોઇ પણ દેવ વિગેરેનું મૂળ દ્રવ્ય નાશ પામવાની સ્થિતિમાં હોય, નાશ પામતું હોય, તો ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરનાર મુનિના વ્રતને જરાપણ હાનિ પહોંચતી નથી, પરંતુ

ઉલટાની ધર્મની પુષ્ટિ જ થાય છે.

કેમકે-શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોની આજ્ઞાની આરાધના કરવાનો લાભ મળે છે.

આ વાત **શ્રી નિશિથ સૂત્રના ભાષ્યમાં** ૧૧ મા ઉદ્દેશામાં કહી છે,-

"ઇયાણિં-
"રાયણિય-કજ્જં" તિ
"ઉલ્લોયણ०" ગાહા ।
ચેઇયાણં વા
તદ્-દવ્વ-વિણાસે વા
સંજઈ-કારણે વા
અણ્ણમ્મિય કમ્મિ વા કજ્જે
રાયા-ઽહીણે,
સો રાયા-
તં કજ્જં ણ કરેઇ સયં,
વુગ્ગાહિઓ વા,
તસ્સ-
આઉંટણ-ણિમિત્તં-
દગ-તીરે
આયાવિજ્જા ।
તં ચ દગ-તીરં-
તસ્સ રણ્ણો
ઉલ્લોયણે ઠિઅં,
ણિ-ગમ-પહે વા ।
તત્થ ય
આયાવંતો-
સ-સહાઓ આયાવેઇ,
ઉભય-દઢો ધિઇ-
સંઘયણેહિં ।
તિરિયાણં
જો-
અવતરણ-પહો,
મણુયાણ ય
ણ્હાણા-ઽઽઇયં ચ
ભોગ-ઠાણં,
તં ચેવ વજ્જેઉં,
આયાવેઇ કજ્જે ।
તં

महा-तव-जुत्तं दट्ठुं,	ते-ऽट्ठो ।"
अल्लएज्ज राया ।	ताहे-
आउट्टो य	भणइ साहू,:-
पुच्छेज्जा-	"कज्जं ण मे वरेहिं ॥"
"किं कज्जं आयावेसि ?	तओ-
अहं ते कज्जं करेमि ।	तेण पडिवण्णं-
भोगे पयच्छामि ?	"तहा" ।
वरेहि वा वरं,	कयं । ति"
जेण-	[ ]

હવે, "રાજ્ય ને લગતું કામ (બતાવવામાં આવે છે)" "उल्लोयण०" ગાથા

"ચૈત્યના કામે

ચૈત્ય દ્રવ્યના વિનાશના કામે

સાધ્વીજીના કારણના કામે

અથવા

બીજા કોઈ પણ કામે કે

જે રાજાને આધીન હોય (રાજા દ્વારા થઈ શકે તેમ હોય),

પરંતુ તે રાજા તે કામ જાતે ન કરે,

અથવા

કોઈથી ભરમાવેલ હોય, (અને તેથી ન કરે) તો-તેનું આકર્ષણ કરવા, (તેનું લક્ષ્ય ખેંચવા) માટે

જળાશયને કાંઠે (મુનિએ) આતાપના લેવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.

તે જળાશયનો કિનારો રાજાની નજરે ચડે તે રીતે રહેલો હોવો જોઈએ, અથવા મોટા દેશાવરી, કે ઘોરી રસ્તા ઉપર હોવો જોઈએ.

ત્યાં આતાપના કરતી વખતે સહાયક મુનિ સાથે રાખીને (એકલા નહીં), ધીરજ અને સંયમ એમ બન્નેય પ્રકારની દૃઢતા ધરાવનારે કરવી જોઈએ.

પશુઓ વિગેરેને પાણી પીવા વિગેરે માટે જળાશયમાં પ્રવેશવાનો જે-ઘાટ હોય, તથા ન્હાવા વિગેરે માટે જળાશયનો ઉપયોગ કરવાનું ભોગ સ્થાન હોય,

તે છોડીને,

ખાસ કામને ઉદ્દેશીને આતાપના કરવી.

મહા તપયુક્ત તે મુનિને જોઈ, રાજાનું મન પીગળે (લક્ષ્ય ખેંચાય), ત્યારે આકર્ષિત થઈને તે પૂછે કે-

"શા માટે આતાપના કરો છો? હું તમારું કામ કરી આપીશ. શું કોઈ ભોગની સામગ્રીની જરૂર છે? તમને જે જરૂરી હોય, તે વર માંગો."

ત્યારે મુનિ કહે-

"મારે કોઈ વર માંગવો નથી. પરંતુ શ્રી સંઘનું (અમુક) આ (જે હોય તે) કામ કરો."

ત્યાર પછી, રાજા તે કામ કરી આપવાનું કબૂલ કરે, અને તે પ્રમાણે કરી આપે."

ખાસ મહત્ત્વના કારણે તો-

જેમ ભાર ઉપાડનાર મજુર થાક ખાઈ ભાર ઉપાડવા માટે તાજો માજો થાય તેમ થોડી વાર ચારિત્રના પાલનમાં નિષ્ઠ મુનિ મહારાજ પણ જૈન શાસનનું કામ આવી પડે, ને

જો-જરૂર જણાય તો, ચારિત્રને (તે પ્રસંગ પૂરતું જ) ગૌણ કરીને પણ-

શ્રુત વ્યવહારમાં જેનો નિષેધ કરેલો હોય, તેવું પણ કામ અરિહંત પ્રભુની આજ્ઞાને અનુસરીને કરે, તો તે, તેને માટે કર્મની મહાનિર્જરાના કારણરૂપ અવશ્ય થાય છે.

તેના દૃષ્ટાંતો-

શ્રી કાલિકાચાર્ય મહારાજ, શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી, શ્રી વજ્રસ્વામી, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય, શ્રી મલ્લવાદીસૂરિ, શ્રી વિષ્ણુકુમાર, શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ અને અનુજ્ઞા (?) વિગેરે છે. (તેઓને જૈન શાસનના કામો જેમ કર્મોની મહાનિર્જરા કરનારા થયા છે, તેમ બીજાને પણ મહાનિર્જરા કરનારા થાય.)

૧. શ્રી સંદેહ દોહાવલી ગ્રંથની ટીકામાં પણ કહ્યું છે, કે-

"एवम्

अष्टा-दशसु पाप-स्थानेषु

अति-प्रवृत्तस्य-

आज्ञा-निर-ऽपेक्षयैव

अ-धर्मः,

नाऽन्यथा,

"अर्हच्-छासन-प्रत्यनीक-गर्द-भिल्ल-नृप-वंशा-ऽऽद्युच्छेदिनां

श्री-कालिका-ऽऽचार्या-ऽऽदीनाम्-

निष्कलङ्क-चारित्रत्वात्" इति-भावः ।

" એ પ્રકારે–

આજ્ઞાથી–ધર્મથી–નિરપેક્ષ થઈને જ અઢાર પાપ સ્થાનકોમાં ખૂબ પ્રવૃત્તિ કરનારને અધર્મ થાય છે.

નહીંતર (આજ્ઞા–ધર્મ સાપેક્ષપણે હોય) તો, નહીં–(અધર્મ ન થાય).

શ્રી અરિહંત ભગવંતના શાસનના મહાશત્રુ રૂપ **ગર્દભિલ્લ** રાજાના વંશનો ઉચ્છેદ કરનાર **શ્રી કાલિકાચાર્ય મહારાજ** વિગેરેના નિષ્કલંક ચારિત્ર રહ્યા છે." એ **ભાવાર્થ છે.**

૨. **શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં ભાષાપદમાં** પણ કહ્યું છે, કે–

" **उवउत्तो–**

चत्तारि भास–ज्जायं भासमाणो आराहगो भवइ । "

" ઉપયોગ પૂર્વક ચારેય પ્રકારની ભાષા બોલનાર પણ આરાધક હોય છે."

તેની **વૃત્તિ** આ પ્રમાણે છે–

" जिन–शासनोड्डाहा–ऽऽदि–निरा–ऽऽसन्ना–ऽर्थम्–अ–सत्यामऽपि भाषां भाषमाण आराधको भवति । "

" શ્રી જૈન શાસનનો ઉડ્ડાહ વિગેરે દૂર કરવા માટે અસત્ય ભાષા બોલનાર પણ આરાધક થાય છે."

૩. તથા, **શ્રી ઉપાસક દશાંગ(સૂત્ર)**માં પણ–

" **गुरु–निग्गहेणं** "

ગુરુ=મોટી આપત્તિ વખતે, અથવા ગુરુની આજ્ઞાથી (જુદી જાતનું વર્તન કરવું પડે, તો પણ તેથી પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થતો નથી–આ સંબંધ-આ રીતનો અર્થ છે)

" चैत्या–ऽऽदि=रक्षा–ऽर्थम्
प्रत्यनीक–निग्रहेण
प्रतिपन्न–नियम–भङ्गो न भवति " ।

" ચૈત્ય વિગેરેની રક્ષા માટે વિરોધિનો નિગ્રહ કરવા (વ્રત કરતાં જુદું આચરણ કરવું પડે, તો પણ) સ્વીકારેલા નિયમનો ભંગ થતો નથી."

૪. **શ્રી આવશ્યકસૂત્રમાં પ્રત્યાખ્યાન અધ્યયનમાં** પણ છે, કે–

" **महत्तरा–ऽऽगारेणं** "

" (લીધેલા પ્રત્યાખ્યાનનો ભંગ થાય તેવું આચરણ કરતાં પણ પ્રત્યાખ્યાનનો ભંગ થતો નથી, તેથી) મહત્ત્વનાં કારણોના આગાર શિવાય પ્રત્યાખ્યાનમાં છું. "

૫. એ વિગેરે પ્રકારે–

" सु-नक्षत्र-सर्वा-ऽनुभूति-

મુનિ વિગેરેની પેઠે-શાસનની આશાતના રોકવા માટે પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કરીને પણ શાસનના હિત માટે પ્રયત્ન કરવો જ જોઇએ."

વધારે શું કહેવું ?

આ ઉપર જણાવેલી હકીકતો ઉપરથી એ નક્કી થાય છે, કે-

" उत्सर्गस्य मार्गत्वम्,
अपवादस्य तु स्वच्छन्दत्वम् " इति वदन्तोऽपि निरस्ताः "

" ઉત્સર્ગ માર્ગ છે-અને અપવાદનો આશ્રય કરવો, એ સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિરૂપ છે."
એમ કહેનારાઓની પણ વાત ખોટી ઠરે છે."

એ ગાથાનો અર્થ થયો. ૧૯-૨૦

૩. વિનાશદ્વાર સમાપ્ત.

૪. ગુણદ્વાર

≠ (બીજા દ્વારમાં જણાવ્યા પ્રમાણે) (દેવ-દ્રવ્યાદિકની) વૃદ્ધિ કરનારને જે ઉત્તમ લૌકિક સુ-ફળ[૧] મળે છે, તે હવે બતાવે છે.

एवं णाऊण, जे दव्व-वुड्ढिं णिंति सु-सावया, ।
ताणं रिद्धी पवड्ढेइ, कित्ती, सुक्खं, बलं, तहा- ॥ २१ ॥
पुत्ता य हुंति भत्ता, सोंडीरा, बुद्धि-संजुआ, ।
सव्व-लक्खण-संपुण्णा, सु-सीला, जण-संमया. ॥ २२ ॥

[૨]"એ પ્રમાણે જાણીને, જે સુ-શ્રાવકો દેવ-દ્રવ્ય (વિગેરેની) વૃદ્ધિ કરે છે, તેઓની ઋદ્ધિ, કીર્તિ, સુખ અને બળ વધે છે. તથા (તેના) પુત્રો, ભક્ત, શૂરવીર, બુદ્ધિશાળી, સર્વ લક્ષણથી સંપૂર્ણ, સુશીલ અને લોકપ્રિય થાય છે." ૨૧, ૨૨.

"एवं०" "पुत्ता०" વ્યાખ્યા-

≠ "જે
સુ-શ્રાવકો
એ પ્રકારે=પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વૃદ્ધિની વિધિને
જાણીને,
પાંચેય દ્રવ્યની
વૃદ્ધિ કરે છે,
અને તેઓ,
અંતરાય વગેરે કર્મોના ક્ષયોપશમ વિગેરેથી
ઋદ્ધિ=પુણ્યાનુબંધિ વૈભવ[૩]
સુખ=માનસિક અને શારીરિક
બળ=પરોપકાર વગેરે કરવામાં સમર્થ શારીરિક બળ,
અને તેવા પ્રકારની
પુત્રાદિક=કુટુમ્બ સંપત્તિ,
ઉપલક્ષણથી-

તેવા પ્રકારની સંપત્તિની વૃદ્ધિ, ઇચ્છિત સુખની પ્રાપ્તિ, ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, સર્વ ઠેકાણે-સત્કાર, સન્માન વિગેરેથી ઉંચા પ્રકારની પૂજાની પ્રાપ્તિ, ઉદારતા,

ગંભીરતા, વિવેકીપણું, દુર્ગતિનો નાશ, આરોગ્ય, ઉત્તમ પ્રકારનું લાંબું આયુષ્ય, સુંદર રૂપ, સૌભાગ્ય, ધર્મ કરવાના સાધનોની સારી પ્રાપ્તિ વિગેરે બાહ્ય ફળોની પરંપરા અનુભવે છે.”

≠ આ પ્રમાણે બે ગાથાઓનો **ભાવાર્થ** છે. ૨૧, ૨૨

≠ હવે શ્લોકોત્તર[૧] ઉત્તમ ફળ બતાવે છે,-

જિણ-પવયણ[૨]-વુડ્ઢિ-કરં, પભાવગં ણાણ-દંસણ-ગુણાણં, ।
વુડ્ઢન્તો જિણ-દવ્વં તિત્થ-યરત્તં લહઇ જીવો. ॥ ૨૩ ॥

જિણ-પવયણ-વુડ્ઢિ-કરં પ્રભાવગં ણાણ-દંસણ-ગુણાણં, ।
રક્ખન્તો જિણ-દવ્વં પરિત્ત-સંસારિઓ હોઇ. ॥ ૨૪ ॥

(આ બે ગાથાઓ, પૂર્વાચાર્યોએ રચેલા **શ્રી સંબોધ** પ્રકરણ વિગેરે ઘણાં ગ્રંથોમાં જોવામાં આવે છે.)

“જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરનાર અને જ્ઞાન, અને દર્શન ગુણનો પ્રભાવ વધારનાર એવા દેવ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારો જીવ તીર્થંકરપણું પામે છે.

જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરનાર, અને જ્ઞાન અને દર્શન ગુણનો પ્રભાવ વધારનાર એવા દેવ-દ્રવ્યનું રક્ષણ કરનાર આત્માનો સંસાર ટૂંકો હોય છે.” ૨૩, ૨૪

“જિણ૦” “જિણ-પવયણ૦”

વ્યાખ્યા સરળ છે. **ભાવાર્થ** આ પ્રમાણે છે,-

≠ દેવ વિગેરે દ્રવ્ય હોય, તો દરરોજ-

શ્રી જિન પ્રતિમાજી મહારાજને આંગી વિગેરેની રચના, મહાપૂજા, સત્કાર, સન્માન વિગેરે અવલંબન ભૂત પ્રવૃત્તિઓનો સંભવ હોવાથી ત્યાં મોટે ભાગે મુનિ મહારાજનું આગમન થતું રહે છે, તેઓના ઉપદેશ વિગેરે સાંભળવાથી જૈન શાસનની વૃદ્ધિ થાય છે, અને જ્ઞાનાદિકની પ્રભાવના થાય છે, તે જાણીતું જ છે.

એટલા જ માટે-દેવ દ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરનારને, અરિહંત ભગવાનના શાસનની ખૂબ ભક્તિ હોવાથી, પરંપરાએ તે જગતના જનોના ઉપકાર માટે થાય છે, તેથી અને અપ્રમત્તપણે ધર્મ અને શાસનના સારી રીતે આરાધક થવાથી **સાગર શેઠ**ની પેઠે સંસારનો ઉચ્છેદ કરવામાં સમર્થ તે ઉંચા પ્રકારના પુણ્ય[૩] રૂપ **તીર્થંકર** પદની પ્રાપ્તિ પણ આ કામથી બહુ જ સરળતાથી કરે છે.

કથા—

" **સાકેત** નગર (**અયોધ્યા**)માં પરમ શ્રાવક **સાગર** શેઠ રહેતા હતા. ત્યાંના શ્રાવકોએ મળીને તે સારા શ્રાવક હોવાથી, તેને ચૈત્ય દ્રવ્યનો અધિકાર (વહીવટ) સોંપ્યો, અને કહ્યું, કે–

" દેહરાસરનું કામ કરનારા સુથાર વગેરેને ભોજન, મહીનાનું મહેનતાણું, વિગેરે કાર્યો પણ તમારે જ સંભાળવાના છે."

પરંતુ, પાપના ઉદયથી લોભી થઇને સુથાર વિગેરેને તે રોકડા પૈસા આપે નહીં. પરંતુ અનાજ, ગોળ, તેલ, ઘી, વસ્ત્ર (કપડાં) વિગેરે દેવ–દ્રવ્યથી સસ્તા[૪] ખરીદીને તેઓને મોંઘા[૫] (વધારે કિંમતથી) આપે. અને બાકીનો નફો પોતે લઈ લે,

એમ કરતાં એક રૂપિયાના ઓંશીમાં ભાગ જેટલા પ્રમાણની એક હજાર કાંકણી લોભથી એકઠી કરી, અને તેથી ઉપાર્જન કરેલાં (પાપ) કર્મની આલોચના કર્યા વિના, તે મરી ગયો.

સિંધુ નદીને કિનારે **સંપ્રદ્વાગ–થલ** પર્વત ઉપર જળ મનુષ્ય[૬] થયો.

સમુદ્રમાં ઉતરવાથી જળચર જીવોના થતા ઉપદ્રવો રોકવામાં ઉપયોગી થાય એવા (તેના) અન્ડગોલક લેવા માટે, ઉત્તમ રત્નો લેવા ઇચ્છનારાઓએ માંડેલા વજ્રમય ધંટીમાં પીલાવાની મહાપીડાથી મરીને, ત્રીજી નરકે નારક તરીકે ઉત્પન્ન થયો.

(દરિયામાંથી રત્નો લેવા માટે એ પ્રદેશના લોકો સમુદ્રમાં ઉતરે છે, પરંતુ તેઓને દરિયામાં મગર-મચ્છ વિગેરે જળચરોના હુમલાથી બચવા માટે ઉપર જણાવેલા જલ-મનુષ્યના અંડગોલકોની જરૂર પડે છે. જો તે મોઢામાં રાખે, તો તે ઉપદ્રવ નડતા નથી. એટલા માટે તે અન્ડગોલકો લેવા માટે એ લોકો વજ્રમય મોટી–મોટી ધંટીઓમાં જલ–મનુષ્યને પીલે છે, અને તેના અન્ડગોલકો મેળવે છે.)

નરકમાંથી નીકળીને પાંચસો ધનુષ પ્રમાણનો મોટો મત્સ્ય થયો અને મ્લેચ્છ લોકોએ તેના દરેક અંગો કાપવાથી ખૂબ પીડાને લીધે મરીને ચોથી નરકે ગયો, એમ કરતાં કરતાં એક કે બે ભવના આંતરાથી નરક ગતિ પામીને સાતમી નરકે ઉત્પન્ન થયો.

પછી અનુક્રમે એક ખાબોચિયામાં[૭] ભુંડ થઈ, પછી પાડો, શિયાળ, બિલાડો, ઉંદર, નોળીયો, કાર્કીડો, ગિરોળી, સાપ, બળદ, ઊંટ[૮], હાથી વિગેરેમાં હજારવાર ઉત્પન્ન થયો.

તથા કરમિયું, શંખ, છીપ, કીડા, વીંછી, પતંગીયા વિગેરેમાં અને પૃથ્વીકાય, અપ્કાય તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિ કાયમાં ચડ–ઉતર ક્રમે લાખ ભવો સુધી ભમ્યો.

ત્યાર પછી, ઘણા કર્મોનો ક્ષય થઈ ગયેલો હોવાથી **વસંતપુરમાં વસુદત્ત** અને **વસુમતીનો** પુત્ર થયો, પરંતુ ગર્ભમાં હતો ત્યારથી જ ઘરનું બધુંયે ધન નાશ પામ્યું, જન્મને દિવસે બાપ મરી ગયા, પાંચમે વરસે મા મરી ગઈ. લોકોએ " **નિષ્પુણ્યો** " એવું નામ આપ્યું, અને રાંકની માફક મોટો થયો.

એક દિવસે હેતાળ મામો એને પોતાને ઘેર લઈ ગયો, ત્યારે રાતમાં તેના ઘરમાં ચોરોએ

ચોરી કરી. એ રીતે, એ જેના ઘરમાં રહે, તેના ઘરમાં ચોર, અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવો થયા કરે છે.

ત્યાંથી **તામ્રલિપ્તિ** (તામીલ) નગરીમાં જઈને **વિનયંધર** નામના શેઠના ઘરમાં રહ્યો.

ત્યાંથી પણ કાઢી મૂકવાથી સમુદ્ર રસ્તે **ધનાવહ** નામના વહાણવટી સાથે બહારના કોઈ દ્વીપમાં ગયો. અનુક્રમે-ત્યાંથી પાછા વળતાં વહાણ ભાંગ્યું. છતાં પણ પાટીયું હાથમાં આવી જવાથી, **નિષ્પુણ્યો** જેમ તેમ કરીને દરિયાકાંઠે પહોંચ્યો. અને ત્યાંના ગામડાના નાયકને આશરે રહ્યો.

ત્યાં કોઇ એક દિવસે ધાડ પડી, ને ઠાકોરને જ મારી નાંખ્યો. "ઠાકોરનો દિકરો" સમજીને નિષ્પુણ્યાને પોતાની પલ્લીમાં લઈ ગયા. તે જ દિવસે બીજા પલ્લી પતિએ તે જ પલ્લીનો વિનાશ કર્યો. ત્યાર પછી તેઓએ પણ "**દુર્ભાગી છે**" એમ સમજી કાઢી મૂક્યો.

એ રીતે, ચોરનો ઉપદ્રવ, પાણીનો ઉપદ્રવ, અગ્નિનો ઉપદ્રવ, પોતાના અને સામાના પક્ષનો ઉપદ્રવ વિગેરે અનેક ઉપદ્રવો થવાથી કાઢી મૂકવા વિગેરેથી નવસેં નવાણું જુદે-જુદે ઠેકાણે મહાદુઃખ પામ્યો.

એક વખત મોટા જંગલમાં પરચો ધરાવતા **શૈલક યક્ષના** મંદિરમાં પહોંચ્યો, અને પોતાના દુઃખો ગાતાં-ગાતાં તેની એકાગ્રપણે આરાધના કરી, જેથી એકવીશ ઉપવાસ થયા બાદ યક્ષ પ્રસન્ન થયો, અને બોલ્યો,—

"અરે ભદ્ર! સાંજે મારી આગળ સોનાના[૧૨] ચાંદલાના પીંછાંથી શોભતો એક મોટો મોર નાચ કરે છે. અને રોજ તેનાં પીંછાં પડી જાય, તે તારે એકઠાં કરી લેવાં."

તેણે ખુશી થઈને કેટલાક પીંછાં એકઠા કર્યાં, એમ રોજ પીંછાં લેવાથી, નવસો પીંછા મળ્યા. સો પીંછાં બાકી રહ્યા, ત્યારે, પાપના ઉદયથી તેણે વિચાર કર્યો, કે "આ પીંછાં લેવા માટે કેટલા દિવસ સુધી આ જંગલમાં રોકાઈ રહેવું? માટે સારું તો એ છે કે, એક જ મૂઠીના આંચકાથી બધાં લઈ લઉં." એમ વિચાર કરી, તે દિવસે નાચતા મોરના પીંછાં મૂઠીના એક જ આંચકાથી ખેંચી લેવા જાય છે, તેવામાં, મોર કાગડો થઈને ઉડી ગયો.

ને પહેલાંના એકઠાં કરેલાં પીછાં પણ રહ્યાં નહીં. "ધિક્કાર છે મને કે-મેં ખોટી ઉતાવળ કરી." એમ પસ્તાવો કર્યો, અને આમ તેમ ફરતાં ફરતાં જ્ઞાની મુનિ મહારાજશ્રીને જોયા. નમસ્કાર કરી, પોતાના કર્મોનું સ્વરૂપ પૂછ્યું.

જ્ઞાની મહાત્માએ પણ પૂર્વ ભવમાં તેણે જે અનુભવ્યું હતું, તે બધું સ્વરૂપ કહ્યું. પછી તેણે દેવદ્રવ્યથી આજીવિકા ચલાવ્યાના દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત માંગ્યું,—

મુનિ મહાત્માએ કહ્યું કે-"વાપર્યા કરતાં વધારે દેવને આપવું."

પછી તેણે "દેવ દ્રવ્યમાં હજારગણું અપાય ત્યાં સુધીમાં પોતાના નિર્વાહમાં માત્ર જરૂરી વસ્ત્ર, આહાર વિગેરે કરતાં થોડું પણ વધારે ન લેવું." એ પ્રમાણે નિયમ લીધો.

તે વાર પછી જે જે વેપાર કરે છે, તેમાં તેને ઘણું ધન પેદા થાય છે. એ રીતે થોડાક દિવસોમાં પૂર્વ ભવમાં વાપરેલા હજાર કાંકણીને બદલે દશ લાખ કાંકણી દેવ-દ્રવ્યમાં

આપી. એ રીતે દેવ-દ્રવ્યના દેવાથી મુક્ત થઈ, અનુક્રમે ઘણું ઘણું ધન પેદા કરીને પોતાના દેશમાં ગયા અને મોટા શેઠ થઈને રહ્યા.

ત્યાં ગયા પછી, પોતે બંધાવેલા અને બીજાએ બંધાવેલા એમ સર્વ શ્રી જિનમંદિરોમાં અને જ્ઞાનાદિક ક્ષેત્રોમાં સર્વ શક્તિથી હમેશાં પૂજા, પ્રભાવના વિગેરે, કરવા-કરાવવાથી, દેવ-દ્રવ્યનું રક્ષણ અને વૃદ્ધિ કરાવવા દ્વારા **તીર્થંકર નામકર્મ** બાંધ્યું, યોગ્ય અવસરે દીક્ષા લઈ, ગીતાર્થ થયા.

ત્યાંથી **સર્વાર્થસિદ્ધિ** વિમાનમાં દેવપણું અનુભવીને, **મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તીર્થંકર** પદ ભોગવીને મોક્ષમાં ગયા."

≠ એ પ્રકારે, દેવ-દ્રવ્યાદિકની રક્ષા કરનારને મળતું ફળ પણ કહેવું.

≠ આ રીતે, "[૧૨] આનુષઙ્ગિક ફળ બતાવ્યું." આ પરમાર્થ છે. ૨૩, ૨૪

≠ હવે ઉપસંહાર કરતાં કરતાં ગ્રંથકાર શ્રી [૧] તાત્ત્વિક ઉત્તમ ફળ બતાવે છે,-

[૨] એવં णाऊण, जे दव्वं वुड्ढिं णिंति सु-सावया, ।
जरा-मरण-रोगाणं अंतं काहिंति ते पुणो. ॥ २५ ॥

[ ]

"એમ સમજીને જે સુ-શ્રાવકો દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, તે ખરેખર વૃદ્ધાવસ્થા, મરણ અને રોગોનો અંત કરશે." ૨૫

"एवं०"-इति । व्याख्या-

≠ એ પ્રકારે જૈનશાસનનું પ્રભાવકપણું વિગેરે જાણીને—

જરા, મરણ અને રોગનો અંત એટલે કે, "દુઃખના સંપૂર્ણ નાશ રૂપ મોક્ષ" એ અર્થ છે.

"એ પ્રકારે, જૈન શાસનનું પ્રભાવકપણું વિગેરે ઉત્તમ ફળો જાણીને, જે સુ-શ્રાવકો દેવ-દ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ કરે છે, તે જરા-મરણ અને રોગોનો અંત એટલે કે સર્વ દુઃખોના સંપૂર્ણ વિનાશ રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે." **ગાથાનો એ ભાવાર્થ છે. ૨૫**

૪. ગુણદ્વાર સમાપ્ત.

૫. દોષદ્વાર

≠ હવે,

આગળ[૧] જણાવ્યા પ્રમાણે (દેવ-દ્રવ્યાદિકનો) વિનાશ કરનારને પરભવમાં પ્રાપ્ત થનારા દોષો બતાવે છે,—

देवा-ऽऽइ-दव्व-णासे दंसण-मोह च बंधए मूढो, ।
उम्मग्ग-देसगो वा जिण-मुनि-संघा-ऽऽइ-सत्तु व्व. ॥ २६ ॥

"ઉન્માર્ગની દેશના આપનાર અને શ્રી જિનેશ્વર દેવના શત્રુ, મુનિના શત્રુ અને શ્રી સંઘ વિગેરેના શત્રુની પેઠે દેવાદિ દ્રવ્યનો નાશ કરનાર મૂઢ આત્મા દર્શન (મિથ્યાત્વ) મોહનીય કર્મ બાંધે છે. ૨૬.

"देवा०" इति । व्याख्या-

≠ **દેવાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવામાં**
મિથ્યાત્વ કર્મ પ્રકૃતિ
"च"થી=અને બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓ
मूढ=તેના ફળોથી અજાણ જીવ
બાંધે છે.

ઉન્માર્ગનો ઉપદેશ આપનારની પેઠે=" ઋદ્ધિ[૨] ગારવ વિગેરેને આધીન થઈને, અથવા

દુરાગ્રહ[૩]ને વશ થઇને ઉત્સૂત્ર પ્રરુપણા કરનારની પેઠે—
અથવા

જિનેશ્વર દેવ, મુનિ મહારાજ અને શ્રી સંઘ વિગેરેના શત્રુ[૪]ની પેઠે=એ અર્થ સમજવા.

≠ " માયા-પ્રપંચથી[૫] મિશ્ર અધ્યવસાયોના બળથી દર્શનમોહનીય કર્મને નિકાચિત[૬] કરતો આત્મા, તેના બળથી બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓ પ્રાયઃ વિશેષ પ્રકારે બાંધે છે."

કર્મગ્રંથમાં કહ્યું છે, કે—

उम्मग्ग-देसणा[૭]-मग्ग- णासणा देव-दव्व-हरणेहिं, ।
दंसण-मोहं जिण-मुणि-चेइय-संघा-ऽऽइ-पडिणीओ- ॥ ५६ ॥

[श्री देवेन्द्र-सूरि-विरचित-कर्म-विपाक-ग्रन्थ]

"શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ, મુનિ, ચૈત્ય અને સંઘ વિગેરેનો શત્રુ, ઉન્માર્ગના ઉપદેશથી માર્ગના નાશથી, અને દેવ-દ્રવ્યને હાનિ પહોંચાડવાથી (ઉપાડી જવાથી), દર્શન મોહનીય કર્મ બાંધે છે." ૫૬

શ્રી નિશીથચૂર્ણિના ૧૧ મા ઉદ્દેશામાં પણ કહ્યું છે, કે—

"तत्थ-
दंसण-मोहं
अरिहंत-पडिणीययाए ।
एवम्-
सिद्ध-
चेइय-
तवस्सि-
सुअ-
धम्म-
संघस्स य
पडिणीयत्तं करंतो
दंसण-मोहं बंधइ ।" त्ति ।

"તેમાં,

અરિહંત ભગવાનના વિરોધી પણાએ કરીને દર્શનમોહ કર્મ બાંધે છે.

એ પ્રકારે-સિદ્ધ ભગવંતો, ચૈત્ય, તપસ્વિ શ્રુતજ્ઞાન, ધર્મ અને શ્રી સંઘથી વિરોધીપણું રાખનાર દર્શનમોહનીય કર્મ બાંધે છે." ૨૬

≠ "એમ (દર્શનમોહનીય કર્મનો બંધ) થાય, તો પણ તેને તેથી નુકશાન શું ?" એવી શંકા ઉઠાવીને, કહેલા અને નહીં કહેલા મોટા પાપો બતાવે છે,—

चेइय-दव्व-विणासे, इसि-घाए, पवयणस्स उड्डाहे, ।
संजई-चउत्थ-भंगे, मूल-ऽग्गी बोहि-लाभस्स. ॥ २७ ॥

"ચૈત્યના દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, જૈનશાસનની જાહેરમાં નિંદા થાય તેવું કરવાથી, અને શ્રી સાધ્વીજીના ચોથા વ્રતનો ભંગ કરવાથી સમકિત ગુણની પ્રાપ્તિના મૂળમાં જ આગ લાગે છે." ૨૭

"चेइय०" त्ति । व्याख्या-

≠ દેવ દ્રવ્ય=હિરણ્ય (ધન) સોનું, નાણું વગેરે.

તથા, લાકડાં, ઈંટો, પત્થર, લેપ્ય પદાર્થ, દેવ દ્રવ્યના પાટ, પાટીયાં, ચંદરવા, વાસણ, દાભડા (પેટી), દીવો વિગેરે તમામ ઉપકરણો દેવ–દ્રવ્ય કહેવાય છે.

તેનો વિનાશ કરવાથી સમ્યક્ત્વ ગુણરૂપ વૃક્ષના મૂળમાં આગ લગાડાય છે. એટલે કે–" તેમ થવાથી બળી ગયેલું વૃક્ષ ફરીથી નવપલ્લવિત ન થાય, તેમ સમ્યક્ત્વ ગુણ પણ (નજીકના વખતમાં) ફરીથી ન જાગે. " **એ ભાવાર્થ છે.**

≠ **અહીં રહસ્ય એ છે, કે—**

દેવાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ થવાથી ધાર્યા પ્રમાણેની પૂજા વગેરે અનુષ્ઠાનોનો લોપ થાય છે.

અને તેમ થવાથી, તેને લીધે જાગ્રત્ થતો આનંદ, પ્રભાવના અને શાસનની ઉન્નતિનો અભાવ થાય છે.

અને તેથી, ગુણોમાં થતો વધારો રોકાઈ જાય છે.

અને તેથી, મોક્ષના માર્ગમાં વ્યાઘાત–અગવડ ઉભી થાય છે.

અને તેથી, કરીને, મોક્ષ મળવામાં વિઘ્ન પડે છે, કેમકે–કારણ વિના કાર્ય ઉત્પન્ન થઈ શકતું નથી.

શ્રી વસુદેવ હિંડીના* પહેલાં ખંડમાં કહ્યું છે, કે—

" જેણ–
  चेइय–दव्वं विणासिअं,
તેણ–
  जिण–बिम्ब–पूआ–दंसणा–ऽऽणंदित–हिययाणं–
भव–सिद्धियाणं–
सम्म–दंसण–
  सुअ–
    ओहि–
      मण–पज्जव–
        केवल–णाण–
          णिव्वाण–लंभा पडिसिद्धा ।

---

* **શ્રી વસુદેવહીંડી** ના છાપેલા પુસ્તકમાં **સુરેન્દ્રદત્તને** ઉદ્દેશીને આ પાઠ છે. જે મૂળ ગ્રંથમાં નીચે આપેલ છે. પૃ. ૧૦૭

जा य–
तप्पभवा
सुर–माणुस–इड्ढी,
जा य–
महिमा–ऽऽगयस्स
साहु–जणाओ
धम्मोवएसो वि,
तित्थ–ऽणुसज्जणा य,
सा वि–
पडिसिद्धा ।
तओ
दीह–काल–ठिईयं
दंसण–मोहणिज्जं कम्मं णिबंधइ,
अ–साय–वेयणिज्जं च ।" इति ।

" જેણે ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ કર્યો હોય, તેણે જિનેશ્વર ભગવાનના પ્રતિમાજીની પૂજન અને દર્શનથી આનંદ પામતા હૃદયવાળા ભવસિદ્ધિક એટલે કે–નજીકમાં મોક્ષમાં જનારા આત્માઓને પ્રાપ્ત થતાં,

શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્ન નાંખેલું છે, એમ સમજવું.

અને જે તેનાથી દેવ અને મનુષ્યની ઋદ્ધિ મળે છે,

અને તેના મહીમાથી પધારતાં સાધુ મહાત્માઓના ધર્મોપદેશનો લાભ અને શાસનની[૨] ઉન્નતિ થતી હોય છે, તે પણ રોકી દેવાએલી હોય છે.

તેથી તે જીવ મોટી સ્થિતિનું દર્શન મોહનીય કર્મ અને અશાતા વેદનીય કર્મ બાંધે છે.[૩]"

≠ એ પ્રકારે શ્રી મુનિ મહારાજશ્રીનો ઘાત કરનાર વિગેરે વિષે પણ ઘટાવી લેવું. ૨૭

≠ " અરે ! જો એમ થાય, તો અભવ્ય જીવની જેમ ભવ્ય જીવને પણ ફરીથી સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રાપ્ત ન થાય ને ? "

એ શંકા કરીને પ્રસંગથી કહ્યા દોષ કરનારની અપેક્ષાએ સમકિત ગુણની પ્રાપ્તિમાં કેટલો વખત લાગી જાય ? તે અવધિ બતાવે છે,—

तित्थ-यर-पवयण-सुअं आयरिय-गण-हरं महड्ढिअं ।
आसायंतो बहुसो अण-डंत-संसारिओ होइ. ॥ २८ ॥

" श्री तीर्थंकर प्रभु, (जैन) शासन, (जैन) श्रुतज्ञान, आचार्य भगवंत, गणधर भगवंत अने महा लब्धि रूपी ऋद्धिना धारण करनारा महापुरुषनी वारंवार आशातना करनारो जीव अनंत संसारी होय छे. "

" तित्थ-यर० " त्ति ।

व्याख्या सहेली छे.

तो पण—

≠ **तीर्थंकर**=अरिहंत भगवान, विगेरे. એ प्रमाणे **आचार्य** विगेरे विषे पण समजवुं.

≠ देवाद्धि-द्रव्यना विनाश विगेरे द्वारा अने ઉपर जणावेलाओनी

वारंवार=वगर संकोचे—

आशातना करनार

उत्कृष्टथी—

अनंत संसारी

होय छे. " आ **अर्थ** छे.

≠ **सांकळना अंकोडाना न्यायथी अथवा भींतना थरोना न्यायथी** अध्यवसायोना ओछा-वधता पणाने लीधे ઉपर जणावेली आशातनाओने लीधे उत्कृष्टपणे अनंत भवो सुधी चाले-तेवी पाप कर्मोनी परंपरा[१] समजी लेवी.

≠ तेथी करीने,

" सम्यक्त्व अने ઉंचा[२] प्रकारनुं पुण्य विगेरे प्राप्त थवामां अनंत काळ सुधी એ विघात पहोंचे छे.

पुण्यनो ઉदय आववामां असंख्यकाळ सुधी विघात थाय छे.

अने जघन्यथी બन्नेय[३] ठेकाणे प्रायः संख्याता भव सुधी विघात पहोंचे छे. " એ प्रकारे वस्तु स्थिति होय छे.

≠ એ रीते-ઉपर जणावेलाओनी आशातना करनारा अने श्रुतज्ञान द्वारा ઉत्सूत्र બोलनारानुं[४] पण प्रायः अनंत संसारिपणुं समजवुं.

શ્રી મહાનિસીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે, કે—

" જે णं
તિત્થ-गरा-ऽऽईणं
महई आसायणं कुज्जा,
से णं
अज्झवसायं पडुच्च,
जाव-
अण-ऽंत-संसारियत्तणं, त्ति । "

" તીર્થંકર ભગવંતો વિગેરેની જે મોટી આશાતના કરે છે, તે અધ્યવસાયોને આશ્રયિને યાવત્, અનંત સંસારિપણું પામે છે."

(એટલે કે-સંખ્યાત ભવ, અસંખ્યાત ભવ અને અનંતા ભવ સુધી સમ્યક્ત્વ ગુણ વિગેરેની પ્રાપ્તિમાં વિઘાત પહોંચે છે. પરંતુ " એકાંતથી અનંત ભવો સુધી જ વિઘાત પહોંચે છે." એમ ન સમજવું) ૨૮

ઉપર જણાવેલો દોષ બરાબર સમજાવવા માટે કેટલાક દુષ્ટ વિપાકો બતાવે છે,—

दारिद्द-कुलोप्पत्तिं, दरिद्द-भावं च, कुट्ठ-रोगा-ऽऽइं, ।
बहु-जण-धिक्कारं, तह अ-वण्ण-वायं च, दो-हग्गं. ॥ २९ ॥
तण्हा-छुहा-ऽभिभूई, घायण-वाहण-विचुण्णणत्ती य, ।
एआइं अ-सुह-फलाइं विसीअइ भुंजमाणो सो. ॥ ३० ॥

[બે ગાથાના અર્થનો સંબંધ છે]
[શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્ય-૧૧૮-૧૧૯]

" દરિદ્રના કુળમાં જન્મ, દરિદ્રપણું, કોઢ રોગ વિગેરે રોગો, ઘણા માણસોનો તિરસ્કાર, નિંદા, દુર્ભાગ્ય, તરસ, ભૂખ, અસફળતા, શસ્ત્રના ઘા, ભાર વહન કરવો, ચૂર્ણની માફક છીન્નભીન્ન થવું, એ અશુભ ફળો ભોગવવાના દુઃખો અનુભવે છે. "

" दारिद्द० " त्ति० " तण्ह " त्ति. व्याख्या-

≠ ભીખ માંગનાર બ્રાહ્મણ વિગેરેના કુળમાં જન્મ.

ત્યાં પણ પોતાને—

વૈભવ ન મળવો.

"ચ" શબ્દથી ઇચ્છિત ન મળવું, અને સર્વ તરફથી અપમાન થવું, વિગેરે દોષો સમજી લેવા.

ઘાતન=તલવાર, ભાલા ઇત્યાદિથી છેદાવું,

વાહન=મીઠું, પત્થર વિગેરેનો ભાર ખેંચવો,

ચૂર્ણન[1]=મોઘરી વિગેરેથી કુટાવું,

"ચ" શબ્દથી દુર્ગતિ, પરવશ પણું, બીજાને આશ્રયે આજીવિકા મેળવવી, માતા-પિતા[2] વિગેરે કુટુમ્બની સંતતિ-પરંપરાનો ઉચ્છેદ, વિગેરે દોષો લઈ લેવા-સમજી લેવા.

≠ દરેક ભવમાં ભમીને

એ

પાપના ફળો વારંવાર **ભોગવતો**

તે દેવદ્રવ્યાદિકની આશાતના કરનારો આત્મા

વિષાદ પામે છે,=વિષાદ વિગેરેથી ગભરાતો-મુંજાયેલો-રહે છે, દુઃખી થાય છે.

એટલે કે,-ઉપર જણાવેલા[3] દોષો-ઉદ્ભવલિત થવાથી ઉભરાઈ[4] આવવાથી-પાપ કર્મના ફળો ભોગવવા પડે ત્યારે, તેનાથી ચાલુ રહેતા[5] દુર્ધ્યાનથી હંમેશાં ઘેરાયેલો રહેતો હોય છે, દુઃખી દુઃખી રહેતો હોય છે.

≠ એથી રહસ્ય એ સમજાય છે, કે "પાપ કર્મોના-અનુભાગની-રસની-વિચિત્રતાને લીધે દુર્વિપાકની-દુષ્ટ ફળોની-પરંપરા ચાલવાનું સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય તેમ છે."

≠ તેમાં પણ, સંખ્યાત ભવોની પરંપરા ચાલવાનું દૃષ્ટાંત-જેનું આગળ ઉપર વર્ણન આવવાનું છે, તે **સંકાશ** શ્રાવક વિગેરેની પેઠે સમજવું.

અને અસંખ્યાત ભવ સુધી ચાલનારી દુર્વિપાકોની પરંપરા **રૂદ્રદત્તની** પેઠે સમજવી.

તે કથા આ પ્રમાણે—

ભરત ક્ષેત્રમાં સૂર્યપૂર (સૌરીપૂરી) નગરમાં અન્ધક વૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરે છે.

એક દિવસે **સુ-પ્રતિષ્ઠ** નામના કેવળી ભગવાન્ ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા.

ઉદ્યાન પાલકે એ હકીકત વિજ્ઞપ્તિ પૂર્વક રાજાને જણાવી. તેથી મહોત્સવ પૂર્વક રાજા ત્યાં ગયા, વિધિપૂર્વક વંદના કરી, યોગ્ય સ્થાને બેઠા. શ્રી કેવળી ભગવંતે ધર્મદેશના આપી.

ધર્મદેશના પૂરી થયાં પછી, રાજાએ પોતાના પૂર્વભવનું **ચરિત્ર** પૂછ્યું.

પછી, **સુ-પ્રતિષ્ઠ** કેવળી ભગવંતે **અન્ધક વૃષ્ણિ** રાજાને કહ્યું, કે—

"**ભરત ક્ષેત્રમાં અયોધ્યા** નગરીમાં **અનંત વીર્ય** નામે રાજા હતો.

તે નગરમાં **સુરેન્દ્રદત્ત નામે** વણિક-શ્રાવક રહેતા હતા. જે સમ્યક્ત્વ ગુણ યુક્ત હતા. રોજ દશ દીનારોથી, **આઠમને** દિવસે બમણી દીનારોથી, **ચૌદશને** દિવસે ચો-ગણી દીનારોથી અને અઠ્ઠાઈ વિગેરેમાં તેથી પણ વધારે દીનારોથી જિનેશ્વર ભગવંતોની પૂજા કરે છે. અને દાન-શીલ વિગેરેની ઉત્તમ ટેવો ધરાવે છે. જેથી, સર્વત્ર આબરુદાર તરીકે પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે.

એક દિવસે શેઠે પૂજા માટે બાર વરસ સુધી વાપરી શકાય તેટલું ધન પોતાના પ્રિય મિત્ર **રૂદ્રદત્ત** નામના બ્રાહ્મણને આપીને, જળ માર્ગે દેશાન્તર ગયા. તે બ્રાહ્મણે જુગાર વિગેરે વ્યસનોથી અંગત ઉપયોગમાં તે ધન વાપરી નાંખી (ચોરોની) પલ્લીમાં દાખલ થયો.

કોઈ એક દિવસે તેમાંથી નીકળીને ગાયોનું ધણ લઈ જતાં કોટવાલે તેને બાણોથી ઘાયલ કર્યો, **ને** તે મરી ગયો. **અને** તે કર્મના પ્રભાવથી સંવેધે કરીને એટલે કે સાતમી વિગેરે નરકમાં **અને** આંતરે આંતરે મત્સ્ય વિગેરે તિર્યંચના ભવોમાં ભમ્યો.

તેના ભવોના સંવેધનો કોઠો નીચે પ્રમાણે છે,—

ભવ	નારકગતિ	તિર્યંચગતિ
૨ જો	૭ મી નારક	
૩ જો		મત્સ્ય
૪ થો	૬ ઠ્ઠી નારક	
૫ મો		સિંહ
૬ ઠ્ઠો	૫ મી નારક	
૭ મો		સાપ
૮ મો	૪ થી નારક	
૯ મો		વાઘ
૧૦ મો	૩ જી નારક	
૧૧ મો		૬ ગરુડાદિ
૧૨ મો	૨ જી નારક	
૧૩ મો		ભુજપરિસર્પ
૧૪ મો	૧ લી નારક	
૧૫ મો		મનુષ્યભવ

ત્યાર પછી ઘણો કાળ સુધી ત્રસ **૭** **અને** સ્થાવર યોનિઓમાં ભમ્યો.

ત્યાર પછી કુરૂક્ષેત્રનાં[૯] ગજપુર નગરમાં કપિલ બ્રાહ્મણને ઘેર તેની અનુદ્ધરા નામની પત્નીના ગર્ભમાં અવતર્યો.

તે વખતે બાકી રહી ગયેલા પાપના પ્રભાવથી પિતા મરી ગયા, અને જન્મ સમયે માતા પણ મરી ગઈ, અને લોકોએ "ગૌતમ[૧૦]" એવું તેનું નામ રાખ્યું.

તે વાર પછી, માશીએ બહુજ મુશ્કેલીથી મોટો કર્યો.

જુવાનીમાં આવતાં આવતાં તો આહાર માટે ઘેર ઘેર રખડતાં ભોજન પણ ન મળવાથી શરીરે ઘણો જ દુબળો થઈ ગયો. ૧૭

એક વખત સમુદ્રસેન નામના મુનિ મહાત્માને આહાર વિગેરેથી સત્કાર અને સન્માન પામતા જોઈ, તેમની પાસે તેમની કૃપા મેળવીને, તેણે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે શાસ્ત્રના પારગામી થઈ, મનનાં ભાવથી પણ સાધુ થયાં[૧૧]. તેના ગુરુ મધ્ય ગ્રૈવેયક દેવલોકમાં અહમિન્દ્રદેવ થયા. અને તે પણ આચાર્યપદ પામીને મુનિઓ અને શ્રાવકોથી પૂજાતા મધ્ય ગ્રૈવેયક દેવલોકમાં તપના બળથી દેવ થયાં. ૧૮

ત્યાંથી ચ્યવીને અહિં યદુવંશમાં અન્ધક વૃષ્ણિ નામે તમે રાજા થયાં છો. ૧૯

હવે આજ ભવમાં સંયમ ગ્રહણ કરીને તમે મોક્ષ પામશો."

એ પ્રમાણે દિગમ્બર-આચાર્ય કૃત હરિવંશ પુરાણમાં અને વસુદેવ હીંડીના પ્રથમ ખંડ [મુ. પુ. પૃ. ૧૧૨]માં છે.

≠ જૈનેતરો પણ એ પ્રમાણે દોષનો સંભવ કહે છે.

પુરાણ વિગેરેમાં—

"देव-द्रव्येण या वृद्धि र्गुरु-द्रव्येण यद् धनम् , ।
तद् धनं कुल-नाशाय, मृतोऽपि नरकं व्रजेत् ॥ १ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३३]

"દેવ દ્રવ્યથી ધનમાં જે વધારો થાય છે, અને ગુરુ દ્રવ્યથી જે વધારો મળે છે, તે ધન કુળના નાશ માટે થાય છે." ૧

વૃદ્ધિ=સમૃદ્ધિ

કુળના નાશ માટે=કુળના ઉચ્છેદ માટે થાય છે.

૧ આ લોકનું તુચ્છ ફળ બતાવ્યું.

અને તે દેવ દ્રવ્યાદિકનો ખાનારો મહાપાપને લીધે મેલા મનવાળો હોવાથી,

મરીને નરક=દુર્ગતિની પરંપરા

પામે છે.

૨ આ રીતે પરલોકમાં મળતું ફળ બતાવ્યું.

≠ એજ પુરાણમાં પણ મોટા દોષો બતાવ્યા છે.

" प्रभा-स्वे मा मतिं कुर्यात्, प्राणैः कण्ठ-गतैरपि. ।
अग्नि-दग्धाः प्ररोहन्तिः प्रभा-दग्धो न रोहयेत्. ॥ २ ॥
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३४]

" પ્રાણો કંઠમાં આવે તો પણ-એટલે કે મરણ આવી પડે તો પણ, દેવ-દ્રવ્ય લેવામાં બુદ્ધિ ન રાખવી. કેમકે-અગ્નિથી બળી ગયેલા વૃક્ષો નવપલ્લવિત થાય છે, પરંતુ દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણથી બળી ગયેલો નવપલ્લવિત થતો નથી."

પ્રભાસ્વ=દેવ દ્રવ્ય અથવા " લોકમાં પ્રસિદ્ધ જનસમુદાયે એકઠું કરેલું સાધારણ દ્રવ્ય, કે જેને **જાતીય દ્રવ્ય** પણ કહેવામાં આવે છે."

અગ્નિ-દગ્ધ=અગ્નિથી બળી ગયેલા વૃક્ષો પાણી સિંચવા વિગેરેથી ઉગે છે=નવપલ્લવિત થાય છે.

પરંતુ પ્રભાસ્વ એટલે દેવ-દ્રવ્ય વિગેરેનો વિનાશ કરવાના ઉગ્ર પાપ રૂપી અગ્નિથી **બળેલો** મનુષ્ય મૂળથી બળી ગયેલા ઝાડની પેઠે
નવપલ્લવિત થતો નથી.[૧૨]

ભાવાર્થ એ છે, કે-" પ્રાયઃ હમેશાં દુઃખી રહેવાથી ફરીથી નવપલ્લવિત[૧૩] થતો નથી. ૨

≠ હવે, ઉપર કહેલા અને નહિં કહેલા ખાસ મોટાં પાપો બતાવે છે,—

" प्रभा-स्वं, ब्रह्म-हत्या च, दरिद्रस्य च यद् धनम्, ।
गुरु-पत्नी, देव-द्रव्यं, स्वर्ग-स्थमऽपि पातयेत्. ॥ ३ ॥ "
[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३५]

" પ્રભા-દ્રવ્ય, બ્રહ્મહત્યા, દરિદ્રીનું ધન, ગુરુ-પત્ની, અને દેવ-દ્રવ્ય, સ્વર્ગમાં હોય તેને પણ નીચે પાડે છે, એટલે કે દુર્ગતિમાં લઈ જાય છે. ૩ "

≠ દિગમ્બર સંપ્રદાયના ગ્રંથમાં પણ એ પ્રમાણે કહ્યું છે, કે—

" वरं हाला-हला-ऽऽदीनां भक्षणं क्षण-दुःख-दम् , ।
निर्माल्य-भक्षणं चैव दुःख-दं जन्म-जन्मनि. ॥ १ ॥

" वरं दावा-ऽनले पातः, क्षुधया वा मृतिर्वरम् , ।
मूर्ध्नि वा पतितं वज्रं, न तु देव-स्व-भक्षणम्. ॥ २ ॥

" ज्ञात्वेति जिन-निर्ग्रन्थ-शास्त्रा-ऽऽदीनां धनं न हि ।
गृहीतव्यं महा-पाप-कारणं दुर्गति-प्रदम्, ॥ ३ ॥

" ક્ષણવાર દુઃખ આપનાર ભયંકર ઝેર વિગેરે ખાવું સારું, પરંતુ ભવોભવ દુઃખ આપનાર નિર્માલ્યનું ભક્ષણ કરવું સારું નથી. ૧

દાવાનળમાં પડીને સળગી મરવું સારું, ભુખે મરી જવું સારું, મસ્તક ઉપર વજ્ર પડે તે ય સારું, પરંતુ દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું જરા પણ સારું નથી. ૨

માટે, મહાપાપનું કારણ ભૂત અને દુર્ગતિ આપનાર જિન-દેવ દ્રવ્ય, નિર્ગ્રંથ ગુરુનું દ્રવ્ય અને શાસ્ત્ર વિગેરેનું એટલે કે જ્ઞાન દ્રવ્ય જાણ્યા પછી લેવું નહીં." ૩

≠ એ પ્રકારે આ ભવમાં અને પરભવમાં થતાં દોષો બતાવ્યાં.

આ પ્રમાણે આ બે ગાથાઓનો ભાવાર્થ છે. ૨૯-૩૦

દેવ-દ્રવ્યની ચોરીના ધનમાંથી ગ્રહસ્થે પોતાને માટે પણ આહાર બનાવેલો હોય, તે પણ સાધુને ન કલ્પે.

તેના કારણો સ્પષ્ટ સમજાવવા માટે પ્રાયઃ આ ભવને લગતો દોષ **વ્યવહાર ભાષ્યની** ત્રણ ગાથાથી સમજાવે છે,—

चेइय-दव्वं विभज्ज, करिज्ज कोई अ नरो सय-ट्ठाए, ।
समणं वा सोवहिअं विक्किज्ज संजय-ऽट्ठाए. ॥ ३१ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१२९]

" ચોરેલા દેવ-દ્રવ્યમાંથી જે ભાગ પોતાને મળ્યો હોય, તેમાંથી કોઈ મનુષ્ય પોતાને માટે આહાર બનાવે, અને તે આહાર, અથવા ઉપાધ સહીત સાધુને વેચે, અને તેના વસ્ત્રાદિક, સાધુને માટે આપે,—૩૧

" चेइय० " त्ति ।

≠ **ચૈત્ય દ્રવ્ય**

ચોર સમુદાયે ચોરીને તેમાંથી પોતાના ભાગમાં આવેલા ધન વડે કરીને

કોઈ પણ માણસ

પોતાને માટે=લાડુ વિગેરે

કરે,

તેમાંથી તે આહાર વિગેરે સાધુને આપે;

અથવા-

જે પોતાને માટે ઉપધિ સહિત સાધુને વેચે અને તેમાંથી પ્રાસુક વસ્ત્ર વિગેરે સાધુ વિગેરેને આપે, (આગળ સંબંધ છે). ૩૧

एआ-रिसम्मि दव्वे समणाणं किं ण कप्पए वेत्तुं ? ।
चेइय-दव्वेण कयं मुल्लेण जं सु-विहिआणं. ॥ ३२ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्य-१२९]

" આવા-દ્રવ્યે કરીને પોતાને માટે જે બનાવેલું હોય, તે સાધુને ગ્રહણ કરવું કેમ ન કલ્પે ?

દેવ-દ્રવ્યથી કરેલું હોય અને સુ-વિહિત સાધુના વેચાણથી આવેલા ધનમાંથી કરેલું હોય, તે (સાધુને લેવું કલ્પે નહીં). ૩૨"

"एआ-रि० "

≠ એવા દ્રવ્યે કરીને-પોતાને માટે જે કરેલું હોય, તે સાધુઓને લેવાને કેમ ન કલ્પે ?

≠ આચાર્યશ્રી કહે છે, કે—

જે દેવ-દ્રવ્યે કરીને અને જે સુ-સાધુના વેચાણના ધને કરીને પોતાને માટે કરેલું હોય, તે આપવામાં આવે, તો તે કલ્પે નહીં. ૩૨

"તેમાં શું કારણ છે ?" એમ પુછવામાં આવે, તો જવાબ એ છે, કે—

तेण-पडिच्छा लोए वि गरहिआ, उत्तरे किमउंग ! पुणो ?।
चेइय-जइ-पडिणीए जो गिह्णइ, सो वि हु तहेव. ॥३३॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३१]

"चोरे चोरी करीने लावेलुं छे," એમ જાણવામાં આવે, તો તે લેવું દુનિયામાં પણ નિંદનીય ગણાય છે, તો પછી, લોકોત્તર માર્ગ (જૈનશાસન)માં નિંદનીય ગણાય, તેમાં તો પૂછવું જ શું ?" જે દેવ અને મુનિના શત્રુનું લે, તો, તે પણ તેવો જ સમજવો." ૩૩

"तेण० " त्ति ।

ચોરે આણેલું એટલે કે, "ચોર ચોરી કરીને લાવેલો છે."

એવું માલૂમ પડે, તો

દુનિયામાં પણ નિંદા પાત્ર ગણાય છે.

તો લોકોત્તર માર્ગમાં તો પૂછવું જ શું ?

"તે વિશેષ પ્રકારે નિંદનીય જ હોય છે."

≠ તેથી દેવ અને મુનિના શત્રુના હાથમાંથી જે લે છે, તે પણ તેવો એટલે કે, દેવ અને મુનિનો શત્રુ જ હોય છે.

શ્રી સંઘ કુલકમાં કહ્યું છે, કે—

"[1]जो साहज्जे वट्टइ आणा-भंगे पवट्टमाणाणं, ।
मण वय-काएहिं, समाण-दोसं तयं बिंति. ॥
अ-निरा-ऽऽकरणेन,
आज्ञा-भङ्ग-हेतुत्त्वात् ।"

" આજ્ઞા ભાંગવામાં જે લોકો પ્રવર્ત્તમાન હોય છે, તેને મનથી, વચનથી ને કાયાથી જે કોઈ સહાય કરે છે, તેને પણ સરખા દોષિત ગણાવેલા છે.

કેમ કે-તે આજ્ઞાનો ભંગ કરવામાં રુકાવટ ન કરનાર હોવાથી, તે પણ આજ્ઞાનો ભંગ કરનાર ગણાય છે." ૩૩

શ્રી શ્રાદ્ધ દિન કૃત્યની ગાથાએ કરીને એ જ વાતને વધારે સ્પષ્ટ કરે છે,-

चेइय-दव्वं गिह्वित्तुं, भुंजए, जो उ देइ साहूणं, ।
सो आणा-अण-ऽवत्थं पावइ, लिंतो वि दिंतो वि. ॥ ३४ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये-१३२]

" દેવ-દ્રવ્ય લઈને જે પોતે ખાય, અને સાધુને જે આપે, તે આપનાર અને લેનાર પણ આજ્ઞાભંગ અને અનવસ્થા દોષ પામે છે." ૩૪

" चेइय० " त्ति ।

≠ ચૈત્યાદિ દ્રવ્ય લઇને જે પોતે

ઉપયોગ કરે છે અને બીજા **સાધુને તે આપે છે, તે લેનાર** સાધુ બીજા સાધર્મિક સાધુને આપે તો તે લેનાર પણ,

૧ **નિષેધ**[૧] **કરેલી આચરણા રૂપ ભગવાનની** આજ્ઞાનો ભંગ **કરે છે.**

૨ **અનવસ્થા** દોષ એટલે કે-બીજાઓની શ્રદ્ધા ઢીલી કરવા રૂપ દોષ **લગાડે છે.** ૩૪

શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યની **ટીકામાં** આપેલી ગાથાઓ વડે અહિં પ્રસંગથી બીજા પણ દોષો બતાવે છે,—

एक्केण[૧] कयम-ऽ-कज्जं, पुणो वि तप्-पच्चया कुणइ बीओ, ।
साया-बहुल, परंपर-वुच्छेओ संयम-तवाणं. ॥ ३५ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३२ वृ. पृ. २७३]

" એક માણસ અપકૃત્ય કરે, તો તેના ઉપરના વિશ્વાસથી (દેખા-દેખીથી) બીજો માણસ પણ-અપકૃત્ય કરે છે. (કેમ કે-માનવ) શાતાબહુલ છે (એટલે કે-ગમે તેમ કરીને સુખ અથવા આરામ ઇચ્છતા હોય છે,) (તેથી,) સંયમ અને તપની પરંપરાનો ઉચ્છેદ થાય છે. " ૩૫

≠ ૩ " અનાચાર જોવાથી બાળકો વિગેરેને પણ ખરાબ પ્રવૃત્તિની પરંપરા રૂપથી પ્રસંગ દોષ લાગે છે. " **એ ભાવાર્થ** છે. ૩૫

जो जह-वायं ण कुणइ, मिच्छ-दिट्ठी तओ [हु] वि को अण्णो ? ।
वड्ढेइ अ मिच्छत्तं परस्स संकं जणेमाणो. ॥ ३६ ॥

"જે માણસ (વસ્તુ સ્થિતિ) જેમ હોય તેમ-બરાબર કહેતો નથી, બરોબર તેના જેવો બીજો કોણ મિથ્યા દૃષ્ટિ હોઈ શકે?"

(કેમ કે-) બીજાના પણ મનમાં શંકા ઉત્પન્ન કરીને ય તે મિથ્યાત્વને વધારે છે." ૩૬

"[1]જો જહ૦" त्ति ।

≠ ૪ "અનાચારમાં આચાર બુદ્ધિ થવાથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય જ." એ અર્થ છે. ૩૬

संजम-अप्प-पवयण-विराहणा-संभवो वीहं णेओ[1], ।
पवयण-हेला वि. तओ अवणेओ तस्स संसग्गो. ॥ ३७ ॥

"સંજમની વિરાધનાનો સંભવ, આત્માની-પોતાની-વિરાધનાનો સંભવ અને શાસનની આશાતનાનો સંભવ પણ અહીં જાણવો. અને શાસનની નિંદા પણ થાય છે. તેથી (દુરાચારીનો) સંસર્ગ પણ છોડી દેવો જોઈએ-ન રાખવો જોઈએ." ૩૭

"संजम०" त्ति ।

≠ ચૈત્ય વિગેરેના દ્રવ્યના ભક્ષણથી ત્રણ પ્રકારની વિરાધનાનો સંભવ થાય છે.—

≠ **૫ સંયમ વિરાધના—**

અન્યાયથી મેળવેલા ધનથી બનાવેલી વસ્તુ લેનારને તેણે કરેલા અસંયમની અનુમોદના રૂપ (સંયમની) વિરાધના તો ચોકખે ચોકખી સમજાય તેમ છે. કેમ કે-તેમ થવાથી સ્વીકારેલા વ્રતનો લોપ[2] થવાનો દોષ લાગે છે.

શ્રી સંઘ કુલકમાં કહ્યું છે, કે—

"[3]आणा-भंगं दट्ठुं मज्झ-त्था ठिंति जे तुसिणिआए ।
अ-विहि-अणुमोअणाए तेसिं पि अ होइ वय-लोवो. ॥ ३८ ॥

તીર્થંકર ભગવંતની આજ્ઞાનો ભંગ થતો જાણીને જે લોકો ચૂપ રહે છે, તે લોકો અવિધિની અનુમોદના કરનારા બની રહેવાથી, તેઓના વ્રતનો પણ લોપ થાય છે."

૬ આત્મવિરાધના—

શત્રુ રૂપ દેવતાઓ વગેરેથી છલના થવા રૂપ (ગાંડપણ વિગેરેથી) આત્મ-વિરાધના (એટલે કે-પોતાને હરકત પહોંચે છે, તેમ) થવાનું જાણીતું છે.

કેમ કે-અરિહંત ભગવાનની આજ્ઞા તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખીને પ્રમાદ,[4] અપવિત્રતા અને વસ્તુના સ્વભાવને લીધે અપવિત્ર દુષ્ટજનો ઉપર શાકિનીની નજર પડે છે, તેવી રીતે તે શત્રુ દેવતાઓની શક્તિ રોકાતી નથી, પરંતુ અસરકારક બને છે.

શ્રી વ્યવહાર ભાષ્યના ૧૦ મા ઉદ્દેશામાં કહ્યું છે, કે—

" राया इव* तित्थ-यरो- "

" રાજાની જેમ તીર્થંકર ભગવંત છે."

ઈત્યાદિ ગાથાની વૃત્તિમાં—

" ये साधवः प्रजा-स्थानीयाः
राज-स्थानीयस्य तीर्थ-कृतः
आज्ञाम्-
नाऽनुपालयन्ति,
ते
प्राऽन्त-देवतयाऽपि छल्यन्ते, अपराधिन इव दण्ड्यन्ते. " इति ६

" પ્રજાસ્થાનીય જે સાધુઓ રાજાસ્થાનીય તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરતા નથી, તે પ્રાન્ત દેવતાઓએ કરીને છળાય છે-એટલે કે અપરાધિની માફક દંડિત કરાય છે. " ૬

≠ ૭ અને પ્રવચન વિરાધના—

જૈન શાસનના મૂળ આધારભૂત મુનિ અને ચૈત્ય ઉપર ઉપદ્રવ કરીને

---

* " राया इव तित्थ० । " इति-गाथा-चूर्णौ, :—

हु घोसणं सुत्तं,
मिच्छा यऽ-सज्झाओ,
रयण-धणा इव नाणा-ऽऽइ. ॥ ॥

अत्र—

राजा इव **तीर्थ-कृत्**,
जन-पदा इव-**साधवः**,
घोषणमिव **जिना-ऽऽज्ञा**;
रत्न-धनानीव **ज्ञाना-ऽऽदीनि** ।
किं च,
ये साधवः-**डे०**

ભાવાર્થ:—તીર્થંકર ભગવાન તે રાજા સમાન છે. એ ગાથાની **ચૂર્ણિમાં છે.**

સૂત્ર એ રાજાની ઘોષણા સમાન છે. અસ્વાધ્યાયમાં સ્વાધ્યાય વિગેરે **મિથ્યાપ્રયાસ** રૂપ ઘોષણાનો ભંગ છે. **અને જ્ઞાનાદિક** રત્ન ધન સમાન છે. "

અહિં, " રાજા સમાન **તીર્થંકર ભગવાન** છે. **અને સાધુઓ** તેના તાબાના દેશો સમાન છે. **શ્રી જિનાજ્ઞા** રાજાની ઘોષણા સમાન છે. **અને જ્ઞાનાદિક** રત્ન ધન સમાન છે. "

વળી, જે સાધુઓ-૩૦

ચોરીના ધનને ટેકો આપવાથી, જૈન શાસનની વિરાધના થતી હોવાનું સ્પષ્ટ રીતે જ સમજી શકાય તેમ છે. ૭

≠ ૮. **ન શાસનની નિંદા થાય છે—**

એ પ્રમાણે "લોક વિરુદ્ધ કાર્ય કરનારા હોવા છતાં સર્વજ્ઞના પુત્રો તરીકે પોતાને ગણાવીને લોકોને ઠગનારા જૈનોનું દર્શન નકામું છે, માટે તેની સામે ન જોવામાં જ કલ્યાણ છે. કારણ કે–તેઓ સ્વપ્નામાં પણ સદાચારની ગંધ ય જાણતા નથી."

એ વિગેરે આ લોકના પણ મોટા–મોટા દોષોનો **સંભવ હોવાથી,** ઉપર જણાવેલા દુરાચારવાળા હોય, **તેનો સંસર્ગ–પરિચય–છોડી દેવો જ જોઈએ.**

ભાવાર્થ એ છે કે,—

"વિવેકી પુરુષોએ સત્સંગ જ કરવો જોઈએ."

≠ એ ઉપરથી સમજવાનું એ છે, કે–સાધુ[૬] અને ચૈત્યાદિના વેચાણ અને ચોરીમાંથી મળેલાં દ્રવ્ય વિગેરેના ભોગે કરીને ગ્રહસ્થો માટે તો ખુલ્લે ખુલ્લો અનાચાર છે જ.

તત્ત્વ એ છે, કે–ચોરી કરીને લાવેલા તેના ધનનો ભોગ કરવાથી તો પ્રસ્તાર[૭] કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ સંભવે છે. એટલે કે–પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે તેમ હોય છે." ૩૭

≠ હવે, જુદી જુદી જાતના ફળો બતાવવા દ્વારા તે સત્સંગને જ વિશેષ રીતે સમજાવે છે,—

ववहार–सुद्धी धम्म–मूलं साहूण संगया. ।

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा. १५८]

"સાધુઓથી સંગત વ્યવહાર શુદ્ધિ ધર્મનું મૂળ છે."

"ववहार०" त्ति ।

મોહની મંદતાને લીધે યોગ્ય કામોની ટેવ પડવાથી,

સાધુઓથી સંગત=એટલે કે–આર્યસંગથી માન્ય કરાવેલી (અર્થાત્–શિષ્ટ પુરુષોએ માન્ય કરેલી).

વ્યવહારની શુદ્ધિ

ધર્મનું મૂળ[૧] છે.

હવે, તેની પ્રક્રિયા–વ્યવસ્થા–અઢી ગાથાઓ દ્વારા સમજાવવામાં આવે છે—

ववहारेण सुद्धेणं अत्थ–सुद्धी जओ भवे. ॥ ३८ ॥
अत्थेणं चेव सुद्धेणं आहारो होइ सुद्धओ, ।
आहारेणं तु सुद्धेणं देह–सुद्धी जओ भवे. ॥ ३९ ॥
सुद्धेणं चिव देहेणं धम्म–जोगो य जायइ, ।
जं जं कुणइ किच्चं तु, तं तं से स–फलं भवे. ॥ ४० ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १५९, १६०, १६१]

" કેમ કે–શુદ્ધ વ્યવહારે કરીને અર્થ શુદ્ધિ થાય છે. શુદ્ધ ધને કરીને શુદ્ધ આહાર થાય છે, અને શુદ્ધ આહારે કરીને શરીર શુદ્ધિ થાય છે.

કેમ કે–શુદ્ધ શરીરે કરીને ધર્મનો જોગ મળે છે. તેથી, તે, જે જે કામો કરે છે, તે તે તેના કામો સફળ થાય છે." ૩૮, ૩૯, ૪૦

" अत्थेण० " त्ति, " सुद्धेणं " त्ति, व्याख्या–

સહેલી છે. પરંતુ,—

≠ **ધર્મયોગ** એટલે વિધિનો યોગ.

≠ લૌકિક અને લોકોત્તર માર્ગમાં વિધિના યોગે કરીને—

જે જે કામ કરે છે, તે તે તેના કામ સારા ફળોની પરંપરા આપનારા **થાય છે. ૩૮, ૩૯, ૪૦**

≠ તેની વિરોધિ–ખરાબ સોબત–વિષે હવે સ્પષ્ટીકરણ કરીને સમજાવે છે,—

अण्णहा[1], अ-फलं होइ, जं जं किच्चं तु सो करे. ।
ववहार–सुद्धि–रहिओ धम्मं खिंसावए सयं. ॥ ४१ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा. १६२]

" તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવાથી એટલે કે દોષવાળાનો સંસર્ગ રાખવાથી, તે જે જે કામ કરે, તે નિષ્ફળ જાય છે. માટે વ્યવહાર શુદ્ધિથી રહિત હોય, તે ધર્મની અને પોતાની નિંદા કરાવરાવે છે. ૪૧

" अण्णहा० " त्ति । व्याख्या–

≠ **અન્યથા** એટલે દોષવાળાના પરિચયથી,

≠ વ્યવહાર શુદ્ધિ રહિત શ્રાવક વિગેરે

જે જે કામ (કરે છે) તે તે–ધારેલું ફળ આપતું નથી, અથવા ઉલ્ટું ખરાબ–ફળ આપનારું

થાય છે.

તેનો ભાવાર્થ એ છે, કે—

તેમાં અવિધિનો યોગ હોય છે, તેથી એમ બને છે. (આ માટે આઠમી ગા૦માં આપેલી **ઉપદેશપદની** ત્રણ ગાથાનો ભાવાર્થ વાંચવો.)

≠ તેમ કરવાથી—આવો માણસ

ધર્મની ઉત્તમ ક્રિયાને અને

પોતાને—બાળકો દ્વારા પણ

નિંદાવે છે. ૪૧

≠ "એમ થાય—

(પોતાની અને ધર્મની નિંદા કરાવાય) તો શું નુકશાન થાય ?"

તેનો જવાબ આપે છે,—

"धम्म-खिंसं कुणंताणं अप्पणो वा परस्स वा ।
अ-बोही परमा होइ." इइ सुत्ते वि भासिअं. ॥ ४२ ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा. १६३]

"ધર્મની નિંદા કરાવનારાઓને પોતાને અને બીજાને પણ મહા અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે." એમ સૂત્રોને વિષે પણ કહ્યું છે. ૪૨

"धम्म०" त्ति । व्याख्या—

≠ એમ અજાણપણા વિગેરેમાં રહીને પણ

ધર્મની નિંદા કરતા અને કરાવનારાઓને ભવાંતરમાં ઘટતી રીતે—સંભવ પ્રમાણે—

મહા અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

≠ "ઉપલક્ષણથી, ધર્મની નિંદાના કારણે કરીને ઘણે ભાગે દુર્ભાગ્ય, દુઃખી સ્થિતિ, વ્યાધિ અને દુર્ગતિ વિગેરે દોષોની પરંપરાનો સંભવ થાય છે."

એમ સૂત્રમાં એટલે કે—છેદ સૂત્રમાં—તેના ભાષ્ય વિગેરે શાસ્ત્રોમાં પણ **કહ્યું છે. ૪૨**

≠ ઉપર નહીં જણાવેલા બીજા પણ દુષ્ટ સંસર્ગો છોડવાનું પ્રસંગથી હવે જણાવે છે,—

जुआरि-वेस-तक्कर-भट्ठा-ऽऽयारा [-ऽऽइ] कु-कम्म-कारोणं ।
पासंडि-मिहुणाणं संसग्गं धम्मिओ चयइ. ॥ ४३ ॥

" જુગારી, વેશ્યા, ચોર, ભ્રષ્ટાચારી વિગેરે કુ કર્મો કરનારાઓનો તથા પાખંડી અને નિહ્નવોનો સંસર્ગ ધાર્મિક પુરુષ કરતો નથી- તજી દે છે. ૪૩

" जुआरि० " त्ति । व्याख्या–

≠ **જુગારી, વેશ્યા, ચોર અને ભ્રષ્ટાચારી વિગેરે** લૌકિક અને લોકોત્તર સદાચારથી ભ્રષ્ટ થયેલા–જ્ઞાતિ બહાર અને પાસ તથા વિગેરે, દેવ–દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા, આદિ શબ્દથી નટો, નાચનારા, લુંટારા, શિકારી, કસાઈ[1], મચ્છીમાર વિગેરે સમજી લેવા.

" પ્રાકૃત ભાષાને લીધે **આકાર** થયો છે. (**भ्रष्टा-ऽऽचारा-ऽऽदि-"भट्ठा-ऽऽयारा"**)

≠ **દુષ્કર્મ કરનારા**=સંસાર વધારે તેવા અનેક દુષ્ટ કામો કરનારા પામર (હલકી કક્ષાના ચોર, લુંટારા વિગેરે) લોકોનો—

≠ **પાખંડી=બૌદ્ધ** વિગેરે,

≠ **નિહ્નવ=શાસ્ત્રો અને જીત વ્યવહારમાં** કહેલા અનુષ્ઠાનો કરવા છતાં, સ્વચ્છંદતા પૂર્વક ઉત્સૂત્ર બોલનારા એટલે કે–સૂત્ર વિરુદ્ધ બોલનારા–એટલે કે ઘણે[2] ભાગે બહારથી સારા દેખાતા દ્રવ્ય[3] સાધુઓ, એટલે કે–ખરા સાધુ-પણા વિનાના,

આથી કરીને, " લુંપાક અને સ્તનિક[4] વિગેરે નિહ્નવો નથી. " એમ નક્કી થાય છે (?)

≠ એ સર્વનો—

સંસર્ગ=સંવાસ, સહભોગ, આલાપ–સંલાપ અને પ્રશંસા વિગેરે રૂપ **સંસ્તવ** એટલે કે–પરિચય.

શ્રી ચંદ્રકુમારની જેમ

ધાર્મિકો=શ્રાવકો વિગેરે

છોડી દે, છોડી દે છે (રાખતા નથી).

≠ **કથા આ પ્રમાણે છે—**

" **કુશસ્થલ** નગરમાં **પ્રતાપસિંહ રાજા** છે. **સૂર્યવતી રાણી** છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિ, ભ્રષ્ટાચારી અને નિંદિત કુળવાળા વિગેરે લોકોની સોબત નહીં રાખનાર, પરોપકારમાં તત્પર, ભાગ્યશાળી, શ્રી અરિહંત ભગવંતનો ભક્ત, સારો–સમજદાર, વિવેકી, ન્યાયપ્રિય, દાનાદિક ધર્મ આચરવામાં સદા કુશળ એવો **શ્રી ચંદ્રકુમાર** નામે તેઓને પુત્ર હતો.

દોગુંદક દેવોની માફક **ચંદ્રકળા** વિગેરે પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે વિષય સુખ ભોગવતો ભોગવતો વખત પસાર કરતો હતો.

એક વખત, તે પોતાના ભાગ્યની પરીક્ષા કરવા પિતાની આજ્ઞા વિના જ જુદા-જુદા દેશોમાં ફરતા-ફરતા વનમાં **મદનસુંદરી** સાથે વિવાહ કર્યા પછી અનુક્રમે **સિદ્ધપુર નગરે** પહોંચ્યો.

તે નગરમાં, **શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના** દેહરાસરમાં વંદન કરવા માટે ગયો. ત્યાં, તેણે, નિઃસ્તેજ મોઢાવાળા, ક્ષીણ સંતાનોવાળા, સુગ વગરના (તોછડા), નિર્ધન એવા ત્યાંના નાગરીકોને જોઇને, પોતાની બુદ્ધિથી દેવ-દ્રવ્યના વિનાશની શંકા તેના મનમાં થઈ, **અને** *(તે ઉપરથી) પૂજારી વિગેરેને શહેરનું સ્વરૂપ પૂછ્યું.*

ત્યારે તેઓ એ કહ્યું, કે,—

"હે! ભાગ્યવંત પુરુષ! પહેલાં તો આ શહેરમાં અદ્‌ભુત મહિમા ધરાવતા **શ્રી ઋષભદેવ** પ્રભુના ચતુર્મુખ દેહરાસરમાં યાત્રા કરવા માટે સર્વદિશાઓમાંથી આવેલા લોકોએ દેવ-ભંડાર ખૂબ વધાર્યો હતો. સંઘ ગયા પછી અહિંના દરેક લોકોએ એકઠા મળીને, તે ધન વહેંચી લઈ, ઘર વિગેરેમાં-અવિધિથી-વાપર્યું. જેથી કરીને, ચેપી રોગની માફક આખું શહેર બગાડી નાંખ્યું—અપવિત્ર કર્યું.

તેથી કરીને, આ આખું શહેર શોભા રહીત, નિર્ધન, અભાગિયાપણું, ધંધા રહીતપણું અને તોછડાપણું વિગેરે દોષોથી દોષિત થઈ ગયેલું છે.

માટે, તમારા મનમાં જે અનુભવ થયો છે, તે સંશય વિગેરે દોષો વિનાનો અને તદ્દન સાચો હોવાથી, પ્રશંસા પાત્ર છે."

એમ સાંભળીને, હૃદયમાં અનુકંપા ધારણ કરી, **શ્રી ચંદ્રકુમાર** શહેરના ચૌટામાં આવ્યો, અને શહેરના વૃદ્ધ પુરુષોની આગળ બધા દોષોનું કારણ સમજાવ્યું.

"કહ્યું છે, કે—

"प्रासादो दृश्यते जीर्णः, प्रत्य-ऽवाय-पदं धनम्, ।
ऋणं सर्वम ऽ-भव्यं प्राग्, देव-ऽर्णं त्वऽ-शुभा-ऽ-शुभम् ॥"
[ ]

"મહેલ, (મકાન) જુનો દેખાય છે, ધન આપત્તિઓનું સ્થાન છે. જુનુ દેવું બધું ખરાબ છે. પરંતુ દેવનું દેવું તો અશુભમાં-અશુભ છે."

શ્રી આગમમાં પણ કહ્યું છે, કે—

"भक्खणे देव-दव्वस्स, पर-त्थी-गमणेण य ।
सत्तमं णरयं जंति सत्त-वाराओ गोय मा? ॥"
[ ]

" દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી અને પરસ્ત્રી ભોગવવાથી હે ગૌતમ ! સાતવાર સાતમી નરકમાં જવાય છે."

≠ આમ હોવાથી, નિર્ધનપણું વિગેરે દોષો વધારનારા દેવ-દ્રવ્યના દેવામાંથી છુટી જવા માટે ઉત્સાહ પૂર્વક પ્રયાસો કરવામાં (તમારે સૌએ) લાગી જવું જોઇએ."

એ સાંભળીને, તે પાપથી ભય પામી, દેવ-દ્રવ્યના ધનથી પહેલાં મેળવેલું બધું યે ધન વધારા સાથે ચૈત્યને આપી દીધું. બાકીનું ધન આપવાની ઇચ્છાથી જાતુ દેવું આપવા પૂર્વક સારા ધંધા કરવા લાગ્યા, અને અનુક્રમે આ લોકમાં અને પરલોકમાં સુખી થયાં.

અને કેટલાકે ગફલતમાં રહી એમ ન કર્યું, તેથી તેઓ બહુ દુઃખી થયા.

ત્યાર પછી, **શ્રી ચંદ્રકુમાર** પણ દુષિત આહાર વિગેરેથી દુષ્ટ તે શહેરને છોડી દઇ, પત્નીઓ સાથે બીજે ગામ જઈ ને ભોજન કર્યું.

ત્યાર પછી, અનુક્રમે અનેક રાજ્યોના સુખ ભોગવી મોક્ષ માર્ગની આરાધના કરી મોક્ષમાં ગયાં."

શ્રી ચંદ્ર-કેવલિ ચરિત્રને અનુસારે.

≠ દેવ વિગેરે દ્રવ્યના વિનાશની શંકા હોય તો પણ તેના ઘરનો દેવતા (ઇંધણ-લાકડા) પણ શ્રાવક વિગેરેએ ન લેવાં જોઇએ.

વધારે તો શું કહેવું ?

≠ આમ હોવા છતાં કદાચ કુટુમ્બાદિકના દબાણથી શ્રાવકને તેને ઘેર જમવું પડયું હોય, ત્યારે દેવ-દ્રવ્યના ભક્ષણની ટેવ ન પડી જાય, માટે જેટલું ભોજન કર્યું હોય, તે અનુસારે દેવ-દ્રવ્ય વિગેરેમાં તેથી વધારે ભેળવીને નકરો મુકવો જ (અને બોજા રહીત થવું). એમ કરવાથી " અતિચાર દોષ પણ લાગે નહીં. "

શ્રી પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચયના ચોથા પ્રકાશમાં પૂજ્ય પાદ શ્રી હિરવિજયસૂરિજી મહારાજાએ કહ્યું છે, કે—

" તથા,

" દેવ-દ્રવ્ય-ભક્ષક-ગૃહે-

જેમનાય

ગન્તું કલ્પતે ? નવા ? " ઇતિ ।

" ગમને વા-

તજ્-જેમન-નિષ્ક્રય-દ્રવ્યસ્ય

દેવ-ગૃહે

મોક્તુમુચિતમ્ ? ન વા ? " । ઇતિ ।

" अत्र,
मुख्य-वृत्त्या-
तद्-गृहे
भोक्तुं नैव कल्पते,
यदि,
कदा-चित्-
पर-वशतया-
जेमनाय याति,
तथाऽपि-मनसि स-शूकत्वं रक्षति,
न तु-
निःशूको भवति ।
जेमन-निष्क्रय-द्रव्यस्य
देव-गृहे मोचने तु विरोधो भवति,
ततः—
तदा-ऽऽश्रित्य
दक्षत्वं विलोक्यते,-
यथा,-
अग्रे-अन-ऽर्थ-वृद्धि र्न भवति,
तथा-
प्रवर्तते । " इति ।

" तथा,

" દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારને ઘેર જમવા જવાનું કલ્પે ? કે નહી ? "

" કદાચ જમવા જવાય, તો તે જમણના ખર્ચનું દ્રવ્ય દહેરાસરમાં મુકી દેવું યોગ્ય છે ? કે નહીં " ?

આ પ્રસંગમાં મુખ્ય રીતે તો-તેને ઘેર જમવું કલ્પતું જ નથી. અને કદાચ બીજાના દબાણથી તેના ઘેર જમવા જવું પડયું હોય, તો પણ મનમાં કંટાળો રાખે, આનંદ ધારણ ન કરે. (" જમવું પડયું છે, તે ઘણું જ ખોટું કર્યું છે," એમ મનમાં માને.)

જમવાના નકરાનું ધન દહેરાસરમાં મૂકવામાં આવે, તો વિરોધ થાય, તેથી આ પ્રસંગને આશ્રયીને ડહાપણથી કામ લેવું-જેથી કરીને આગળ ઉપર અનર્થની વૃદ્ધિ ન થાય, તે રીતે (સમજીને પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને) વર્તવું.

≠ એ પ્રમાણે જ્ઞાન દ્રવ્યની બાબતમાં પણ સમજી લેવું.

≠ એ પ્રમાણે મુ-સાધુઓએ પણ તેવી નિશ્રાના આહાર વિગેરે પણ ન લેવા.

છુટકે પાનામાં કહ્યું છે, કે,

" जिण-दव्व-रिणं जो धरइ तस्स गेहम्मि जो जिमइ सड्ढो, ।
पावेणं परिलिंपइ, गेह्नंतो वि हु जई भिक्खं. ॥

" દેવ દ્રવ્યનો જે દેણદાર હોય, તેને ઘેર જે શ્રાવક જમે, તો તે પાપથી લેપાય છે, અને ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર સાધુ પણ (પાપથી લેપાય છે.)"

≠ **અહિં રહસ્ય એ છે, કે,—**

ધર્મ શાસ્ત્રને અનુસારે અને લોક વ્યવહારને અનુસારે પણ " પરિવાર સહિત શ્રાવકને માથે જ્યાં સુધી દેવાદિકના દ્રવ્યનું દેણું ઉભું હોય છે, ત્યાં સુધી, શ્રાવક વગેરે સંબંધિ ધનાદિ સર્વ પરિગ્રહ દેવાદિ સંબંધિ છે." એમ સુવિહિત પુરુષો વ્યવહાર કરે છે. કેમ કે-તે (દેવાદિદ્રવ્ય)ની સાથે મિશ્રણ થયેલું હોવાથી (દેવાદિકનું દ્રવ્ય છે.) એમ ગણાય છે.

આ વાત પૂજ્યપાદશ્રી **ધનેશ્વરસૂરિજી** મહારાજશ્રીએ **શ્રી શત્રુંજય મહાત્મ્યના પાંચમા સર્ગમાં** કહ્યું છે, કે—

" यथाऽन्ने विष-संसर्गो, दुग्धे काञ्जिक-संगमः, ।
तथाऽऽत्मनो धनेनोच्चैः संसर्गो गुरु-संपदः ॥ [६२५]

" જેમ અન્નમાં ઝેર ભળે, દુધમાં જેમ છાશ (ખટાશ-મેળવણ) ભળે, એ પ્રકારે પોતાના ધનની સાથે (ઉચ્ચ) ગુરુઓની સંપત્તિનો સંસર્ગ સમજવો."

" વિષના સંસર્ગથી જેમ અનાજ વિગેરે તેવું થઈ જાય છે, તે પ્રકારે અનાભોગ (અજાણપણું) વિગેરે કારણોથી દેવાદિદ્રવ્ય સાથેના સંસર્ગથી પોતાનું ધન પણ તેના જેવું થઇ જાય છે." **એ ભાવાર્થ છે.**

≠ આ કારણે, **શ્રી આગમોમાં** નિષેધ કરેલો હોવાથી સૂગવાળા (પાપથી ભય પામી દૂર રહેવા ઇચ્છનારા) એ પ્રાણાંતે પણ તેનો ઉપભોગ નહીં કરવો જોઇએ. પરંતુ શુદ્ધ એવા તેનો વિવેકાદિકે કરીને ભવિષ્યમાં કહેવાનો છે-તે વિધિએ કરીને-વપરાશ કરવો જોઇએ.

≠ આથી કરીને, આ વ્યવહાર **માર્ગનુસારી** તરીકે નક્કી થયેલો હોવાથી, સર્વ ઠેકાણે-સઘળીયે બાબતોમાં રાખવો જોઇએ.

≠ એમ (માર્ગાનુસારિપણાએ કરીને પણ સિદ્ધ) હોવાથી

"संवत् १७४३ वर्षे–
वेशाख–सुदी ३ दिने कोईए इम कहियुं, जे–
"पहिलां
देव–द्रव्य वापरियुं छे,
पछी तेहने घरिं संघ
आहारा–ऽऽदि ग्रहे,
तेहने दोष नहीं,
जे माटि–
देव–द्रव्य वावरवानुं आंतरुं पडियुं छे ।
बीजुं–
वर्तमान–काले–
देवके द्रव्ये आहारा–ऽऽदिक निपज्या होय, ते–संघने न कल्पे,
तेथी,
देव–द्रव्यना वावरनारने
जिहां सुधी–
संघे मिली संघ बहार नथी काढ्यो,
तिहां सुधी–
चतुर्विध–संघने आहारा–ऽऽदिक परिचय करतां
दोष नथी ।"

"સંવત્ ૧૭૪૩ ના વર્ષે વૈશાખ શુદ ૩ ના દિવસે કોઇએ એમ કહ્યું, કે—

"પહેલા દેવ દ્રવ્ય વાપર્યું છે, પછી તેને ઘેરથી સંઘ વિગેરે આહાર ગ્રહણ કરે, તો તેનો દોષ લાગે નહીં. કેમ કે—

દેવ દ્રવ્ય વાપરવામાં ઘણા વખતનું આંતરું પડી ગયેલું હોય છે.

બીજું—

વર્તમાન કાળમાં–દેવ–દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલો આહાર હોય, તે સંઘને ન કલ્પે, તેથી દેવ–દ્રવ્યના વાપરનારને સંઘે મળી સંઘ બહાર ન કર્યો હોય, ત્યાં સુધી ચતુર્વિધ સંઘને આહારાદિકનો પરિચય (ઉપયોગ) કરવામાં દોષ નથી."

પોતાને પંડિત માનનાર પંચાંગી અને પરંપરાથી વિરુદ્ધ આ પ્રમાણે બોલનારની વાત ટકી શકતી નથી. (ખોટી ઠરે છે.)

≠ આ પ્રકારે હોવાથી,

પોતાની પૂજા વિગેરે મેળવવા માટે, અને પાસત્થા વિગેરેને રાજી રાખવા માટે, જે ઉસૂત્ર બોલે છે, તેવા દુર્લભ બોધિનું દર્શન પણ સામે જઇને કરવું સજ્જન પુરુષોને યોગ્ય નથી. કેમકે–તે પણ સંસારનું કારણભૂત બની જાય છે.

શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ મહારાજ મૂળ શુદ્ધિ પ્રકરણમાં કહે છે, કે—

" [૧૦] પરિવાર–પૂઅ–હેઊ, પાસત્થાણં ચ અણુવત્તીએ, ।
જો ણ કહેઇ વિસુદ્ધં, તં દુલ્લહ–બોહિઅં જાણ. ॥ "

[મહેસાણા-ઉપાશ્રયની હસ્તલિખિત પ્રતમાં]

" પોતાના પરિવારના સત્કાર વિગેરે માટે, અને પાસત્થાઓને રાજી રાખવા માટે, જે શુદ્ધ ધર્મ કહેતો નથી, તેને દુર્લભ બોધિ જાણી લેવો."

આવશ્યક ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે, કે—

" [૧૧] જો જિણ-વયણુત્તિણ્ણં વયણં ભાસંતિ, જે ઉ મણ્ણંતિ, ।
સમ્મ–દિટ્ઠીણં તદ્–દંસણંડપિ સંસાર–વુડ્ઢિ–કરં. ॥ "

" જેઓ જિનેશ્વર ભગવાનના વચનથી અસંગત વચન બોલે છે, અને જેઓ તે માને છે, તેનું દર્શન કરવું, તે પણ, સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવોને સંસારની વૃદ્ધિનું કારણ થાય છે."

≠ હવે, (દોષ દ્વારનો) ઉપસંહાર કરે છે,— ૪૩

તમ્હા–
સવ્વ–પયત્તેણં–
તં તં કુજ્જા વિઅક્ખણો, ।
જેણ–
ધમ્મસ્સ ખિંસં તુ
ણ કરેઇ અ–બુહો જણો. ॥૪૪॥

[શ્રાદ્ધ-દિન-ગા. ૧૬૪]

" માટે, વિચક્ષણ પુરુષે સર્વ પ્રયત્ન પૂર્વક તે તે કરવું જોઇએ, કે,–જેથી અબુધ લોક જૈન શાસનની નિંદા તો ન જ કરે." ૪૪

" તુમ્હા૦" ત્તિ । વ્યાખ્યા–

≠ માટે, વિવેકી પુરુષોએ સર્વ શક્તિથી તે તે રીતે વર્તવું જોઇએ, કે–જેથી, અરિહંત ભગવાનના શાસનની બાળ(જીવો) પણ (નિંદા ન કરે, પરંતુ) તે તે રીતે પ્રશંસા કરે,–ફેલાવે.

એમ ગાથાનો અર્થ છે.

≠ કેમ કે—

શ્રી જૈન શાસનની પ્રભાવના કરવાથી તીર્થંકરપણું વિગેરે ફળો પ્રાપ્ત થાય છે.

કહ્યું છે, કે—

" [1] अ–पुव्व–णाण–गहणे, सुअ–भत्ती, पवयणे पभावणया, ।
एएहिं कारणेहिं तित्थ–यरत्तं लहइ जीवो. ॥ ॥ "

[ ]

" નવું નવું (સમ્યગ્) જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું. શ્રુત જ્ઞાનની ભક્તિ કરવી, અને જૈન શાસનની પ્રભાવના કરવી. એ કારણોથી જીવ તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત કરે છે."

तथा,

" [2] भावना मोक्ष–दा तस्य,
स्वा–ऽन्ययोश्च प्रभावना । " इति

" [3] प्रभावना च–
स्व–तीर्थोन्नति–हेतु–चेष्टासु
प्रवर्तना–ऽऽत्मिका । " इति–यावत् "

" ભાવના તો તેને મોક્ષ આપનારી છે. અને પ્રભાવના તેને અને બીજાને પણ મોક્ષ અપાવનારી છે." (એમ સમજવું)

પ્રભાવના એટલે પોતાની અને જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરવા રૂપ પ્રવૃત્તિઓમાં સારી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવા રૂપ હોય છે." ત્યાં સુધીનો અર્થ (ભાવાર્થ) સમજવો છે. ૪૪

૫. દોષદ્વાર સમાપ્ત.

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર.

≠ આલોચનાએ કરીને દોષની શુદ્ધિ કરવાનું હવે જણાવે છે,–

पक्खिय-चाउम्मासिय आलोयण णियमओ य दायव्वा. ।

गहणं अभिग्गहाण य पुव्व-गाहिए णिवेएउं. ॥४५॥

[પંચાશક ૧૫-૨૦]

" પાક્ષિકમાં અને ચોમાસીમાં અવશ્ય આલોચના દેવી જોઇએ. પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા અભિગ્રહોનું નિવેદન કરીને અભિગ્રહો પણ ગ્રહણ કરવા જોઇએ." ૪૫

" पक्खिय० " । વ્યાખ્યા–

≠ **च** શબ્દથી વાર્ષિકી વગેરે આલોચના કરવી.

≠ **શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિને** અનુસારે–

પક્ષ વિગેરેને અંતે=પાપભિરુ આત્માએ

સામાન્યથી પણ ગુરુ પાસે

આલોચના

અવશ્ય

દેવી જ જોઇએ.

≠ પ્રતિક્રમણ પ્રાયઃ ત્યાર પછી કરવું જોઇએ.

તેમ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિથી શુદ્ધ થતો ભવ્ય આત્મા આરીસાની પેઠે ઉજળો ઉજળો થાય છે.

જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો વચ્ચે ઘણો વખત વીતિ જવાથી રોગાદિ[૨] ચારની[૩] પેઠે ગુણોનો નાશ કરનારા સૂક્ષ્મ એટલે કે–નાના નાના દોષો પણ વધી ગયા પછી દૂર કરવા અશકય બની જાય છે.

શ્રી ભગવતી સૂત્ર (વૃત્તિ) વિગેરેમાંથી સાંભળવામાં આવે છે, કે—

" अना-ऽऽलोचित-

अ-प्रतिक्रान्त-कर्माणः

तुच्छमेव फलं लभन्ते । "

" જેઓ કર્મોના આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરતા નથી, તેઓ ક્રિયાનું ફળ તુચ્છ મેળવે છે. (ક્રિયાનો બરાબર લાભ મેળવી શકતા નથી.) "

≠ આ કારણે–" વિશેષ દોષોનો સંભવ જણાય ત્યારે આલોચના પૂર્વક શ્રી ગુરુમહારાજ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું જોઇએ." એ રહસ્ય છે. ૪૫

શ્રી શ્રાદ્ધજીતકલ્પ અને **શ્રી પંચાશક** વિગેરેમાંથી તે (પ્રાયશ્ચિત્ત) નો વિધિ બતાવવામાં આવે છે.—

एत्थं पुण एस विही, :–अरिहो, सु–गुरुम्मि, दलइ अ, कमेण– ।
आ–सेवणा–ऽऽइणा खलु, सम्मं दव्वा–ऽऽइ–सुद्धस्स. ॥४६॥

[पञ्चाशक १५-८]

" અહિં, એ (નીચે પ્રમાણે) વિધિ બતાવવામાં આવે છે,– પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય, સદ્ગુરુમાં, આપે છે, આસેવના વિગેરેનો અનુક્રમ, સારી રીતે, દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિ પૂર્વક." ૪૬

" एत्थं पुण एस० " । વ્યાખ્યા–

≠ **નીચે પ્રમાણે** આલોચનાનો **વિધિ અહિં** સમજવો.

≠ તે આ પ્રમાણે છે—

(૧) **યોગ્ય**=આલોચના કરનાર.

(૨) **ગુરુ વિષે**=છેદ શાસ્ત્રોમાં કહેલા ગુણો યુક્ત આલોચના કરાવનાર ગુરુ આગળ આલોચના

(૩) **આપે છે.**

(૪) **ક્રમે કરીને**=અનુક્રમો પૂર્વક
" કેવા અનુક્રમોએ કરીને ? "
દોષ સેવવા વિગેરેના અનુક્રમોએ કરીને,
આદિ શબ્દથી આલોચનાનો પણ અનુક્રમ સમજી લેવો. એટલે કે—
" આસેવના ક્રમે કરીને અને આલોચના ક્રમે કરીને. "

(૫) તથા, **સારી રીતે**=આકુટ્ટિકા વિગેરે મનના ભાવ બરાબર સારી રીતે સ્પષ્ટ કરવા પૂર્વક,

(૬) **દ્રવ્ય વિગેરેની બરાબર શુદ્ધિ રાખીને**, એટલે કે–" દ્રવ્યાદિક પણ ઉત્તમ હોવા જોઇએ." ૪૬

≠ હવે, (પહેલું) **અર્હ** એટલે **યોગ્ય** દ્વારનું વિવરણ કરવામાં આવે છે,—

संविग्गो उ, अ–माई, मइमं, कप्प–ट्ठिओ, अणा–ऽऽसंसी, ।
पण्णवणिज्जो, सड्ढो, आणा–ऽऽयत्तो, दुक्कड–तावी. ॥४७॥

तव्विहि-समुस्सुगो खलु, अभिग्गहा-ऽऽसेवणा-ऽऽइ-लिंग-जुओ,।
आलोयणा-पयाणे जुग्गो, भणिओ-जिणिंदेहिं. ॥४८॥ [जुम्मं]

[પञ્ચાશક-૧૫ ગા. ૧૨-૧૩]

" સંવિગ્ન-વૈરાગી,
માયા કપટ વગરનો,
વિવેકી,
આચાર પાળવામાં દૃઢ-સ્થિર,
લાલચ વગરનો,
સમજાવી શકાય એવો,
શ્રદ્ધાળુ,
આત્મામાં વશવર્તી,
પાપથી દુઃખી રહેનારો,
આલોચના વિધિ માટે તત્પર,
અભિગ્રહનું પાલન કરવા વિગેરેના ચિન્હો ધરાવનાર,
હોય,—
તેને શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ આલોચના દેવાને યોગ્ય કહ્યો છે." ૪૭, ૪૮.

" संविग्गो० " " तव्विहि० " त्ति । व्याख्या-

≠ ૧. **સંવિગ્ન**=એટલે કે " સંસારથી વિરક્ત હોવાને લીધે આલોચના દેવામાં યોગ્ય હોય છે. "

એવો જ આત્મા દુષ્કર કામો પાર પાડવાની મનોવૃત્તિ ધરાવતો હોવાથી તેને આલોચના લેવાનું સહેલું[1] થાય છે.

કહ્યું છે, કે-

" अवि राया चए रज्जं, ण य दुच्चरियं कहइ । "

[પञ્ચાશકનો ટીકા]

" રાજા રાજ્ય[2] છોડી શકે છે, પણ પોતાનું દુશ્ચરિત્ર કહી શકાતું નથી. "

≠ ૨. તથા, **માયા રહિત** એટલે કે કપટ વગરનો. કપટી માણસ પોતાનું દુષ્કૃત્ય, જે રીતે-ખરેખરી રીતે એ હોય, તે રીતે કહી શકતો નથી.

≠ ૩. **બુદ્ધિશાળી** એટલે **વિવેકી.**

વિવેક વગરનો હોય, તે આલોચનાદિકનું સ્વરૂપ પણ જાણતો નથી હોતો.

≠ ૪. **કલ્પમાં રહેલો** એટલે કે **સ્થવિર** વિગેરે કલ્પમાં રહેલો. અથવા **શ્રાદ્ધ** એટલે **શ્રાવકની સામાચારીમાં** વ્યવસ્થિત રીતે રહેતો હોય.

જે એવો ન હોય, તેને અતિચારોથી મનમાં દુઃખની લાગણી ન હોય.

(એટલે કે-અતિચારોનો ગભરાટ ન હોય.)

≠ ૫. **અનાશંસી**=એટલે કે લાલચ વગરનો.

આચાર્ય વિગેરેની આરાધનાથી કોઇ પણ જાતની (દુન્યવી) લાલચ ધરાવનાર ન હોય.

લાલચ રાખનાર માટે સર્વ અતિચારોની આલોચના અસંભવિત હોય છે. લાલચ પણ અતિચાર રૂપ જ છે.

≠ ૬. **સમજાવવા યોગ્ય**=એટલે કે-હઠાગ્રહ વગરનો હોય, ગુરુને આધિન રહેતો હોવાથી તે સહેલાઇથી સમજાવી શકાય તેવો હોય છે.

તે સિવાયનો એટલે કે-હઠાગ્રહી પોતાના આગ્રહમાં દૃઢ રહી, અકાર્ય કરવાથી અટકતો નથી.

≠ ૭. **શ્રાદ્ધ**=એટલે કે શ્રદ્ધાળુ.

એવો જ આત્મા ગુરુએ કહેલી શુદ્ધિ ઉપર શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખે છે.

≠ ૮. **આજ્ઞાને આધીન**=એટલે કે હિતસ્વી પુરુષોના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલનાર.

એવો જ આત્મા ઘણે ભાગે પાપ કરતો નથી.

≠ ૯. **દુષ્કૃત-તાપી**=એટલે કે-"અતિચાર સેવવા રૂપ **દુષ્કૃત્યથી, તપે** એટલે કે પશ્ચાત્તાપ કરે."

તે દુષ્કૃત-તાપી.

એવો જ આત્મા બરાબર રીતે અતિચારોની આલોચના કરી શકે છે.

≠ ૧૦. **તેની વિધિમાં સમુત્સુક**=એટલે કે-

વિધિપૂર્વક આલોચના કરવામાં બરાબર સાવધાન હોય.

એવો જ આત્મા આલોચનાની અવિધિનો સાવધાની પૂર્વક ત્યાગ રાખી શકે છે.

≠ ૧૧. **અભિગ્રહનું પાલન કરવા વિગેરે નિશાનીઓથી યુક્ત.**

દ્રવ્યાદિનો નિયમ કરવો, કરાવવો અને અનુમોદના કરવી, વિગેરે આલોચનાને યોગ્ય લિંગોથી–એટલે કે નિશાનીઓથી–યુક્ત હોય.

≠ આવો ભવ્ય આત્મા

આલોચના દેવામાં

યોગ્ય એટલે અર્હ

શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહ્યો છે. ૪૭, ૪૮.

≠ હવે, આલોચનાના ગુરુદ્વારનું વિવરણ કરે છે,—

आयारवमो[म्, ओ]हारव, ववहारु[र-उ]व्वीलए, पकुव्वी य ।
अ-परिस्सावी, णिज्जव, अ-वाय-दंसी गुरु भणिओ. ॥४९॥

[पञ्चाशक १५-२४]

“આચારવાળા, અવધારણશીલ એટલે કે-સારી યાદ શક્તિવાળા, વ્યવહારના જ્ઞાતા, લજ્જાનો ત્યાગ કરાવનાર, સારી રીતે શુદ્ધિ કરાવનાર=પ્રકુર્વી, અપરિશ્રાવી, નિર્યાપક, અપાયદર્શી એટલે ભવિષ્યની મુશ્કેલીઓ જાણનાર, હોય, તેને (આલોચના દેવા લાયક) ગુરુ તરીકે કહ્યા છે.” ૪૯

“आयार०” त्ति । व्याख्या–

≠ ૧. આચારણવાળા= જ્ઞાનવંત અને આસેવના એટલે કે આચારના પાલન વડે કરીને, જ્ઞાનાદિ (પાંચ) આચારોથી યુક્ત હોય,

આવા જ ગુરુ ગુણી હોવાથી, તેમનું વાકય શ્રદ્ધા પાત્ર બની રહે છે.

≠ ૨. અવધારણવાળા= આલોચકે (પોતાના) કહેલા અપરાધોને બરાબર યાદ રાખનાર.

આવા જ ગુરુ દરેકે દરેક અપરાધો બરાબર યાદ[1] રાખવામાં સમર્થ થાય છે.

≠ ૩. વ્યવહારવાળા= એટલે કે—

૧ આગમ વ્યવહાર,

૨ શ્રુત વ્યવહાર,

૩ આજ્ઞા વ્યવહાર,

૪ ધારણા વ્યવહાર,

૫ જીત વ્યવહાર,

એ પાંચમાંથી કોઇપણ વ્યવહારમાં રહેલા હોય.

આવા ગુરુ બરાબરની શુદ્ધિ કરાવવામાં સમર્થ થાય છે.

વર્તમાન કાળે પાંચમો (જીત) વ્યવહાર મુખ્ય છે.

≠ ૪. **લજ્જા દૂર કરાવનાર**–અપવ્રીડક એટલે કે, શરમથી પોતાના દોષો છુપાવતો હોય, તેને સુંદર ઉપદેશ આપીને, પોતાના દોષો કહેવાની શરમ છોડાવી દેનાર હોય છે.

આવા જ ગુરુ આલોચના કરનારને ઘણા જ ઉપકારી થાય છે.

≠ ૫. **પ્રકુર્વી**= અતિચાર દોષોની આલોચના કર્યા પછી, પ્રાયશ્ચિત્ત દેવા પૂર્વક ઉત્તમ પ્રકારની શુદ્ધિ કરાવે, તે ગુરુ પ્રકુર્વી કહેવાય.

આચારશીલપણું વિગેરે (ઉપર જણાવેલા) ગુણો ધરાવવા છતાં, કોઇ (ગુરુ મહારાજ) શુદ્ધિ એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાનું સ્વીકારતા નથી હોતા.

તેનાથી જુદાપણું બતાવવા માટે **પ્રકુર્વી** ગુણ બતાવવામાં આવ્યો છે.

≠ ૬. **અપરિશ્રાવી**=" આલોચના કરનારે કહેલા (પોતાના) અપકૃત્યો બીજા[૨] કોઇને ન જ જણાવે. "

એવા (દૃઢ ગુરુ) **અપરિશ્રાવી** કહેવાય છે.

આ સિવાયના હોય, તે (તેના અપકૃત્યો) બીજાને જણાવી દેવાથી, તેને (લોકમાં) હલકો પાડી નાંખે છે. (દોષ બહાર પડવા ન દે, ગુપ્ત રાખે.)

≠ ૭. **નિર્યાપક**=બરાબર નિર્વાહ કરે, એટલે કે–" જેની જે પ્રમાણે શક્તિ હોય, તેને તે પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે. " એ અર્થ છે.

≠ ૮. **અપાયદર્શી**=એટલે કે, અપાયોને જોનાર.

અપાયો એટલે કે, દુકાળ, દુર્લાભપણું વિગેરે, આ લોકના અનર્થોને જાણે, અથવા

અતિચાર દોષવાળા જીવોને ભવિષ્યમાં દુર્લભ–બોધિપણું વિગેરે થતા નુકશાનો સમજાવે, તે **અપાયદર્શી.**

એટલા જ માટે આ (વા ગુરુ) આલોચના કરનારના ઉપકારી બને છે.

≠ **ઉપલક્ષણથી—**

ગીતાર્થ પણું,

પરોપકાર કરવામાં તત્પરપણું,

માપી[૩] લેવાની–અનુમાન કરવાની–કુશળતા,

સરળતા એટલે કે નિષ્કપટીપણું.

વિગેરે (ગુરુના) બીજા ગુણો પણ સમજી લેવા.

તેમાં—

ગીતાર્થ પણું એટલે અભ્યાસ પૂર્વક **નિસીથ સૂત્ર** વિગેરે શ્રુતના-શાસ્ત્રના ધારણ કરનાર.

અનુમાપક પણું—એટલે અનુમાન કરવાની કુશળતા, એટલે કે ઇંગિત આકાર વિગેરેથી બીજાના મનની સ્થિતિનો નિર્ણય કરવાની કુશળતા ધરાવનાર.

≠ એ વિગેરે ગુણોને ધારણ કરનાર ગુરુને પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાને યોગ્ય ગુરુ તરીકે-જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહ્યા છે.

≠ ઉપર બતાવેલા ગુણોમાં **આચારવાળાપણું** વિગેરે ગુણો આલોચના કરવા યોગ્ય ગુરુના ઉપલક્ષણ રૂપે છે, તેથી કરીને—

"શુદ્ધિ કરાવવાની શક્તિ ધારણ કરવા સાથે **ગીતાર્થ પણું** જેનામાં હોય, એ (આ પ્રસંગમાં) ગુરુ છે

એમ તેનું લક્ષણ સિદ્ધ થાય છે."

"આથી કરીને, **પાસત્થા** વિગેરે પણ (આ વિષયમાં) તેના ગુરુ લક્ષ્ય તરીકે ઘટે છે.

એટલે કે-ઉત્તર ગુણોથી શૂન્ય હોય તેવા ગુરુ ઘણે ભાગે શુદ્ધિ કરાવવામાં સમર્થ થઇ શકતા નથી." એ અર્થ નીકળે છે.

≠ એમ હોવાથી—

"**જઘન્યથી** એ વિગેરે ગુણો યુક્ત (ગુરુ હોવા જોઇએ)

ઉત્કૃષ્ટથી છત્રીસ વિગેરે ગુણો ધરાવતા હોય, તેને ગુરુ સમજવા."
એ તત્ત્વ છે. ૪૯

≠ આલોચના આપવા યોગ્ય આચાર્યની સમજ હવે—

ઉત્સર્ગ અને **અપવાદે** કરીને આપે છે,-

आयरिया-ऽऽई स-गच्छे, संभोइअ, इअर, गीय-पासत्थे, ।
सा-रूवी, पच्छा-कड, देवय, पडिमा, अरिह, सिद्धो. ॥५०॥

[ ]

"પોતાના ગચ્છના આચાર્ય વિગેરે, સાંભોગિક ગચ્છના આચાર્ય વિગેરે, બીજા ગચ્છના આચાર્ય વિગેરે, ગીતાર્થ પાસત્થા, સારૂપિક,

પશ્ચાત્ કૃત, દેવતા, પ્રતિમા, અરિહંત-ભગવંત અને સિદ્ધ ભગવંતો (પાસે આલોચના કરવી). ૫૦

"આયરિયા૦" ત્તિ । વ્યાખ્યા–

≠ ૧. સાધુએ કે શ્રાવકે નિયમથી પહેલાં તો **પોતાના ગચ્છના** આચાર્ય પાસે આલોચના કરવી જોઈએ; તેનો યોગ ન હોય તો, પોતાના ગચ્છના ઉપાધ્યાયની પાસે. અને એ પ્રમાણે પ્રવર્તક, સ્થવિર અથવા ગણાવચ્છેદકની આગળ આલોચના કરવી જોઈએ.

≠ ૨. તેનો યોગ ન હોય તો, **સાંભોગિક** એટલે એક સામાચારી ધરાવતા બીજા ગચ્છના આચાર્યાદિકને ક્રમે, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની પાસે એ પ્રમાણે આલોચના કરવી.

≠ ૩. તેનો જોગ ન હોય તો, **અસાંભોગિક** સંવિગ્ન–બીજા ગચ્છમાં એ જ ક્રમે આલોચના કરવી.

≠ ૪. તેઓનો જોગ ન હોય તો, **ગીતાર્થ પાસત્થાની** આગળ.

≠ ૫. તેનો જોગ ન હોય તો, **ગીતાર્થ સારૂપિકની** આગળ.

≠ ૬. તેનો જોગ ન હોય તો, **ગીતાર્થ પશ્ચાત્ કૃતની** આગળ આલોચના કરવી.

≠ અહિં—

સારૂપિક એ કહેવાય કે, ધોળા વસ્ત્ર પહેરે, મુંડન કરાવે, કાછડી રાખ્યા વીના નીચેનું વસ્ત્ર છુટું પહેરે, રજોહરણ ન રાખે, બ્રહ્મચારી ન હોય, પત્ની રહીત હોય અને ભિક્ષા લઈ આજીવીકા ચલાવતો હોય. અને **સિદ્ધ–પુત્ર** તે કહેવાય કે, જે શીખા ધારણ કરે અને પત્ની સહીત હોય

પશ્ચાત્ કૃત તે કહેવાય, કે–જેણે ચારિત્રનો–મુનિનો–વેશ છોડીને ગૃહસ્થ થઈ ગયેલ હોય.

≠ તેથી પાસત્થા વગેરેને પણ ગુરુની પેઠે વંદન વિગેરે વિધિ કરવો. કેમકે, ધર્મનું મૂળ વિનય છે, માટે.

≠ પરંતુ જો પાસત્થાદિક પોતાને થોડા પુણ્યવાળા સમજીને વંદન ન કરાવે, તો તેને ઉચિત આસન ઉપર સ્થાપિત કરીને, પ્રણામ[1] માત્ર કરીને, તેની પાસે આલોચના કરવી.

≠ પ્રશ્ચાત્ કૃતમાં થોડા વખતના સામાયિકનો આરોપ કરીને, અને લિંગ એટલે કે–સાધુ વેશ આપીને, વિધિ પૂર્વક આલોચના કરવી.

≠ ૭. પાસત્થા વિગેરેનો પણ જોગ ન હોય, તો—

રાજગૃહી વિગેરે નગરની બાજુના **ગુણશીલ ચૈત્ય** વગેરે સ્થાનોમાં અરિહંત ભગવંત અને ગણધર ભગવંતો વિગેરેએ ઘણી વખત પ્રાયશ્ચિત્તો આપેલા હોય, તે જે દેવતાએ જોયેલા હોય તે સ્થાને જઇને તે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ દેવતાને અઠમ વિગેરે તપથી આરાધીને, પ્રત્યક્ષ થાય ત્યારે, તેની પાસે આલોચના કરવી.

કદાચ તે દેવતા ચ્યવી ગયેલ હોય, અને તેને ઠેકાણે બીજા દેવ ઉત્પન્ન થયેલ હોય, તો તે, મહાવિદેહ ક્ષેત્ર વિગેરેમાં બિરાજમાન શ્રી અરિહંત ભગવાનને પૂછીને પ્રાયશ્ચિત્ત આપે.

≠ ૮. તેનો જોગ ન થાય, તો અરિહંત ભગવાનની પ્રતિમા આગળ આલોચના કરીને, પોતાની મેળે પ્રાયશ્ચિત્તનો સ્વીકાર કરે.

≠ ૯. તેનો પણ યોગ ન હોય તો, પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખીને અરિહંત ભગવાન અને સિદ્ધ ભગવાનની સમક્ષ પણ આલોચના કરવી.

≠ આ હકિકતને મળતો પાઠ **શ્રી વ્યવહાર સૂત્રમાં** સ્પષ્ટ જ મળે છે. તે આ પ્રકારે છે—

" जत्थेव
सम्म-भाविआइं
चेइयाइं
पासेज्जा,
कप्पइ
से-
तस्सडंतिए
आलोइत्तए जाव-वडिवज्जित्तए वा । "

" જ્યાં સમ્યગ્ ભાવિત ચૈત્યો જોવામાં આવે, તેની આગળ આલોચના કરવાનું તેને કલ્પે છે, અને પ્રાયશ્ચિત્તનો પણ સ્વીકાર કરવા સુધીનું સર્વ કલ્પે છે."

" જ્યાં સમ્યગ્ ભાવિત એટલે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ આત્માઓએ ભાવિત એટલે આગમની બરાબર આજ્ઞા પ્રમાણે કરાવેલા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા વિધિપૂર્વકના ચૈત્યો (પ્રતિમાજી) જોવામાં આવે, તેઓની આગળ આલોચના કરવી. પરંતુ સર્વ-પાસત્થા વગેરેના અધિકારમાં હોય, એવા અવિધિ ચૈત્યોની (પ્રતિમાજી) આગળ જઈ, આલોચના ન કરવી. કેમ કે-તેમ કરવાથી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન વિગેરે દોષો લાગે છે. કારણ કે,-તેવા ચૈત્યો (પ્રતિમાજી) અનાયતન રૂપ હોય છે.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત સમ્યકત્વ કુલક ગ્રંથમાં કહ્યું છે, કે—

" **અહિગારિણો અ–સઢો વાવણ્ણ–કુ–મગ્ગ–કુ–મઇ–રહિઓ અ ।**
તેણ કારઇયવ્વં જિણ–ભવણં, વંદણિજ્જમિણં. ॥૧૪॥
ણિપ્ફાવિઊણં એવં જિણ–ભુવણં, સુંદરં તહિં બિંબં ।
વિહિ–કારિઅં ચ વિહિઆ સુ–પઇટ્ઠા સાહુણો મણ્ણા. ॥૧૫॥

[ ]

" અશઠ (નિખાલસ), અવ્યવસ્થિત, ધર્મ માર્ગ–કુમાર્ગ અને કુ–બુદ્ધિથી રહિત, એવા જે અધિકારી હોય તેણે જિનમંદિર કરાવવું જોઇએ. અને તે મંદિર વંદન કરવા યોગ્ય હોય છે. ૧૪

અને એ પ્રકારે જિન મંદિર તૈયાર કરાવીને અને તેમાં વિધિપૂર્વક કરાવેલા સુંદર જિન પ્રતિમાજીની સાધુ પુરુષોને માન્ય સારી રીતે પ્રતિષ્ઠા કરાવવી જોઇએ." ૧૫

શ્રી વ્યવહાર ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—

" **આગમ–વિહિણા કારિય સુ–ગુરુવએસે સુ–સાવગેહિં ચ ।**
ણાય–ઽજ્જિય–વિત્તેણં, તં આયયણં જિણા બિંતિ. ॥૧૯॥
સણ્ણાણ–ચરણ–દંસણ–પમુક્ક–સાહૂહિં જા પરિગ્ગહિયા, ।
તાઓ જિણ–પડિમાઓ અણા–ઽઽયયણં હુંતિ જુત્તીએ. ॥૨૦॥
જિણ–બિંબમઽણા–ઽઽયણં કુ–સાહુ–પર–તંતતયા સમુદ્દિટ્ઠં, ।
દિટ્ઠ–ઽંતો જિણ–પડિમા બોડિય–લિંગા–ઽઽઇયાણ ઇહ. ॥૨૧॥
અણા–ઽઽયયણં પુણ ણાણ–દંસણ–ચરણ–ગુણ–ઘાયણં ઠાણં ।
મુક્ખ–ઽત્થિ–સુ–ધમ્મિ–જણ–વજ્જણિજ્જં વિ સુદ્ધ–ભાવેણ. ॥૨૨॥"

" ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી સુ–શ્રાવકોએ સદ્‌ગુરુના ઉપદેશ પૂર્વક શ્રી આગમમાં કહેલા વિધિથી કરાવેલ (જિન મંદિર) હોય, તેને જિનેશ્વર ભગવંતો **આયતન** કહે છે.

" જે પ્રતિમાઓ ઉત્તમ જ્ઞાન, ચારિત્ર અને દર્શનથી રહીત સાધુઓના આશ્રયમાં હોય, તે જિન પ્રતિમાજીઓ યુક્તિથી સમજાય છે કે, **અનાયતન** હોય છે." ૨૦

" જિનેશ્વર ભગવાનના જે પ્રતિમાજી કુ–સાધુઓની પરતંત્રતામાં હોય, તેને **અનાયતન** કહેલું છે

અહિં દૃષ્ટાંત રીતે–દિગમ્બર વિગેરેના પ્રતિમાજીને કહી શકાય." ૨૧

" **અને** અનાયતન, જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર ગુણોનો ઘાત કરનારું સ્થાન હોય છે. **અને** તે મોક્ષાર્થી અને ઉત્તમ ધાર્મિક પુરૂષોએ વિશુદ્ધ ભાવે કરીને વર્જન કરવા યોગ્ય છે." ૨૨

≠ મહત્ત્વના કારણે તો, તે પણ વંદન કરવાને લાયક હોય છે.

શ્રી બૃહત્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે, કે—

अ-सइ विहि-चेइयम्मि, सद्धा-भंगा-ऽऽइ-कारणं णाऊं, ।
वच्चंति तत्थ मुणिणो, णो मुणिणो जे अ-गीय-ऽत्था. ॥

"વિધિ પૂર્વકનું[૯] ચૈત્ય ન હોય, તો "શ્રદ્ધાનો ભંગ થાય." વિગેરે કારણો ધ્યાનમાં લઈને ત્યાં પણ મુનિ મહારાજાઓ જાય છે. પરંતુ જે અગીતાર્થ મુનિઓ હોય, તે ન જાય."

એટલા જ માટે—

"**भो !**
भो !
पियं-वए,
जइऽवि-
जिणा ऽऽलए,
तहऽवि-
सा-ऽ वज्जमिणं"

[आ० स० शिला २. २८७ पत्रे पङ्क्ति-३]

"હે પ્રિય વાદી ! જો કે એ જિનાલયો તો છે, તો પણ એ સાવદ્ય[૯] છે."

ઇત્યાદિ **શ્રી મહાનિસીથ સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના** વચનથી પણ (સિદ્ધ થાય છે.)

અવિધિ[૧૧] રૂપ મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થવાનું કારણ જાણીને, સુવિહિત મુનિઓના અગ્રેસર **શ્રી કુવલયપ્રભ[૧૦] આચાર્ય** મહારાજશ્રીએ ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો નહીં.

≠ હાલમાં તો, **જીતવ્યવહારને**[૧૨] આધારે બીજા દર્શનના જ્યોતિષ્ શાસ્ત્ર જેમ ભણાય છે, તેમ **સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ, દર્શન શુદ્ધિ પ્રકરણ** વિગેરે ગ્રંથોને આધારે, કાંઇક અંશમાં અવિધિ ચૈત્ય હોય, તે પણ (દર્શન કરવાના) **ઉત્સર્ગ નિયમવાળા દ્વારા** "વંદન કરવા યોગ્ય છે." વિગેરે રીતે **અશઠ ગીતાર્થ પુરુષોએ** સ્વીકારેલ છે.

જીતકલ્પ પણ, પર્યુષણાની ચોથ વિગેરેની પેઠે, જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનો વિચ્છેદ ન થાય માટે, શ્રુત વ્યવહારની અપેક્ષાએ ઓછાવત્તો હોવા છતાં પણ, ગીતાર્થ પુરુષોએ કરેલી મર્યાદા[૧૩] રૂપ તો છે જ.

(જીત વ્યવહાર પણ શાસ્ત્રનો આધાર લઈને આધું-પાછું કરીને એટલે કે ઓછા-વત્તા ફેરફાર સાથે ગીતાર્થ પુરુષોએ કરેલી મર્યાદા રૂપ હોય છે. જેમ પર્યુષણા મહા પર્વની ચોથ વિગેરે. એમ કરવાનો હેતુ જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા તુટવાનો ભય રોકવા માટે હોય છે. એટલે જીત વ્યવહાર પણ આજ્ઞાના પાલનનું સાધન છે, અને તેમાં શાસ્ત્રનો અને તેના આશયનો આધાર લેવાતો હોય છે, અને તેની મર્યાદા ગીતાર્થ પુરુષો નક્કી કરી શકે છે.)

આ વિષયમાં **૧૪ષટ્ત્રિંશજ્જલ્પ**માંથી વિશેષ સમજી લેવું.

અહીં તો આ દિશા માત્ર જણાવેલ છે.

≠ અહિં વિશેષ એ સમજવાનું છે, કે-પાસત્થા વિગેરે પણ ગીતાર્થની પાસે જ આલોચના કરવી. પરંતુ ગીતાર્થ ન હોય તેવા વૈરાગી-સંવિગ્ન-મુનિ આગળ પણ આલોચના ન કરવી. કહેવામાં આવ્યું છે કે—

अ-गीओ ण वि जाणइ सोहिं चरणस्स, देइ ऊण-ऽहियं, ।
तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ संसारे. ॥ ॥

[ ]

"અ-ગીતાર્થ ૧૫ચારિત્રની શુદ્ધિને સમજતા નથી. તેથી ઓછું-વત્તું (પ્રાયશ્ચિત્ત) આપી દે, તેથી તે પોતાને અને આલોચકને સંસારમાં પાડે છે."

એટલા જ માટે "ગીતાર્થ મળવામાં મુશ્કેલી હોય, અને ન મળી શકે, તો-
કાળથી બાર વર્ષ, અને
ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન સુધી, તેની એટલે કે ગીતાર્થની શોધ કરવી."
એમ **આગમમાં** સાંભળવામાં આવે છે.

≠ આમ હોવાથી આલોચના કરવાના ભાવ રાખનાર આરાધક બની રહે છે. કેમ કે-(ભાવ રાખનાર હોવાથી તે) શલ્ય રહીત હોય છે.

કહ્યું છે, કે-

आलोयणा-परिणओ सम्मं संपट्ठओ गुरु-सगासे, ।
जइ अन्तराऽवि कालं करिज्ज, आराहओ तहऽवि. ॥ ॥

[ ]

"આલોચના કરવાના પરિણામવાળો આત્મા ગુરુ પાસે આલોચના કરવા માટે જતો હોય, તેવામાં કદાચ વચ્ચે કાળ ધર્મ પણ પામી જાય, તો પણ તે આરાધક છે."

એટલા જ માટે,
શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્રમાં કહ્યું છે,
"**पूर्वम्-**
वि-शुद्धि-मूलम्-

भावा-ऽऽलोचनैव प्रवर्तते ।"

"વિશુદ્ધિના મૂળરૂપ ભાવ પૂર્વકની આલોચના પહેલાં શરૂ થાય છે."

એમ પણ સાબિત થાય છે. ૫૦

≠ હવે આલોચનાના ક્રમના દ્વારનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે,-

दुविहेण-ऽणुलोमेणं आ-सेवण-वियडणा-ऽभिहाणेणं, ।
आ-सेवणा-ऽणुलोमं जं जह आ-सेविअं, विअडे. ॥५१॥

आलोयणा-ऽणुलोमं गुरुग-ऽवराहे उ पच्छाओ विअडे, ।
पणगा-ऽऽइणा कमेणं जह जह पच्छित्त-वुड्ढी उ. ॥५२॥

[પંચાશક ૧૫. ૧૬-૧૭]

"બે પ્રકારના અનુલોમનો ક્રમ છે. આ-સેવના-વિકટનાનું કથન કરીને-એટલે કે-જે જે રીતે આ-સેવન કર્યું હોય, તે તે રીતે પ્રગટ કરવું, તે આ-સેવનાનુલોમ." ૫૧

અને આલોચનાનુલોમપણું-મોટા અપરાધમાં પાછળથી પ્રગટ કરાય. જેથી કરીને-પાંચ વિગેરેના ક્રમે જેમ જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ હોય, તેમ પ્રગટ કરાય. ૫૨

"दुविहेण०" "आलोयणा०" त्ति । व्याख्या-

≠ "બે પ્રકારના આનુલોમ્યના ક્રમે કરીને આલોચના આપે છે." એ અર્થ થાય છે.

તેમાં ૧. **આ-સેવનાનુલોમ્ય** એ થાય છે, કે-

જે (દોષ) જેવા (ક્રમે)
સેવવામાં આવેલો હોય, તેને તે ક્રમે
આલોચના કરનાર
પ્રગટ કરે છે, તે—
આ-સેવના પ્રકટ કરવાનો આનુલોમ્ય ક્રમ છે.

૨. **અને આલોચનાનુલોમ્ય તે છે, કે-**

નાના અપરાધોને
પછી, અને
મોટા અપરાધોને (પહેલાં)
પ્રગટ કરે=આલોચે.

≠ "શી રીતે ?" તે જણાવે છે,–

"**पणगा**" इति

पंचक-दशक વિગેરેના **ક્રમે** જે રીતે

પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થાય,

તે રીતે ચાલુ વસ્તુને પ્રગટ કરે.

≠ અહિં "નાનો અતિચાર લાગ્યો હોય, તો પંચક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે. અને મોટો અપરાધ કર્યો હોય, તો દશક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે.

અને તેથી મોટા અપરાધ હોય, તો પંચદશક (પંદર) નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે." એ વિગેરે સમજી લેવા.

≠ અહિં સમજવાનું એ છે, કે–

"ગીતાર્થ હોય તે આલોચનાના આનુલોમ્યે કરીને આલોચના કરે છે.

"તેનું કારણ ?"

"તે તો ગીતાર્થો જાણતા હોય છે."

અને આલોચના કરનારા બીજા આત્માઓ તો આ–સેવનાના આનુલોમ્યના ક્રમે કરીને આલોચના કરે છે. કેમ કે–તે આલોચનાના અનુલોમના ક્રમને જાણતા નથી હોતા.

અને તેવા આત્માઓને, એ જ રીતે, અતિચારો બરાબર યાદ આવતા હોય છે. ૫૧, ૫૨.

હવે, **સમ્યગ્** દ્વારનું વિવરણ કરવામાં આવે છે,—

तह, आउट्टिअ, दप्प, प्पमाय, कप्पा, तहाय जयणाए, ।
कज्जे, संभम–हेउं, जह–ट्ठिअं सव्वमा ऽऽलोए. ॥५३॥

[પંચાશક ૧૬–૧૮]

"ત્યાર પછી આકુટ્ટિકા, દર્પ, પ્રમાદ, કલ્પ, યતના, કાર્ય, ગભરાટનો પ્રસંગ, અને એ સર્વ જેમ હોય, તેમ આલોચના કરે."

"**तह, आउट्टिअ०**" त्ति व्याख्या–

≠ **तथा** શબ્દ દ્વારના ચાલુ ક્રમની સૂચના કરે છે,—

≠ **આકુટ્ટિકા**=સામે ચાલીને (જાણી જોઇને દોષ) કરવો,

≠ **દર્પ**=વળગણ (?) વિગેરે (અભિમાનથી)

≠ **પ્રમાદ**=મદ્ય વિગેરે (દારૂ)થી અથવા ભૂલાઈ જવું, વિગેરે,–

એ (ત્રણેય)થી (દોષ–અતિચાર–સેવાયો હોય).

≠ **તથા,** અથવા—

કલ્પથી=મહા ઉપદ્રવ વિગેરે ખાસ કારણને લીધે (દોષ સેવાયો હોય), **કલ્પ**=આચાર યતના વિગેરેને લગતો હોય છે. માટે, કહે છે, કે—

યતનાએ કરીને=સંયમની યથાશક્તિ રક્ષા કરવા રૂપ યતનાની બુદ્ધિએ કરીને,

≠ **કાર્ય પ્રસંગે**=શ્રી સંઘના ખાસ કામનો કોઇ પ્રસંગ ઉભો થયો હોય, ત્યારે

≠ **સંભ્રમનું કારણ હોય**=આગ વિગેરે લાગી હોય અને તે વખતે યતના વિના અને સંયમના[૨] રક્ષણની અપેક્ષા રાખ્યા વિના, જે દોષ સેવાઈ ગયેલા હોય, તે દોષ અહિં સમજવા.

≠ વિશુદ્ધિની ઇચ્છાવાળો

જે પ્રકારે બન્યું હોય, તે પ્રકારે

બધી આલોચના કરે=ગુરુ મહારાજને નિવેદન કરે. પરંતુ-

લજ્જાદિકથી કંઇ પણ છુપાવે નહિં.

કેમ કે-શલ્ય રહિતપણે થઈને, આરાધના કરવાની ઇચ્છાવાળો આરાધક હોય છે.

કહ્યું છે, કે—

" લજ્જા[૩]-ऽऽइ-ગારવેણ બહુ-સ્સુઅ-મએણ વા વિ દુચ્ચરિયં, ।
જો ણ કહેઇ ગુરુણં ણ હુ સો આરાહગો ભણિઓ. ॥૧॥ "

[ ]

" લજ્જાદિક (અને ?) ગારવે કરીને અને બહુ શાસ્ત્રોના જ્ઞાનના મદે કરીને, જે (પોતાનું) દુશ્ચારિત્ર ગુરુ મહારાજને કહેતો નથી, તેને આરાધક કહ્યો નથી."

" ગારવ=રસાદિ ગારવને આધીન થઈને તપ કરવાની ઇચ્છા ન રાખનાર હોવાથી." એ અર્થ છે. ૫૩

≠ હવે દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિનું ફળ જણાવે છે,-

દવ્વા-ऽऽઈસુ[૧] સુહેસુ દેયા આલોયણા, જઓ તેસુ ।
હુંતિ સુહ-ભાવ-વુડ્ઢી. પાએણ સુ-સહાઓ સુહ-હેઉ. ॥૫૪॥

[પંચાશક ૧૫-૧૯]

" શુભ દ્રવ્યાદિ હોય ત્યારે આલોચના દેવી.

કેમ કે-તે શુભ હોય ત્યારે શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય છે. ઘણું કરીને શુભની સહાય શુભનું કારણ બને છે." ૫૪

≠ હવે દ્રવ્યાદિ શુદ્ધિનું વિવરણ કરવામાં આવે છે,—

दव्वे-खीर-दुमा-ऽऽई, जिण-भवणा-ऽऽई अ हुंति-खित्तम्मि, ।
पुण्ण-तिही-पभिई-काले, सुभोपयोगा-ऽऽइ-भावेसु. ॥५५॥

[પંચાશક ૧૫-૨૦]

" દ્રવ્યમાં-દુધવાળા ઝાડ વિગેરે. ક્ષેત્રમાં-જિનભવન વિગેરે. કાળમાં-શુભ તિથિ વિગેરે. અને ભાવમાં-શુભ ઉપયોગ વિગેરે જાણવા. ૫૫

" दव्वे० " त्ति । व्याख्या-

સુગમ છે. પરંતુ,

≠ **દુધવાળા ઝાડ**=વડ વગેરે.

આદિ શબ્દથી અશોક, ચંપો, આંબો વિગેરે સમજી લેવા.

≠ **જિન ભવન વિગેરે-**

આદિ શબ્દથી બીજા પણ શુભ ક્ષેત્ર સમજી લેવા.

કહેવામાં આવ્યું છે, કે-

" उच्छु-वणे सालि-वणे चेइय-हरे चेव होइ खित्तम्मि, ।
गंभीर-सा-ऽणु-णाए, पयाहिणा-ऽऽवत्तए उदगे. ॥१॥

[પંચાશક ૧૫ ટીકા ૨૦]

" શેરડીનું વન, ચોખાનું વન, ચૈત્યઘર=જૈન દહેરાસર, જેની આજુબાજુ ગંભીર શબ્દો થતાં હોય, અને પાણીમાં જમણી બાજુ આવર્ત થતાં હોય, તેવા શુભ ક્ષેત્રમાં (આલોચના દેવી.) "

≠ **પૂર્ણા વિગેરે** તિથિના કાળમાં[૧]—

" ક્ષય તિથિએ અને છટ્ઠ તિથિએ આલોચના[૨] ન જ દેવી."

≠ **શુભ ઉપયોગ વિગેરે-**ભાવોમાં

અહિં, **આદિ** શબ્દથી નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં કહેલા શુભ ભાવો જાણી લેવા.

≠ પરમાર્થ એ છે, કે-

એ પ્રમાણે—" તેના વિધિ પૂર્વકની ગુરુની સાક્ષીએ જ શુદ્ધિ કરવી." ૫૫

≠ જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો દોષ બતાવે છે,—

आलोयणं च दाउं सई वि अण्णे तहऽप्पणो दाउं ।
जे वि हु करंति सोहिं, ते वि स-सल्ला विणिद्दिट्ठा. ॥५६॥

" (ગુરુ વિગેરે) બીજા આલોચના આપનાર હોવા છતાં, જે પોતાને આલોચના આપીને શુદ્ધિ કરે છે, તેઓને શલ્ય સહિત હોવાના જણાવ્યા છે." ૫૬

" आलोयणं० " त्ति । व्याख्या–

આલોચનાના આચાર્ય હોવા છતાં, પોતાની બુદ્ધિથી પોતાની શુદ્ધિ કરી લેવામાં પણ " પોતાને વિષે પોતાને કંઈક ખટકે છે. એટલે કે, પોતાના મનમાં કંઇક શલ્ય છે," એમ સમજાય છે.

તેથી નક્કી એમ થાય છે, કે " બીજાની વિદ્યમાનતા હોય, ત્યારે બીજાની જ પાસે આલોચના આપે, તો જ તે શુદ્ધ થાય છે. "

કહ્યું છે, કે—

" छत्तीस–गुण–संपन्ना–ऽऽगएण तेणं अवस्स कायव्वा ।
पर–सक्खिया विसोही सुट्ठु–ववहार–कुसलेण· ॥१॥

[ ]

" છત્રીસ ગુણથી યુક્ત ગુરૂ મહારાજ આવેલા હોય, તેની આગળ–શુદ્ધ વ્યવહારમાં કુશળ આત્માએ વિશુદ્ધિ બીજાની સાક્ષીએ અવશ્ય કરવી જોઈએ. "

≠ બીજા ન જ હોય, તો–પોતે પોતાને આલોચના આપે, તો પણ શુદ્ધ થવાય છે. પરંતુ " તે વખતે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને સાક્ષી કરીને (પોતે પોતાને આલોચના આપે). "

≠ અહિં કોઈ એમ કહે, કે—

" પોતાના ભાવથી આલોચના કરવાથી જ વિશુદ્ધિનો સંભવ હોય છે. તેથી ગુરુ વિગેરેની સાક્ષીમાં તે આલોચના દેવી નકામી છે." એમ ન કહેવું. તેઓની સાક્ષી પૂર્વક ધર્મની પ્રતિપત્તિ એટલે સેવા કરવામાં–આચરણ કરવામાં બહુ જ મોટા ગુણોનો લાભ થાય છે.

શ્રી શ્રાવકપ્રજ્ઞપ્તિમાં પૂજ્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ કહ્યું છે, કે—

" संतम्मि वि परिणामि गुरु-मूल पवज्जणम्मि एस गुणो, ।
दढया, आणा-करणं, कम्म-खओवसम-वुड्ढी अ. ॥
[ ]

" (शुभ) परिणाम होवा छतां, पण गुरु पासे जईने आलोचना आपवामां नीचे प्रमाणेना आ गुणो थाय छे.—

दृढता, आज्ञानुं पालन, अने कर्मना क्षयोपक्षमभां वधारो थाय छे. "

गुरुनी साक्षीमां ज आलोचनाना परिणामभां दृढता थाय छे. केम के— शंका दूर थवाथी विशिष्ट निर्णय करवानो उल्लास जागे छे.

केम के—शास्त्रमां कहुं छे, के—

" गुरु- सक्खिओ धम्मो । "

" धर्म गुरु महाराजनी साक्षीमां करवानो होय छे."

जिनेश्वर भगवंतनी आज्ञानुं आराधन थाय छे.

उत्साह वधारे एवा गुरु महाराजना उपदेशथी शुभाशय थवाथी क्षयोपक्षमभां वधारो थाय छे.

अने तेथी आज्ञानुं पण अधिक पालन थाय छे."

એ વિગેરે ફાયદાઓ મળે છે.

≠ એ પ્રકારે–બીજા નિયમો પણ ઘણે ભાગે (જેમ બને તેમ) ગુરુ મહારાજની સાક્ષીએ જ સ્વીકારવા જોઇએ.

શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યના ૨ જા સર્ગમાં કહ્યું છે, કે—

क्रियाः सर्वाः प्रवर्तन्ते गुरौ सा-ऽक्षिणि, ना ऽन्यथा, ।
चक्षुष्मानऽपि नो पश्येद् वस्तु, चेद् भास्करो न हि. ॥
[॥६१४॥]

ગુરુની સાક્ષીમાં બધી ક્રિયાઓ કરાય છે. તે સિવાય ન કરી શકાય. કેમ કે,– જો સૂર્ય ન હોય તો, દેખતો માણસ પણ આંખો છતાં (અંધારામાં) પદાર્થ જોઈ શકતો નથી. "

≠ એટલા જ માટે–અતિક્રમણ વિગેરે ક્રિયાઓ પૂરી થયા પછી, કરેલી ક્રિયાનું નિવેદન કરવા રૂપ આલોચના થાય છે, તે ઉચિત જ છે. એમ સમજવું. ૫૬

≠ હવે, આલોચનાના ફાયદા–લાભ–ગુણ બતાવે છે,—

लहुआ, ऽऽल्हाऽऽदि-जणणं, अप्प-पर-णिवित्ति, तह अज्जवं, सोही, ।
दुक्कर-करणं, आणा, निस्सल्लत्तं च, सोहि-गुणा. ॥५७॥

"હલકાપણું, હર્ષ જાગવો, પોતે અને બીજાએ દોષોથી મુક્ત થવું, સરળપણું, શુદ્ધિ, દુષ્કર કાર્યો કરવામાં સામર્થ્ય મળવું, આજ્ઞાનું પાલન અને શલ્ય રહિત પણું, એ આલોચનાના ગુણો છે." ૫૭

"लहुआ०" त्ति । व्याख्या–

≠ ૧. જેમ ભાર ઉતારી નાંખવાથી, ભાર ઉપાડનારો (મજુર) **હલકો** થાય છે, તેમ શલ્ય કાઢી નાંખવાથી આલોચક પણ હલકો થાય છે.

≠ ૨. **આલ્હાદની ઉત્પત્તિ**=હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

≠ ૩. **પોતાના અને બીજાના દોષ દૂર થાય છે—**

આલોચના કરવાથી પોતાના દોષ દૂર થાય છે, એ વાત તો જાણીતી જ છે. પરંતુ "તેને જોઇને બીજા પણ આલોચના આપવા તૈયાર થાય છે. તેથી બીજાના પણ દોષો દૂર થાય છે."

≠ ૪. **સરળતા**=કેમ કે–સારી રીતે આલોચના કરવાથી મનમાં માયા કપટ રહેતું નથી.

≠ ૫. **શોધિ**=શુદ્ધતા થાય છે, કેમ કે–અતિચાર રૂપ મેલ દૂર થઈ ગયો હોય છે.

≠ ૬. **દુષ્કર કામ કરવા પણું**=તેથી જે દોષ સેવાય છે, તે દુષ્કર નથી, કેમ કે–અનાદિ ભાવનો અભ્યાસ હોવાથી, તેમ થાય છે.

પરંતુ, જે આલોચના કરવામાં આવે છે, તે ખૂબ દુષ્કર છે. કેમ કે–મોક્ષ તરફ દોરવી જનારા ખાસ પ્રકારના પ્રબળ વીર્યોલ્લાસ હોય તો જ આ રીતે આલોચના કરી શકાય છે.

માટે માસખમણાનો તપ (બાહ્ય તપ) કરવા કરતાં પણ સારી રીતે આલોચના કરવી, તે અભ્યંતર તપ રૂપ હોવાથી, ખૂબ દુષ્કર કાર્ય છે.

≠ ૭. **આજ્ઞાનું આરાધન**=શ્રી તીર્થંકર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે.

≠ **શલ્ય રહીત પણું**=તે તો સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે.

શ્રી ૨૯મા ઉત્તરાધ્યાનમાં કહ્યું છે, કે—

आलोयणाए णं
माया-णियाण-मिच्छा-दंसण-सल्लाणं-
मुक्ख-मग्ग-विग्घाणं-

અણ–ડંત–સંસાર–વડ્ઢણાણં
ઉદીરણં કરેઇ,
ઉજ્જુ–ભાવં ચ ણં જણઇ,
ઉજ્જુ–ભાવ પડિવણ્ણે ય ણં
જીવે અ–માઈ,
ઇત્થી–વેઅં
ણ–પુંસગ–વેઅં ચ
ણ બન્ધઇ,
પુવ્વ–બદ્ધં ચ ણં ણિજ્જરઇ "ત્તિ ।૮"

"માયા શલ્ય, નિદાન શલ્ય, અને મિથ્યા દર્શન શલ્ય એ ત્રણ શલ્ય, કે જે–મોક્ષ માર્ગમાં વિઘ્ન રૂપ છે, અને અનંત સંસાર વધારનારા છે, તેની ઉદીરણા આલોચનાથી કરાય છે. સરળ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, સરળતા પ્રાપ્ત થવાથી આત્મા નિષ્કપટ બની જાય છે, અને સ્ત્રીવેદ તથા નપુંસક વેદ બંધાતા નથી. અને પૂર્વે બાંધેલા હોય તો, તેની નિર્જરા કરી નંખાય છે." ૮. ૫૭

≠ એ પ્રકારે શુદ્ધિ કરવાથી, શલ્ય કાઢી લીધા પછી ઘા રુઝાવવા (જેમ પાટાપીંડી રૂપ) ખાસ ચિકિત્સા–ઉપચાર–કરવામાં આવે છે. તેમ વિશેષ પ્રકારની શુદ્ધિના મૂળ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ બતાવે છે,—

≠ સૌથી પહેલાં, ગુરુ દ્રવ્યનો પરિભોગ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવે છે,—

મુહ–પત્તિ આ સણા–ઽઽઈસુ ભિણ્ણં,
જલ–ઽણ્ણા–ઽઽઈસુ ગુરુ–લહુગા–ઽઽઇ. ।
જઇ–દવ્વ–ભોગિ ઇય પુણ,
વત્થા–ઽઽઇસુ દેવ–દવ્વં વ. ॥૫૮॥

"મુહપત્તિ અને આસન વગેરેનો ઉપયોગ થયો હોય, તો ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત.

જળ અને અન્ન વિગેરેનો ઉપયોગ થયો હોય, તો ગુરુ અને લઘુ વગેરે પ્રાયશ્ચિત્ત.

અને જો યતિના દ્રવ્યનો ભોગ થયો હોય, તો તેથી વધારે.

અને વસ્ત્રાદિકનો ઉપયોગ થયો હોય, તો દેવ-દ્રવ્ય પ્રમાણે સમજવું." ૫૮

"**મુહ-પત્તિ०**" । વ્યાખ્યા-

≠ ગુરુ સંબંધિ—

મુહ-પત્તિ અને આસન વિગેરેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, તો— **ભિન્ન** પ્રાયશ્ચિત્ત=૧ નિવી.

≠ ગુરુ સંબંધિ—

પાણીનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો [૧] ૧ (એકાશન).

અન્નનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો [૨] ૪ (આયંબિલ).

વસ્ત્ર વિગેરેનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો અધિક [૩] (ઉપવાસ).

≠ **વિક્રમ રાજા** વિગેરએ પૂજા-ભક્તિની બુદ્ધિથી ગુરુની નિશ્રાએ કરેલા સોનું વિગેરે ગુરુ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કર્યો હોય, તો [૪] ૬ (છઠ્ઠ).

≠ **વસ્ત્રાદિકમાં (દેવ-દ્રવ્યની માફક)** નીચે પ્રમાણે વિશેષ સમજવું,—

"જે ઠેકાણે ગુરુદ્રવ્ય ભોગવ્યું હોય ત્યાં,
અથવા તો બીજે કોઇ પણ ઠેકાણે—
મુનિ મહારાજના કાર્યમાં વૈદ્યને માટે,
અથવા કારાવાસ (જેલ) વિગેરેના દુઃખોમાંથી છોડાવવા માટે,
તેટલા પ્રમાણમાં વસ્ત્રાદિક દેવા પૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું." એ **ભાવાર્થ** છે. ૫૮

હવે, સાધારણ (દ્રવ્ય) વિગેરે સંબંધિ પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે,—

साहारण-जिण-दव्वं जं भुत्तं असण-वत्थ-कणगा-ऽऽई, ।
तत्थाऽण्णत्थ व दिण्णे चउ-लहु चउ-गुरुअ छ-ल्लहुगा. ॥५९॥

"**સાધારણ અને દેવ-દ્રવ્ય સંબંધિ ખોરાક (નૈવેદ્ય), વસ્ત્ર, સોનું (ધન) વિગેરેમાંથી જેનો ઉપયોગ કર્યો હોય, તે ત્યાં અથવા બીજે આપવું, અને ચાર લઘુ, ચાર ગુરુ અને છ લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું.**" ૫૯

"**साहारण०**" त्ति । વ્યાખ્યા-

≠ "**સાધારણ દ્રવ્ય અને દેવ દ્રવ્ય** પોતાના કામમાં જેટલા પ્રમાણમાં વાપર્યું હોય, એટલે કે—

"તે શું વાપર્યું હોય?" તે (પહેલાં) કહે છે,—

અશન=નૈવેદ્ય,

વસ્ત્ર=પહેરવાનાં કપડાં–(આંગી) વિગેરે,

કનક વિગેરે=સોનું, રૂપું, મોતી વિગેરે,

તેટલું દેવ દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય

તે ઠેકાણે અથવા બીજે ઠેકાણે જિનમંદિર વિગેરેમાં **આપવામાં આવે,**

અને જઘન્યાદિકના ક્રમે કરીને,—

ચાર લઘુ[૧],

ચાર ગુરુ[૨]

છ લઘુ[૩]

પ્રાયશ્ચિત્ત આવતું હોય છે."

એમ શ્રાદ્ધજીત કલ્પને અનુસારે—

પ્રમાદથી=થયેલા દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું[૪].

≠ અને જો **આકુટ્ટિથી** દોષ સેવાયો હોય તો—

ઉપર જણાવ્યા કરતાં બમણું,

≠ અને જો **દર્પથી**[૫] દોષ સેવાયો હોય તો,

ત્રણ ગણું સમજવું.

≠ અને દ્રવ્ય પણ, જઘન્યથી—એટલું જ (જેટલું વપરાયું હોય તેટલું)
[૬]યોગ્ય સ્થાને ખર્ચવું.

અને **ઉત્કૃષ્ટથી** તેના વર્ગ વિગેરે જેટલું આપવું.

≠ (અહીં) વિશેષ એ સમજવાનું છે, કે—

વ્યાપાર વિગેરે કારણે દેવાદિકનું દ્રવ્ય કદાચ પોતાના ધન સાથે ભળી ગયું હોય, ત્યારે તે **વિવેક પ્રાયશ્ચિત્તથી** શુદ્ધ થઇને, **સિદ્ધપુરના** શ્રાવકોની [૭]માફક ચૈત્ય વિગેરેમાં સારી રીતે વધારે મૂકવું.

≠ અને જો તેનો ઉપભોગ થઇ ગયો હોય તો, પોતાના ધનથી ધન ઉપાર્જન કરી પહેલાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેમાં ખર્ચવું, અને તપ પણ કરવો.

(પ્રમાદ, આકુટ્ટિકા, દર્પ વિગેરે વિષે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સમજવું.)

≠ હવે, જેણે તે ભોગવ્યું હોય, તે નિર્ધન હોવાથી આપવાને અશક્તિમાન હોય તો, તેણે પણ પોતાના ધનને અનુસારે અમુક કાળની મુદત સુધીમાં દહેરાસર વિગેરેનું (કાંઇ પણ મહેનતાણું લીધા વિના) કામકાજ કરવું અને ગીતાર્થીએ આપેલું તપ બરાબર કરવું. કહ્યું છે, કે—

" गुरु–देवा–ऽर्थ–चौरोऽत्र व्यर्थयत्यऽर्चयज्जिनम् ।
वृजिनं स्वस्य सद्–ध्यान–पात्र–दान–परायणः ॥
[शत्रुञ्जय–माहा–ऽत्म्ये पञ्चमे सर्गे (पत्र ५१)]

" ગુરુ અને દેવના ધનનો ચોર આ ભવમાં ઉત્તમ ધ્યાન, અને પાત્રમાં દાનમાં તત્પર રહીને જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતો રહે, તો તે પોતાના પાપને નકામા કરી નાંખી શકે છે."

ઉત્તમ ધ્યાનના બળથી નિકાચિત કરેલું મહા–પાપ પણ ઢીલું થઇ જાય છે. એવી પણ સ્થિતિ છે.

≠ તથા, આજ્ઞાભંગ, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ વિગેરેમાં પ્રાયશ્ચિત્તના વિધિનો વિશેષ વિસ્તાર **શ્રી વ્યવહાર ભાષ્ય** વિગેરેમાંથી જાણી લેવો.

≠ સાધુએ પણ, તે ખાનારા ગ્રહસ્થે આપેલા દેવ–દ્રવ્યના ઉપભોગ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા દોષનો સંભવ હોવાથી, તે જ પ્રમાણે **જીત વ્યવહારને** અનુસારે પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિમાં પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

જો તેમ કરવામાં ન આવે તો, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કુળની પરંપરામાં દોષની મલીનતા ફેલાય છે.

શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે, કે—

" देव–द्रव्यं गुरु–द्रव्यं दहेदाऽऽ–सप्तमं कुलम् . ।
अङ्गालमिव तत् स्प्रष्टुं युज्यते न हि धीमताम् . ॥९८॥

" દેવ–દ્રવ્ય, ગુરુ–દ્રવ્ય સાત પેઢી સુધી બાળે છે. માટે, બુદ્ધિમાન્ પુરુષોએ સળગતા કોલસાની માફક તેને સ્પર્શ પણ કરવો યોગ્ય નથી." ૯૮.

(દેવાદિ દ્રવ્ય અવિધિથી વાપર્યું હોય તો, સાત પેઢી સુધી બાળે છે.) એટલે કે–નિર્ધનપણા વિગેરેએ કરીને (વાપરનારને) નિઃસાર કરી મૂકે છે. (નકામો કિંમત વગરનો કરી મૂકે છે.)

" सत्त–ऽट्ठ–गुरु–परंपरा कु–सीला० " [इति ।]
" सत्त–ऽट्ठ–पयाहं अणुगच्छइ । " [ ]

" સાત–આઠ ગુરુ પરંપરા સુધી કુ–સીલ રહે છે. (?) "
" સાત–આઠ પગલાં પાછળ જાય છે. "
એ વિગેરેની પેઠે સમજવું.

(જેમ મહેમાનને વળાવવા માટે ગૃહસ્થ સાત–આઠ પગલાં પાછળ ચાલે છે, તેમ સાધુમાં કાંઈ દોષ થાય તો, સાત–આઠ પરંપરા સુધી કુ–સીલપણું થાય છે. તેમ દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવાથી સાત પેઢી સુધી પાપ ભોગવવું પડે છે. એ ભાવાર્થ જણાય છે.)

આ ઉપરથી, ઉપલક્ષણથી વિશેષ સમજવાનું એ છે, કે–"જ્યાં સુધી તેનો ઉપાય કરવામાં ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે, ત્યાં સુધી દોષની શુદ્ધિ થતી નથી. કેમ કે–દોષ મનમાં ખટકતો નથી, એટલે કે–તેને વિષે મનમાં બેદરકારી હોય છે. એટલે–સાવચેત થવાતું નથી. માટે કુટુમ્બાદિકની બુદ્ધિથી પણ તે બે દ્રવ્યોનો [પણ] સંસર્ગ સળગતા અંગારાના સંસર્ગની પેઠે વિવેકી પુરુષોએ છોડી દેવો જોઇએ." એ **ભાવાર્થ** છે.

≠ કેટલાંક કહે છે, કે "દેવ–દ્રવ્યાદિકનો જેણે નાશ કર્યો હોય, તેને જ દોષનો સંભવ છે. બીજાને દોષ લાગતો નથી." "એમ કહેનારા ઉપર જણાવેલા પ્રમાણથી ખોટા ઠરે છે." ૫૯

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર પૂરું

૭. દૃષ્ટાન્ત દ્વાર.

≠ (દોષ દ્વારમાં) કહેલા[1] વિધિથી બાંધેલા પાપ કર્મ પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિથી બીજા ભવમાં પણ ખપે છે," એમ સમજાવીને, તે (પ્રાયશ્ચિત્ત)નું સામર્થ્ય બતાવવા પૂર્વક ભવ્ય જીવોનો ઉત્સાહ વધારવા માટે, **સંકાશ** વિગેરેના દૃષ્ટાંતો હવે કહેવામાં આવે છે,—

≠ તેમાં, દેવ–દ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપના આ જીવનમાં જ ક્ષય માટે આગળ કહેલું **સિદ્ધપુરના**[2] શ્રાવકોનું દૃષ્ટાંત સમજી લેવું.

અને, બીજા ભવોમાં તે કર્મના ક્ષયને માટે **સંકાશ** શ્રાવકનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે,—

પમાય[3]–મિત્ત–દોસેણ જિણ–રિત્થા જહા દુહં ।
પત્તં સંગાસ–સડ્ઢેણ, તહા અણ્ણો વિ પાવિહી. ॥૬૦॥

[શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યે ગા. ૧૧૫]

સંકાસ[4], ગંધિલાવઈ, સક્કા–ઽવયારમ્મિ ચેઇયે, કહવિ ।
ચેઇય–દવ્વુવ્વયોગી, પમાયઓ મરણં, સંસારે. ॥૬૧॥

"માત્ર પ્રમાદના દોષે દેવ–દ્રવ્યથી જેમ સંકાશ શ્રાવક દુઃખ પામ્યા હતા, તેમ બીજા પણ પામે." ૬૦

"સંકાશ, ગંધિલાવતી, શકાવતારતીર્થના ચૈત્યના[5] કોઇક પ્રકારે દેવ–દ્રવ્યનો ઉપયોગ થયો, પ્રમાદથી મરણ થયું, અને સંસારમાં ભમ્યા." ૬૧

પમાય०" "संकास०" त्ति । વ્યાખ્યા–

≠ **સંકાશ**=નામના શ્રાવક હતા.

સ્વભાવથી જ સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ધરાવતા હતા. શાસ્ત્રમાં કહેલી શ્રદ્ધા, આચાર અને નિરવદ્ય એટલે શુદ્ધ વ્યવહાર ધરાવતા હતા.

ગંધિલાવતી નગરીમાં રહેતા હતા.

શકાવતાર ચૈત્ય નામના શ્રી જિન મંદિરમાં ઉત્તમ ભાવથી–શુદ્ધ મનથી–સાર-સંભાળ કરતા હતા.

≠ કોઇક વખત=કોઇક કારણે ઘરના કામકાજની વ્યગ્રતા વિગેરેથી, ચૈત્ય દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરતા થઈ ગયા.

≠ ત્યાર પછી એ

પ્રમાદથી જાવ જીવ સુધી તે કર્મની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના, મરણ પામ્યા, અને

સંસારમાં પૂર્વે કહેલા દુઃખોની પરંપરા ભોગવતા સંખ્યાતા દુર્ભવોમાં ભમ્યા. ૬૦, ૬૧

તગરાએ[૧] ઇભ્ભ-સુઓ જાઓ તક્કમ્મ-સેસયાઓ ય. ।
દારિદ્દમઽ-સંપત્તી પુણો પુણો ચિત્ત-ણિવ્વેઓ. ॥૬૨॥

કેવલિ[૨]-જોગે પુચ્છા, કહણે બોહી, તહેવ સંવેઓ. ।
"કિં ઇત્થમુચિઅમિહિં" "ચેઇય-દવ્વસ્સ વુડ્ઢી" ત્તિ. ॥૬૩॥

[શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યે-૧૧૯-૧૨૦]

"તગરા નગરીમાં શેઠના દીકરા તરીકે જન્મ્યા. પરંતુ પૂર્વનું કર્મ બાકી રહી જવાથી દરિદ્રપણું આવ્યું, સંપત્તિ ચાલી ગઈ અને મનમાં ખેદ થવા લાગ્યો." ૬૨

"શ્રી કેવળી ભગવંતનો યોગ થયો ત્યારે બધું પૂછ્યું, કેવળી ભગવાને કહ્યું, ત્યારે બોધિ પ્રાપ્ત થયું, અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો.

"આ સ્થિતિમાં હવે મારે શું કરવું ઉચિત છે?" એમ પૂછ્યું.

"ચૈત્ય દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી." એમ કહેવામાં આવ્યું." ૬૩

"તગરાએ०" "કેવલિ०" ત્તિ । વ્યાખ્યા-

≠ પહેલાં, તેના એટલે ચૈત્યના દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, તે જ વખતે બાંધેલા લાભાન્તરાય વિગેરે કર્મના ઉદયથી અહિં પણ તેને ધન વિગેરે મેળવવામાં રુકાવટ થઇ છે.

હવે, તે (ચૈત્ય દ્રવ્ય)માં વૃદ્ધિ કરવાથી તને પણ તે પ્રકારે (ઋદ્ધિ) પ્રાપ્ત થશે.

"યા-દૃશં ચોપ્યતે બીજં, તા-દૃશં લભ્યતે ફલમ્ ॥"

"જેવું બિજ વાવવામાં આવે છે, તેવું જ ફળ મળે છે." એ અર્થ છે. ૬૨, ૬૩

≠ હવે, તે (ચૈત્ય-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ[૧])નો વિધિ કહે છે.

" ગાસ[૨]-ચ્છાયણ-મિત્તં મુત્તું, જં કિંચિ મજ્ઝં, તં સવ્વં ।
ચેઇય-દવ્વં ણેયં " અભિગ્ગહો જાવ-જીવાએ. ॥૬૪॥

" માત્ર ભોજન અને વસ્ત્ર છોડીને, જે કાંઈ હું મેળવું, તે સર્વ ચૈત્યનું દ્રવ્ય સમજવું. " એ પ્રકારે જાવજીવનો અભિગ્રહ ધારણ કર્યો. ૬૪

" ગાસ-ચ્છાયણ૦ " ત્તિ । વ્યાખ્યા-

≠ " પોતાના ઘરના નિર્વાહ ઉપરાંત[૩] યોગ્ય વ્યાપારથી
જે કાંઇ મેળવાય,
તે બાકીનું
સર્વ ધન
દેવનું જ જાણવું. "
એ પ્રકારે—
જાવજીવના અભિગ્રહ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું. ૬૪

≠ હવે, તેનું[૧] ફળ બતાવવામાં આવે છે,—

સુહ-ભાવ-પવિત્તીએ સંપત્તી, ऽભિગ્ગહમ્મિ ણિચ્ચલયા, ।
ચેઇય-હર-કારાવણ, તત્થ,સયા-ऽऽભોગ-પરિસુદ્ધી. ॥૬૫॥
[શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યે ગા. ૧૨૨]

" શુભ ભાવની પ્રવૃત્તિથી સંપત્તી થઈ, અભિગ્રહમાં નિશ્ચળતા થઈ અને દહેરાસર કરાવરાવ્યા. તે(કામ)માં હંમેશા (સૂક્ષ્મ પણે) વિચાર (કરી કામ) કરવાથી (પાપની) શુદ્ધિ થઈ પાપ નાશ પામ્યું. ૬૫

" સુહ-ભાવ૦ " ત્તિ । વ્યાખ્યા-

≠ મહા અભિગ્રહ ગ્રહણ કરનાર
તે મહાત્માને

શુભ ભાવની પ્રવૃત્તિથી=ચૈત્ય દ્રવ્યની ખૂબ વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છાથી અને ઉત્તમ પ્રકારના ઉલ્લસાયમાન આશયો જાગવાથી લાભાન્તરાય કર્મનો ક્ષયોપક્ષમ થયો. તેથી—

સંપત્તિની-ખૂબ ખૂબ વિભૂતિની-પ્રાપ્તિ થઈ.
અને તે પ્રાપ્ત થવાથી—
અભિગ્રહમાં નિશ્ચળતા=પોતાના નિયમમાં દૃઢતા થઈ.

દૃઢતા થઈ

તેથી, ભાવ એ સમજાય છે, કે—

" સપનામાં પણ તેણે (પોતાના પણ તે દ્રવ્યમાંથી) (કરેલા નિયમથી) વધારે વાપરવાની–વધારે લેવાની–ઇચ્છા કરી નથી. "

તેથી, અનુક્રમે તે જ નગરીમાં તેણે દહેરાસર બંધાવ્યું.

તેમાં હંમેશાં આભોગ પરિશુદ્ધિ=એટલે કે દહેરાસર

બનાવવામાં સદા આભોગ=શાસ્ત્રની આજ્ઞા પૂર્વકનો વિચાર,

એટલે કે–પહેલાં ભૂમિ વિગેરેનું ચારેય તરફથી સંશોધન કરવું.

અથવા

તેમાં એટલે દહેરાસર બનાવવામાં, (દેખરેખ માટે) બેસવા વિગેરેથી

હંમેશા

ભોગ પરિશુદ્ધિ=" આશાતનાનો ત્યાગ " એવો પણ અર્થ (સમજવો).

અહિં, દહેરાસર બાંધવાનો વિધિ અને આશાતના **પંચાશક** અને **ષોડશક** વિગેરે ગ્રંથોમાંથી જાણી લેવા. ૬૫

≠ હવે (આ દૃષ્ટાંતનો) ઉપસંહાર કરે છે,—

इय सो महा-ऽणुभावो सव्वत्थ ऽवि अ-विहि-भाव-चाएण, ।
चरिऊं विशुद्ध-धम्मं अ-क्खलिआ-ऽऽराहगो जाओ. ॥६६॥

" એ પ્રકારે, સર્વ ઠેકાણે, અવિધિપણાનો ત્યાગ કરીને, વિશુદ્ધ ધર્મની આચરણા કરીને તે મહાનુભાવ (સંકાશ શ્રાવક) અસ્ખલિતપણે આરાધક થયાં. " ૬૬

" इय सो महा० " त्ति । व्याख्या–

≠ **એ પ્રકારે**=કહ્યા પ્રમાણેની નીતિથી–રીતભાતથી

તે=સંકાશનો આત્મા

મહાનુભાવ=વધતા જતા ખાસ પ્રકારના ઉત્તમ અધ્યવસાયોને લીધે જેનો પુણ્ય પ્રભાવ ખૂબ ખીલી રહ્યો છે, તે.

એટલે કે **ઉદ્વર્તનાદિ** કરણોને લીધે પુણ્ય પ્રકૃત્તિમાં વધારો, અને **અપવર્તનાદિ** કરણોને લીધે પાપ–પ્રકૃત્તિમાં ઘટાડો, થવાથી—

સર્વ=ધર્મ કાર્યોમાં

અવિધિ ભાવનો ત્યાગ કરવાથી=એટલે કે, અનુચિત પ્રવૃત્તિ રોકી દઇ,

વિ-શુદ્ધ ધર્મની આરાધના કરી. એટલે કે—

શ્રુતરૂપ અને ચારિત્રરૂપ ધર્મની આરાધના કરી,

અસ્ખલિત આરાધક થયા=નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરાવનાર આરાધના કરનાર થયા, એટલે કે—

"તેને એટલે મોક્ષને હિતકારી અનુષ્ઠાન આચરનાર થયા." એ ભાવાર્થ છે. ૬૬

संकासो वि विभित्तूणं कम्म-गंठिं सु-णिव्वुडो, ।
जाहिही सो उ णिव्वाणं महा-सत्तो, ण संसओ. ॥६७॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये गा. १३९]

"સંકાશ શ્રાવક પણ કર્મની ગાંઠ ભેદીને સારી રીતે નિવૃત્ત થયા, એટલે કે-સંયમમાં સ્થિર થયા અને તે મહા સાત્ત્વિક આત્મા મોક્ષમાં જશે, તેમાં શંકા નથી." ૬૭

"संकासो०" त्ति । व्याख्या-

≠ **સંકાશ** પણ કાળ ક્રમે—

મૂળ સહિત મોહનો નાશ કરીને,

મહાસાત્ત્વિક=સંતોષ રૂપી અમૃતથી સિંચાયેલી મનોવૃત્તિવાળા

સારી રીતે નિવૃત્ત થયેલા=મુક્તિના સુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી, સંયમમાં પ્રીતિ રાખીને,

એટલે કે-"જીવન્-મુક્ત થઇને,

"निर्जित-मद-मदनानां वाक्-काय-मनो-विकार-रहितानाम् ।
विनिवृत्त-परा-ऽऽशानामिहैव मोक्षः सु-विहितानाम् ॥

[श्राद्ध-दिन-कृत्ये १३९ प्रशम-रतौ २७६]

"મદ અને મદનને જીતી લેનારા, વાણી, કાયા અને મનના વિકાર વિનાના, અને પારકી આશા વગરના સુ-વિહિત મહાત્મા પુરુષોને અહિં જ મોક્ષ છે."

નિર્વાણ પામશે."

કર્મસાર ને પુણ્યસારની કથા

≠ એ પ્રકારે, **જ્ઞાન દ્રવ્ય** અને **સાધારણ દ્રવ્યનો** વિનાશ કરવાથી થયેલા પાપ કર્મનો ઉપર જણાવેલા વિધિથી નાશ કરવાનું બતાવવા માટે **કર્મસાર** અને **પુણ્યસારના** દૃષ્ટાંતો નીચે પ્રમાણે છે,—

કથા—

ભોગપુરમાં ચોવીસ કરોડ સોનામહોરના માલિક **ધનાવહ શેઠ** હતા. **ધનવતી** તેમનાં પત્ની હતા. તે બંનેયના જોડકે જન્મેલા **કર્મસાર** અને **પુણ્યસાર** નામે પુત્રો હતા.

આઠમે વરસે વિદ્વાન્ ઉપાધ્યાય પાસે ભણવા રહ્યા. **પુણ્યસાર** સર્વ વિદ્યા સુખ પૂર્વક ભણ્યો. ઘણી મહેનત કરવા છતાં પણ **કર્મસારને** એક અક્ષરેય આવડ્યો નહીં. તો પછી વાંચવા-લખવા વિગેરેમાં તો પૂછવું જ શું ? તેથી, અધ્યાપકે પણ પશુ જેવા તેને ભણાવવાનું છોડી દીધું. બન્નેય યૌવન પામ્યા, ત્યારે પિતા શ્રીમંત હોવાથી મોટા શેઠીયાઓની કન્યાઓ બન્નેયને સરળતાથી મળી ગઈ, અને ઉત્સવ પૂર્વક પરણ્યા.

"બન્નેય પરસ્પર લડી ન પડે." એમ વિચારીને બન્નેયને બાર-બાર કરોડ સોનૈયા આપી જુદા કર્યા.

હવે, **કર્મસાર** પોતાના કુટુમ્બીઓએ રોકવા છતાં કુ-બુદ્ધિથી એવી રીતે વેપાર કરે છે, કે-જેથી વેપારમાં ધનની હાનિ જ થાય. એમ કરતાં કરતાં થોડા દિવસોમાં જ પિતાએ આપેલી બાર કરોડ સોના મહોરો ગુમાવી દીધી.

પુણ્યસારના બાર કરોડ સોનૈયા ચોરો ખાતર પાડીને લઇ ગયા. તેથી તે બન્નેય દરિદ્રી થઇ ગયા. કુટુમ્બ વિગેરેએ તેઓને છોડી દીધા. અને બન્નેયની પત્નીઓ પીયર જઇને રહી.

ત્યાર પછી, "બુદ્ધિ વગરના અને ભાગ્ય હિન છે" એમ કહી લોકો અપમાન કરતા હતા. તેથી શરમાઈ ને બીજા દેશમાં જઈ, જુદા જુદા શ્રીમંતોને ઘેર રહ્યા.

ત્યાં પણ, બીજો કોઈ ઉપાય ન હોવાથી નોકર તરીકે જેના ઘરમાં રહ્યો, તે શેઠ પણ કૃપણ હોવાથી, ઠરાવેલું મહેનતાણું પણ તેને આપતો નથી. અને વારંવાર છેતરે છે.

આથી, ઘણા દિવસે પણ પહેલો ભાઈ કાંઈ મેળવી શકયો નહીં.

બીજા ભાઇએ કાંઇક મેળવ્યું, અને પ્રયત્નથી સાચવ્યું, પણ ધુતારો ધૂતી ગયો.

એ પ્રમાણે, જુદા-જુદા સ્થાનોમાં નોકરીથી, ધાતુવાદ, ખાણ ખોદવી, રસાયણ સાધવું, રોહણાચળ પર્વત ઉપર જવું, મંત્ર સાધના કરવી, અને ઇન્દ્રતીવેલી લેવી, વિગેરે વિગેરેથી અગ્યાર વખત મહા પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ કુ-બુદ્ધિને લીધે-ન્યાયથી વિરુદ્ધ રીતે બધું કરવાથી-પહેલો ભાઈ કચાંયથી ધન મેળવી શકયો નહીં. પરંતુ તેને દરેક ઠેકાણેથી દુઃખો જ સહન કરવા પડયા.

બીજા ભાઇએ કાંઇક મેળવ્યું ખરું. પરંતુ ગફલત વિગેરેથી અગ્યાર વખત ગુમાવી દીધું.

તે બન્નેય ભાઈઓ કંટાળી વહાણ મારફત **રત્નદ્વીપે** ગયા. પરચો આપનારી **રત્નદ્વીપની** દેવીની આગળ મરણ સુધી બેસવાનો નિર્ણય કરીને બેઠા.

ત્યાર પછી, આઠમે ઉપવાસે "તમારું બન્નેયનું ભાગ્ય નથી." એમ કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ ગયા.

તેથી, **કર્મસાર** ઉઠી ગયો. પરંતુ **પુણ્યસારે** એકવીશ ઉપવાસ કરીને, તે દેવી પાસેથી ચિન્તામણિ **રત્ન** મેળવ્યું.

કર્મસાર પસ્તાવો કરવા લાગ્યો. ત્યારે **પુણ્યસારે** કહ્યું, કે, "હે! ભાઇ! ખેદ કર મા. આ **ચિન્તામણિ રત્નથી** તારું પણ ધાર્યું સફળ થશે." તેથી બન્નેય ખૂશી થયા.

અનુક્રમે વહાણમાં બેસીને જતા હતા, તેવામાં, રાતે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઉગ્યો હતો. ત્યારે મોટાભાઇએ કહ્યું—

"ભાઇ! ચિન્તામણિ રત્ન બહાર કાઢ. જેથી આપણે જોઈએ, કે-"તેનું કે ચંદ્રનું? કોનું તેજ અધિક છે?"

ત્યારે, દુર્ભાગ્યથી દોરવાયેલા નાનાભાઇએ પણ રત્ન હાથમાં રાખીને ક્ષણવાર રત્ન તરફ, અને ક્ષણ વાર ચંદ્ર તરફ, નજર રાખવા જતાં, મનોરથોની સાથે જ તે રત્ન સમુદ્રમાં પડી ગયું.

ત્યારથી, સરખા દુઃખી બન્નેય પોતાના શહેરમાં આવીને, જ્ઞાની ગુરુ મહારાજને પોતાના પૂર્વ ભવો વિષે પૂછયું.

જ્ઞાની મહાત્મા કહે છે, કે—"**ચંદ્રપુરમાં જિનદત્ત** અને **જિનદાસ** નામના પરમ શ્રાવક બે શેઠીયાઓ રહેતા હતા.

એક દિવસે ત્યાંના શ્રાવકોએ મળીને જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય સાચવવા માટે સારા ઉત્તમ ગૃહસ્થો જાણીને તે બન્નેયને સોંપ્યું.

એક દિવસે પહેલાએ (એટલે કે જિનદત્તે) પોતાના ચોપડામાં બરાબર

તપાસીને, નામું લખનારના (તે) મહીનાના મહેનતાણાંના આપવાના દ્રમ્મ નક્કી કર્યા, પરંતુ પાસે બીજું ધન ન હોવાથી " આ પણ જ્ઞાનનું કામ છે." એમ વિચારીને બાર દ્રમ્મ (દામ) નામું લખનારને આપ્યા.

અને બીજાએ " **સાધારણ દ્રવ્ય** સાત ક્ષેત્રને યોગ્ય હોવાથી, શ્રાવકોને પણ આપવું યોગ્ય છે." એમ વિચારીને પોતાની પાસે બીજું ધન ન હોવાથી, ઘરના ખાસ જરૂરી કામ પ્રસંગે **સાધારણ દ્રવ્યમાંથી** બાર દ્રમ્મ વાપર્યા.

ત્યાંથી મરીને, પાપ કર્મને યોગે, બન્નેય પહેલી નરકમાં ગયા હતા.

ત્યાંથી, નરકગતિ, એક ઇન્દ્રીય, બે ઇન્દ્રીય, તે ઇન્દ્રીય, ચૌ ઇન્દ્રીય, અને પંચઇન્દ્રીય તિર્યંચપણે, દેવ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા **સાગર** શેઠની પેઠે, સર્વત્ર બાર હજાર વખત ખૂબ-ખૂબ દુઃખ અનુભવીને, ઘણા પાપ ખપી ગયા પછી, તમે બન્નેય અહીં થયા છો, એટલે કે, અહીં જનમ્યા છો. પૂર્વ કર્મના યોગે આ ભવમાં પણ બાર બાર કરોડ ગુમાવી બેઠા છો."

એ પ્રકારે જ્ઞાની મહાત્માનું તે વચન સાંભળીને બન્નેયે શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કરી, નીચે પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું, કે—

" વેપાર વિગેરેમાં જે દ્રવ્ય મળશે, તેમાંથી હજાર હજાર ગણું દ્રવ્ય જ્ઞાન-ક્ષેત્રમાં અને સાધારણ ક્ષેત્રમાં અર્પણ કરી જ દેવાના. ત્યાર પછી જે ધન મળે, તે પોતાનું ગણવું." એવો નિયમ ગ્રહણ કર્યો.

તેથી, પૂર્વ કર્મનો ક્ષય થવાથી, બન્નેય ખૂબ ધન મેળવીને તેમાંથી બન્નેય ક્ષેત્રોમાં હજાર હજારગણું દેવું આપીને, અનુક્રમે બાર કરોડ ધનના સ્વામી થયા.

તે પછી, તે બન્નેય શેઠીયા સારા શ્રાવક તરીકે જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યની સારી રીતે રક્ષા તથા તેના ચડાવા વિગેરે કરવા સાથે શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરી, દીક્ષા લઇ, મોક્ષમાં ગયા."

મહાકાળ વગેરેની કથા

≠ હવે, દેવ-દ્રવ્ય અને ગુરુ-દ્રવ્યના વિનાશ વિષે **મહાકાળનું દૃષ્ટાંત**,—

ગઇ **ઉત્સર્પિણીના** ચોથા આરામાં **શ્રી સંપ્રતિ**[૩] **તીર્થંકર ભગવાનને** સમયે **શ્રીપુર નગરમાં શાંતન** નામે **રાજા** રાજ્ય કરતા હતો. તેને **સુશીલા** નામે રાણી હતી.

તેણે અનુક્રમે યોગ્ય વખતે **નીલ, મહાનીલ, કાળ** અને **મહાકાળ** નામના ચાર પુત્રોને જન્મ આપ્યો.

અનુક્રમે **નીલના** જન્મ વખતે હાથીનું સૈન્ય રોગને લીધે મરણ પામ્યું, **મહાનીલના** જન્મ વખતે ઘોડાનું સૈન્ય મરણ પામ્યું, **કાળના** જન્મ વખતે અગ્નિના ઉપદ્રવે કરીને તમામ ઋદ્ધિ નાશ પામી.

મહાકાળના જન્મ વખતે કેટલોક કાળ ગયા પછી શત્રુઓએ મળીને રાજ્ય લઇ લીધું.

રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા **શાંતન** રાજાએ સ્ત્રી અને પુત્રોની સાથે ભટકતાં ભટકતાં, **સૌરાષ્ટ્રમાં** શત્રુંજયી નદીની પાસેના પર્વત ઉપર રહેવાનું રાખીને ઘણો કાળ પસાર કર્યો.

એ વખતે, છોકરાઓ પણ શિકાર વિગેરે વ્યસનોમાં લાગેલા રહેતા હતા. ને દુષ્ટ કોઢ વિગેરે રોગોથી પીડાવા લાગ્યા, ત્યારે દુઃખથી ગભરાઇ ગયેલા રાજા ઝંપાપાત કરીને મરવા માટે પર્વત ઉપર ચડ્યા.

ત્યાં, **સંપ્રતિ** અરિહંત ભગવાનનું દહેરાસર જોઇને, આવતા ભવનું ભાતું મેળવવા માટે **આગમમાં** કહેલી વિધિએ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતા હતો.

એ અવસરે, ત્યાં આવેલા, તેની પૂજા વિધિની કુશળતા જોઇને વિસ્મય પામેલા **ધરણેન્દ્ર દેવે બહાર આવેલા** રાજાને બધું પૂછ્યું. રાજાએ પોતાનો (ઝંપાપાતથી મરવાનો) વિચાર જણાવ્યો. તેથી **ધરણેન્દ્રે** તેનું બાળ (અસમાધિથી થવાનું) મૃત્યુ રોકીને, તેના પુત્રોના પૂર્વ ભવની વાત રાજાને કહી.

"પૂર્વ ભવોમાં—

૧ તારા પહેલા પુત્રના જીવે ચોર જાતિના ભવમાં તીર્થ યાત્રાના સંઘને લુંટ્યો હતો, અને સાધુ મહારાજને મારી નાંખ્યા હતા.

૨ બીજા પુત્રના જીવે ક્ષત્રિય જાતિના ભવમાં પોતાની સ્ત્રીને મારી નાંખી હતી.

૩ ત્રીજા પુત્રના જીવે વણિક જાતિના ભવમાં તત્ત્વની નિંદા કરી હતી.

૪ ચોથા પુત્રના જીવે બ્રાહ્મણ જાતિના ભવમાં દેવ દ્રવ્ય અને ગુરુ દ્રવ્યની ચોરી કરી હતી.

ત્યાર પછી, દુર્ગતિમાં ઘણા ભવો સુધી ભમીને અકામ નિર્જરાના બળથી કેટલાક કર્મો તો ખપાવ્યા હતા. અનુક્રમે તે ચારેય જીવો તમારા પુત્રો થયા છે. બાકી રહેલા કર્મના ઉદયથી આ પ્રમાણે પાપનું ફળ પામ્યા છે. અને તેના સંબંધથી તમને પણ એનું ફળ મળ્યું છે. આથી, પુત્રોની સાથે તમે પણ આ તીર્થની સેવા કરો. તેના જળથી સ્નાન કરીને, રોજ જિન પ્રતિમાજી મહારાજાઓની પૂજા કરો. ને પિન્ડસ્થ વિગેરે ધ્યાનમાં તત્પર રહો.

ઉત્તમ સાધુઓની યથાશક્તિ ભક્તિથી પ્રતિલાભ મેળવો.

આ વિગેરે પ્રકારોથી ત્રણ તત્ત્વ (દેવ, ગુરુ અને ધર્મ) ની આરાધનાએ કરીને, દુષ્ટ કર્મોનો ક્ષય કરીને, ફરીથી રાજ્ય મેળવશો, અને તે વખતે સાધર્મિકપણાથી હું સહાય કરીશ.” એમ કહીને, ધરણેન્દ્ર પોતાને સ્થાને ગયા. રાજાએ પણ તે જ પ્રકારે રાજ્ય મેળવીને, અનુક્રમે **સંકાશ શ્રાવક**ની પેઠે મોક્ષપદ મેળવ્યું.”

≠ આ વિષયમાં વિશેષ વિસ્તાર **શ્રી શત્રુંજય મહાત્મ્યમાંથી** સમજી લેવો.

≠ બીજા પણ દૃષ્ટાંતો શ્રી **આગમ** અનુસારે જાણવા.

≠ આ પ્રમાણે કરવું **કલ્યાણકારક** છે. ૬૭

૭. દૃષ્ટાન્ત દ્વાર પૂરું.

ઉપસંહાર

≠ ગ્રંથ પૂરો કર્યા પછી પણ હવે ભવ્ય જીવોને ઉત્સાહિત કરવામાં આવે છે,—

जइ इच्छह णिव्वाणं, अह वा लोए सु-वित्थडं कित्तिं, ।
ता जिण-वर-णिद्दिट्ठे विहि-मग्गे आयरं कुणह. ॥६८॥

"જો તમે મોક્ષ ઇચ્છતા હો, અથવા આ લોકમાં બહુ જ ફેલાયેલી કીર્તિ ઇચ્છતા હો, તો શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ ઉપદેશેલા વિધિમાર્ગમાં આદર કરો." ૬૮

"जइ" त्ति ।

ભાવાર્થ સમજી શકાય તેવો છે. ૬૮

≠ હવે ગ્રંથકાર કવિશ્રી પોતાનું નિરભિમાનપણું બતાવે છે,—

तह-विह-भवि-बोहण-ऽत्थं भणियं जं च विवरियं इह गंथे, ।
तं सोहंतु गीय-त्था अण-ऽभिनिवेसी अ-मच्छरिणो. ॥६९॥

"તેવા પ્રકારના (યોગ્ય) ભવ્ય જીવોને સમજાવવા માટે રચેલા આ ગ્રંથમાં જે કાંઇ વિરુદ્ધ કહેવાયું હોય, તે, આગ્રહ વગરના અને ઇર્ષ્યા વગરના ગીતાર્થ પુરુષો શુદ્ધ કરજો." ૬૯

"तह-विह-भवि-बोहण०" त्ति ।

વ્યાખ્યા સરળ છે. ૬૯

≠ હવે ગ્રંથની સમાપ્તિનો ઉપસંહાર કરવાને પ્રસંગે છેલ્લું **મંગલાચરણ** કરે છે,—

"तव-गण-गयण-दिवा-यर-विजया-ऽऽइ-माण-सूरि-रज्जम्मि ।
भाणु-विजय-बुह-सेवग-वायग-लावण्ण-विजयेण, ॥७०॥

गंथ-ऽंतर गाहाहिं सम-ऽत्थिया दव्व-सित्तरी एसा ।
भविअ-जण-बोहण-ऽत्थं, मंगल-मालं कुणउ णिच्चं. ॥७१॥

"તપાગચ્છ રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન **શ્રીમાન વિજય સૂરિ** મહારાજના (ધર્મ) રાજ્યમાં **ભાનુવિજય** બુધ (ગુરુ) ના સેવક **લાવણ્ય વિજય** વાચકે આ **દ્રવ્ય સપ્તતિકા** નામનો ગ્રંથ બીજા ગ્રંથોની ગાથાઓથી ભવ્યજીવોના બોધ માટે વ્યવસ્થિત રીતે રચ્યો છે.

અને તે (ગ્રંથ) હંમેશાં મંગળની માળા રચો. ૭૦-૭૧

દ્રવ્યસિત્તરી ગ્રંથ પૂરો થયો.

"तत्र-गण०" त्ति ।

"गंथ-ऽंतरं०" त्ति ।

વ્યાખ્યા સરળ છે,

એ પ્રમાણે, દ્રવ્યસપ્તિકાની વૃત્તિ (ટીકા) પૂરી થઈ.

≠ હવે, (સ્વોપ-જ્ઞ) વૃત્તિકાર પોતાની **પ્રશસ્તિ** કહે છે,—

"वेद-वेद-ऽर्षि-चन्द्रे (१४७१) ऽब्दे ईषस्य (२) सित-पक्षतौ ।
विवव्रे तत्र वृत्तिश्च लावण्या-ऽऽह्वय-वाचकैः. ॥१॥

यावन् मही-मृगा-ऽक्षीयं धत्ते वारि-धि-मेखलाम्, ।
वाच्यमाना बुधैर्जीयात् स-वृत्ति द्रव्य-सप्ततिः. ॥२॥

तर्का-ऽऽदि-शास्त्र-निपुणै वैराग्या-ऽमृत-सागरैः ।
शोधितेयं श्रिये श्रीमद्(३)-विद्या-विजय-कोविदैः. ॥३॥"

इति-श्री द्रव्य-सप्ततिका-वृत्तिः समाप्ता, ग्रन्था-ऽग्रम् ९०० ॥

"વેદ, વેદ, ઋષિ અને ચંદ્ર (સંવત્ ૧૭૪૪) વર્ષે, **આસો** સુદિ પૂનમને દિવસે શ્રી **લાવણ્ય વિજય** નામના **ઉપાધ્યાયે** દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથની વૃત્તિ-વિવરણ રૂપે રચી છે. ૧

આ પૃથ્વી રૂપી સ્ત્રી જ્યાં સુધી સમુદ્રરૂપી કંદોરો પહેરી રહી છે, ત્યાં સુધી, વિદ્વાનોથી વંચાતો વૃત્તિ સહિત આ **દ્રવ્ય સપ્તતિકા** ગ્રંથ વિજય પામો.

તર્ક વિગેરે શાસ્ત્રોમાં નિપુણ અને વૈરાગ્ય રૂપી અમૃતના સમુદ્ર એવા **શ્રીમદ્ વિદ્યાવિજય** નામના વિદ્વાન્ મહાત્માએ શોધેલો આ **દ્રવ્ય સપ્તતિકા** ગ્રંથ કલ્યાણને માટે હો." ૩

ટિકા સહિત દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથ સંપૂર્ણ

≠ ગ્રંથ પ્રમાણ-૯૦૦ શ્લોક.

દૃષ્ટાંત દ્વારમાંના–
શ્રી સંકાશ શ્રાવક વિષે વિશેષ વિચાર

[ગૃહસ્થની અપેક્ષાએ,

કોઈ ખાસ સાવદ્ય પ્રવૃત્તિ પણ કુવાના દૃષ્ટાંતે કરીને કરવાની બતાવી છે—

" તે પ્રવૃત્તિ માત્ર પૂજાના અંગભૂત ફૂલ ચુંટવા વિગેરેના આરંભ પૂરતી જ ઇષ્ટ ગણેલી છે." એમ નથી. પરંતુ " વેપાર વિગેરેની કોઈક સાવદ્ય પ્રવૃત્તિ પણ કોઈ જીવની અપેક્ષાએ અને ઘટના વિશેષના પક્ષપાત રૂપે પાપના ક્ષય માટે, અને ગુણ રૂપ બીજનો લાભ મેળવવા માટે પણ ઇષ્ટ છે=જરૂરી છે. " એ પ્રમાણે ફરમાવેલ છે.

તે માટે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

સંકાશાદિની પેઠે—

सङ्काशा–ऽऽदिवदिष्यते गुणनिधि र्धर्मा–ऽर्थमृद्धय–ऽर्जनम् ।
शुद्धा–ऽऽलम्बन–पक्ष–पात–निरतः कुर्वन्नुपेत्याऽपि हि. ॥५७॥

श्री-प्रतिमा-शतके

" સંકાશ વિગેરે શ્રાવકની પેઠે કોઈ ગુણવાન પુરુષ શુદ્ધ આલંબ્બનનો પક્ષપાત રાખીને, સામે ચાલીને પણ ધર્મને માટે ઋદ્ધિ મેળવે, તો તેને [અપેક્ષાએ] ચોગ્ય પણ ગણેલ છે. ૫૭

(શ્લોકનો આ પાછળનો અર્ધભાગ શ્રી **પ્રતિમા શતક** ગ્રંથમાંનો છે.)

સંકાશ શ્રાવક વિગેરેની પેઠે
ધર્મને માટે,
ઋદ્ધિ મેળવવી=ધન મેળવવાનું
સામે જઇને=તે કામ કરવાનો સ્વીકાર કરીને (પણ)
કરે,
હિ=જ.
શુદ્ધ આલમ્બનમાં જે પક્ષપાત, તેમાં
મગ્ન=શુદ્ધ આલમ્બનના કારણથી–
ગુણનિધિ=ગુણના ભંડાર તરીકે
ઇચ્છાય છે. ૫૭
સંકાશ શ્રાવકે પ્રમાદથી ચૈત્ય દ્રવ્યનું ભક્ષણ કર્યું હતું.

અને તેથી લાભાન્તરાય વિગેરે ક્લિષ્ટ કર્મો બાંધી ઘણો કાળ ભયંકર સંસાર રૂપી જંગલમાં રખડતાં–રખડતાં અનંત કાળે મનુષ્ય પણું પામ્યા હતો.

છતાં પણ, દુઃખી લોકોના અગ્રેસર જેવો એ હતો, એટલે કે મહા દુઃખી હતો.

તીર્થંકર પ્રભુ પાસે જઇને તેમની પાસેથી પોતાના પૂર્વ ભવનો બધો વૃતાંત સાંભળ્યા પછી, શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના ઉપદેશથી દુર્ગતિના કારણભૂત કર્મો ખપાવવા માટે—

"હું જે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ, તેમાંથી આહાર અને વસ્ત્ર સિવાય બધુંયે જિનમંદિર વિગેરેમાં વાપરીશ."

એ પ્રમાણે–અભિગ્રહ ધારણ કર્યો અને તે પ્રમાણે વર્તન કર્યું. અને કાળે કરીને મોક્ષ પામ્યા.

≠ "આ રીતે આમ કરવું, એ **સંકાશ શ્રાવકને** જ માટે ભલે યોગ્ય હોય, કેમ કે–તેનું કર્મ તે જ રીતે ક્ષય પામવાનું હતું. પરંતુ બીજા કોઇને માટે એમ કરવું યોગ્ય નથી. માટે **સંકાશાદિમાં** જે **આદિ** શબ્દ વાપર્યો છે, તે નકામો છે.

જો તમે તે શબ્દને નકામો નહી ગણો, તો—

"શુદ્ધા–ऽऽગમૈર્યથા–લાભમ્૦ "–

"લાભ મળે તે રીતે શુદ્ધ આગમ પૂર્વક—"

એ વિગેરે શાસ્ત્રોના કથન ઘટશે નહિં."

આવી કોઈ શંકા કરે, તો ?—

"તે શંકા યોગ્ય નથી.

સમજદાર અને અણસમજદારના જુદી–જુદી જાતના આશય ભેદે કરીને **આદિ** શબ્દથી બીજા આત્માને પણ લેવા ઉચિત છે. જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો—

"સુચ્ચઇ દુગ્ગય–નારી૦"

"દુર્ગતા નારી સાંભળે છે." (અથવા સોચે છે.)

ઇત્યાદિ વાકયોને સાચા ઠરાવવામાં અડચણ ઉભી થશે.

તે દુર્ગતા નારીએ બરાબર લાભ સમજીને, અથવા ન્યાયથી મેળવેલા ધનથી તે પુષ્પો લીધા ન હતા. (છતાં, તેને ઉચ્ચગતિનો લાભ મળ્યો છે.)

તથા, દહેરાસર સંબંધિ ગામડાં વિગેરે આપવાનું શી રીતે ઘટી શકે ? અને **શ્રી કલ્પ ભાષ્ય** વિગેરેમાં તે આપવાની વાતો જોવામાં આવે છે.—

चोएइ चेइयाणं रूप्प–सु–वण्णा–ऽइ–गाम-गो–वाणं ।
लग्गंतस्स हु मुणिणो ति–गरण–सुद्धी कह णु भवे ? ॥

भण्णए एत्थ विभासा. जो एआइं सयं विमग्गिज्जे, ।
ण हु तस्स हुज्ज सुद्धी. अह कोइ हरेज्ज एआइं, ॥

सव्व–त्थामेण तहिं संघेण होइ लगियव्वं तु ।
स–चरित्ता–ऽ–चरित्तीणं एयं सव्वेसिं कज्जं तु. ॥

" **પ્રશ્નકાર** પ્રશ્ન કરે છે, કે—

" ચૈત્યો માટે રૂપું, સોનું વિગેરે તથા ગામડા અને ગાયોના વાડા મેળવનાર મુનિને ત્રણ કરણની વિશુદ્ધિ કેવી રીતે રહી શકે ? "

ઉત્તર—" અહિં બે વિકલ્પ છે–(૧) જે ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ પોતે માંગે, તો તેની શુદ્ધિ હોતી નથી. પરંતુ (૨) ચૈત્યની તે વસ્તુઓ કોઈ પણ લઈ જાય, તો ચારિત્ર પાત્ર ને અચારિત્ર પાત્ર એ સર્વનું કર્તવ્ય હોવાથી શ્રી સંઘે તે પાછું મેળવવા માટે સર્વ શક્તિથી પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. "

તથા, " **શુદ્ધ આગમ** પ્રમાણે લાભને અનુસરીને૦ " એ જે કહ્યું છે, તે " જાતે ફૂલ ન તોડવા વિગેરેની અપેક્ષાએ નથી. પરંતુ, " પૂજા કરવાને વખતે ફૂલ આપવાને માટે માળી આવેલ હોય, તે વખતે તેની પાસેથી ફૂલ લેવામાં શાસનની પ્રભાવના એટલે કે,— મહત્તા જાળવવા માટે, તેની સાથે " વણિક કળાનો પ્રયોગ ન કરવો જોઈએ. " એ વાત બરાબર સમજાવવા માટે એ વાકય છે. "

માટે **આદિ** શબ્દનો પ્રયોગ બરાબર છે, એમ સમજવું. "

(પૂજ્ય ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી **યશોવિજયજી મહારાજના** છપાએલા **પ્રતિમા-શતક**ના ૧૫૭, ૧૫૮ પૃષ્ઠમાંથી).

શ્રી દ્રવ્ય સપ્તતિકા

અવચૂરિ

(ગુજરાતી ભાષાપર્યાય)

[અવચૂરિના રચનારશ્રીનું નામ જાણવામાં આવેલું નથી.
( )માં **અવચૂરી** સંશોધકનું ટીપ્પણ હોય છે.
[ ]માં **સંપાદકનું** ટીપ્પણ હોય છે.

૪ થી ગાથા સુધી અને કયાંક કયાંક પછી પણ પૃષ્ઠ, પંક્તિ અને પ્રતીકો લીધેલા છે. શિવાય આંકડાથી અવચૂરિ આપેલી છે. પ્રતોમાં બરાબર ન હોવાથી કયાંક કયાંક સ્થળોની સંગતિ બરાબર મેળવી શકાઈ નથી. **મેસાણા, છાણી, આનંદ ભિત્કોષ, મે૦ છા૦ આ૦ ટુંકી સંજ્ઞાની** પ્રતોમાંથી અવચૂરિનો સંગ્રહ કરેલો છે. **હલેલાના ઉપાશ્રયની** આખી અવચૂરિ લીધી નથી. પરંતુ કયાંક કયાંક તેમાંથી આપેલ છે.
સંપાદક]

ગા૦ ૧ મંગળાચરણાદિક.

૧ **મર્યાદા**–(સમય)
=આજ્ઞા

૨ [ત્રીજી ગાથામાં જણાવેલા **ભેદ** આદિ દ્વારોથી સમજાવેલું સ્વરૂપ]

૩ **માર્ગાનુસારિ** તથા–ભવ્યતા ધરાવતા જીવોના

૪–૫ [**શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને ધર્મગુરુ**–એ બન્નેય સ્થાને]
ઉત્તમ ગુરુપણું એટલે સાક્ષાત્ પરમેષ્ઠિ ગુરુપણું.
["**तद्**" આ પદનો સંબંધ–(આગળ આ વાકયમાં જ આવતાં)–**इति भावः**–ની સાથે જાણવો.

ભાવાર્થ શો થાય છે ?

આ પ્રમાણે–દેવ અને ગુરુમાં સરખાપણું પણ હોવાથી, "ફળ ઉત્પન્ન કરી શકનાર બન્નેયમાં પ્રણિધાનની વાસ્તવિક યોગ્યતા છે." એમ સમજવું.]

૬–૭ [**ગુરુમહારાજ અને શ્રી દેવ જ**–આ પદમાં નય–સાપેક્ષપણે નજીકના ઉપકારી તરીકે ગુરુપદ પહેલું મૂકયું હોય એમ જણાય છે.]

૮ **વિગેરે**–પદથી " અધિકારી " જાણવા.

ગા૦ ૨ વ્યાખ્યા

૧ [" **ઓદારણ**=ભક્તિ વગેરે વિશિષ્ટ પ્રકારના નિયમની (નિયત) બુદ્ધિથી ધન–ધાન્યાદિક જે વસ્તુ, જ્યારે ઉચિત રીતે, દેવ વિગેરેની નિશ્રાએ

કરાય–એટલે કે–તે તે ઉદ્દેશથી (નિયમપૂર્વક) સમર્પિત કરાય, ત્યારે, તે તે ધનાદિ (દ્રવ્ય) દેવાદિકના દ્રવ્ય તરીકે આ પ્રકરણમાં વિવેકીઓએ સમજવા. ”

આ પ્રમાણે (ગાથાનો) સળંગ અર્થ સમજવો.]

૨ [વિભાગ પૂર્વક]

૩ **ઉચિતત્વેન**=[તે તે ક્ષેત્રને યોગ્ય પદાર્થ તરીકે હોય, તે. પરંતુ અયોગ્ય–અનુચિત પદાર્થ રૂપે–કે અનુચિત રીતે–ન હોવું જોઈએ.]

૪ [**इदं व्यापार्यम्** એમ સંબંધ જોડવો.]

૫ [**વિગેરે**–પદથી–સિદ્ધ, સાધુ, સંઘ, દેવ અને આત્મા, એ દરેકનું સાક્ષિપણું સમજવું]

૬ **નિશ્રાએ** કરેલું [પોતાનો સંબંધ છોડાવીને બીજા સાથે સંબંધ જોડવો, તેને નિશ્રાએ કરેલું કહેવાય છે.]

(અવચૂરિમાં–પ્રાસંગિક–વિચારણા)

“ **ચૈત્ય**[1] એ (તીર્થંકર પ્રભુ માટે બનાવેલું હોવાથી) **આધાકર્મિક** છે. ” એમ કોઈ કહે, તો તેને આમ સમજાવવું, કે–“ ચૈત્યને શાસ્ત્રોમાં **આધાકર્મિક** હોવાનું જણાવ્યું નથી.” ૧

“ શા માટે **આધાકર્મિક** નથી ? તો કહેવું, કે – “ આધાકર્મિકનું લક્ષણ ઘટતું નથી, માટે. ”

“ **આધાકર્મિક**નું લક્ષણ શું છે ? ”

“ તે નીચે પ્રમાણે કહીએ છીએ, સાંભળો,— ૨

“ જીવને ઉદ્દેશીને કરેલું હોય, અને તેમાં પણ તે સાધર્મિક[2] હોય, તો આધાકર્મિક થાય.

---

૧. **ચૈત્ય**— મંગળ ચૈત્ય વિગેરે ચાર પ્રકારે હોય છે:

૨. (ભાંગા નીચે પ્રમાણે છે.)

૧. પ્રવચન સાધર્મિક – વેષ સાધર્મિક

૨. પ્રવચન સાધર્મિક – વેષ સાધર્મિક નહીં.

૩. વેષ સાધર્મિક – પ્રવચન સાધર્મિક નહીં.

૪. પ્રવચન સાધર્મિક નહીં – વેષ સાધર્મિક નહીં.

(પ્રવચનનો અર્થ અહીં જૈન શાસન તરફની પાકી વફાદારી–શ્રદ્ધા–ધરાવવી, અને વેષ એટલે સુસાધુનો (જૈન)વેષ, એવા અર્થ સમજવા.

૧. બે સુવિહિત સાધુ – સાધર્મિક છે. [પરસ્પર સાધર્મિક].

૨. સુશ્રાવક અને સુવિહિત મુનિ [વેષથી સાધર્મિક નથી, પ્રવચનથી સાધર્મિક છે.]

૩. નિહ્નવ અને સુવિહિત મુનિ [વેશથી સાધર્મિક છે, પ્રવચનથી સાધર્મિક નથી.]

૪. સુવિહિત મુનિ અને બીજો ધર્મ પાળનાર [બન્નેય રીતે સાધર્મિક નથી. પ્રવચન–શાસન–ધર્મમર્યાદા–જુદા જુદા છે. વેષ પણ જુદા જુદા છે.]

સાધર્મિક પણ ત્રીજા[૩] ભાંગાના હોવા જોઈએ. બાકીના ભાંગાના હોવા ન જોઈએ. ૩

શાસ્ત્રમાં શ્રી તીર્થંકર પ્રભુને સાધર્મિક તરીકે જણાવેલા નથી : [તેથી તેને માટે કરાયેલા ચૈત્યમાં જવું સુવિહિત મુનિને કલ્પે છે.

એ ઉપરાંત, ચૈત્યનું નિર્માણ શ્રીજિનેશ્વરદેવના પ્રતિમાને માટે હોય છે. એટલે તો પછી વાત જ શી રહે છે ? કેમકે– તે તો અજીવ પદાર્થ રૂપ હોય છે. ૪

સંવર્તમેઘ; પુષ્પો; વિગેરે શાસ્તા નિમિત્તે (તીર્થંકર પ્રભુને ઉદ્દેશીને) કરેલ હોય, તે મુનિઓને કલ્પે છે, તેનો નિષેધ (શાસ્ત્રોમાં) મળતો નથી. તો પછી, પ્રતિમાજી માટે બનાવેલું ચૈત્ય કેમ ન ખપે ? ૫

તીર્થંકર નામ ગોત્ર કર્મના ક્ષય માટે– શ્રી તીર્થંકર દેવો ધર્મ કહે છે: અને (દેવાદિકકૃત) પૂજા પણ સ્વીકારે છે. ૬

" તીર્થંકર દેવ શા આધારે દેવોની પૂજા સ્વીકારે છે ? તેમને સંતોષ પામવા જેવું તો હોતું નથી. "

" કહીએ છીએ– " કર્મોનો ક્ષય કરવા માટે તેઓ તે સ્વીકારે[૧] છે. ૭

જો કે શ્રી તીર્થંકર ભગવંતના કષાયો નાશ પામ્યા હોય છે, તથા તેઓ કૃતકૃત્ય હોય છે, છતાં પણ, (પોતાના) જીત– વ્યવહારના આચારને અનુસરીને[૨] દરેક પ્રવૃત્તિ કરે છે. ૮

માટે — સાધર્મિકપણાના અભાવથી[૩] ચૈત્ય આધાકર્મિક[૪] નથી. તેથી, મુનિની નિશ્રા માટે જે કરવામાં આવેલું હોય, તે વર્જન કરવા યોગ્ય છે, (બીજું નહીં) ૯ *

બૃહદ્–કલ્પ–ભાષ્ય

૭ [આગળ ધરવાથી,

ખાસ પ્રકારના નિર્ણય રૂપ સંકલ્પે કરીને

મનથી, વચનથી, કાયાથી અથવા બે કે ત્રણેયથી,

અર્પણ કરવાનો સ્વીકાર કરવાથી,

ચોપડાંમાં લખવા અથવા લખાવવાથી,

---

૩. [ઉપર ત્રીજો ભાંગો આધાકર્મિક તરીકે જણાવ્યો છે, તે અહીં પહેલા ભાંગા તરીકે બતાવેલ છે.]

---

૧. સાર્વત્રિક પૂજા સ્વીકારે છે.—

૨. (અમુક) કર્મોની પરતંત્રતાને લીધે પૂજાદિક ગ્રહણ કરે છે.

૩. સત્કારાદિક કરવાની બુદ્ધિથી ચૈત્ય કરાવાય છે.

૪. શરીર ટકાવવા માટે વૈયાવચ્ચની બુદ્ધિથી આહારાદિક હોય છે.

[* ગાથાઓમાં અશુદ્ધિઓ બહુ જણાય છે, તેથી તેના અર્થ લગભગ ભાવાર્થરૂપ સમજવાના છે. તે વિષેના જ્ઞાતા પૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ વિગેરે પાસેથી બરાબર શુદ્ધ અર્થ સમજી લેવા. જો કે ગ્રંથના મુખ્ય વિષય સાથે આને ખાસ બહુ સંબંધ નથી. **સંપાદક**]

ચડાવા વિગેરે દ્વારા શ્રી સંઘના આદેશથી મળેલ હોવાથી,
શાસ્ત્રકારોની આજ્ઞા મુજબ પ્રાપ્ત થયેલ હોવાથી,
સંબંધ પ્રકરણાદિક ગ્રંથોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે–

આચરિત, કલ્પિત, નિર્માલ્ય વિગેરે પ્રકારે કરીને સંભવે છે. છતાં વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળાઓએ ખાસ શાસ્ત્રજ્ઞ ગુરુમહારાજાઓની નિશ્રાથી આ વિષે વિશેષ સમજુતી મેળવવી.]

૮ **કરવામાં આવેલ**–અહીં **શ્રી જીર્ણ શેઠનું** દૃષ્ટાંત છે.

૯ **સંકલ્પિત કરવામાં આવેલ હોય**–વિશિષ્ટ મનોરથ રૂપે, (ખાસ વિશિષ્ટ નિર્ણયરૂપે, [સામાન્ય] સંકલ્પ રૂપે નહીં)

૧૦–૧૨ વ્યવહારથી સ્વનિશ્રિત. **મે૦**

૧૧ અન્ન, વસ્ત્ર માત્રનો જ ઉપયોગ કરવો. અલ્પ ખર્ચથી સંતોષપૂર્વક જીવનાર.

૧૩–૧૪ **આમીષ–થુઇ=નૈવેદ્ય પૂજા–સ્તુતિ (ભાવ) પૂજા**

આમીષ–શબ્દ ૧ **આકર્ષણ** અર્થમાં પુલ્લીંગે છે, પુલ્લીંગ અને નપુંસક લિંગે ભોગવવા લાયક **વસ્તુ, સંભોગ, લાંચ,** અને **માંસ** અર્થમાં પણ છે.

મેદિની કોષમાં–ષાન્ત વર્ગમાં

૧૫ **દેવ માટે–મુખ્યપણે;**

ગૌણપણે તો–પોતાની નિશ્રા પણ છે
જેમ–કન્યા પિતાની પણ ગણાય છે; અને તેના પતિની પણ ગણાય છે.
જો તેમ ન હોય, તો અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે. **મે૦ આ૦**
અહીં–મુખ્યપણાનો અને ગૌણપણાનો ભેદ છે. ગૌણપણે પોતાની નિશ્રા પણ છે. **મુદ્રિ૦**

[**બન્નેયને**–દેનાર અને લેનાર બન્નેયને.
બે દોષો–અદત્તાદાન અને **દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ,** એ બે દોષો સમજવા.]

૧૬ જેમાં નૈવેદ્ય વિ૦ મૂકીને ધરવામાં આવે, તે વાસણો વિગેરે **(નૈવેદ્યનું પાત્ર)**

[આ ઉપલક્ષણાત્મક સમજવું. તેથી, એમ બીજી પણ અનેક ચીજો સમજી લેવાની હોય છે. વસ્તુ ભક્તિથી ધરવામાં આવે, તેના સહકારમાં જે હોય, તે વસ્તુઓ દેવદ્રવ્યાદિક રૂપે ન બને. એ ભાવાર્થ છે. **સંપાદક**]

ગા૦ ૩ મુખ્ય ભેદો.

૧ ઉપદેશને અનુસારે આચરણ કરવાના કાર્યો કરવાની ટેવ પાડવી=તે **શિક્ષા.**

૨ ભેદો પૂર્વકના મૂળભૂત દ્રવ્યોમાં.

૩ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, અંતરાય કર્મ, પ્રમાદ.
૪ પ્રેરાયેલી.
૫ કરવા અને રોકવા વગેરેથી [વૃદ્ધિ કરવી, અને નાશ રોકવો.]
૬ ઉદ્રવેલિત એટલે–વધારેલ. છા૦ પુષ્ઠ. મે૦
૭ તેના શુદ્ધિ કરનાર [દોષો દૂર કરી] શુદ્ધિ કરનાર.
૮ પ્રવૃત્તિમાં અને નિવૃત્તિમાં દઢતા લાવવા માટે [ગુણોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની દઢતા લાવવા માટે, અને દોષો દૂર કરવામાં રોકાવટમાં દઢતા લાવવા માટે.]
૯ **દ્વારો** એટલે–વ્યાખ્યા કરવાના વિભાગોનું–અંગોનું–નિરૂપણ કરવાના સાધન રૂપ.
૧૦ **પ્રરૂપણા**–એટલે [સ્વરૂપની વ્યાખ્યા કરીને સમજાવટ રૂપ.]
૧૧ [સાચી સમજ એટલે–સાચી સમજાવટ અને સાચી સમજ.]

ગા૦ ૪ ૧ લું ભેદ દ્વાર.

૧ **આદિ** શબ્દ [બીજી ગાથામાં વાપરેલો છે.]
૨ મૂળ અને પેટા ભેદો [મૂળ ભેદોયુક્ત, અને પેટા ભેદો યુક્ત]
૩ [ભેદ નામનું (પહેલું) દ્વાર]
૪ [નિશ્રાના વિષયના ભેદથી]
૫ **ચૈત્ય**–

[મરણ પામેલાની સ્મૃતિમાં બંધાવેલ સ્થાન. તે **ચૈત્ય** કહેવાય છે. **ચિતા** એટલે મૃતકની ચિતિ–એટલે મૃતકને બાળવા માટે સળગાવવામાં આવેલ અગ્નિનું સ્થાન **ચૈત્ય** એટલે **જિનમંદિર, જિનપ્રાતમા,** અને **ચૈત્ય** એટલે **જિનેશ્વરદેવની સભાનું** (સમયસરણમાં જે વૃક્ષ હોય છે, કે જેની નીચેના સિંહાસન ઉપર **શ્રી** જિનેશ્વરદેવ બિરાજમાન થઈ ધર્મદેશના આપે છે, તે) વૃક્ષ.

[શ્રી હેમ અનેકાર્થ કોષ. સર્ગ ૨. શ્લો૦ ૩૫૬]

" **ચૈત્ય** શબ્દ આયતન–મંદિર અર્થમાં છે.
બુદ્ધની પ્રતિમા અર્થમાં છે; અને ઉપદેશના વૃક્ષ અર્થમાં પણ છે. "

આ પ્રમાણે **રૂદ્ર**ના કોષમાં છે. ડે૦

[ડહેલાના ઉપાશ્રયની પ્રતમાં આ પ્રમાણે વિશેષ છે. ઘણા વૈદિક વિદ્વાનો ભૂતકાળમાં જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મનો ભેદ સમજી ન શકવાથી, બન્નેયને એકરૂપે સમજતા હતા.
ઉદ્દેશ્ય–પાદપે–શબ્દનો અર્થ ઉપદેશ વૃક્ષ
અપેક્ષિત હોય, એમ જણાય છે.]

૬ **વાસ્તુરૂપ**–નિવાસ સ્થાન રૂપ.

૭ **મૂલ્યની**–કિંમતની અપેક્ષાએ

૮ **નૈવેદ્ય**–અન્ન (આહાર) વિગેરે.

૯ **ચૈત્ય**–જિનમંદિર અને શ્રી જિન પ્રતિમા **મે૦** પ્રતિમાજી અને મંદિર **આ૦ છા૦**

૧૦ તેમાં પણ સીદ્દાતા ક્ષેત્રમાં વાપરવામાં આવે, તો વિશેષ લાભને માટે થાય છે. **કે૦**

[**સાધારણ** શબ્દ સામાન્ય રીતે પાંચ દ્રવ્યોમાંના પૂર્વના ત્રણ દ્રવ્યોનો નિર્દેશ કરી શકે છે. **દેવ–જ્ઞાન** અને **ગુરુ.** એ ત્રણેયના ખાસ ખાસ સ્પષ્ટ નામ નિર્દેશ પૂર્વક આવેલા ધન વિગેરે. ઉપરાંત– **સાધારણ** સ્પષ્ટ નામ નિર્દેશ પૂર્વક આવેલા ધન વિગેરે ત્રણના સાધારણ ગણાય. તે શિવાય બીજા કોઈના સાધારણ ન ગણાય. એ ૪ થા સ્થાન ઉપર રહેલા **સાધારણ** શબ્દથી સમજી શકાય છે. ત્યારે સાત ક્ષેત્રોમાં સાધુ–સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચાર ગણાવ્યા છે. ખરી રીતે, **ગુરુ** ક્ષેત્રનું ગુરુ દ્રવ્ય આવવું જોઇએ ને ?

દેવદ્રવ્યના—મંદિર **અને** પ્રતિમાજી એ બે ભાગ પાડીને બે ક્ષેત્ર સૂચવ્યા છે.

જ્ઞાનદ્રવ્ય— તો એક જ બન્નેય ઠેકાણે છે.

" દેવ ક્ષેત્રના દ્રવ્યને બે ભાગમાં, તેમ ગુરુ ક્ષેત્રદ્રવ્ય ચાર ભાગમાં વહેંચી બતાવ્યું છે. " એમ સમજી શકાય છે.

સાધુપણામાં પોષક દ્રવ્ય, સાધ્વીપણામાં પોષક દ્રવ્ય, શ્રાવકપણામાં પોષક દ્રવ્ય, શ્રાવિકાપણામાં પોષક દ્રવ્ય. આ તેના તાત્પર્યાર્થ છે. કોઈ સાધુ, કે શ્રાવકનો પુત્ર, દુરાચારી જ હોય, તો તેના પોષણ માટે આ ચાર દ્રવ્યો હોઈ શકે નહીં. કેમકે–તે સુપાત્ર નથી. કોઈ વેશધારી પતિત સાધુ કે પતિત શ્રાવક દુઃખી હોય, તો અનુકંપા ક્ષેત્રમાંનું દ્રવ્ય તેને ઉગારવા ખર્ચી શકાય. અથવા અનુકંપાથી પોતાના ઘરનું દ્રવ્ય શ્રાવક આપી શકે. પરંતુ તેમાં આ સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ન થઈ શકે.

પરંતુ સાધુપણા વિગેરે ચારેય ગુણોના પોષણ માટે સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થઈ શકે. આ ઉપરથી ફલિત અર્થ એ સમજી શકાય છે; કે–ગુરુ ક્ષેત્રમાં ચારેયને સમાવવામાં આવ્યા હોય. કેમકે– સામાન્ય માનવો કરતાં – જૈન માર્ગાનુસારી સમ્યગ્દર્શની, દેશવિરતિ વિ૦ ગુણોધારક, શ્રાવક શ્રાવિકા વિશિષ્ટ પાત્રો છે, સુપાત્રો છે. માટે તેઓને પણ ગુરુક્ષેત્રમાં ગણીનો, ગુરુ ક્ષેત્રના અપેક્ષા વિશેષે ૪ વિભાગ બતાવવામાં આવ્યા છે, એમ કેમ ન હોય ?

શ્રાવક–શ્રાવિકા ક્ષેત્રમાં અંગત વાવરવા માટે નહીં, પરંતુ તે ગુણો માટે વાવરવામાં તે તે– ગુરુક્ષેત્ર બની રહે તેમ છે. આ શિવાય–શ્રાવક શ્રાવિકાને સાધારણના ૭ ક્ષેત્રમાં શી રીતે ગણાવવામાં આવેલા હશે ? જો આ વાત શાસ્ત્રાનુકૂળ રીતે બંધ બેસતી હોય, તો ૭ સાત ક્ષેત્રના નામે અથવા સાધારણને નામે અર્પિત થયેલા દ્રવ્યનો વ્યય–વપરાશ–કેવી રીતે કરાય ? એ પ્રશ્ન થાય તેમ છે.

કેમકે– જ્યારે– સાધારણ શબ્દથી– પ્રથમના ત્રણ ક્ષેત્રો અને તેના પેટાભેદો લેવાથી, તે દ્રવ્યના સાત સરખા ભાગ પાડવામાં આવે, તો જ દરેક ક્ષેત્રને પોતપોતાનો ભાગ મળી શકે. તો દેવ દ્રવ્યમાં આવેલો ભાગ એટલે કે ઉપર ઉપરના ક્ષેત્રના ભાગ નીચે નીચેના ક્ષેત્રોમાં તો વાપરી શકાતા નથી. નીચેના ક્ષેત્રોના ભાગ ઉપરના ક્ષેત્રોમાં વાપરી શકાય છે. તો " સીદાતા ક્ષેત્રમાં વાપરવાથી વિશેષ લાભ છે." એમ જે કહ્યું છે, તે સંગત શી રીતે કરવું ? સીદાતું ક્ષેત્ર એટલે–જે ક્ષેત્ર માટે ધન ન હોય, પરંતુ તેમાં ખર્ચ કરવાની ખાસ જરૂર હોય, તો સાધારણના સાતેય ભાગનું દ્રવ્ય કોઈ પણ એક સીદાતા ક્ષેત્રમાં ? કે જેમાં ખાસ જરૂર હોય તેમાં, તેના ભાગનું જવાપરી શકાય ? આ ખાસ પ્રશ્ન થાય છે. તેથી દેવદ્રવ્યના ભાગમાં આવેલ દ્રવ્ય, જ્ઞાનાદિક બાકીના ઉતરતી કક્ષાના કોઈ પણ સીદાતાક્ષેત્રમાં વાપરી શકાય ? આ પ્રશ્ન થાય છે. તેનું સામાન્ય સમજથી સમાધાન એમ સમજાય છે, કે " નીચે નીચેના ક્ષેત્રોનું ધન ઉપર ઉપરના ખપે તે સીદાતાક્ષેત્રમાં વાપરી શકાય. એટલે કે– દેવ ક્ષેત્રમાં જ્ઞાનાદિકના ધન, જ્ઞાનમાં સાધ્વાદિક ક્ષેત્રના ધન, એમ સાધુ ક્ષેત્રમાં પછીનાના પણ. એમ દરેકમાં સમજાય.

પરંતુ, આ સમાધાન બરાબર છે ? કે કેમ ? તે જ્ઞાની પૂજ્ય પુરુષોએ વિચારીને યોગ્ય રીતે સમજાવાય, તો ઘણી ગેર સમજ દૂર થાય, અને સાચી હોય તે સમજ પ્રાપ્ત થાય.

ચાલુ રીત પ્રમાણે સાત ક્ષેત્રને નામે અપાય, તો તે સાતમાં વ્હેંચવામાં આવે છે, અને નીચે નીચેનું ઉપર લઈ જવાય, પરંતુ ઉપર ઉપરનું નીચે લઈ જવાતું નથી.

પરંતુ જો સાધારણમાં અપાય છે, તો ગમે તે સીદાતા ક્ષેત્રમાં વાપરવાનું ચાલે છે.

પરંતુ "સાતક્ષેત્ર" કહેવાય કે "સાધારણ" કહેવાય, ખરી રીતે, બન્નેય એક જ છે. શબ્દ ભેદ શિવાય બીજું શું છે ?

સાત ક્ષેત્ર શિવાય– સાધારણ– ક્ષેત્ર કેવી રીતે છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ સામાન્ય રીતે આપવામાં ગુંચવણ થાય તેમ છે. કેમકે–સાતમાં સાધારણનો ઉલ્લેખ નથી, તો શું તે આઠમું દ્રવ્ય આવ્યું ? આ પ્રશ્ન મનમાં ઉઠશે. પરંતુ પાંચ દ્રવ્યમાંના– ૪ થા સાધારણ દ્રવ્ય વાપરવાના ઉપર જણાવ્યા તે ૭ ક્ષેત્રો છે. તેનાથી કોઈ જુદું નથી. રૂપિયો કહો કે ૪ પાવલી કહો કે, ૧૦૦, પૈસા કહો. એક જ નાણું છે. આ બાબત શાસ્ત્રાનુકૂળ સ્પષ્ટ આદેશ થવો જોઈએ.

સાંવત્સરિક પારણા, પ્રતિક્રમણ કરનારા, પોષાતી, ચોથુંવ્રત ધારી, ઉપધાન, તથા બીજા અનેક ધાર્મિક બાબતોના પોષણ માટે ધન ખર્ચાય, તે શ્રાવકપણા–શ્રાવિકાપણાના ગુણના પોષણમાં ખર્ચાય, તેથી ગુણ વગરની બાબતમાં ન ખર્ચાય. એ મર્યાદા પણ તરી આવે છે.

કર્મસાર–પુણ્યસારની કથામાં–પોતે જ આપેલા સાધારણ દ્રવ્ય, પોતે શ્રાવક છતાં પોતાના અંગત કામમાં વાપરવાથી દોષ બતાવેલ છે. (ગા. ૬૭ મી)

આ ઉપરથી – **શ્રી સંવેગ રંગ શાળામાં** જણાવ્યા પ્રમાણે એમ સમજાય છે, કે– " જિર્ણોદ્ધારાદિકમાં પણ – જ્યાં સુધી તે ગામના ઋદ્ધિમંત શ્રાવકો તરફથી, કે આજુબાજુના કે બહારથી ધન આવે, તેનાથી જીર્ણોદ્ધાર કરવો–કરાવવો. (બનતાં સુધી તો મુખ્યપણે પોતાના ધનથી કરવો.) સાધારણમાંથી પણ ખર્ચ ન કરવો. એટલે દેવ દ્રવ્યાદિકમાંથી તો ખર્ચ કરવાની વાત જ શી ? ઋદ્ધિમંતો પાસેથી ધન આવવું શક્ય ન હોય, તો સાધારણમાંથી લઈ, કરવો,

તેથી પણ શકય ન હોય, તો દેવ દ્રવ્ય વિગેરેમાંથી ખર્ચ કરાય. પરંતુ યોગ્ય પ્રયત્ન કરીને જીર્ણોદ્ધાર કરવો–કરાવવો. પરંતુ તેની ઉપેક્ષા ન કરાય. એ સાર સમજાય છે.

આ ધોરણ – દરેક ઘટતી બાબતોમાં કેમ ન ઘટાવી શકાય ? એય વિચારવા જેવું છે.

વ્યક્તિગત – પૂજા – ભક્તિ, ઉત્સવ વિગેરે કરાય છે, તેમ શ્રી સકળ સંઘ તરફથી પણ એ કરવાના હોય છે. તેમાં એ અપેક્ષા સમજી શકાય,—

૧. શ્રી સંઘ સ્વભક્તિ નિમિત્તે આચરે, તે અપેક્ષા.

૨. બીજી – શ્રી સંઘને શ્રી જૈન શાસનના વહીવટની જવાબદારી અને જોખમદારી સંભાળવાની હોવાથી, તે અપેક્ષાએ, જે કાંઈ કરવું પડે, તે અપેક્ષા. એક, એ ઘર હોય, શક્તિ ન હોય, સાધારણાદિક દ્રવ્ય ન હોય, છતાં– શ્રી પર્યુષણા મહાપર્વ, વર્ષગાંઠ. વિગેરે દિવસોમાં જમે નહીં, પણ તે દિવસે સાચવવાના પ્રભુના આંગી, પૂજા, વિગેરે દેવદ્રવ્યમાંથી કરીને પણ તે દિવસ સાચવે, પૂજા માટેના ઉપકરણો આપી શકવાને ખરેખર અશક્ત હોય, તો દેવદ્રવ્યાદિકમાંથી વાપરીને પણ તે વિધિ સાચવી લે, તો તેવા સંજોગોમાં દોષ પાત્ર ન બને. એમ સમજાય છે. પરંતુ અંગત આત્મ લાભ લેવામાં તો શ્રી સંઘ પણ દેવદ્રવ્યાદિકમાંથી કઈ અપેક્ષાએ વાપરી શકે ? દા. ત. ગુરુ પધારતાં સંઘે કરેલા ઓચ્છવમાં દેવદ્રવ્યો વપરાય ?

અહીં, વિચારવા જેવો પ્રશ્ન એ છે, કે આજે બહારની યોજનાઓથી એક તરફથી ધન અને ધંધાનું શોષણ થતું હોય છે, અને બીજી તરફથી ક્ષણિક સમૃદ્ધિ વધારાતી હોય છે. પાછળથી જુદા જુદા વાદોને આગળ કરીને– તે પણ ઘટાડી નાંખવાની હોય છે. આ જાતની પ્રજામાં વધતી જતી વિષમ થતી આર્થિક પરિસ્થિતિના સંજોગોમાં – શો રસ્તો લેવો. ?

સરતું તથા શકય હોવાથી આગળ ગામડાવાળાને પણ પહોંચી શકવાની શકયતા હતી. આજે કેટલેક સ્થળે એ શકયતા ઘટતી જાય છે. તે સ્થિતિમાં જો વ્યક્તિઓ તરફથી જરૂરી ખર્ચ માટે ધન ન મળે, સાધારણમાં પણ ન હોય, તો પ્રભુની ભક્તિના સાધનોનો ખર્ચ દેવદ્રવ્યમાંથી, એમ જ શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ–જ્ઞાન દ્રવ્યમાંથી કેમ ન થાય ? અને જો ન થાય, તો તે વિના વંચિત રહેવું પડે, એવી પરિસ્થિતિ આવી જાય.

આ પરિસ્થિતિથી ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નો હાલ ખાસ વિચારવા જેવા તો છે જ.

પરંતુ, પ્રરૂપણા તો શુદ્ધ જ કરવી જરૂરી ગણાય. શુદ્ધ પ્રરૂપણાને આધારે થોડું કે જ થાય, તોપણ થોડાથી સંતોષ માનીને મર્યાદાનું તો રક્ષણ થવું જ જોઈએ. મર્યાદાનો ભંગ થાય, તો તો અનવસ્થા દોષ પ્રાપ્ત થાય. અને બીજા આજ્ઞા ભંગાદિક મહા દોષો પ્રાપ્ત થવાનો માર્ગ ખુલ્લો થઈ જવાના ભયો રહે જ છે.

તેથી મર્યાદાનો એવી રીતે ભંગ ન થાય, કે જેથી બીજા ભયો ઉત્પન્ન થાય, અને અમર્યાદિત રીતે માર્ગ ખુલ્લો થઈ જાય. તેમ છતાં, અનિવાર્ય સંજોગોમાં અપવાદપદે કેમ કરવું ? તે વિગેરે જ્ઞાની ગીતાર્થ શાસન સાપેક્ષ પુરુષો યોગ્ય નિર્ણીત માર્ગ ફરમાવે, તેમ વર્તવું હિત કારક ગણાય. એમ સમજાય છે.

જેમ દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, કથાનુયોગ, એ ચારેય, સુવ્યવસ્થિત અને પદ્ધતિસર છે. તેમાં કયાંય કલ્પના ચાલી શકતી નથી. તેમજ આ પાંચ દ્રવ્ય વિચાર પણ છે. જેમાં સમગ્ર જૈન શાસન એક યા બીજી રીતે સમાવેશ પામે છે, એટલી તેનીયે વિશાળતા છે.

કેમકે દેવ–ગુરુ–ધર્મ શિવાય, બીજુ શું છે ? તેમની આરાધનામાં ઉપયોગી દ્રવ્યો–ઉપકરણો–સાધનોની મુખ્યતાએ આ વ્યવસ્થા છે. માટે પાંચ દ્રવ્યની વિચારણા દ્રવ્યાનુયોગ કે ચરણાનુયોગ જેવી વિશાળ પાયા ઉપરની હોવાની સમજી શકાય તેમ છે. તેના ભેદ–પ્રભેદો–દ્રવ્ય ક્ષેત્ર–કાળ–ભાવો–વિગેરે, તે દરેકના નામ સ્થાપના–દ્રવ્ય–ભાવ–નિક્ષેપા, તેમજ સાધક અને બાધક દરેકના દ્રવ્ય– ક્ષેત્ર– કાળ ભાવો, વિગેરે ઘટાવતાં ખૂબ વિશાળ પાયા ઉપરનું શાસ્ત્ર ભાસે તેમ છે.

સંવેગી ગીતાર્થ અધિકારી પુરુષોની આજ્ઞા આવી બાબતોમાં પ્રમાણભૂત છે. —**સંપાદક**]

૧૧ **ક્ષેત્ર દ્રવ્ય**–ક્ષેત્ર શબ્દ સર્વ [સાત] ક્ષેત્રમાં રૂઢ છે. **મે૦**

ક્ષેત્રપણું સાતમાં જ રૂઢ સમજવું–**ધર્મસંગ્રહ.**

૧૨ **ધર્મદ્રવ્યઃ**–" ધર્મમાં વધારો કરવાની બુદ્ધિથી જે દ્રવ્ય હોય, તે ધર્મદ્રવ્ય, " એમ વ્યાખ્યા સંભવે છે.

૧૩ **સાધારણ બુદ્ધિથી** જે દ્રવ્ય હોય તે સાધારણ દ્રવ્ય. અહીં કાર્ય વખતે–ભક્તિપાત્ર, અને અનુકંપા વિગેરે બુદ્ધિમાંની કોઈ પણ બુદ્ધિના ખાતામાં જે દ્રવ્ય વપરાય, અને નિશ્રા કરતી વખતે સાધારણ બુદ્ધિ રાખવામાં આવેલી હોય, તે **સાધારણ દ્રવ્ય** (ડે૦)

૧૪ **(બાર)**–**ભક્તપરિજ્ઞા** નામના **શ્રી પયન્ના** સૂત્રને આધારે નવ સ્થાનો છે.

શ્રી રાય–પસેણીય (રાજપ્રશ્નીય) સૂત્ર અને **શ્રી યોગશાસ્ત્રને** આધારે **અનુકંપા** સ્થાનને ઉમેરવાથી દશ સ્થાન થાય છે.

શ્રી પંચાશકને અનુસારે **પૌષધશાળા** અને **અમારી** (એ બે) સ્થાનો વધારવાથી ૧૨ સ્થાનો થાય છે. (**મુ૦**) (ડે૦)

૧૫–૧૬ ધર્મમાં વધારો થવાની બુદ્ધિથી પ્રતિજ્ઞાત કર્યું હોય (**મે૦**)

[ઠરાવ્યું હોય, નક્કી કર્યું હોય, કબુલ્યું હોય, કે જુદું કાઢયું હોય વિગેરે રીતે સમજવું.]

એટલે કે–" ધર્મમાં વધારો થાય " એ બુદ્ધિથી ઠરાવ્યું હોય.

પ્રતિજ્ઞા બે પ્રકારે થાય છે, સાક્ષાત્ પ્રતિજ્ઞા અને પરંપરાએ પ્રતિજ્ઞા. (**આ૦**)

૧૭ **દ્રવ્ય** એટલે નાણું વિગેરે (**મે૦ છા૦ ડે૦**)

૧૮ તે નિશ્રા સ્થાન પણ (**મે૦ છા૦ ડે૦**)

૧૯ **ત્રણ પ્રકારેઃ**–પરિમાણની અપેક્ષાએ. (**મે૦**)

૨૦ **ખાસ પ્રકારે–ચોક્કસ નક્કી કરનાર** કર્તા અને **નિયત વિષયની અપેક્ષાએ,** એટલે કે–તેમાં નિશ્રા કરતી વખતે અને વાપરતી વખતે, જે

જાતની બુદ્ધિ–સમજ–ખાસ સંકલ્પ–કરવામાં આવેલ હોય, તે ખાસ પ્રયોજિકા હોય છે. એટલે " આ અમુક દ્રવ્ય " એમ નક્કી કરવા, સમજવા, અને વાપરવામાં એ યોગ્ય દોરવણી આપે છે. (મે૦)

અહીં—

ભક્તિ, અનુકંપા વિગેરેમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની બુદ્ધિ કાર્યકાલે એટલે કે વાપરતી વખતે દોરવણી આપે છે, અને—

નિશ્રા કરતી વખતે સાધારણ બુદ્ધિ **નિર્ણય** કરી આપે છે. (**આ૦**)

ખાસ સ્થાનોમાં વાપરવાની અપેક્ષાએ અને નિશ્રા–સ્થાન રૂપ નિયત ખાસ વિષયની અપેક્ષાએ. એમ બે અપેક્ષાઓ સમજી શકાય છે.

[સાધારણ દ્રવ્યમાં–સાધારણ દ્રવ્ય તરીકે કાઢતી વખતે–કે આપતી વખતે–નિશ્રા કરતી વખતે–**સાધારણ બુદ્ધિ** મુખ્ય હોય છે.

અને તે દ્રવ્ય વાપરતી વખતે–સાધારણના જુદા જુદા સાત ક્ષેત્ર જુદા જુદા સમજીને તે દ્રવ્ય વાપરવાનું હોય છે. આપતી વખતે ભલે **સાધારણ દ્રવ્ય**–એવું નામ રાખ્યું હોય પરંતુ વાપરતી વખતે સાત અલગ અલગ સમજવા જોઈએ. એમ **ભાવાર્થ** સમજાય છે. **સં૦**]

૨૧ **ત્યાર પછીનું** એટલે–**ધર્મદ્રવ્ય** સમજવું.

૨૨ બન્નેય રીતે–એટલે.

[નિશ્રા પણ પહેલેથી નક્કી ન કરાઇ હોય, અને વપરાશ કરતી વખતે પણ ચોક્કસ કરવામાં ન આવે, એમ બન્નેય રીતે અનિયત અપેક્ષા [ધર્મ-દ્રવ્યમાં] હોય.]

૨૩ અથવા–[બીજી રીતે વિચારતાં, અહીં વિચારવાનું એ છે કે—

પાંચ મૂળ દ્રવ્યો, તેમાં સાત ક્ષેત્રરૂપ ૪ થો ભેદ સાધારણ દ્રવ્ય, અને બાર ક્ષેત્રરૂપ પાંચમો ભેદ ધર્મદ્રવ્ય છે. તે ત્રણેયમાં **જ્ઞાનદ્રવ્ય** આવે છે, તો એ ત્રણેય પ્રકારના જ્ઞાનદ્રવ્યમાં ફરક શો ?

એ જ પ્રમાણે–દેવદ્રવ્ય મૂળભેદમાં ગણાવેલ છે. **જિનપ્રતિમાજી** અને **જિનમંદિર રૂપ** પહેલા દેવદ્રવ્યના **સાધારણ દ્રવ્ય**માં બે ભેદ ગણાવેલા છે. તો તેમાં ફરક શો ? આ પ્રશ્નો સહેજે ઉઠે તેમ છે. તેથી ઉપર કહેલું સમાધાન દરેક ઠેકાણે લાગુ કરી લેવું. જેમ કે—

૧ સીધી નિશ્રાથી દેવદ્રવ્ય–જ્ઞાનદ્રવ્ય –કે ગુરુદ્રવ્ય વિગેરે પહેલેથી જ નક્કી કરવામાં આવેલ હોય છે, તે મૂળ ભેદના દ્રવ્યમાં ગણાય.

સાધારણ ઠરાવ્યા પછી સાત ક્ષેત્રમાં વહેંચતી વખતે દેવદ્રવ્ય તરીકે

વપરાય, એ જ પ્રમાણે–ધર્મદ્રવ્ય તરીકેની એક સર્વ સામાન્ય નિશ્રા હોય છે, જે વાપરતી વખતે, જે ધાર્મિક કાર્યમાં વાપરવું હોય, તેમાં વાપરવામાં આવે. તે ધર્મ દ્રવ્ય તરીકેની નિશ્રાનું દ્રવ્ય ગણાય છે.

પાંચના–સાતના–બારના પેટા ભેદો ઘણા હોય છે.

આ રીતે, જુદી જુદી માનસિક અપેક્ષાએ નય–ભેદની અપેક્ષાએ જુદાપણું છે.]

[એક વિશેષ વિચાર કરવાનો એ પણ છે, કે–હાલમાં–ચેરીટેબલ–સખાવતી–ધર્માદા નામના દ્રવ્યોનો નવો પ્રકાર ચાલુ કરવામાં આવેલો છે.

એટલે કે–બ્રિટીશોના વખતથી સરકારી કાયદાઓમાં રીલીજીયસ અને ચેરીટેબલ એમ બે જાતની મિલ્કતોના ટ્રસ્ટ થાય છે. તેના ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાન્તર "ધાર્મિક" અને "ધર્માદા" એમ ગુજરાતી શબ્દો વાપરવામાં આવેલા છે.

પરંતુ, વિચાર કરતાં આપણા શાસ્ત્રોમાં ધર્માદા દ્રવ્ય જુદું હોય, તેમ જણાતું નથી. જેને ધર્માદા દ્રવ્ય તરીકે ઓળખાવાય છે, તે પણ વાસ્તવિક રીતે ધાર્મિક દ્રવ્ય છે. તેથી તેને જુદું પાડેલ હોય, તેમ જણાતું નથી, મુખ્ય પાંચ ભેદોમાં જે ધર્મ દ્રવ્ય ગણાવ્યું છે, તે ઉપરથી ધર્માદા દ્રવ્ય ઠરાવ્યું જણાય છે.

ભારતની પ્રજાના જીવનમાંથી–સાંસ્કૃતિક જીવનધોરણ દૂર કરાવી હાલનું ભૌતિક પ્રાગતિક ગણાવાતું જીવન ધોરણ દાખલ કરાવવા માટે એક મહાપરિવર્તનનો કાર્યક્રમ દુનિયાભરમાં બહારના બળોએ ફેલાવેલો છે, તેને લગતાં નવા નવા અનેક ક્ષેત્રો (ખાતાં) નીકળતા જાય છે. તેમાંના કેટલાક સુપાત્રનો ભાસ કરાવતા હોય છે, કેટલાક અનુકંપાનો ભાસ કરાવતા હોય છે, ખરી રીતે તે સુપાત્રમાં કે અનુકંપામાં ગણી શકાય તેમ ન હોય તેવા ખાતાં પણ દિવસે દિવસે વધતાં જાય છે.

દા. ત. વસ્તી વધારો અટકાવવા ઓપરેશન કરાવનાર લોકોને પ્રોત્સાહન આપવા ફાઈ સખાવત કરે, તો તેને ચેરી ટેબલમાં લેવામાં આવે, ગર્ભપાત કરાવવામાં–સખાવત ફંડ ફાઈ કરે, તો તે પણ ચેરીટેબલ–દાન કહેવડાયાય–વિગેરે વિગેરે.

ઉપરાંત, સંસ્કૃતિમાં સુપાત્રદાન–**ઉચિત દાન–જ્ઞાન દાન–અભયદાન–કીર્તિદાન** વગેરેને દાન ધર્મમાં સ્થાન છે. તેવા જ પ્રગતિને પોષણ આપનારા પણ સુપાત્રદાન, જ્ઞાનદાન, ઉચિતદાન, અભયદાન, કીર્તિદાન ઠરાવેલા હોય છે પરંતુ તે વાસ્તવિક રીતે દાનાભાસ હોય છે.

દા. ત. સ્વયંસેવકને અંગત ખર્ચ માટે આપવું વિગેરે સુપાત્રમાં ગણે, ભૌતિકવાદની હાલની કેળવણીમાં આપવું, તેને જ્ઞાન દાન ગણે. મરઘા, બતકાને સારી રીતે ઉછેરનારને મેડલ (ચાંદ) વિગેરે આપવાને ઉચિત્ત દાન ગણાવાય.

કતલખાના ચલાવરાવી તેથી ઉત્પન્ન થતો માલ વેચી શોષણથી ગરીબ થયેલા લોકો માટે હુંડીયામણ કમાઈ, ગરીબ દેશ ભાઈઓને ધન આપવું, વિગેરેને અભય દાનમાં ગણાવાય. ક્રિકેટ વિગેરેમાં સખાવત કરનારને માટે માનપત્ર વિગેરે–કીર્તિદાન ગણાવાય.

સખાવત શબ્દથી જે વ્યવહાર કરાય છે, તેને માટે **ધર્માદા** શબ્દ પણ શી રીતે વાસ્તવિક ગણાય ? માટે, તે ભાવદાન પોષક દ્રવ્યદાન તો નથી, પરંતુ **અપ્રધાન** દ્રવ્ય દાન કહેવાય છે. જે ઉપાદેય નથી.

ઉપર જણાવેલા પાંચેય મુખ્ય દ્રવ્યોમાં અને સાધારણમાં માત્ર સુપાત્ર ખાતાંઓનો જ સમાવેશ છે. માત્ર પાંચમા ધર્મદ્રવ્યમાં **અનુકંપા, અમારી** (જીવદયા) ખાતાને પણ સ્થાન છે.

દા. ત. જ્ઞાનખાતું **અને** હાલની કેળવણીનું ખાતું તદ્દન જુદી જુદી **અપેક્ષાઓ** ધરાવે છે. બહારથી અજ્ઞેય જ્ઞાનના ખાતાં જેવા દેખાય છે. પરંતુ જ્ઞાનખાતું ધર્મ પ્રધાન સંસ્કૃતિમાં પણ ધર્મને લગતા જ્ઞાનમાં પણ વપરાતું નથી. તેમાં પણ જેને જૈન ધર્મમાં શ્રુતજ્ઞાન કે **સમ્યગ્જ્ઞાન** કહેવામાં આવે છે, તેને પોષક જે ખાતું હોય, તે ખાતું જ્ઞાનખાતું, તે **જ્ઞાનક્ષેત્ર** કહેવાય છે.

ત્યારે કેળવણી, ધર્મ પ્રધાન સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન દૂર કરાવી, જીવનમાં ભૌતિક પ્રગતિને **અનુકૂળ** જ્ઞાન એટલે બોધ–અનુભવ-(નોલેજ) અને તે પ્રમાણે અમલીકરણના જ્ઞાન (પ્રેકટીકલ નોલેજ)ને કહેવામાં આવે છે. તે સર્વનો કેળવણીમાં **સમાવેશ** કરવામાં આવે છે. જ્ઞાન અને કેળવણી એ બે વચ્ચે કેટલું બધું **અંતર** છે ? આકાશ અને પાતાળ જેટલું, મેરુ **અને** સર્ષપ જેટલું **અંતર** છે.

ઘણી વખત, આ જાતની કેળવણીમાં સીધી રીતે ન દોરવતાં આડકતરી રીતે તેમાં દોરવવા માટે, ધાર્મિક સ્વરૂપની શિક્ષાના નામને આગળ કરીને પરિણામે–**અનુબંધ**–હાલની કેળવણી તરફ દોરવવાનું લક્ષ્ય હોય, તો તે બહારથી ધાર્મિક સ્વરૂપનું દેખાતું જ્ઞાન પણ જ્ઞાનાભાસ બની જાય છે. જેમ " એક અશક્ત ધરડો વાઘ કયાંકથી દ્રાક્ષની માળા ધારણ કરીને પાણીના ખાબોચીયામાં બેસી, આવનાર મુસાફરને–" પોતે ભક્ત " હોવાનું જણાવી, બાજુમાં પડેલા સોનાના કંકણનું દાન લેવા લલચાવી, પોતાની તરફ આકર્ષી, કાદવમાં ખુચતાં મુસાફર ઉપર તરાપ મારીને, ઘણા દિવસની ભૂખનું દુઃખ દૂર કરતો હોય." એ રીતે એવું દાન દાનાભાસ બની રહે છે.

આ ઉપરથી ધાર્મિક **અને** ધર્માદા એ બે જાતના દ્રવ્યો ભારતમાં **અને** ખાસ કરીને જૈન શાસનમાં જણાતા નથી. ગામકુંડો, જ્ઞાતિના ફંડો વિ. સમૂહધન હોય છે, પરંતુ તે ધાર્મિક કે ધર્માદા નથી હોતા.

તેથી, આધુનિક પ્રગતિની પોષક સંસ્થાઓને **ધર્માદા** શબ્દ આપવો, એ કેટલો બધો **અનુચિત** છે ? તે પણ આપણે ભારતવાસીઓએ વિચારવા જેવું છે.

જૈન ધર્મ સિવાય વૈદિક વગેરે ધર્મોમાં –વાવ, કુવા, તળાવ, પરબ, સદાવ્રત, અન્નક્ષેત્ર વિ૦ બંધાવવાની આજ્ઞા છે. ગામડાં કે શહેરમાં દરેકને માટે પાણીના કુવા, તળાવ, વાવ વિગેરે બંધાવાય છે. તેમાં ગામ કે શહેરના સદ્ગૃહસ્થ તરીકે જૈનધર્મ પાળનાર શ્રીમંત કદાચ વધારે ધન આપે, એ તો સાંસારિક જીવનના સાધનો મેળવવામાં ભાગીદાર તરીકે આપે છે. તે પણ ધાર્મિક કે ધર્માદા ન ગણાય. કેમ કે–ગામડાના કે શહેરના બીજા નાગરિકો ધાર્મિક કે ધર્માદા ધનનો ઉપયોગ ન કરે, સત્કાર બુદ્ધિથી, સહભાગીદારીની બુદ્ધિથી આપે, **તેને** માટે ગામ કે શહેરમાં સહભાગીદાર તરીકે ઓછું કે વધતું ધન આપે, તે ધાર્મિક કે ધર્માદાની કક્ષામાં ન ગણાય.

અન્ય ધર્મો જેને ધાર્મિક ખાતાં ગણે છે, તેમાં સંજોગ વિશેષમાં ઔચિત્ય બુદ્ધિથી કે કીર્તિ બુદ્ધિથી કે અનુકંપા બુદ્ધિથી દાન આપે, તે પરિસ્થિતિ વિશેષમાં અપેક્ષાએ ધર્મ-ક્ષેત્રમાં દાન કહી શકાય છે, પરંતુ તે જૈન ધાર્મિક સુપાત્ર ખાતાં ગણાય નહીં. પરંતુ પરિ-સ્થિતિ વિશેષ ન હોય તો, ધર્મક્ષેત્રમાં પણ ગણી શકાય નહિ.

કીર્તિદાન તથા **ઉચિતદાન** પણ બે પ્રકારના હોય છે,

ધર્મપોષક અને સંસારભાવ પોષક.

ધર્મપોષક ઉચિતદાન કે કીર્તિદાન અવિહિત નથી. કરવા યોગ્ય ગણાય છે. સંસાર-પોષક ઉપાદેય નથી. પરંતુ હેય છે. દા. ત. સમ્યક્ત્વ મૂળ બાર વ્રતધારી શ્રાવક પરિસ્થિતિ વિશેષમાં જૈનેતર ત્યાગી કે ગૃહસ્થનું ઉચિત ખર્ચ કરીને પણ સન્માન કરે, જેનું પરિણામ તેને ધર્મ તરફ આકર્ષવામાં કે ધર્મકાર્યમાં ઉપયોગી થવામાં.

જૈન ધર્મની ઉન્નતિના કાર્યોમાં સહાયક બનાવવામાં ઉપયોગી થાય અથવા શાસનને હરકત કરે, તેવી હરકતો દૂર કરવામાં સહાયક થાય, તો તેવું ઉચિત દાન શ્રાવકો માટે ઉપાદેય ગણાય છે.

પરંતુ માત્ર દુન્યવી લાભ મેળવવા "વાહ વાહ" કરાવવા, અપાત્ર કે ક્ષેત્રાભાસમાં અપાય, તો તે ઉચિત દાનાભાસ રૂપ બની રહે.

એજ પ્રમાણે, કીર્તિદાન ધર્મપોષણમાં ઉપયોગી થાય, તો તેવી કીર્તિ માટે શ્રાવક કીર્તિદાન આપે, તો તે ઉપાદેય હોય છે.

અન્યથા, કીર્તિદાન પણ હેય બની રહે છે. શાસનની પ્રભાવના માટે જરૂરી હોય, ધર્મની પ્રશંસા માટે ઉપયોગી થાય, તેવા ઉચિતદાન કે કીર્તિદાન પણ ઉપાદેય છે. અને તેને દાન કહેવામાં હરકત નથી.

બીજું, ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં ચડાવા વિગેરે હરરાજી–લીલામ–નથી. પરંતુ તે પણ ભાવો-લ્લાસની વૃદ્ધિ માટેના ધાર્મિક અનુષ્ઠાન રૂપ છે. તે વેચાણ કે ખરીદી પણ નથી. ભલે તેમાં ધનના ચડાવા એટલે ઉત્સર્પણા રૂપ–ક્રમશઃ વધારા રૂપ હોય છે. હમેશાં, દાન–શીયલ, તપ, અને ભાવના, એ ચારમાં ગૃહસ્થને, દાન એટલે કે ધનનો ઉપયોગ કરીને ધર્મ કરવાનું વધારે સુલભ અને શકય હોય છે. બીજા કેટલેક અંશે અશકય અને દુર્લભ હોય છે. તેથી ધર્મકાર્યમાં ગૃહસ્થો ધનનો ઉપયોગ કરે, કે જે તેને માટે દાન ધર્મરૂપ બની રહે છે. તેથી ધનનો ઉપયોગ થવા છતાં, તે ખરીદી કે વેચાણ નથી; હરરાજી કે લીલામ રૂપ પણ નથી હોતું.

કેટલાક–સામાયિક, બ્રહ્મચર્યવ્રત, વિગેરે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનના પણ ચડાવા બોલતા હોય છે. એટલે શીયળ, તપ, ભાવનાના પણ ચડાવા બોલાય. જેમ તે ચડાવા હરરાજી કે લીલામ નથી, ધન સાથે સંબંધ ધરાવતા નથી. ભાવોલ્લાસના વ્યવહારુ ઉપાય તરીકે હોય છે. જેમ દશાર્ણભદ્ર–રાજાએ ચડાવામાં દીક્ષા લીધી હતી. જેમ તરતના નવપરિણીત એક શ્રીમંત ગૃહસ્થ પતિ–પત્નીએ ગિરિરાજ શ્રી શત્રુંજય ઉપર જાન ઘેર–પહોંચ્યા પહેલાં જ બન્ને યે ચડાવામાં ચતુર્થવ્રત યાવજ્જીવ. બ્રહ્મચર્યવ્રત–ધારણ કરીને પહેલી આરતી ઉતાર્યાની ઘટનાનો ઇતિહાસ સાંભળવામાં આવે છે. વિગેરે

બીજું, પબ્લીક ટ્રસ્ટ એક્ટોમાં ધાર્મિક તથા સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિથી ઘણી ઘણી વિરુદ્ધ બાબતો છે. ધર્મ ઉપર બિન ધાર્મિક તંત્રની સત્તા અને અધિકાર સ્થાપિત થાય છે. તથા એક નવી બાબત એ છે, કે-"**ધાર્મિક**" અને "**ધર્માદા**" એટલે કે "**રીલીજીયસ**" અને "**ચેરીટેબલ**" બન્નેયને માટે એક જ કાયદો ઘડી, અમલમાં મૂકાવવામાં આવેલ છે. તે તદ્દન અયોગ્ય છે.

કેમ કે—ધાર્મિક મિલ્કતોને બંધારણની ખાસ કલમોથી પણ સ્પષ્ટ અને મજબુત રીતે ધાર્મિક માન્યતા અનુસાર રક્ષણ અપાયેલું છે. તેવું રક્ષણ, ધર્માદા માટે નથી. કેમ કે-તે ધાર્મિક નથી. તેથી તેને નવા બંધારણની-૨૫ મી ૨૬ મી ૨૭ મી વિ૦ કલમ લાગુ શી રીતે પડે ?

એટલા માટે, બિહાર રાજ્યમાં સ્વતંત્ર ધાર્મિક કાયદો છે. તેની સાથે સખાવતી-ધર્માદાને-પહેલેથી જ જોડેલ નથી. એ પ્રમાણે કેન્દ્રે પણ બે જાતની-જુદા જુદા બિલની જુદી જુદી પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે; એકમાં ધાર્મિક અને બીજીમાં ધર્માદા બાબતો લીધી છે.

બન્નેય ભેગા રાખવામાં તો ખામી છે જ. પણ ભેગા રાખવાની પાછળ જે આશય હોવાનું સમજાય છે, તે પણ દૂષિત છે.

તેમાં આશય એમ સમજાય છે, કે-"ધાર્મિક દ્રવ્યો ન વપરાય કે પડ્યા રહેલા હોય (**સર પ્લસ** રકમ હોય) તો તેને હાલના સખાવતી-ધર્માદા ખાતામાં લઈ જઈ શકાય. "**સિપ્રે**" લાગુ કરીને કે બીજી રીતે કોર્ટની સહાયથી ભવિષ્યમાં તેમ કરી શકાય. એટલે કે-ધાર્મિક રકમો આજના દેળવણી, દવાખાના, લોકોને પાણી પૂરું પાડવું, તથા તેવા બીજા સખાવતી કે જેને ધર્માદા શબ્દથી કાયદામાં કહેવામાં આવેલ છે, તેમાં લઈ જઈ શકાય. એ આશયથી બન્નેયનો એક કાયદો રાખ્યો છે.

આ કેટલી ઉલટી ગંગા ?

ત્યારે, ખરી રીત એ છે, કે ધાર્મિક સિવાયની-ધર્માદા સખાવતી કે એવી સામુદાયિક કામની મિલ્કતો ધાર્મિકમાં ઉચિત રીતે ખર્ચી શકાય. પરંતુ ધાર્મિક મિલ્કતો દુન્યવી ધર્માદામાં લઈ જ કેમ શકાય ? તેવી કોઈ ગામ કે શહેરમાંના-ધાર્મિક ખાતાંઓની વધારાની રકમ હોય, તો તે ધર્મના બીજા સ્થળોમાં જ્યાં જરૂર હોય, ત્યાં તે જાતના ખપતા અને ઘટતા યોગ્ય ખાતામાં વાપરી શકાય. તેને બદલે તેમ કરવા ઉપર કાયદાથી પ્રતિબંધ આવે, અને ધર્માદામાં વાપરવાનો માર્ગ ખુલ્લો કરાય, તે શી રીતે ન્યાયસર કે યોગ્ય ગણાય ?

ધાર્મિકમાં સુપાત્રો હોય છે. સુપાત્રોની એટલે કે ધાર્મિક-મિલ્કતો ધર્માદા વિગેરેમાં કયાંય ન જ લઈ શકાય. ઉચ્ચ ક્ષેત્રનું નીચેના ક્ષેત્રોમાં લઈ જવા માટેનો કોઈ નેય અધિકાર નથી. તેમ છતાં ઉપરના ખાતાંની મિલ્કતો નીચેના ખાતામાં અને તે પણ દુન્યવી-ધર્માદા ગણાયેલા ખાતામાં લઈ જવાનો માર્ગ ગોઠવી રાખવો, એ શી રીતે યોગ્ય ગણાય ?

અલબત્ત, દયાના કામમાં વિપરીત વ્યવસ્થા છે. તેમાં ઉપરના દયાપાત્રને અપાયેલા દાનની વસ્તુ નીચેના દયાપાત્રને અપાય, અને ઉપરના દયાપાત્રની પણ તેમાં પરંપરાએ સમ્મતિ હોય છે.

દા. ત. દયાપાત્ર માનવ માટેના અનુકંપા દાનના રોટલામાંથી કુતરાને કે બીજા પ્રાણીને આપવામાં આવે, તો તે અનુચિત કે દોષપાત્ર નથી. પરંતુ, કુતરાના રોટલામાંથી માનવીને

આપવામાં આવે, તો તે આપનાર અને લેનાર બન્નેયનું આપેક્ષિક પતન–ન સમજાય તે રીતે–થતું હોય છે. યાંત્રિક ઉદ્યોગોથી બહારથી સમૃદ્ધિ વધતી દેખાવા છતાં આંતરિક રીતે આર્થિક વિષમતાની સારડી કેટલી બધી ઉંડે ઉતરતી જાય છે? જેથી માનવેતરનું પણ માનવને વાપરવા વખત આવતો જાય.

એટલે, કુતરા, માછલાં, કબુતર, કીડી, પશુ, વિગેરે માટેના ફંડો મનુષ્યના ઉપયોગમાં લેવા, એ સીધી રીતે જ માનવોને પતન તરફ ધકેલવા બરાબર છે. ભલે, ક્ષણિક ઉન્નતિ દેખાતી હોય. પરંતુ તે અનુબંધે ભયરૂપ બની રહેતું હોય છે. માનવ બીજાને આપે, તેને બદલે માનવ બીજાનું લે, એ પ્રજાની આર્થિક સ્થિતિની કેટલી બધી આંતરિક વિષમતા થઈ ગણાય? એ પણ ખુલ્લું જ પતન દેખાય છે ને? તેમાંયે શહેરી–નાગરીક–સદ્‌ગૃહસ્થ કક્ષાના માનવો માટે તો તેવા ધન વિગેરેનો ઉપયોગ યોગ્ય જ કેમ હોઈ શકે? કેમ યોગ્ય ગણી શકાય?

હા! એવા પણ માનવ હોય, કે જે તેવા ધનથી પણ પોતાનું પોષણ કરવામાં દોષ ન માનતા હોય, તેવા પામર જીવોની દયા ખાવી, કેમ કે–તેમાં તેમનું પણ અજ્ઞાનતા વિગેરેથી માનસિક પતન થયેલું હોય છે. તેથી તેના દાખલા ન લેવાય. તેના અભિપ્રાયને સ્થાન ન અપાય.

અને આવા અનેક પ્રશ્નો ચર્ચાય છે. ને નવા નવા ઉપસ્થિત થતા જાય છે. કેમ કે–એક તરફ બહારથી ધન ખૂબ આવે છે. દેશમાં ઉત્પન્ન થતું ધન અમુક જ તરફ ખેંચાઈ જાય છે. તેથી પ્રજાના મોટા ભાગના ધનનું શોષણ થતું રહેવાથી એક તરફ ગરીબી અને બેકારી વધવાનો સકંજો વિદેશીયો ગોઠવતા ગયા છે. તેથી ઘણા અજાણ ભાઈઓ, તેવા ભાઈઓ માટે ધાર્મિક ધન વપરાવવા તરફ ઢળતા જાય છે. તેમ તેમ શોષણ વધતું જાય છે. આ પ્રત્યક્ષ પતન માટે અહિં અતિસંક્ષેપમાં કેટલાંક સામાન્ય નિર્દેશો કરેલા છે. છતાં, આ બાબતમાં વિશિષ્ટ જ્ઞાની મહાત્મા સંત પૂજ્ય ગુરુ મહારાજાઓ જે યોગ્યાયોગ્ય ફરમાવે, તેની સામે અમારે કાંઈ કહેવાનું નથી. પરંતુ કેટલાક બાળજીવો વગર વિચાર્યે એકાએક પોતાની મતિથી આડાઅવળા ન દોરવાઈ જાય, માટે "આ વિચારણીય બાબત છે, મનમાં ફાવે તેમ કરવાની બાબત નથી." આ મહત્ત્વનો મુદ્દો ખ્યાલમાં રહે, માટે આટલું વિચારવામાં આવેલું છે.

સંપાદક.]

૨૪ નિશ્રા કરતી વખતે—

[નિશ્રા કરનારની જુદી જુદી સંકલ્પ–સમજ–ને લીધે, અથવા નિશ્રા કરવાના જુદા જુદા વિષયો–વાપરવાના ક્ષેત્રો–દરેકને જુદા જુદા (ભેદથી)–પોતાની બુદ્ધિથી સમજવા, અને કાર્યકાળે એટલે વાપરતી વખતે–પ્રાયઃ વાપરવાની જુદી જુદી સમજને લીધે, અથવા વાપરવાના જુદા જુદા વિષયો હોવાથી, દરેકને પોતાની બુદ્ધિથી જુદા જુદા સમજવા. આ ભાવાર્થ છે.]

[તેથી, ભાવાર્થ એ સમજાય છે, કે–"એક ભાઈ પાસે દશ રૂપિયા છે. તે પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે સુપાત્રક્ષેત્રમાં ધનનો ખર્ચ કરીને લાભ લેવા ઇચ્છે છે. તે ૫ રૂપિયા દેવદ્રવ્યની ભક્તિમાં ખર્ચવા ઇચ્છે છે. ૨ રૂપિયા જ્ઞાનની ભક્તિમાં, ૨ રૂપિયા ગુરુની ભક્તિમાં અને ૧ રૂપિયો અનુકંપામાં ખર્ચવા ઇચ્છે છે.

તેના ગજવાની રકમ તો એક જ છે. ત્યારે એકને દેવદ્રવ્ય કહેવું, બીજાને જ્ઞાનદ્રવ્ય કહેવું, ત્રીજાને ગુરુદ્રવ્ય કહેવું, ચોથા ભાગને અનુકંપાદ્રવ્ય કહેવું. એ શા આધારે?

તેનો જવાબ એ છે કે–ખર્ચનારની તે તે પ્રકારની જુદી જુદી પહેલેથી-સંકલ્પ પૂર્વકની ઇચ્છા છે. માટે તે ૧૦ રૂપિયા તે તે ક્ષેત્રના ઠરે છે. જુદા જુદા ક્ષેત્રની નિશ્રાના બની રહે છે. તેથી શ્રી જૈન શાસનની પેઢીને ચોપડે તે રકમ જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં જમા થાય છે. જુદી જુદી નિશ્રાની આ એક રીત.

એ જ પ્રમાણે વાપરતી વખતે પણ તે જુદા જુદા ખાતામાં વાપરે છે, માટે તે જુદા જુદા ખાતાની રકમો ગણાય છે. દા. ત. નીચેના સુપાત્રક્ષેત્રની રકમ ઉપરના સુપાત્રક્ષેત્રમાં વાપરી શકાતી હોવાથી, શ્રી સંઘની આજ્ઞાથી જ્ઞાનદ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં વાપરી શકાય. એ જ પ્રમાણે ગુરુદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય, (અનુકંપા અમારી કે જીવ દયા ક્ષેત્રના ધન સિવાયનું ધર્મદ્રવ્ય પણ) ઉચ્ચ સુપાત્રોમાં વાપરી શકાય. એટલે નિશ્રાકાળે તે દ્રવ્ય, જ્ઞાન દ્રવ્યાદિ હતું, તે કાર્ય કાળે એટલે વાપરતી વખતે દેવદ્રવ્ય પણ બની રહે છે. તેથી એક જ રકમ જુદા જુદા ખાતાની ઠરી રહે છે, અને જુદી જુદી રીતે આજ્ઞાનુસાર તે વાપરી શકાય છે. તેથી નિશ્રાભેદ અને વિષય ભેદ-એટલે વાપરવાના ભેદ-એમ બે ભેદ પડે છે.

એટલું સમજવાનું છે કે–**નિશ્રા અને વપરાશ** બન્નેય ઉચિત રીતના હોવા જોઇએ. **અને** ઔચિત્યનો આધાર આજ્ઞા–શાસ્ત્રાજ્ઞા–ઉપર રહે છે. અનુચિત નિશ્રા કે અનુચિત વપરાશ ન કરી શકાય. તેમ કરવાનો આ વિશ્વમાં કોઈ નેય અધિકાર નથી, ન હોઈ શકે.

આ રીતે, એક જ વ્યક્તિની એક જ જાતની રકમ છતાં, જુદા જુદા ક્ષેત્ર વાર નિશ્રા અને વપરાશ શા આધારે ? તેનો સિદ્ધાંત આ રીતે સમજાવ્યો હોવાનું સમજવામાં આવે છે. અને આ જ ગ્રંથમાંથી આગળ જતાં આ રહસ્ય સમજાશે. **સંપાદક.**]

૨૫ [વિષય વાર જુદું જુદું દ્રવ્ય સમજવું.]

૨૬ **સર્વત્ર** એટલે પાંચેય દ્રવ્યોમાં—

[સાતક્ષેત્ર રૂપ સાધારણ દ્રવ્યમાં અને ૧૨ ભેદ રૂપ ધર્મદ્રવ્યમાં પણ વિષય-ભેદથી સમજવું.]

[૧૨, ધર્મદ્રવ્ય ૭ ક્ષેત્રો કે જે સાધારણ દ્રવ્યના ભેદમાં ગણાવ્યા છે, તે સાત, ૮ નિશ્રાકૃત, ૯ (કાર્ય)કાળ–(વાપરતી વખતે) કૃત, કે અમુક વખતે જ વાપરવું (?) ૧૦ પૌષધશાળા, ૧૧, અમારી, અને ૧૨ અનુકંપા]

૨૭ **સમજાવીશું—**

[૧ **વૃદ્ધિદ્વારમાં**–૧૨મી ગાથામાં
૨ **નાશદ્વારમાં** ૧૩ થી ૨૦ ગાથા સુધીમાં
૩ **પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારમાં** ૫૮–૫૯મી ગાથામાં]

[સમજુતી—

આ ૪થી ગાથામાં જૈન ધાર્મિક દ્રવ્યના મૂળ પાંચ ભેદ અને તેના જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ, એમ ત્રણ ત્રણ પેટા ભેદો ગણાવીને, પહેલું ભેદદ્વાર સમજાવવામાં આવ્યું છે.

આ ભેદ દ્વારમાં એ પણ સમજવાનું છે, કે દરેક મૂળભેદના પણ જુદા જુદા અનેક પેટાખાતા (ક્ષેત્રો) હોય છે.

દા. ત. દેવભક્તિના દેવદ્રવ્યમાં આંગીખાતું, ધૂપખાતું, ફૂલખાતું, પ્રક્ષાલખાતું, ઉત્સવખાતું, દીપકખાતું, વરઘોડાખાતું, એવા નાના મોટા અનેક ખાતાં હોય છે. અને ભક્તિ કરનાર યથાશક્તિ જુદી જુદી રીતે ભક્તિ કરવા ઇચ્છા ધરાવતા હોય, તેથી જુદાજુદા ખાતાં હોઈ શકે છે. એમ દરેક મૂળભૂત વિષયમાં સમજવું.

તેની શાસ્ત્રીય સૂચના–આ ૧૫ ભેદો બતાવવામાં આવી જાય છે.

કયા પેટા ભેદો કયા મૂળભેદમાં સમાવેશ પામી શકે છે? તે નિર્ણય સૂક્ષ્મ સમજથી કરવાનો રહે છે. અથવા આ વિષયના જાણકાર ગુરુમહારાજશ્રી પાસેથી નિર્ણય લેવાનો રહે છે. જેથી ભૂલ ન થાય. અને દોષપાત્ર ન થવાય. **સંપાદક.**]

બીજું વૃદ્ધિદ્વાર

૧. અધિકારી પ્રકરણ (ગા૦ ૫ થી ૧૧ સુધી, સાથે વૃદ્ધિનું પણ)

ગા૦ ૫–૬

(૧) [વધારો કરવાના અધિકારીનું]

(૨) [**ધણિયં**=અત્યંત]

(૩) અહીં–કેટલાક ગુણો, કાર્ય–કારણનો સંબંધ બતાવવા **વૃત્તિકારશ્રીએ** પાછળના અનુક્રમથી પણ બતાવેલા છે.

ગા૦ ૭

૧. **શમ** વિગેરે ગુણો માર્ગાનુસારી જીવને (આધ્યાત્મિક વિકાસના) બીજ રૂપે હોય છે.

૨. તીવ્ર મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મોનો ક્ષયોપશમ થવાથી જે જીવ માર્ગને તત્ત્વમાર્ગને અનુસરવાનું કરે, તે માર્ગાનુસારીપણું (?) એ વ્યાખ્યા **શ્રી ઉપદેશપદ** અને **શ્રી લલિતવિસ્તરાના ટીખ્પણુમાં** કરેલી છે. (મે૦)

૩. બીજા ગ્રંથોમાંથી એમ જાણવા મળે છે, કે માર્ગાનુસારીપણું ઉત્કૃષ્ટપણે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનમાં પ્રવર્તે છે, પરંતુ તે પ્રાયિક છે, જેમ કે–પાંચસો ધનુષ્યની અવગાહના ધરાવનારા મોક્ષ પામે છે. તેમાં, જે ૫૨૫ ધનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા (**શ્રી મરુદેવામાતા** વિગેરે) પણ કોઇક જ મોક્ષ પામતા હોય છે. માટે તે પણ પ્રાયિક વચન છે.

૪. ઉપદેશ આપવા વિગેરેથી જે વ્યક્તિ દોષો દૂર કરાવી શકાય તેવી નથી હોતી.

૫. [**૧૯મી અને ૨૦મી** એ બે ગાથાઓમાં]

ગા૦ ૮મી

૧. "[વિધિ પૂર્વક દેવાદિ દ્રવ્યોમાં વધારો કરે, તે વધારો કરનાર અધિકારી કહેવાય." એમ સમજાવવાની સાથે સાથે, વિધિના વિરોધી હોય. તેવા અવિધિ પૂર્વકના–દેવાદિ દ્રવ્યોમાં વધારો કરનારે કરેલા **વિનાશરૂપ વધારા ને પણ** આ પ્રસંગે **અર્થથી** સમજાવે છે." એ **ભાવાર્થ** સમજવો.]

૨. શાસ્ત્રમાં જે એક વાર (પદ્ધતિ–સિદ્ધાંત) વિગેરે બતાવેલું હોય, તે ઘણે ઠેકાણે સહાયક થાય, તે **તન્ત્ર** કહેવાય.

૩. [અવિધિ પક્ષના અર્થમાં ગાથાની છાયા છે.]

૪. **ઉત્સર્ગ** અને **અપવાદ** રૂપ આજ્ઞા.

૫ **ઉત્સર્ગથી**—

આજ્ઞા રહિતપણે ધનનો વધારો નીચે પ્રકારે થાય છે—

(૧) જેમ, કોઈ શ્રાવક દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ માટે કસાઇ, મચ્છીમાર, વેશ્યા, ચમાર વિગેરેને વ્યાજે ધીરે.

(૨) તથા, ભાડા વિગેરેથી દેવદ્રવ્ય વધારવા માટે દેવદ્રવ્યના ધનથી દેવને નિમિત્તે–સ્થાવર મિલ્કતો વિગેરે બનાવરાવે.

(૩) "મોંઘું થશે, ત્યારે વેચવાથી દેવદ્રવ્યમાં સારી રીતનો વધારો કરી શકાશે." એમ વિચારીને દેવદ્રવ્યના દ્રવ્યથી સોંઘા ધાન્ય વિગેરેનો સંગ્રહ કરાવે.

(૪) તથા, દેવ માટે કુવા, વાડી, ખેતર વિગેરે કરાવરાવે.

(૫) તથા, જકાત વિગેરેના (અમુક ઠરેલી રકમથી રાજ્ય પાસેથી ઇજારો રાખેલો હોય, તેની) રાજ્યને આપવાની રકમ કરતાં વધારે ઉત્પન્ન કરવા માટે, જકાતની મંડી વિગેરેમાં, તે તે માલની અપેક્ષાએ વધારે વધારે જકાત લઇ, (દેવદ્રવ્યાદિકમાં) ધનનો વધારો કરવો.

ઇત્યાદિ મહા સાવદ્ય પ્રવૃત્તિઓ તે વિના વધારો કરવો, તે (વિધિ પૂર્વકનો) વધારો."

એમ **ષષ્ટિશતક ગ્રંથની વૃત્તિમાં** કહ્યું છે.

* **અપવાદે** (અનિવાર્ય સંજોગોમાં) **તો**—

૬. સદ્ વ્યવહાર એટલે–વર્ણ–વસ્તુના યોગ્ય રંગ–રૂપ તથા મૂલ્ય–કિંમત, તે યોગ્ય વ્યવહાર. (?)

---

* ખાસ કારણે–પુષ્ટાલંબનથી (આ૦ છા૦)

૭. [1]"એટલા માટે—

(૧) દેવ વિગેરે સંબંધિ–ઘર, કુંડ, ખેતર, વાડી, ગામ [2]વિગેરેથી મળતા ભાડા વિગેરે લઈ જે ધનમાં વધારો કરવામાં આવે.

(૨) તથા–પોતાના ઘર, ખેતર, વાડી વિગેરે જે વિદ્યમાન હોય, તેને શ્રી જિનમંદિરની નિશ્રામાં સોંપવા–મૂકવા, તે પણ યુક્તિપૂર્વક [વધારો] છે.

(૩) **તથા અપવાદે—**

દેવાદિકના દ્રવ્યોમાં વધારો કરવા માટે—

તે (દેવાદિક)ની નિશ્રાએ નવાં ખેતર વિગેરે પેદા કરવા વિગેરે પણ યોગ્ય છે."

એમ **સેનપ્રશ્ન**માં છે.

---

૧. (૧) અંત સમયે=પોતે મેળવેલા ધનનો ઉપભોગ કરવા ઉપરાંત જે વધ્યું હોય, તેનાથી,

(૨) પોતે મેળવેલા ધનમાંથી અમુક ભાગ આપવાનો સંકલ્પ કરીને, તેનાથી, તથા—

(૩) દર વર્ષે ઐન્દ્રી માળા કે બીજી કોઇ (ઉપધાન વિગેરેની) માળા પહેરવા વિગેરેના ચડાવા વિગેરેથી,

(૪) દરરોજ—
ભંડારમાં અથવા
પહેલી પૂજા વિગેરેમાં યથાશક્તિ ધન આપવાથી
વધારો કરી શકાય છે.

૨. **વિગેરે** શબ્દથી—

"(૧) અન્ત સમયે—

(અ) પોતે કમાયેલું ધન ભોગવ્યા પછી તેનો વધારો રહે, તેનાથી,

(આ) પોતે કમાયેલા ધનમાંથી અમુક ભાગનો સંકલ્પ કરી, તે આપવાથી,

(૨) દરેક વર્ષે ઐન્દ્રી માળા કે બીજી માળા પહેરવા નિમિત્તે ધન આપવાથી,

(૩) દરરોજ–ભંડારમાં કે પહેલી પૂજા વિગેરેમાં શક્તિ પ્રમાણે ધન આપવાનું ઠરાવવાથી,

(૪) પ્રતિષ્ઠા, મહોત્સવ વિગેરે પ્રસંગે–સોના કે રૂપાના નાણાંથી પ્રભુની નવ અંગે પૂજા કરવા દ્વારા,

ઉત્સર્ગથી ઉપર જણાવેલા વિધિથી ધનમાં વધારો કરવો. એ નિર્દોષ વધારો છે." એમ **શ્રી શ્રાદ્ધ વિધિ અને પ્રતિષ્ઠા કલ્પમાં** કહ્યું છે." (છા૦)

૮. [1]વ્યાજાદિક વિધિથી ધન વધારવાનો વિધિ બતાવે છે.

" વ્યાજમાં સવાયા થાય, અને કષ્ટ (?) રૂપ વેપાર વિગેરેથી દોઢા થાય, એ રીતે ધન વૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે. " એમ **સમ્યક્ત્વ વૃત્તિમાં છે.**

૯. **શ્રીમાલ પુરાણમાં પણ—**

" રાજકુમારીની દાસી દેવને ચડાવવાના ફૂલો વિગેરેનો પોતે (પોતાના ભોગમાં) વપરાશ કરવાથી **ભિન્નમાલ** શહેરમાં દેવમંદિરમાં ઉંદરડી થઇ હતી " એમ સંભળાય છે.

૧૦. તેનો ભોગ કરવાના દોષની અપેક્ષાએ

૧૧. " વ્યાજ વિગેરેથી ધનની વૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે. " એમ **સમ્યક્ત્વ-વૃત્તિમાં** કહ્યું છે.

૧૨. અહીં—

પોતાના ચાલુ વેપારના સંબંધથી દેવદ્રવ્યનો વેપાર કરવો. એ એક પ્રકાર છે.

બીજો વિધિ ૨ પ્રકારે બતાવ્યો છે, તે સૂગ રહિતપણું રોકવા માટે બતાવ્યો છે.

" પોતાના ઘર વિગેરે પહેલાં હતાં, તે પર્યાયથી ફેરવીને-દેવાદિક નિશ્રાના સારા શ્રાવકો કરાવતા હોય છે. આ રીવાજ-સ્થિતિ-છે.

તેથી-મુનિઓને ઉતરવાના ઉપાશ્રયના-પ્રતિહાર વિગેરેની માફક, ખેતર વિગેરેના ધન વિગેરે દ્વારા " [દેવાદિની નિશ્રાએ કરાયેલા હોય છે.] " એમ બોલી શકાય છે. પરંતુ, તે " દ્રવ્યોથી નિશ્રા કરી છે. " એમ સમજવું નહીં. (એટલે, ખેતર વિગેરે નહીં, પરંતુ " તેથી ઉપજતા મૂલ્યનું ધન આપ્યું છે, " એમ સમજવાનું છે.)

જેથી-**સાક્ષાત્** નિશ્રા નથી હોતી, પરંતુ

ઉપચારથી નિશ્રા કરવામાં આવી હોય છે.

આ કારણે—

શ્રી ષષ્ટિશતકની વૃત્તિમાં-પોતાની નિશ્રાદિ વિના તેની નિશ્રાએ કરાય છે, તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

તથા-**શ્રી યોગશાસ્ત્ર વૃતિ, શ્રાદ્ધ વિધિ, વસુદેવ હિણ્ડી બૃહદ્‌ભાષ્ય** વિગેરેમાં—

" નિર્દોષ ઉપાય ન જ હોય તો, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રથમની માફક કરવું. "

એમ જુદા જુદા વિકલ્પો બતાવવાનો આશય છે. **(મે૦ છા૦)**

---

૧. " વ્યાજથી સવાઈ, કષ્ટ પૂર્વકના વેપારથી દોઢા. "
એ પ્રમાણે ધનનો વધારો કરવો. એમ **સમ્યક્ત્વ વૃત્તિમાં** છે. **(છા૦)**

ગાથા ૯

૧. [વિધિ અને અવિધિ.]

૨. " ખર ખબરી લે. " [લોકભાષામાં]

૩. કચરો, હાડકાં, (તાંતણા) કરોળીયાની જાળ વિગેરે દૂર કરાવીને સાફસૂફી રાખવી.

૪. **વિગેરે** શબ્દથી–કામ કરનાર નોકર, નામું લખનાર, મુનિમ, ભંડારી લેવા.

૫. [ચિન્તા,–કાળજી],

૬. [" ધર્મ શાસ્ત્રોમાં એમ ", અધ્યાહાર સમજવો.]
આથી–દેરાસરની સારસંભાળ વિગેરેમાં, તપાચાર, વિર્યાચારનું પણ પાલન થાય છે, એમ સ્પષ્ટ રીતે સમજાય છે.]

૭. અહિં, નિશીથ સૂત્ર વિગેરેની ચૂર્ણિના બે દૃષ્ટાંતો વિચારવા.

૮. આપવા યોગ્ય જેટલી વસ્તુ હોય, તે દેવાથી.

૯. [તે=દેવા યોગ્ય.]

૧૦. [ઉઘરાણી કરવામાં અને દેવું સમર્પણ કરવામાં]

૧૧. આળસ, ઉદ્વેગ વિગેરે.

ગા૦ ૧૦–૧૧

૧. પ્રિય ગણે છે.

૨. લોકભાષામાં " લેખે છે (માને છે) " માતા વિગેરેથી પણ ધન ઉપર વધારે મમતા રાખે છે.

૩. પાપના પુંજ એકઠા કરે છે.*

૪. [આસાર=(અતિવૃષ્ટિ)]

૫. પાંચમીથી અગીયારમી ગાથા સુધીની સાત ગાથાઓમાં–સુણી હોય, યોગ્ય સ્વજનયુક્ત હોય વિગેરે જે ગુણો પાંચમી છઠ્ઠી ગાથામાં ગણાવ્યા છે. તે ગુણોથી શોભતા ગ્રહસ્થ કે જે માર્ગાનુસારી હોય, સમ્યક્‌દૃષ્ટિ હોય, દેશવિરતિ ધર હોય, અને ખાસ મહત્ત્વને કારણે સાધુ મહારાજ પણ હોય, તે સર્વમાંથી જે જિન આજ્ઞા પૂર્વક દેવ દ્રવ્યાદિકમાં વૃદ્ધિ કરનાર, કાયમ તેની કાળજી પૂર્વક સારસંભાળ કરનાર, ધનાદિકમાં અનાસક્ત, અને મહા સાત્ત્વિક આત્મા હોય, તે અધિકારી હોઈ શકે છે. એ વાત છ સ્પષ્ટ કરી છે, અને તેનો ઉપસંહાર પણ કરવામાં આવ્યો છે.]

---

* પાપરૂપી લોઢાનો ઢગલો એકઠો કરે છે. **(મે૦)**

ગા૦ ૧૨

૧. ["વૃદ્ધિ કરનાર" શબ્દ સાથે સંબંધ છે.]

૨. [**तत्-ते**-શબ્દથી વૃદ્ધિ સમજવી.]

૩. નાણું બન્નેયનું કારણભૂત છે. એટલે કે ઉપચારથી ભોગ અને ઉપભોગ રૂપ સમજવું. એટલે કે તે મિશ્રિત છે.

૪. [પોતાના કામમાં વાપરવામાં આવે તો.]

૫. [ઓછું કરવું વિગેરે દોષ ન હોવાથી.]

૬. બીજા પુસ્તકમાં, " માળીનો " છે.

૭. સર્વ ગચ્છના સામાન્ય દહેરાસરમાં,

૮. [અહિં **"ઘર"** શબ્દ પોતાના ઘર દેરાસરના અર્થમાં સમજવો.]

૯. [લોકો તરફથી ખોટી રીતે પોતાની પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરવી, સાથે-આજ્ઞાનું અપમાન, અવજ્ઞા, અનાદર વિગેરે.]

૧૦-૧૧. [ગચ્છના સાધારણ દેરાસરમાં.]

૧૨. [પોતાના ઘર દેરાસરમાં ચડાવેલા દ્રવ્ય કે-જે દેવ દ્રવ્યના કૂલ વિગેરે હોય.]

૧૩. [દેવ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિનો સંભવ હોય, ત્યારે.]

૧૪. (નિર્માલ્ય)

૧૫. કૂલ વિગેરે.

૧૬. [ઉપયોગમાં લીધા પછી, જે નકામું થાય, તે **નિર્માલ્ય-દેવદ્રવ્ય-દ્રવ્ય**]

૧૭. [પુસ્તક જોવાથી રહ્યમાં ઉદ્દેશામાં જોવામાં આવે છે.]

૧૮. [નાલિકા એટલે લોકભાષામાં " નળીયાં. "]

૧૯. (સુખડ)

૨૦. [**ભોગ** શબ્દથી અહિંયા, સોનારૂપાના વરખ વિગેરે સંભવે છે.]

૨૧. (" પોની " એટલે રૂ, સુતર) [પૂણી]

૨૨. [સૂર્યમૂખી]-(**પાખર**=કનાત)

૨૩. (કિંમત-મૂલ્ય-નકરો)

૨૪. મૂલ્ય.

૨૫. (ગુરુની સન્મુખ ઉભા રહીને, તેમની ઉપરથી ઉતરીને ભેટ તરીકે ધરેલું.)

૨૬. [પૌષધશાળા વિગેરે.]

૨૭. [રજોહરણ વિગેરે જે પોતાની નિશ્રાયે રાખેલું હોય, તે ગુરુ દ્રવ્ય હોવાનું સમજાય છે.]

૨૮. [**ઔધિક ઉપધિ**-એ સામાન્ય ચૌદ પ્રકારે છે.

અને **ઔપગ્રહિક ઉપધિ**–જ્ઞાનાદિકના પોષણ માટે જરૂરી એટલે સંયમમાં સહાય માટે કારણસર રાખવો જરૂરી હોય, તેવો ઉપધિ.]

૨૯. [**વાદી વૈતાલ શ્રી શાન્તિસૂરિજીને**]

૩૦. (મલેક)

૩૧. બહુમાનનો ભંગ થવાના ભયથી.

૩૨. પારકું.

૩૩. (નકરો)

૩૪. (કોડી=એક કાંકણી)
૪ કાંકણી=એક પણ.
૧૬ પણ=૧ દ્રમ્મ.

૩૫. જ્ઞાન.

૩૬. **ભવભાવના વૃત્તિમાં અને ઉપદેશ** સપ્તતિકામાં.

૩૭. **ષટ્ત્રિંશત્—૩૬૫ ગ્રન્થમાં**

૩૮. વસ્ત્ર.

૩૯. મુહપત્તિ.

(૩) વિનાશ-દ્વારમ્

अवचूरिका

[तृतीय-द्वारस्याऽवचूरिका प्रमादेनोपेक्षिता, स्मृत्वा च प्रस्तुता । तथा-विध-साधना-ऽ-भावाद् यथाकथञ्चन मुद्रापिताऽत्र । क्षन्तव्या च स-दोषताऽस्याः । **संपादकः**]

गा० १३

७५—१. [**जिण-दव्वं-देव-द्रव्यम्**]

७५–२८. [सिद्धय-ऽ-वेदक० सिद्धेरऽ-वेदक०]
देव-द्रव्य-विनाशः—जिनस्य स्थापनाऽर्हतो द्रव्यस्य-पूजा-ऽर्थ–निर्मात्य–अक्षयनिधि रूपम् [द्रव्यम्, तस्य विनाशः]

गा० १४

७६—२. [**साहारणं** च–जीर्ण–चैत्योद्धारा-ऽऽदि-निमित्तमेकत्र–मिलितम च–क्षेत्रोप-योगि वा]

७६—२. [**दू ह इ–दुहति**–विनाशयति, दोग्धि वा ।

गा० १४–आ० दि० गा० १२६

७६–१२. तद् मुण्णाति [**डे०**]

७६–२६. पर–धनिका–ऽऽदीनां प्रसन्नता–ऽऽद्या–ऽऽपादनाऽर्थं लाभ–मर्यादा कृता ।
[न खलु तीर्थप्रवृत्त्या–ऽऽदि-हेतु–चैत्या-ऽऽदि–द्रव्य–रक्षा–प्रतिपादकं तद्–भक्षकाणां दुर्विपाका–ऽभिधाकं च जिन—वचनं विन्दत एवं प्रवर्तन्ते । " **दर्शन–विशुद्धि-ग्रन्थे**]

७७—८. **संपन्नः**—लाभः

,, ९. अवस्थित–लाभोऽन–ऽवस्थित–लाभश्च ।

,, २६. पर–धनाऽऽदिकम् ।

,, हस्त–प्राप्तमऽपि ।

गा० १५

७८–१२. [**दर्शन–विशुद्धि**–गा० ५५]

७८–१५. [राजा–ऽमात्या–ऽऽदि–वितीर्णं क्षेत्र–हट्ट–ग्रामाऽऽदि ।]

७८–१६. **यो भनक्ति**–लुम्पति ।

८८–२२. प्रतिपन्न—धनम्

म्रियमाण–पित्रा–ऽऽदिना स्वयं वा धर्म निमित्तमेतद् मान्यायितम्—

इति **कल्पित–द्रव्यम्** ।

७९—१. स–शक्तिमत्त्व

गा० १६

७९–१६. [**चेइय-दव्व-विणासे, इसि-घाए पवयणस्स उड्डाहे ।**
संजई–चउत्थ-भंगे मूल–ऽग्गी बोहि–लाभस्य ॥ १२७ ॥

श्री-श्राद्ध-दिन-कृत्य ।

१. " **दलं**–नाणकं च–इत्य–ऽर्थः "

२. **न्यूनत्वेन**–अ–दर्शना–ऽऽदि–रूपेण ।

३. **तस्य विनाशे**–भक्षणा–ऽऽदिना ।

४. **विध्वंस–रूपे च**–अत्र उपचरितोऽ–भावो व्याख्येयः ।

५. **द्रव्यम्**–चैत्य–द्रव्यम्, दारूपलेष्टका–ऽऽदि

६. **लग्नोत्पाटितम्**–संबद्धं सत् पृथक् कृतम् ।
[लोक–भाषया०] उखेडी नांख्युं.

७. **द्वै**–द्वि–विध्यं बोध्यम् ।

८. **कुर्वाणं**–कुर्वाणो

९. **उपकारकम्**–परिणामकं च द्रव्यम् ।

८१—२ **तत्र**–उपकारके.

साक्षात्–परंपरा–संबन्ध–दर्शना–ऽर्थमुपकारकस्य विनाश-द्वयं दर्शितम् ।

मुख्यम्–नाणकम्

गौणम्–पुष्पा–ऽऽदि ।

८१–१५. इत्थं ज्ञान–द्रव्ये विभावना कार्या ।

गुरु–द्रव्या–ऽऽदौ तु–उपादाना–ऽऽदि–क्षेत्रा–ऽ–भावात् [प्रत्येकं चतुर्दश] (**डे०**)

८१–२– २८–१४

सर्वा–ऽग्रेण–९८–विनाशस्य भेदाः । (**डे०**)

गा० १७

१, **तद्**–विनाश

२. ४ संघ, ५ पार्श्व–स्था–ऽऽदयः, १ निह्नवः–१० ।

३. १२ मिश्राः, ४ वर्णाः, १ कु–लिङ्गी–१७ ।

गा० १८

१. **परः**–वादी ।
२. [**दर्शन–विशुद्धि : गा० ५७**]
३. **तस्य**–चिन्तयतः—त्रिधा [**डे०**]

गा० १९–२०

८३–२०. [**दर्शन–विशुद्धि : गा० ५७**]
८४–२०. **भवदुक्त**–त्वदुक्त ।
,, ३०. **तस्य**–साधोः ।
८५–१५. देवा–ऽऽदि–द्रव्य–विनाशकं पुरुषम् ।
८६–१९. **णिमगम–पहे**–पुर–मार्गे ।
८८—७. आज्ञा–विराधकत्वेनैवाऽ–धर्मः, नाऽन्यथा ।
८८–१५. [इच्चेइयाइं चत्तारि भासज्जायाइं–६]
आउत्तं भासमाणो आराहगो भवइ, १७६ तथाहि— ।
वृत्तिः–प्रवचनोड्डाह–रक्षणा–ऽऽदि–निमित्तं गुरु–लाघव–पर्यालोचनेन मृषाऽपि भाषमाणः साधुराऽऽराधक एव । (२६८–१–पृ०–**आगमोदय–समिति**)]
८८–२४. शासन–प्रत्यनीक ।
८९—३. [**सव्व–त्थामेण तहिं संघेण होइ लगियव्वं ।**
स–चरित्त–अ–चरित्तीण य सव्वेसिं होइ कज्जं तु.]

३. विनाश द्वार

अवचूरिका (गु० भाषानुवाद)

गा० १३

पृ. ४५–५. **देव द्रव्यनो विनाश.** स्थापना अरिहंत. भगवंतना द्रव्यो– એટલે–પૂજા માટેના દ્રવ્યો, નિર્માલ્ય દ્રવ્યો, અને અક્ષય નિધિ– ભંડાર–સંગ્રહરૂપ દ્રવ્યો સમજવા.

गा० १४

[આ ચૌદમી ગાથા–**श्राद्धदिन–कृत्यमां**–१२६મી ગાથા છે.]

४६–४ સાધારણ એટલે–જીર્ણ દહેરાસરોના ઉદ્ધાર માટે એકઠું કરેલું હોય તે, અથવા સાત ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગી થાય તે.

४६–११. દુહે છે–દોહે છે. વિનાશ કરે છે. અથવા દોહે છે (તેનાથી પોતાનો લાભ આકર્ષી લે છે,) તેની ચોરી કરે છે.

४६–१२. " બીજા ધનવાન વગેરેની પ્રશંસા મેળવવા માટે, મેળવવાના લાભની મર્યાદા કરેલી હોય,

[જૈન શાસન પ્રવર્તન વિગેરેના કારણભૂત દેરાસર વિગેરેના દ્રવ્યની રક્ષા સમજાવનારા, તથા તેના ભક્ષણ કરનારને ભયંકર પરિણામો ભોગવવા પડે તે સમજાવનારા, જિનેશ્વર દેવના વચનોને જાણનારા, એ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતા નથી." **દર્શનવિશુદ્ધિગ્રંથમાંથી.**

૪૭–૬. પ્રાપ્ત કરેલો લાભ=**સમ્પન્ન**

૪૭–૫. અવસ્થિત લાભ અને અનવસ્થિત લાભ–એટલે કે–" ચોક્કસ લાભ અને અચોક્કસ લાભ."

૪૭–૧૭. બીજાનું ધન વગેરે.

૪૮–૨૨. હાથમાં આવવા છતાં.

ગા૦ ૧૫

૪૯–૧૩. [આ ગાથા **દર્શનવિશુદ્ધિ**માં ૫૫ મી છે.]

૪૯–૧૫. [રાજા, અમાત્ય વગેરેએ આપેલા ખેતર, ઘર, હાટ, ગામડાં વગેરે.]

૪૯–૧૬. **ભાંગે**=લોપે.

૪૯–૧૮. **પ્રતિપન્ન ધન** એટલે મરણ પામતાં પિતા વિગેરેએ અથવા પોતે ધર્મ નિમિત્તે વાપરવા " આટલું (ધન) વાપરવું " એમ માન્યું હોય, તેનું નામ કલ્પિત દ્રવ્ય કહેવાય છે.

૪૯–૨૮. શક્તિ હોવા છતાં.

ગા૦ ૧૬

૫૦–૨૧. [દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, જૈન શાસનની નિંદા ફેલાવવાથી, શ્રી સાધ્વીજીના ચોથા વ્રતનો ભંગ કરવાથી, સમકિત પ્રાપ્તિના મૂળમાંજ આગ લાગે છે. (ગા૦ ૧૨) **શ્રાદ્ધદિન કૃત્ય.**]

૧. સોનું વગેરે, તથા પદાર્થ અને નાણું.

૨. ઓછું કરી નાંખવું, અથવા વસ્તુ જોવામાં ન આવે, તે રીતે તે ઓછી કરવી. (થવા દેવી)

૩. એનો વિનાશ, ખાઈ જવા વિગેરેથી.

૪. નાશ રૂપ એટલે અહિં ઉપચારથી અભાવ સમજવો.

૫. **દ્રવ્ય** એટલે ચૈત્ય દ્રવ્ય–લાકડા, પત્થર, ઈંટો વિગેરે.

૬. પહેલાં લાગેલું હોય, અને પછી ઉખેડી લીધું હોય.

૭. બે પ્રકારના જાણવા.

૮. કરતું અથવા કરતો.

૯. **ઉપકારક** એટલે જેમાં ફેરફાર કરીને વાપરવામાં આવે, તે દ્રવ્ય. તેમાં ઉપકારક દ્રવ્યના બે પ્રકારના વિનાશ બતાવવામાં આવેલા છે. (૧) સાક્ષાત્ સંબંધ ધરાવનાર, અને (૨) પરંપરા સંબંધ ધરાવનાર.

૫૦. પહેલું-**મુખ્ય**=નાણું વગેરે, **ગૌણ**=કૂલ વગેરે.

૫૧-૮. આ પ્રકારે જ્ઞાન દ્રવ્યમાં ઘટના કરી લેવી. ગુરુ દ્રવ્ય વગેરેમાં તો ઉપાદાન વગેરે ક્ષેત્રનો અભાવ હોવાથી [દરેકના ૧૪ ભેદ] (ડે૦)

૫૨-૨૦. ૨૮ ને સ્થાને ૧૪. એ રીતે બધા મળીને વિનાશના ૯૮ ભેદ થાય. (ડે૦)

ગા૦ ૧૭

૧. **તે**=વિનાશ.

૨. સંઘ ૪ પ્રકારનો, **પાસત્થા** વિગેરે ૫. [(૧) **પાસત્થા** (૨) **ઓસન્ના** (શિથિલ) (૩) **કુશીલ** (૪) **સંસક્ત** (શિથિલની સાથે સંગ રાખનાર) (૫) **યથાચ્છંદ** (સ્વચ્છંદી), **નિહ્નવ** ૧ પ્રકારે=૧૦.

૩. ૧૨ મિશ્ર જાતિઓ, ૪ વર્ણ, ૧ કુલિંગી, [મોક્ષાનુકૂલ યથાર્થ સાધુના લિંગ-વેષ-રહિત]=૧૭.

ગા૦ ૧૮

૧. **પર**=વાદી.

૨. [દર્શન-વિશુદ્ધિ ગા. ૫૭]

ગા૦ ૧૯-૨૦

॥ ૨૦ ॥ [**દર્શન-વિશુદ્ધિ ગા. ૫૭**]

૫૫-૭. તમે કહેલા દોષો

૫૫-૨૩. **તેને**=તે મુનિને

૫૬-૩. અવિનીત=દેવાદિ દ્રવ્યના વિનાશક પુરુષ.

૫૭-૨૫. [**શહેરનો રસ્તો**=પુરનો રસ્તો=**નિગમપથ**.

૫૯-૩. આજ્ઞાની વિરાધના કરવાથી અધર્મ થાય છે. [આજ્ઞાના પાલનમાં અધર્મ ન થાય.]

૫૯-૧૦. [એ ચાર પ્રકારની ભાષા હોય છે. ઉપયોગપૂર્વક બોલે, તે આરાધક ગણાય છે.

તે આ પ્રકારે :— વૃત્તિ —

જૈનશાસનની ઉડ્ડાહ-નિંદા-હલકાઈ વિગેરે દૂર કરવા માટે પૂર્વાપરનો વિચાર કરીને અસત્ય બોલવા છતાં પણ સાધુ આરાધક હોય છે. [૨૬૮-૧-પૃ૦ **આગમોદય સમિતિ**]

૫૯-૨૩. **પ્રત્યનીક**=જૈન શાસનનો વિરોધિ=શત્રુ.

૬૦-૪- શાસનના હિત માટે.

[તેવા સંજોગોમાં શાસનના હિત માટે-રક્ષા માટે, સર્વ સંઘે સર્વ શક્તિથી પ્રયત્નમાં લાગી જવું જોઈએ. ચારિત્ર પાત્ર સાધુ કે તે શિવાયના અચારિત્ર ધારી, એમ ગમે તે હોય, કેમકે-એ સર્વનું એ કર્તવ્ય હોય છે.]

[આ નાશ દ્વારની અવચૂરિ છપાયેલી ન હોવાથી અહીં છપાવી છે. ઉપરાંત તેમાં, કમા પ્રતીકો ઉપર કર્ઈ અવચૂરિ છે ? તે ઘટાવી નક્કી કરી શકાયું નથી, તેથી વાંચકોએ મેળવીને વાંચવાની જરૂર રહેશે. ઘણું અસ્ત-વ્યસ્ત છે, તથા હસ્તલિખિત પ્રતો પણ પછી મેળવી શકાઈ ન હોવાથી, જે મળી શકયું તેનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલો છે. **સંપાદક.**]

[આ નાશદ્વાર ખૂબ કાળજીપૂર્વક સમજવા જેવું છે.

મુખ્ય નાશ ૭ રીતે ગણાવ્યા છે.

૧. ભક્ષણ. ૨. ઉપેક્ષા. ૩. પ્રજ્ઞાપરાધ. ૪. દોહન. ૫. આવક ભાંગવી. ૬. આપવાનું કબુલેલું ન દેવું. ૭. બીજાની નિંદાથી સાર સંભાળ કરતાં કંટાળવું.

આ. ૭ ના **ઉપકારક,** અને **ઉપદ્યાન** એમ બે ભેદ બતાવ્યા છે. એમ ૧૪, અને **સ્વપક્ષ કૃત** અને **પર પક્ષકૃત,** એમ ૨૮ ભેદ છે. પહેલા ત્રણ ભેદોના અઠ્ઠાવીશ અઠ્ઠાવીશ અને છેલ્લા બેના ૧૪-૧૪. એમ ૧૧૨ ભેદ થાય છે. ગુરુ દ્રવ્ય વગેરે ૩ ના, **ઉપાદાન** ભેદ બતાવેલ નથી. તેથી કુલ ૯૮ બતાવ્યા છે. (૩૦)

[**પરપક્ષકૃત નાશમાં**—રાજ્ય, સમાજે, વિગેરે દ્વારા વહીવટ કરવામાં અન્યાયથી કબજાગિરી વિગેરે થાય, દેવ દ્રવ્યાદિકના દ્રવ્યો વિગેરેનો વપરાશ બીજે કરવા વિગેરેની ફરજ પડવા-વિગેરેની સંભાવના થાય, એ વિગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેમાં સહયોગ અપાય વિગેરેનો સમાવેશ ઉપેક્ષા, પ્રજ્ઞાપરાધ વિગેરે નાશના પ્રકારોમાં થતો હોય છે. નાશના મૂળ કારણોમાં રાગદ્વેષ વિગેરે આધ્યાત્મિક ગુણમાં ખામીરૂપ દોષો જણાવવામાં આવેલા છે. એટલે જેથી કર્મનો બંધ થાય, અને પાપ લાગતું હોય છે. જેથી નાશ રોકવા સાથે રક્ષણ કરવાનું કર્તવ્ય કરવાનું જરૂરી હોય છે. **સંપાદક**]

૪. ગુણ દ્વાર

ગા૦ ૨૧, ૨૨

૧. **આનુષંગિકપણે**—સહકારીપણે

૩. [જે પુણ્ય, પુણ્યની પરંપરા જોડે, એટલે કે-પુણ્યની પરંપરાનો પ્રવાહ ચલાવે, તેવા પુણ્યનું નામ પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય કહેવાય.]

ગા૦ ૨૩, ૨૪

૧. [આ ભવનું, અને પરભવનું, એમ બન્નેય પ્રકારનું લોકોત્તર ઉત્તમ ફળ હોય છે.]

૨. [ગાથાઓના અર્થ કરેલા છે, **જિન પ્રવચનના** એટલે જૈન શાસન સંસ્થાના ગુણો અને કીર્તિ વધારનાર થાય છે, અને રક્ષણ કરનારનો સંસાર ટુંકો થાય છે.]

૩. [ઉંચામાં ઉંચી સીમા સુધી પહોંચેલ]

૬. [**ભાવાર્થ** એ છે કે—

સમુદ્રના ઠેઠ અંદરના તળીયા સુધી જઇને જેઓ ઉંચામાં ઉંચા રત્નો મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હોય, તેઓ " પોતાને જળચર પ્રાણી-

ઓનો ઉપદ્રવ ન નડે" એટલા માટે એક જાતના જળ મનુષ્યોના અંડગોલકો મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરતા હોય છે, તેઓ જળ મનુષ્યોને પકડીને તેઓના બન્ને અંડગોલક લેવા માટે તેને વજ્રમય ઘંટાઓમાં પીલે છે, અને મહા દુઃખ આપે છે. તેવા પ્રકારનો જળ મનુષ્ય તે થયો.]

૧૧. [સોનેરી ચાંદલાવાળા પીંછાંઓથી શોભતો.]

૧૨. ગૌણ

ગા૦ ૨૫

૧. મુખ્ય

૪. ગુણદ્વાર સમાપ્ત.

---

૫. દોષદ્વાર

અવચૂરિકા

ગા૦ ૨૬

૧. [ત્રીજા નાશદ્વારમાં કહેલા વિનાશ કરનારને પ્રાપ્ત થનારા દોષો]

૨. [**ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, શાતાગારવ,** એ ત્રણ ગારવ]

૩. ખોટો આગ્રહ, કુગ્રહ, કદાગ્રહ, એ અર્થો થાય છે.

૪. **પ્રત્યનીક**=શત્રુ, અનિષ્ટ કરનાર
[શત્રુના લશ્કરની છાવણીમાં રહેલો. એવો ભાવ છે.]

૫. [મહા સંકિલષ્ટ અધ્યવસાયના બળથી, એ પ્રમાણે થાય.]

૬. [અત્યન્ત ગાઢ કર્મો બાંધતો,]

૭. [તીર્થંકર દેવ, મુનિ-ગુરુ, જિન મંદિર, શ્રી સંઘ વિગેરેનો વિરોધિ-શત્રુ રૂપ.]

ગા૦ ૨૭

૨. **પ્રવચનનો ઉડ્ડાહ** એટલે-જૈન શાસનની નિંદા. **વસુદેવ હિણ્ડીમાં "તીર્થની અનુસજ્જણા"** શબ્દ છે. તેમાં તીર્થ શબ્દની જૈન શાસન, પ્રવચન, ધર્મ, સંઘ, શાસ્ત્ર વિગેરે શબ્દો એક અર્થના પણ છે.]

૩. [કંઈક પાઠ ભેદો છે, તે શા કારણે છે ? તે સમજાતું નથી.]

ગા૦ ૨૮

૧. ઉત્તરોત્તર વધારો.

૨. પુણ્યાનુબન્ધિ.

૩. [સમ્યક્ત્વ વિગેરેનો, અને પુણ્ય વિપાકનો]

૪. [ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા પૂર્વક જે કહેવાય, તે ઉત્સૂત્રનું વચન, તે વિગેરે દોષોનો]

૫. [આ ગાથા આગમની હોય તેમ જણાય છે. આ ગાથામાં પ્રવચન અને શ્રુત એ બન્નેયના જુદા જુદા અર્થ, સમજવામાં સૂત્રકાર ભગવંતનો

પણ આશય હોય, તેમ સમજાય છે. તેથી કરીને—

પ્રવચન=જૈન શાસન અને

શ્રુત=જૈન શાસ્ત્રો.

પરંતુ ડહેલાના ભંડારની પ્રતિમા બન્નેયનું એક અર્થમાં વ્યાખ્યાન કરેલું જોવામાં આવે છે, તેથી આ બાબતમાં શાસ્ત્રજ્ઞ ગુરુ મહારાજાઓ કહે તે પ્રમાણ છે.]

ગા૦ ૨૯-૩૦

૧. [મૂળમાં–તદ્દન ચૂરેા કરી નાંખવાના–અર્થનેા શબ્દ દેખાય છે.]

૨. [માતા–પિતા વગેરે કુટુમ્બનેા ઉચ્છેદ એટલે સંતાનેાની પરંપરાનેા ઉચ્છેદ].

૩. [**ઉક્ત-દેાષ** એટલે દેવ-દ્રવ્યાદિનેા વિનાશ કરવાનેા દેાષ.]

૪. [ઉભરાઈ આવેલા પાપથી થયેલું દુર્ધ્યાન એટલે કે–દેાષેાના ઉદય સાથે સંબંધ ધરાવતું પાપ રૂપ ફળ.]

૫. **ઉપજીવ્ય દુર્ધ્યાન**–એટલે દુષ્ટ ફળ આપનાર કર્મોની પરંપરાથી ઘેરાયેલું દુર્ધ્યાન.

૬. [“ ગરુડ ” અર્થ સંભવે છે]

૭. [ત્રસ અને સ્થાવર યેાનિઓમાં અનેક ભવેા યથા હેાવા છતાં પણ, તે બધાનેા સંગ્રહ કરીને એક ભવ બતાવ્યેા છે.]

૮. [“ મત્સ્યાદિ તિર્યંચ ભવેામાં ” એવા અર્થનેા પાઠ ઠીક લાગે છે.]

૯. “ મગધ દેશમાં અને સુર ગામમાં ” એ પ્રમાણે **વસુદેવ હિંડીમાં** છે.

૧૦. લેાકેાએ “ ગૌત્તમ ” એવું નામ આપ્યું. એવા અર્થનેા પાઠ સાચેા લાગે છે.

૧૧. “ ૧૫૯૦ (હજાર) વર્ષ સુધી મુનિપણું પાળીને **મહાશુક્ર** નામના દેવલેાકમાં દેવ થયેા ” એમ **વસુદેવ હિંડીમાં** કહ્યું છે.

૧૨. અહિં શ્રી રામચંદ્રજીને વખતે બનેલું કુતરીનું દૃષ્ટાંત સમજવું.

૧૩. આ સ્થળે, શ્રી રામચંદ્રજીના વખતમાં ગાડા નીચે ચંપાઇ ગયેલા **શુનિક** બ્રાહ્મણનું દૃષ્ટાંત ઘટાવી લેવું.

ગા૦ ૩૪

૧. [**આજ્ઞા**=પ્રવચન =શાસ્ત્ર=એ સર્વ એક અર્થવાળા સમજવા.]

ગા૦ ૩૭

૨. જિનેશ્વર ભગવંતે નહીં આપેલું લેવાથી.

૪. [પ્રમાદથી—

વસ્તુ સ્વભાવે કરીને **અપવિત્ર.**

અપૂત જન=દુષ્ટજન તરફ

તેઓનો=શત્રુ દેવોનો.

અપ્રતિહત=[નિરંકુશ આક્રમણ થાય છે.]

૫. [**પ્રવચનનું**=જૈન શાસનના મૂળભૂત–મુનિ અને ચૈત્ય છે, તેને ઉપદ્રવ કરવાથી.]

૬. [સાધુનું વેચાણ અને ચૈત્યાદિના પદાર્થોનું વેચાણ.
સાધુની ચોરી, ચૈત્યાદિના પદાર્થની ચોરી, તે બેથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યાદિકના ભોગે કરીને,]

૭. [પ્રસ્તારથી=પ્રસ્તાર પદ્ધતિથી]

૮. [પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ–]

આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી–ઉપવાસ

ઉત્કૃષ્ટ આશાતના કરવાથી–આયંબીલ

ઉત્કૃષ્ટ ધન ચોરવાથી–દશ ઉપવાસ, એક લાખ સજ્ઝાય–સ્વાધ્યાય.

ભોગ (ઉપભોગ) કરવાથી–છઠ્ઠ.

મધ્યમ—

વસ્ત્રાદિકની ચોરી કરવાથી–આયંબીલ.

"સર્વ"ના આંકડામાં પાક્ષિક ક્ષપણકનું પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું. [પંદર ઉપવાસ]

મધ્યમ—

વસ્ત્રાદિકના ભોગે–ઉપવાસ.

જઘન્ય ભોગે–આયંબીલ.

ગા૦ ૩૮–૩૯–૪૦

[વ્યવહારની શુદ્ધિ રાખવી, એ ધર્મનું મૂળ છે. માર્ગાનુસારીપણાના અર્થ પુરુષાર્થના મૂળ રૂપ જે વ્યવહાર શુદ્ધિ રાખવાની છે, તે વ્યવહાર શુદ્ધિ અહીં સમજવાની છે. આ વિષયનો **શ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી** (શ્રાદ્ધ વિધિના કર્તા) મહારાજનો રચેલો–**વ્યવહાર શુદ્ધિ–પ્રકાશ** નામનો ગ્રન્થ છે. તેમાં વ્યવહાર શુદ્ધિ સરસ રીતે સમજાવવામાં આવેલી છે.

(આ ગ્રંથ–**શ્રી વર્ધમાન–સત્ય–નીતિ–હર્ષ–સૂરિ–જૈન–ગ્રન્થમાળા પુષ્પ નં. ૧૦–તરીકે શા. પિતાંબરદાસ મગનલાલ, શામળાની પોળ–અમદાવાદ વાળાએ ભાવનગર આનંદ પ્રેસમાં છપાવ્યો છે.**)

અર્થ પુરુષાર્થના અંગરૂપે અર્થ પ્રાપ્તિને, વ્યવહાર શુદ્ધિથી અર્થ પ્રાપ્તિ કરી કહેવાય છે. ગમે તેમ કરીને–આજીવિકા મેળવવા માટે કરેલી અર્થ પ્રાપ્તિને વ્યવહાર શુદ્ધિ કહી શકાતી નથી. જે અર્થ અને કામ, ધર્મથી નિયંત્રિત–ધર્મ-પ્રધાન ધોરણોથી વાસિત–હોય, તે અર્થ અને કામને અર્થ પુરુષાર્થ અને કામ પુરુષાર્થ કહેવામાં આવે છે.

તે સિવાયના અર્થ અને કામને માત્ર અર્થ અને કામ જ કહી શકાય છે, પરંતુ બન્નેયને પુરુષાર્થ તરીકે કહી શકાતા નહિ.

અર્થ પુરુષાર્થની વ્યાખ્યા—

તે તે પ્રકારના દરેક ધંધાને લગતા–ધર્મને લક્ષ્યમાં રાખીને–ધર્માનુકૂળ ખાસ ખાસ નિયમો–ધોરણો–વિગેરે–તે તે ધંધાની નીતિ કહેવાય. અને તે નીતિ પ્રમાણે વર્તન રાખીને તે તે ધંધા કરવા, અને અર્થ તંત્રને લગતા બીજાં પણ કાર્યો કરવા, તે **અર્થ–પુરુષાર્થ** કહેવાય છે.

કામ–પુરુષાર્થ તે કહેવાય છે, કે–જેમાં માર્ગાનુસારી (પણાથી પ્રારંભીને ઘટતો) યોગ્ય સંયમ વિગેરે સદાચાર જાળવી, ઇન્દ્રિયોના વિષયોનો ઉપભોગ કરવાનો હોય છે.

તે સિવાયના માત્ર અર્થ અને કામજ કહી શકાય. તે પણ માર્ગાનુસારિ રહિતપણે હોય છે. તથા ઉન્માર્ગાનુસારિપણેય હોઇ શકે છે.

(**લોકોત્તર** માર્ગાનુસારી વ્યવહારના અંગ રૂપ અર્થ અને કામ હોઇ શકે છે. તથા લૌકિક માર્ગાનુસારિ વ્યવહારના અંગરૂપ પણ અર્થ અને કામ હોઇ શકે છે. ઉપરાંત, માર્ગાનુસારિ પણાથી રહિત અને ઉન્માર્ગાનુસારિ વ્યવહાર–પણે પણ તે બન્નેય હોઈ શકે છે.)

માટે પાછળના બેને પુરુષાર્થ તરીકે કહી શકાય નહિ.

ન્યાય રહિત રાજ્યતંત્ર, તે નામ માત્ર રાજ્યતંત્ર કહી શકાય. પરંતુ ન્યાયયુક્ત રાજ્યતંત્ર હોય, તે રાજ્યતંત્રનો જ અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ થાય છે.

તે સાર્થક રાજ્યતંત્ર ગણાય છે. બીજું રાજ્ય તંત્ર જ ગણી શકાય નહિ. એટલા જ માટે—

"ધર્મને અનુસરતા નીતિ, ન્યાય, પ્રાથમિક સદાચારથી યુક્ત–અનુક્રમે ધંધાઓનું તંત્ર, રાજકીય તંત્ર, કામ નિયંત્રક સામાજિકાદિ તંત્ર, એ જ હમ્મેશાં, (સાંસારિક) સજ્જનોયે આદરવા યોગ્ય હોય છે.

"એથી જ—

ધર્મથી અનિયંત્રિત (અધાર્મિક કે ધર્મના સંપ્રદાયથી નિરપેક્ષ સેકયુલર ગણાતા) આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક તંત્રો ધર્મ–અર્થ–કામ અને મોક્ષ, એ ચારેય પુરુષાર્થના વિરોધી ગણી શકાય.

એ કારણે—ધાર્મિક સજ્જનોએ તેને ઉપેક્ષા રાખવા યોગ્ય અને અગ્રહણ કરવા યોગ્ય સમજવા જાઇએ."

એ, સર્વના ધર્મ શાસ્ત્રોના ઉપદેશોનું તત્ત્વ નક્કી થાય છે.

અ–પુરુષાર્થ રૂપ અર્થ અને કામમાં—

૧. માર્ગાનુસારીપણુંયે ન હોય.

૨. અહિંસક સંસ્કૃતિના તત્ત્વથી યુક્ત પણ ન હોય,

૩. તે સુવ્યવહાર રૂપ–સારા વ્યવહારરૂપ પણ–ન હોય, તેથી, તેમાં **વ્યવહાર શુદ્ધિ** ન હોય, અને તે **ધર્મ મૂલક** પણ ન હોય.

એટલે કે–તે ધર્મના પાયા ઉપર નથી હોતા, અથવા–ધર્મની વૃદ્ધિમાં કારણ-ભૂત પણ નથી હોતા. બાધક હોય છે.]

શ્રી રત્નશેખરસૂરિ મહારાજ વિરચિત **વ્યવહાર શુદ્ધિ–પ્રકાશ** નામના ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે હોય, તેને **વ્યવહાર શુદ્ધિ** અહિં સમજવી.

પરંતુ, માત્ર આજીવિકાની પ્રાપ્તિ માટે ધન મેળવવા રૂપ વ્યવહાર શુદ્ધિ સમજવી નહિ.

(એટલે કે–અહિં અર્થ પુરુષાર્થ રૂપ વ્યવહાર શુદ્ધિ સમજવી.)

જે અર્થ અને કામો ધર્મથી નિયંત્રિત હોય, તેને અર્થ પુરુષાર્થ અને કામપુરુષાર્થ કહી શકાય છે. તે સિવાયના જે હોય, એટલે કે ધર્મ પુરુષાર્થથી અનિયંત્રિત હોય, તે માત્ર અર્થ અને કામ જ કહી શકાય

પરંતુ તે બન્નેયને **પુરુષાર્થ**પણે કહી શકાય નહીં.

અર્થ પુરુષાર્થ તે કહેવાય છે, કે–જે દરેક ધંધાવાર નક્કી થયેલી નીતિની સાથે જોડાયેલ હોય.

પ્રાથમિક સદાચાર યુક્ત ઇંન્દ્રિયોના વિષયો ભોગવવાના હોય,

તે માર્ગાનુસારિ **કામ**–તે **કામ પુરુષાર્થ.**

તે સિવાય, જે માર્ગાનુસારી પણાથી રહિત હોય અથવા ઉન્માર્ગાનુસારિ હોય, તે માત્ર અર્થ અને કામ જ કહેવાય છે. પરંતુ, અર્થ અને કામ પુરુ-ષાર્થ કહેવાતા નથી.

ન્યાય રહિત રાજ્ય તે નામ માત્ર રાજ્યતંત્ર કહેવાય છે. ન્યાય યુક્ત રાજ્ય જ અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ પામે છે. અને એ જ સાર્થક રાજ્યતંત્ર છે. બીજું કોઇ રાજ્યતંત્ર અર્થ પુરુષાર્થમાં સમાવેશ પામે નહીં. ને સાર્થક નથી.

આ રીતે, વ્યવસ્થા હોવાથી ધર્મને અનુસરતી નીતિ, ન્યાય અને પ્રાથમિક સદાચાર હોય, તે ધંધાની વ્યવસ્થા, રાજકીય વ્યવસ્થા અને કામ ઉપર નિયંત્રણ રાખનારી સમાજ વ્યવસ્થા જ સજ્જન પુરુષોએ ઉપાદેય છે, આદરવા યોગ્ય છે, તેને આશ્રયે ગૃહસ્થપણામાં ન છુટકે જીવન ચલાવવા યોગ્ય છે.

એટલે કે–સેકયુલર તરીકે વિખ્યાત આર્થિક, રાજકીય અને સામાજીક તત્ત્વો સદ્ધ–ધર્મ, અર્થ, અને કામ પુરુષાર્થના તથા મોક્ષના વિરોધી હોય છે.

આ કારણે–ધાર્મિક સજ્જનોએ તેની ઉપેક્ષા કરવી પડે. અને તેનો સ્વીકાર યોગ્ય નહીં ગણવો જોઇએ. એ પ્રમાણે સર્વ ધર્મ શાસ્ત્રોના ઉપદેશનું તત્ત્વ સાબિત થાય છે.

પુરુષાર્થ રૂપ ન હોય, એવા અર્થ અને કામમાં માર્ગાનુસારિ પણું પણ નથી હોતું.

કેમ કે–તેમાં સંસ્કૃતિના તત્ત્વયુક્તપણું હોતું નથી. તેમાં–સદ્ વ્યાવહારિકપણું હોતું નથી. તેથી કરીને, તેમાં વ્યવહાર શુદ્ધિ હોતી નથી, અને તે બન્નેયના મૂળમાં ધર્મ હોતો નથી. **આ સાર છે.**]

ગા૦ ૪૧, ૪૨

[જેના મૂળમાં ધર્મ હોય, એવી વ્યવહાર શુદ્ધિથી અર્થ શુદ્ધિ થાય છે. એવી અર્થ શુદ્ધિથી જ આહાર શુદ્ધિ થાય છે. એવા પ્રકારની આહાર શુદ્ધિથી જ દેહની–શરીરની–શુદ્ધિ થાય છે. એવા પ્રકારની દેહ શુદ્ધિ (અને એવા પ્રકારની સર્વ શુદ્ધિ)થી જ ઉત્તમ ધર્મનો સંજોગ મળે છે.

સદ્ ધર્મના યોગે કરીને પરંપરાએ મોક્ષ મેળવવામાં અનુકુળતાઓ થાય છે. નહિંતર, ધર્મની નિંદા થાય છે. જેથી કરીને સુ–સંસ્કૃતિનો–માર્ગાનુસારિ પણાનો–વિનાશ અને પ્રજાના વિનાશ તથા મહા અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ **શ્રી છેદ સૂત્રના ભાષ્યો** વિગેરે પવિત્ર શાસ્ત્રોનો ધ્વનિ છે. એ **ભાવાર્થ** છે.]

ગા૦ ૪૩

૧. [શૌનીક=પશુ વિગેરેને મારીને માંસનું વેચાણ કરનાર કસાઇ]

૨. **આગમ વ્યવહારથી** એ પ્રકારે,

૩. " દ્રવ્યથી પણ–શાસનથી બહારના. " એ અર્થ થાય છે.

૪. [આ વાકયનો શો અર્થ કરવો ? " નિહ્નવ પણ નહિ. એવો અર્થ કરવો ? અથવા જુદી જાતના વેશની કલ્પના વિગેરે કરવાથી, દોષવંત થવાથી નિહ્નવ કરતાં પણ અધિક દોષવાળો, એવો અર્થ કરવો ? " આનો અર્થ બહુશ્રુત પુરુષો પાસેથી સમજવો.]

૫. [પાપ સ્થાનક અથવા કષ્ટ સ્થાનક]

૭. [આ ગાથા–જુદા જુદા વિચારના છુટક પાનામાં પણ જોવામાં આવે છે, અને તે પૂર્વાચાર્યોએ રચેલી હોય તેમ લાગે છે.]

૯. **કાંજી**=પીવાનું પ્રવાહી–ખાટું બનાવેલું પાણી.

ગા૦ ૪૪

૩. પોતાની ઉન્નતિમાં કારણભૂત પ્રવૃત્તિમાં અને શાસનની ઉન્નતિમાં કારણભૂત પ્રવૃત્તિમાં પ્રયત્ન શીલ રહેવું, તે **પ્રભાવના** કહેવાય છે.

૫. દોષદ્વાર સંપૂર્ણ.

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર

ગા૦ ૪૫

[ગ્રહણ=ઉપાદાન કરવું. સ્વીકાર કરવો, આચરણ યોગ્યનું આચરણ કરવું.
અભિગ્રહોનું=નિયમોનું.
च=સમુચ્ચય અર્થમાં વાપરેલો છે.
પહેલા ગ્રહણ કરેલા–
ગુરુ મહારાજને જણાવીને,
પંચાશક ૧૫. શ્લોક ૧૦ ની વૃત્તિ]

૨. "રોગ, ગુમડું, વ્યાજ, ધન, શત્રુ અને પાપ એને ઉત્પન્ન થતાં જ (દબાવવા), તેને ઉપેક્ષિત ન કરવા."

૩. "રોગ, વ્યાજ, દેવુ અને શત્રુ"—(ડે૦)
રોગ, ગુમડું, વ્યાજ, ધન, શત્રુ, અગ્નિ અને પાપ એ બધાને ઉત્પન્ન થતાં જ [દબાવવા, તેની ઉપેક્ષા ન કરવી." **આ૦**]

ગા૦ ૪૬

[આદિ શબ્દથી–ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની શુદ્ધિ પણ સમજી લેવી.]

ગા૦ ૪૭, ૪૮

૧. મુશ્કેલી ભરેલું.

૨. [જો કે–રાજા રાજ્ય છોડવા તૈયાર થઈ જાય, પરંતુ પોતાનું પાપ પ્રકાશવા તૈયાર ન થાય.]

૩. જાત કલ્પ, સમાપ્ત કલ્પ વિગેરેમાં વ્યવસ્થિત રીતે વર્તન કરનાર.
[પંચાશક વૃત્તિ]

ગા૦ ૪૯

૧. શુદ્ધિ આપવામાં સમર્થ હોય છે. [**પંચાશક વૃત્તિ**]

૩. મનના અભિપ્રાયનું અનુમાન કરી શકનાર.
[**પંદરમા પંચાશકની વૃત્તિ.**]

ગા૦ ૫૦

૧. ફિટ્ટાવંદન કરવું.
અથવા ગણાવચ્છેદકની પાસે પણ આલોચના કરવી.

૨. મંત્રોના ન્યાસ રૂપક સ્થાપના કરવી.

૩. માન્ય રાખવી.

૪. સમ્યક્ત્વ આદિ ગુણોને પોષણ આપનાર.
[સમ્યક્ત્વને પોષણ આપનાર. (ડે૦)

૫. મિથ્યાત્વને પોષણ આપનાર (ડે૦)

૬. અવિધિની અનુમોદનાએ કરીને મિથ્યાત્વના કારણ રૂપ થાય.

૭. [શ્રદ્ધાદિકનો ભંગ થવાનો પ્રસંગ આવી જાય, તો તેવે કારણે (**આ૦**)

૮. **વિધિ**=સિદ્ધાંતમાં કહેલો **ક્રમ. (આ૦)**
રાત્રિમાં=દહેરાસરમાં–નન્દી એટલે સ્તુતિ ન કરાય, બલિનું–નૈવેદ્યનું–બલિદાન–ન કરાય, પ્રતિષ્ઠા ન કરાય, સ્નાન ન કરાય, રથ યાત્રા ન કરાય, સ્ત્રીનો પ્રવેશ ન કરાય, નૃત્ય ન કરાય, અને સાધુનો પ્રવેશ ન કરાય. માટે આ ચૈત્યમાં મુસાફર, સાધુ અને સ્ત્રીનો નિવાસ ન કરાય. અને ભોજન વિગેરે પણ ન કરાય. એ વિગેરે રીતે, દ્રવ્યથી–અવિધિના કાર્યો જ્યાં ન કરી શકાય, તેનું નામ **વિધિ ચૈત્ય** છે.
જેમાં–લૌકિક દેવ મંદિરની માફક તેવું કાંઈ પણ ન કરી શકાય, તે **વિધિ ચૈત્ય** છે.

૯. [**પાસત્થા** વિગેરેના અને **ચૈત્યવાસી** વિગેરેના તાબામાં હોય, તે **વિધિ ચૈત્ય** નથી. કેમ કે–તે અવિધિથી ઘેરાયેલ હોય છે. તેથી મૂળ આરાધના (અને ઉત્તર આરાધનામાં બાધક થાય તેવા હોય છે. **આ૦**)

૧૦. તે દ્રવ્ય લિંગિઓ તો આભિગ્રહિક મિથ્યાદૃષ્ટિઓ હોય છે.” એ પ્રમાણે **શ્રી મહાનિશિથ સૂત્ર**માં કહ્યું છે.

૧૧. એ પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી અવિધિ ચૈત્ય બતાવ્યું.
[ચૈત્યવાસિના કબજાનું દહેરાસર હોવાથી તે **અવિધિ ચૈત્ય** છે. કેમ કે–**શ્રી મહાનિશિથ સૂત્ર**માં કહ્યું છે, કે–દ્રવ્ય લિંગિયો તો આભિ-ગ્રહિક મિથ્યા દૃષ્ટિઓ હોય છે. (ડે૦)
વિધિ–સિદ્ધાંતમાં કહેલો ક્રમ. તે “**રાત્રિમાં નન્દી**’ વિગેરે ન કરાય,” તે શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવો. તેથી વિરુદ્ધ વર્તવું, તેનું નામ **અવિધિ.** તેથી, “તે **અવિધિ ચૈત્ય હોય છે.** ” એમ કહેવું યોગ્ય છે.
“ તે દ્રવ્ય લિંગિયો તો આભિગ્રહિક મિથ્યા દૃષ્ટિઓ હોય છે.” તે પ્રકારે **શ્રી મહાનિશિથ** સૂત્રમાં કહ્યું છે. (ડે૦)
[એ પ્રકારે–દ્રવ્યથી અને ભાવથી અવિધિ ચૈત્ય બતાવ્યું. **આ૦**]
[“ દ્રવ્યાદિકનો વિચાર કરીને તથા સંઘયણ વિગેરેની હાનિને ધ્યાનમાં લઇને, જીવની અપેક્ષાએ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું. અથવા જે ગચ્છમાં જે પ્રકારે રૂઢ હોય, તે પ્રકારે આપવું.” એમ **પ્રવચન સારોદ્ધારમાં** કહ્યું છે. ડે૦ અને **શુ૦** (?)]

૧૨. **જીત કલ્પે કરીને**

૧૩. અશઠ વિગેરેએ આચરેલું હોય વિગેરે ભાષ્યાદિકમાં કહ્યું છે. ડે૦ આ૦]
૧૪. [ષટ્ ત્રિંશત્ જલપ ગ્રંથ મેળવીને તેમાંથી જાણવું.]

ગા૦ ૫૩

૧. પૂર્વ જાગૃત્ થઈને ઇચ્છાપૂર્વક
[ઉત્સાહપૂર્વક પ્રવૃત્તિ]
અનુમોદના પૂર્વકની પ્રવૃત્તિ આ૦
૨. સારા–ખોટાના વિવેક પૂર્વક

ગા૦ ૫૫

૧. આર્દ્રા નક્ષત્ર અને શનિવાર સિવાય બાકીના વાર લેવા.
ઉપલક્ષણથી–આર અને શનિવાર છોડીને બાકીના વાર લેવા. આ૦
૨. તિક્ષ્ણ, ઉગ્ર અને મિશ્ર એ નક્ષત્ર છોડીને

ગા૦ ૫૬

તેને=આલોચનાને
૪. ગુરુની સાક્ષિએ કરાય, તેજ ધર્મ.
૫. તેમાં ઉત્સાહ વધતો હોવાથી, એ પ્રકારે સૂક્ષ્મ અવિધિ દોષનું નિવારણ કરવામાં આવતું હોવાથી.

ગા૦ ૫૮

૧. એકાસણું.
૨. આયંબિલ.
૩. ઉપવાસ.
૪ છઠ્ઠ.

ગા૦ ૫૯

૧. આયંબિલ.
૨. ઉપવાસ.
૩. છઠ્ઠ.
૪. માત્ર અનાભોગ. આ૦
૫. શ્રુત વ્યવહારમાં એ પ્રમાણે, અને જીત વ્યવહારમાં તો–એકી સાથે દશ ઉપવાસ.
૬. દંડ નિમિત્તે ચૈત્ય વિગેરેમાં. ડે૦
૭. પોતાના ધનથી
૮. પુરિમઢ્ઢ સહિત૦ વિગેરે. અનાભોગ વિગેરેથી લાગેલા દોષોનું–અશુભ ન વધવા દેવા માટે પ્રથમની જેમ (પ્રાયશ્ચિત્ત) કરવું.

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર સમાપ્ત.

૭. દૃષ્ટાંત દ્વાર

ગા૦ ૬૦

૧. [૩. **નાશદ્વાર**માં કહ્યા પ્રમાણે-]
૨. [૪૩મી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે-]
૪. [આ ગાથાઓમાં ટુંકામાં **સંકાશ** શ્રાવકની કથાના સૂચક પ્રસંગો સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે.]
૫. [**અયોધ્યા** નગરીની પાસે **શક્ર** ઇંદ્રે સ્થાપેલું પ્રાચીન જૈન તીર્થ]
૬. **આદિ** શબ્દથી-અનાભોગ, સંશય, વિપર્યાસ અને ઉત્સૂકપણું વિગેરે સમજી લેવા.

ગા૦ ૬૨-૬૩

૩. જેમ જિનભવન, જિનબિંબ, યાત્રા, સ્નાત્ર વિગેરે પ્રવૃત્તિઓથી સોનું વિગેરેમાં વધારો કરવો યોગ્ય છે. [એમ **શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્યની વૃત્તિ**માં કહ્યું છે.]
૪. [તે પ્રકારે તારી સંપત્તિમાં વૃદ્ધિ થશે.]

ગા૦ ૬૪

૧. ચૈત્યના દ્રવ્યમાં વધારો કરવાનો **વિધિ.**

ગા૦ ૬૫

૧. [**તેનું**-અભિગ્રહનું-ફળ છે.]
૨. [૭ મા **પંચાશકમાં**]
૩. [છઠ્ઠા **ષોડશક**માં]

ગા૦ ૬૬

૧. [**ઉદ્વર્તનાકરણ** એ એક જાતના અધ્યવસાય છે, તેનાથી કર્મની સ્થિતિ અને રસ વિગેરેમાં વધારો થાય છે.]
૨. **અપવર્તનાકરણ** એ પણ એક જાતના અધ્યવસાયો છે. તેનાથી કર્મોની સ્થિતિ ને રસ વિગેરેમાં ઘટાડો થાય છે.

ગા૦ ૬૭

૨. જેણે લખાણ બરાબર તપાસ્યું હોય, તે. તેની સાથે.
૩. [**સાગર** શેઠની કથા આ પુસ્તકની ૨૪ મી ગાથાની ટીકામાં છે. અને તે **શ્રાદ્ધ-દિન-કૃત્ય** અને **શ્રાદ્ધવિધિ** વિગેરે ગ્રંથોમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે.]

૪. [**શ્રી સમ્પ્રતિ જિનેશ્વર, પ્રવચન સારોદ્ધાર**ના સાતમા દ્વારની ૧૯૨ મી ગાથામાં કરેલા નિર્દેશને અનુસારે, આ ભરત ક્ષેત્રની ગઇ ૨૪ શીના ૨૪ મા તીર્થંકર દેવ હતા.]

૫. [**"શ્રી સિદ્ધાચળ મહાતીર્થ"** એમ અહીં પ્રકરણ સંગતિથી અનુમાન કરવામાં આવે છે.]

૬. **ત્યાં-શ્રી સિદ્ધાચળ** ગિરિ ઉપર.

૭. [પાપ યુક્ત આત્માના સંસર્ગથી તેની સોબત કરનારાયે તેનું કાંઇક પણ ફળ પામે છે.]

૮. [**પિણ્ડસ્થ ધ્યાન=પિણ્ડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ, રૂપાતીત,** એ ચારેય પણ **ધર્મ** ધ્યાનના ભેદ છે. તેમાં **પિણ્ડસ્થ ધ્યાન** પહેલું છે.
પિણ્ડમાં=શરીરમાં
કમળ વિગેરે સ્વરૂપનું ચિંતન કરીને તે તે પ્રદેશોમાં ખાસ ધ્યાનથી સ્થિર રહેવામાં આવે, તે **પિણ્ડસ્થ ધ્યાન.**
વિશેષ સ્વરૂપ-**ધ્યાન શતક,ધ્યાન ચોપાઇ, કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર આચાર્ય** વિરચિત **યોગશાસ્ત્ર,** અને **શુભચન્દ્રાચાર્ય** વિરચિત **જ્ઞાનાર્ણવ** વિગેરે ગ્રંથોમાંથી સમજવું.

૯. પાંચમા સ્વર્ગમાં ૫૬૩ થી ૬૫૮ મા શ્લોક સુધી.

પ્રશસ્તિ

અવચૂરિ-શ્લો૦ ૧-૨-૩.

૧. [વિક્રમ સંવત] ૧૭૪૪

૨. [આસો સુદી]

૩. [**શ્રી વિદ્યાવિજય**]

શ્રી દ્રવ્ય સપ્તત્તિકાની અવચૂરિનો ગુજરાતી ભાષા પર્યાય સંપૂર્ણ.

१. श्रीद्रव्य-सप्ततिका-मूल-गाथानुक्रम

	गा.	पृ.	गू. पृ.
अ			
अ. गिद्धो जो	११	५०	३०
अण्णहा अफलं	४१	१३०	८२
अत्थेणं सुद्धेण	३९	१२९	८२
अहिगारी य गिहत्थो	५	१७	१३
आ			
आयरिया-ऽऽइ	५०	१६६	९८
आयारवमो [मू. ओ] हारव,४	९	१६०	९६
आयाणं जो भंजइ,	१६	७८	४९
आलोयणं च दाउं	६६	१८३	१०८
आलोयणा-ऽणुलोमं	५६	१७३	१०४
इ			
इय सो महा	६६	१९९	११९
ए			
एआ-रिसम्मि दव्वे	३२	१२१	७६
एकेण कयमऽ-कज्जं,	३५	१२४	७८
एत्थ पुण एस विही,	४६	१५३	९३
एवं णाउण, जे दव्वं	२५	१०१	६५
एवं णाउण,	२१	८९	६१
ओ			
ओहारण-बुद्धिए देवा	२	७	५
क			
केवलि-जंगे पुच्छा	६३	१९६	११०
ग			
गास-च्छायण-मित्तं	६९	१९७	११८
गुरु-पूआ-करण-रई	६	१७	१३
गंथ-ऽंतर गाहाहिं	७१	२००	१२६
च			
चेइय-दव्वं गिह्नित्तु	३४	१२३	७८
चेइय-दव्वं विभज्ज	३१	१२०	७६
चेइय-दव्व-विणासे	२७	१०५	६७
चइय-दव्व-विणासे	१६	७९	५०
चेइय-दव्वं साहारणं	१४	७६	४६
चोएइ ,, चेइयाणं	१८	८२	५३

	गा.	पृ.	गू. पृ
ज			
जइ इच्छ णिव्वाणं	६८	२२०	१२६
जिण-पवयण-बुड्ढि	(२३-२४)	९१	६२
जिण-वर-आणा	८	२८	१७
जुआरि-वेस-तक्कर	४३	१३२	८३
जो जह-वायं ण कुणइ	३६	१२५	७८
ण			
णो माया, णो पिया	१०	५०	३०
त			
तगराए इब्भ-सुओ	६२	१९६	११७
तण्हा-छुहा-ऽभिभूई,	३०	१११	७१
तत्थ करेइ उवेहं जो	२०	८३	५४
तम्हा सव्व-पयत्तेणं	४४	१४५	९०
तव-गण-गयण-दिवा-यर	७०	२१४	१२६
तव्विहि-समुस्सुगो खलु	४८	१५७	९४
तह आउट्टिअ, दप्प,	५३	१७८	१०५
तं णेयं पंच-विहं	४	१४	१०
तह-विह-भवि-बोहण	६९	२००	१२७
तेण-पडिच्छा लोए वि	३३	१२२	७७
तित्थ-यर-पवयण-सुअं	२८	१०९	७०
द			
दव्वे-खीर-दुमा-ऽऽइ,	५५	१८०	१०७
दव्वा-ऽऽईसु सुहेसु देयो	५४	१८०	१०६
दारिद्द-कुलोप्पत्ति, दरिद्द	२९	१११	७७
दुविहं च देव-दव्वं	१२	५३	३२
दुविहेण-ऽणुलोमेणं	५१	१७६	१०४
देवाऽऽइ-दव्व-णासे	२६	१०४	६६
ध			
धम्म-खिंसं कुणंताणं	४२	१३१	८३
प			
पमाय-मित्त-दोसेण	६०	१९५	११६
पक्खिय-चाउम्मासिय	४५	१५५	९२
पुत्ता य हुंति भत्ता, सोंडीरा	२२	८९	६१
भक्खेइ जो, उविक्खेइ जिण	१३	७५	४५
भण्णइ इत्थ विभासा जो	१९	८३	५४
भेया वुड्ढी णासो गुण	३	१२	८

	गा.	पृ.	गू.पृ.
म			
मग्गा–ऽणुसारी पायं सम्म	७	१९	१५
मुह-पत्ति आसणा-ऽऽईसु भिण्णं	५८	१२८	१११
र			
रागा–ऽऽइ–दोस–दुट्ठो	१७	८२	५२
ल			
लहुआ–ऽऽल्हा।ऽऽदि–जणणं	६७	१८५	१०९
व			
वबइरेण सुद्धेणं अत्थ	३८	१२९	८२

	गा.	पृ	गू.पृ.
स			
समये सड्ढो चिंतइ	९	८१	२४
संकासो वि बिभित्तूणं	६७	१९४	१२०
संकास, गंधिलावई, सक्का	६१	१८९	११६
संजम–अप्प–पवयण–विराहणा	३७	१२५	७९
संविग्गो उ, अ–माई, मइमं	४७	१५७	९३
साहारण–जिण–दव्वं जं भुत्तं	५९	१८३	११२
सिरि–वीर–जिणं वंदिय धम्म	१	३	३
सुह–भाव–पवित्तीए संपत्तो	६५	१९८	११८
सुद्धेण चिय देहेणं धम्म	४०	१३०	८२

२. द्रव्य-सप्ततिका-वृत्ति-स्थ–ग्रन्थानामकारादिक्रमेणानुक्रमणिका

ग्रन्थनाम	गाथाङ्क
आगम	४३
आचार दिनकर	१२
आचार प्रदीप	१२
आवश्यक निर्युक्ति	४५
आवश्यक प्रत्याख्यानाध्ययन	१९–२०
आवश्यक भाष्य	४३
उपदेश पद	८
उपासक दशाङ्ग	१९–२०
एकोनत्रिंशदुत्तराध्ययन	५७
कर्म ग्रन्थ	२६
चन्द्र केवली चरित्र	४३
छूटक पत्र	४३
दर्शन शुद्धि प्रकरण	५०
दिक्पट ग्रन्थ	३०
दिगम्बर हरिवंश पुराण	२९
धर्म परीक्षा	७
निशीथ चूर्णी ११ उद्देश ७५	२६
निशीथ भाष्य ११ ,, ७५	१९–२०
पद्मचरित्र ३९ ,,	१२
पुराणादि	३०
पंचाशक गाथा	५–६

ग्रन्थनाम	गाथाङ्क
पंचाशकादि	७
पंचाशक–षोडषशकादि	६५
प्रति० वृ० ३ व्रत अतिचार	१४
प्रज्ञापना भाषापद	१९–२०
प्रश्नोत्तर समुच्चय	१२
,, ,, ४ प्रकाश	४३
,, संग्रह	८
बृहत्कल्प भाष्य	२
बृहद्भाष्यवचन	१२
बृहद्भाष्य	५०
बृहच्छान्ति	१२
भगवती (सूत्र) आदि	४५
महानिशीथ	१२
,, ,, १००–१०१	२८
महानिशीथ पंचमाध्ययन	५०
मूल शुद्धि प्रकरण–	४३
वसुदेव हिण्डी	२
,, ,,	२७
,, ,, १ खण्ड	२९–३०
विचारसार प्रकरण	३२
विशेषावश्यक	१
वृद्धवाद	८

ग्रन्थनाम	गाथाङ्क
व्यवहार भाष्य	५०
व्यवहार भाष्य दशमोद्देश	३७
व्यवहार भाष्यादि	५९
षट्त्रिंशज्जल्प	५०
शत्रुञ्जय माहात्म्य ५ सर्ग–	४३
,, ,, २ सर्ग	५६
,, ,,	५९
,, ,,	६७
श्राद्धजीत कल्प	५९
,, ,,–पंचाशकादि	४६
श्राद्धजीत कल्प वृत्ति	१२
श्राद्धदिन कृत्य	९
,, ,	१०–११

ग्रन्थनाम	गाथाङ्क
श्राद्ध विधि	८
,, ,,	१२
श्रावक प्रज्ञप्ति – हरिभद्रसूरिकृत	५६
सम्यक्त्व कुलक ,, ,,	५०
सम्यक्त्व प्रकरण	५०
सम्यक्त्व वृत्ति	८
सुत्ते छेद–भाष्यादौ	४२
संघ कुलक	३१–३३
संघ कुलक	३७
संघाचार वृत्ति	२
संदेह–दोला–वली–वृत्ति	१९–२०
हैमवीर चरित्र	१२
हैम वचन	४

श्राद्ध दिनकृत्य – पञ्चाशक नामनिर्देश
[ ] कोष्टके
भूल – वृत्तिगत – नामनिर्देशरहित
ग्रन्थान्तरस्थानेक-त्रिंशत् प्रायः

---

३. अवचूरिकास्थ–ग्रन्थनाम

नाम	गाथा
अनेकार्थ	४
आगम	
उपदेशपद	७–१२
कल्पभाष्य	५०
छेदभाष्य	४१–४२
ज्ञानाऽर्णव	६७
दर्शनशुद्धि	१४–१५
	१९–२०
धर्मशास्त्र	९
धर्मसंग्रह	४
ध्यानशतक	६७
ध्यानचतुष्पदी	६७
निशिथादि वृत्ति	१०–११
पंचाशक	८–४५–४७– ४८–४९–५४

नाम	गाथा
प्रवचनसारोद्धार	५०–६७
बृहद्भाष्य	२, ८
भक्त परिज्ञा	४
भवभावना वृत्ति	१२
भाष्यादि	५०
महानिशीथ	५०
मेदिनी कोष	२
योगशास्त्र (हैम)	४, ६७
राज–प्रश्नीय (रायपसेणीय)	४
रुद्र–कोष	४
ललित विस्तरा	७
वसुदेव हिंडी	८, २९,
व्यवहार शुद्धि प्रकाश	३८, ३९, ४०

नाम	गाथा	नाम	गाथा
शत्रुञ्जय-माहात्म्य	(पञ्चमसर्ग ६७)	षष्टि-खतक	८
श्राद्ध-दिन-कृत्य	१६, ६२, ६४, ६७	षष्टि-शतक-वृत्ति	८
श्राद्ध विधि	८, ६७	षोडशक	६५
श्राद्ध-जीतकल्प	५९	सम्यक्त्व वृत्ति	८–८
श्रीमाल पुराण	८	सेन प्रश्न	८
षट्-त्रिंशज्जल्प	१२	संबोध प्रकरण	२

४. मूल-वृत्ति-अवचूरिका-गत-ग्रन्थकारनाम

नाम	गाथाङ्क	नाम	गाथाङ्क
श्री देवेन्द्रसूरि	२६	रुद्र	(अव०) ४
श्री धनेश्वरसूरि	४३	श्री हरिभद्रसूरि	–६० ६६
श्री प्रद्युम्नसूरि	४३	श्री हीरविजयसूरि	४६
श्री रत्नशेखरसूरि, (अव०)	३८, ३०–४०		

५. विशेष-नाम-सूचि-संग्रह ['मूले–वृत्ति–स्थ']

अणहिल्लपुर पाटण	१२	कुमारपाल	१२
अनन्तवीर्य	२९–३०	कुरुक्षेत्र	२९–३०
अयोध्या	२९–३०	कुशस्थल	४३
अनुद्धरा	२९–३०	कोशल	२
अन्धक-वृष्णि	२६	गजपुर	२९–३०
अयोध्या	२९–३०	गर्दभिल्ल	१९–२०
आभड	१२	गन्धिलावती	६९
आगम व्यवहार	४९	गुणशील	५०
आज्ञा व्यवहार	४९	गौतम	२९–३०
इन्दपुर	११	चन्द्र कला	५३
ऋषभदत्त	९	चन्द्रकुमार	५३
कपिल	२९–३०	चन्द्रपुर	६७
	८	जरासन्ध	१२
कर्मसार	६७	जिनदत्त	६७
काञ्चनपुर	८	जिनदास	१२–६७
काल	६७	जीत-व्यवहार	४९–५०–५९

तगरा ६२
तामलि ८
ताम्रलिप्ति २३, २४
थारापद्र (थराद) १२
दिगम्बर २९–३०
देवसेन १२
द्रव्य–सप्ततिका ७१
,, ,, वृत्ति ७१
धनवती ६७
धनावह २३–२६–६७
धरणेन्द्र ६७
धवळक्क (धोलका) १२
धारणा–व्यवहार ४९
धारा १२
निष्पुण्यक २३–२४
नील ६७
पत्तन (पाटण) १२
प्रतापसिंह ४२
पुण्यसार ६७
बौद्ध ६३
भरतक्षेत्र २९–३०
भावल देवी १२
भोगपुर ६७
मण्डपदुर्ग (मांडवगढ) १२
मदन–सुन्दरी ४३
मदिरा २
मध्य–ग्रैवेयक २९–३०
मल्ल श्रेष्ठि १२
मल्लिक १२
महाकाल ६७
महानील ६७
महिला–देयी १२
महाविदेह २३–२४
महीपाल १२
महेन्द्रपुर ९
मानसूरि ७०
माफर १२
माषतुष ८
मृग २
यदुवंश २९–३०
रत्न-द्वीप ६७
रत्नपुर ६७
राज–गृही ६०
रुद्र–दत्त २९–३०
लघुभोज १२
लुम्बाक ४३
वसुदत्त २३–२४
वसुमती २३–२४
वसन्तपुर २३–२४
वारुणी २
विक्रमराजा १२–५९
विनयंधर २२–२४
विमलाचल ९
शकावतार ६१
शत्रुञ्जय ६७
शान्तन ६७
शैलकयक्ष २३–२४
श्री ऋषभदेव ४३
श्री कालिकाचार्य १९–२०
श्री कृष्ण १२
श्री कुवलयप्रभसूरि ९
श्री जिनभद्रगणि० १६
श्री जीवदेवसूरि १२
श्री तपागच्छ (तपगण) ७०
श्री धर्मघोषसूरि १९–२०
श्रीपाल १२
श्रीपुर ६७
श्री भद्रबाहुस्वामी १९–२०
श्री भानुविजय बुध ७०
श्री मल्लवादी १९–२०
श्री महावीर १

श्रीमानसूरि ७०
श्रीमालीय १२
श्री लावण्यविजय वाचक ७०
श्री वज्रस्वामि १९–२०
श्री वर्धमान १ ३८–३९–४०
श्री विष्णुकुमार १९–२०
श्री वीर १
श्री शत्रुंजय ६७
श्री शंखेश्वर पार्श्वनाथ १२
श्री शांतिसूरि १२
श्री संप्रतिजिन ६७
श्री सर्वानुभूति १९–२०
श्री सिद्धसेनसूरि १९–२०
श्री सिद्धाचल ६७
श्री सुनक्षत्र १९–२०
श्री सुप्रतिष्ठ २६
श्री सुमति–साधुसूरि १२
श्री हेमचन्द्राचार्य १२–१९–२०
श्रुतव्यवहार ४९
समुद्रसूरि २९–३०
सवार्थसिद्धि २३–२४
सागर श्रेष्ठी २३–२४
६०
सिद्धपुर ४३–५९–६०
सिन्धु नदी २३–२४
सुशीला ६७
सूर्यपुर ४३
सूर्यवती ४३
सौराष्ट्र ६७
समुद्र-सेन २९–३०
संकाश ६० थी ६७
संगय (संगत) २
संप्रदाग–स्थल २३–२४
स्तनिक ४३

---

६. अवचूरिका अनुवाद-गत

अमदावाद ३८–३९–४०
अयोध्या ६०
आनन्दप्रेस ३८–३९–४०
गौतम ४३
यंधीला ६०
जीर्ण श्रेष्ठि २
नीति ३८, ४०–४०
भाक्नगर ,, ,, ,,
मगध २९
रत्नशेखरसूरि ३८–३९–४०
रामचन्द्र २९
थर्धमान ३८, ३९, ४०
बादिवेताल – शान्तिसूरि १२
विद्याविजय ७०
शक्रेन्द्र ६०
शुनिक द्विज २९
सत्य ३८, ३९, ४०
सागर श्रेष्ठि ६७
सिद्धाचल ६७
सम्प्रतिजिन ६७
संकाश श्रावक ६८
हर्षसूरि ३८, ३९, ४०

---

७. कथा – अकारादि

भद्रशेठ	१२	महाकाल	६७
कर्मसार–पुण्यसार	६७	रुद्रदत्त	२९–३०
चन्द्रकुमार	४३	ऋषभदत्त	९
देपसेनमाता	१२	सागरशेठ	२३–२४, ६०
बे श्रेष्ठिपुत्रो	८	संकाश श्रावक	६० थी ६७
मृगश्राबक	२		

આ વિષયની ગંભીરતા અને મર્મો

(૧) **દેવ દ્રવ્યોની વૃદ્ધિ** વિગેરે આજ્ઞા પૂર્વક એટલે કે વિધિ પૂર્વક કરવાની ભલામણ આઠમી ગાથામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં છે. એ પ્રમાણે બધાય ધાર્મિક દ્રવ્યો માટે સમજવાનું છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદરૂપ આજ્ઞા વિના ગમે તેટલી વૃદ્ધિ કરો, પરંતુ તે વૃદ્ધિ નહીં પણ પરિણામે હાનિ ગણાય છે. દ્રવ્યો કરતાં સર્વોત્કૃષ્ટ મહત્તા આજ્ઞાના પાલનની સમજવાની હોય છે. તે વિના હાનિ થાય જ.

(૨) મહાસાત્ત્વિક ગુણો ધરાવનાર નિર્લોભી દેવાદિ દ્રવ્યોનો વધારો કરવાના ખાસ અધિકારી હોય છે. તે ૧૧ મી ગાથામાં સરસ રીતે બતાવેલ છે. આધ્યાત્મિક ગુણોની પ્રબળતા દેવાદિ દ્રવ્યોની વૃદ્ધિ–રક્ષા–સારસંભાળ વિગેરેમાં મુખ્ય કારણભૂત હોય છે.

(૩) **બારમી ગાથામાં**—વૃદ્ધિ કરવાની જુદી જુદી રીતોના સંક્ષેપમાં નિર્દેશો કરવામાં આવેલા છે, કે જે સૂક્ષ્મતાથી સમજવા જેવા છે.

(૪) **વિનાશ દ્વારમાં**—રાગ, દ્વેષ, લોભ દુરાગ્રહ અજ્ઞાન સંશય, ઉતાવળ, ભ્રમણા, ઉપેક્ષા બુદ્ધિ વિગેરે ભાવ દોષોને વિનાશ કરવા–કરાવવામાં મૂળ કારણો તરીકે જણાવ્યા છે. ઉપરાંત, રક્ષણ કરવાની જાગૃતિ રાખવા માટેની આજ્ઞા પ્રધાન સાવચેતીઓ પણ–૧૭ મી વિગેરે ગાથાઓમાં બતાવેલી છે. વિનાશના ૧૧૨ પ્રકારો બતાવીને તે વિષયને ખૂબ વ્યવસ્થિત રીતે સમજાવવામાં આવેલો છે. જેથી રક્ષા કરવાના પ્રકારો બરાબર સમજાય.

(૫) **ગુણ દ્વારમાં**—શ્રી તીર્થંકરપણું પામવાના તથા મોક્ષ પામવા સુધીના ફાયદા સ્પષ્ટ રીતે બતાવવામાં આવેલા છે (ગાથા–૨૩–૨૪–૨૫ મી) વૃદ્ધિ વિગેરે કરવાથી આત્માના રત્નત્રયી રૂપ આધ્યાત્મિક ગુણોના વિકાસ રૂપ મુખ્ય મુખ્ય ફાયદાઓ બતાવ્યા છે.

(૬) દેવાદિ દ્રવ્યોને હાનિ પહોંચાડવા વિગેરેથી આ ભવમાં તથા ભવાંતરમાં કયા કયા નાના મોટા તથા મહાપાપોના પરિણામો ભોગવવા પડે છે? તેનું વિસ્તારથી વર્ણન પાંચમા દોષ દ્વારમાં (ગાથા ૨૬ થી ૪૪ સુધી ખાસ મનનથી વાંચવા તથા સમજવા જેવું) છે. તેથી કયા કયા ભાવ દોષો પ્રાપ્ત થાય છે.? તથા બાહ્ય–દ્રવ્ય દોષો પણ બોધિનાશ, અનંત સંસાર, તથા દરિદ્રકુળમાં જન્મ વિગેરે કયા કયા દોષો પ્રાપ્ત થાય? તે ઠીક રીતે બતાવેલા છે. ધર્મની નિંદા

કરવાના પાપ-રૂપ દોષો પ્રાપ્ત થાય. તેના ચે ભયંકર પરિણામો પ્રાપ્ત થાય એ વિગેરે બતાવેલ છે.

(૭) **પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર**—દોષો કરવાના ખાસ ઈરાદા વિના ભૂલ કે અજાણતાં થઈ ગયેલા દોષોના નિવારણ માટે ભાવપૂર્વક આલોચના પ્રાયશ્ચિત્ત કરવામાં આવે તો કેવી રીતે તેનું નિવારણ થાય છે? અને તેથી શા શા આધ્યાત્મિક વિશિષ્ટ ફાયદા થાય છે? તે ૫૭ મી ગાથા સુધીમાં ઠીક રીતે બતાવેલ છે. પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાના તથા આલોચના કરવાના વિધિ વિસ્તારથી સારી રીતે બતાવવામાં આવેલા છે. જે મનન કરવા જેવા છે. તે જૈનશાસનની વાતો કેટલી નિર્દોષ, આકર્ષક અને ચમત્કાર પામે તેવી હોય છે.

(૮) **દૃષ્ટાન્ત દ્વારમાં**—ઉપભોગ વિગેરેથી દેવ દ્રવ્યાદિકના આ ભવ તથા પરભવમાં ભોગવવા પડેલા દુઃખો, કષ્ટો તથા સાથે સાથે આત્મામાં પ્રાપ્ત થતા ભાવદોષો પણ કથાઓ દ્વારા બતાવવામાં આવેલા છે. તથા દોષોના નિવારણથી પ્રાપ્ત થતા ગુણો પણ બતાવવામાં આવેલા છે. શ્રી સંકાશ શ્રાવકના દૃષ્ટાન્તમાં દેવ દ્રવ્યમાં ધન આપવા માટે ધન મેળવી, તેનાથી લાગેલા ખાસ પાપ નિવારવા માટે દેવાદિ ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગ કરવા ખુદ તીર્થંકર પ્રભુ ધન મેળવવાનો ઉપદેશ આપે છે, નહીં કે સાંસારિક સુખ મેળવવા માટે છે. કેમ કે કોઈક જીવોનો તે દોષ એ રીતે નિવારણ પામે તેમ હોવાથી એ ઉપદેશ જરૂરી છે. એ મુખ્ય દોષ ગયા પછી છેવટે ભાવ દોષો જવાથી સંકાશ શ્રાવક મોક્ષ પામે છે.

એટલે દેવ દ્રવ્યના ઉપભોગના દોષનો નાશ બીજા ગુણોની પ્રાપ્તિ માટેની ભૂમિકા બની રહે છે.

આ રીતે, આ દ્રવ્યો સાથે ભાવ ગુણો અને ભાવદોષોના સંબંધો બતાવી તેને લીધે થનારા ગુણો અને દોષો બતાવેલા છે. ને આ વિષયની શ્રી ગ્રંથકાર મહારાજશ્રીએ પૂર્વાચાર્યોના વચનો પૂર્વક સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતમ હકીકતો પણ આ ગ્રંથમાં જણાવી છે.

(૯) **વિષયનું ગહનપણું**—ધાર્મિક દ્રવ્યોની રક્ષા તથા હાનિ પહોંચાડવાના લાભ તથા હાનિઓનું શાસ્ત્રીય નિરૂપણ કેટલું બધું ઊંડાણ ધરાવે છે? તેનો ખ્યાલ આથી આવી શકે તેમ છે.

આ ધાર્મિક દ્રવ્યો રૂપ જૈન ધર્મનો પાંચમો સ્તંભ પણ કેટલો મહત્ત્વનો છે? તથા જૈન શાસન, શ્રી સંઘ, જૈન-શાસ્ત્રો, જૈન ધર્મ વિગેરે સાથે કેવો કેવો મહત્ત્વનો સંબંધ ધરાવે છે? તેનો પણ પદ્ધતિસરનો સારો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

તથા સૂક્ષ્મ નિરૂપણ કરવાના ગ્રંથકારશ્રીના પ્રયાસનો પણ ખ્યાલ આવશે કે જે પૂર્વાચાર્યોના નિરૂપણોના સંદર્ભના અનુસંધાન સાથે કરવામાં આવેલો છે. પોતાની મતિકલ્પનાથી કાંઈપણ ન કહેવાની કેટલી બધી કાળજી રાખી છે, એ સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે. પ્રાચીન ગ્રંથકારો કેટલા બધા સાવચેત અને રચનાકુશળ હતા ? તેનો પણ ખ્યાલ આવશે.

(૧૦) વિધિ માર્ગો

जइ इच्छह णिव्वाणं, अहवा लोएसु विउलं कित्तिं ।
ता जिणवर णिद्दिट्ठे, विहिमग्गे आयरं कुणह ॥६८॥

ભાવાર્થ :-"જો મોક્ષ અથવા વિશ્વમાં સુવિસ્તૃત કીર્તિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ બતાવેલા વિધિ માર્ગમાં આદર રાખો" (૬૮)

વિધિમાર્ગનો અર્થ ઘણો વિશાળ થાય છે. ધર્મની આરાધના, આચારો, અનુષ્ઠાનો તેના માટેની વિધિ, જૈન-શાસનની વ્યવસ્થા માટેના વિધિ-વિધાન બંધારણ તેના સંચાલન માટેના શ્રી સંઘ તરફના વિધિ-વિધાન, શિસ્ત બંધારણીયતા પાલનના નિયમો, દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિના વિધિ, તેના રક્ષણના વિધિ, વહીવટ અને સારસંભાળના વિધિ વિગેરેનો પણ વિધિમાર્ગમાં સમાવેશ થાય છે. અને વિધિમાર્ગ પણ જિનેશ્વર દેવોએ બતાવેલો હોવો જોઈએ, ગમે તેવા બતાવેલા વિધિ વિધાન વિગેરે ન હોવા જોઇએ. આ પણ મોટામાં મોટી શરત છે.

विधिरागो-विधिकथनं विधिस्थानं विधीच्छूनाम् ।
अविधि निषेधश्च, प्रवचनभक्ति प्रसिद्धा नः ।

અધ્યાત્મસાર

ભાવાર્થ :-(૧) વિધિ તરફ સદ્ભાવ (૨) વિધિનો ઉપદેશ (૩) વિધિની ઇચ્છા રાખનારાઓને વિધિ સમજાવવા અને (૩) અવિધિનો, વિધિથી મિશ્રિત થઈ કર્ત્તવ્ય થતું હોય તો તેનો નિષેધ કરવો-અવિધિની રૂકાવટ કરવી એ જૈનશાસન તરફની આપણી સાચી ભક્તિ સાચવવાનો મુખ્ય-પ્રસિદ્ધ માર્ગ-ઉપાય છે. (જીવનની દરેક બાબતોમાં આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું) આ સાર છે. શ્રી તીર્થંકરની આજ્ઞા પ્રમાણેના માર્ગથી જેટલા દૂર જવાય છે. એટલું વ્યક્તિગત રીતે અને સામુદાયિક રીતે નુકશાન, પાપ-અહિત થાય જ છે, અને થતું જ હોય છે." આ ભાવાર્થ છે.

"વિધિ" શબ્દથી તીર્થંકર પ્રભુએ સ્થાપેલા તીર્થનો–શાસન સંસ્થાનો પણ વિધિવિધાન છે, એમ પણ સમજી લેવું જ જોઈએ. (તે પણ પ્રભુની આજ્ઞા અનુસારે હોય.)

શ્રી તીર્થંકર પ્રભુએ બતાવેલી જીવન સિદ્ધાન્તો અને ધોરણોને જુનવાણી, રૂઢિવાદી, વહેમો વિગેરે કહીને તેને દૂર રાખી, આજે બીજી રીતે જ જીવન ધોરણો વિગેરે અપનાવવાથી, ધાર્મિક સામાજિક તથા રાજકીય તરફ મન દોરાયા વિના રહેવાનું જ નથી. પરિણામે મહાવિનાશનું શરણ અવશ્ય બની રહેતું હોય છે.

(૧૧) ધર્મ મંગળરૂપ કયારે ?

જૈન શાસન યોગ્યતા પ્રમાણે ઓછે વધતે અંશે સર્વના જ કલ્યાણનું કારણ છે. સર્વ ધર્મો સર્વમાનવો સર્વપ્રાણીઓના કલ્યાણનું અવશ્ય કારણ છે. ધર્મ પોતે મંગળ રૂપ છે. પરંતુ તેમાં મંગળપણું તો જૈન શાસનને લીધે જ આવતું હોય છે. તેથી સર્વધર્મોને જગતનાં ટકી રહેવામાં તે મુખ્ય કારણભૂત છે, ને સર્વના કલ્યાણનું કારણ રૂપ થાય છે. શાસન નિરપેક્ષ શાસન આજ્ઞા રહિત કરો તો ધર્મ પણ મંગળરૂપ ન હોય, શાસન નિરપેક્ષ થતા ધર્મથી બહારથી ધર્મ દેખાતો હોય, પરંતુ બહુ તો તે સ્વરૂપ ધર્મ સંભવી શકે, પરંતુ સાનુબંધ ધર્મ બની ન શકે. અને કેટલીક વાર તો અધર્મ રૂપે વિરાધના રૂપ પણ પરિણમે એવા પણ શાસ્ત્રકાર મહારાજાઓના વચનો છે.

આ મૂળ બાબતો ખાસ સમજવા જેવી છે. જે નીચેના શ્લોકમાં સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલ છે :

" सर्व मंगल मांगल्यं, सर्व कल्याणकारणं ।
प्रधानं सर्व धर्माणां, जैनं जयति शासनं ॥ "

ભાવાર્થ :–"સર્વ મંગલોમાં મંગલપણા રૂપ જૈનશાસન વિજય પામે છે, કે જે સર્વના સર્વ કલ્યાણના કારણભૂત છે, અને સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોમાં મુખ્ય શાસન રૂપ છે."

[અનુસંધાન ટાઈટલ પેજ બીજાથી ચાલુ]

૨૩ ધર્મ રક્ષકનું કર્તવ્ય-ઉતાવળ ન કરશો
૨૪ મુંબઈમાં મળતી ધર્મ પરિષદને વિચારવાના કેટલાય ગૂઢ પ્રશ્નો
૨૫ ધર્મ પરિષદ સામેની આ લાલબત્તીને કોઈ અવગણશો નહિ
૨૬ લીમીટેશન આફ એડમીનીસ્ટ્રેશન વાય વાયેોલેશન ધેર ઑફ ?
૨૭ ધર્મ ખાતાના વહીવટદારોને કસોટીનો પ્રસંગ ચાલ્યો આવે છે.
૨૮ જયન્તિની ઉજવણીમાં શા માટે ન ન ભળાવું ?
૨૯ જૈન સંસ્કૃતિ રક્ષક સભાનો પ્રથમ સંક્ષિપ્ત હેવાલ
૩૦ જૈન સંસ્કૃતિ રક્ષક સભાનો દ્વિતીય હેવાલ
૩૧ ક્રિયા--ઉદ્ધાર
૩૨ સ્વપ્ન બોલી માર્ગદર્શિકા
૩૩ આપણું સ્વરાજ્ય એટલે વિદેશીઓએ નક્કી કરેલ રસ્તે આપણી દોટ
૩૪ પબ્લીક ટ્રસ્ટ એકટ અંગે ગોધરાની જનતાએ કરેલો વિરોધ
૩૫ આયર કમીશનનો રીપોર્ટ
૩૬ હિન્દુધર્મ અને જૈન સમાજનો ગુંચવાડો
૩૭ પબ્લીક ટ્રસ્ટ બીલ અને આમ જનતા
૩૮ આપણે વસ્તી ગણત્રીની ગેરસમજના ભોગ ન બનવું જોઈએ
૩૯ હાલના તબકકે જૈન સંઘે શું કરવું જોઈએ ?
૪૦ મહાવીર પ્રભુ નિર્વાણ-દિને આરાધકોને નમ્ર નિવેદન
૪૧ સાતમું અધિવેશન સુંદરલાલ કાપડિયાનું ભાષણ
૪૨ ધાર્મિક સખાવતી ટ્રસ્ટો વિષે જૈન મત
૪૩ પબ્લીક ટ્રસ્ટ બીલનો અમલ ન થાય માટે ધર્મના આગેવાનોને ઉચિત ખુલાસા

જરૂર વાંચો ! મનન કરો !

આજના ઘોડાપૂરે ધસમસીને વધી રહેલા ભૌતિકવાદી યુગના અંજામણા પ્રકાશથી વિચારકતા-તટસ્થતા ઘટવાથી કેટલાક સનાતન સત્યોના પણ છડેચોક અવમૂલ્યન થઈ રહ્યા છે, અને તે પણ હરખાતે હૈયે સારું મનાઈ રહ્યું છે—

આ વિષમ સ્થિતિમાં આપણું યોગ્ય કર્તવ્ય ચીંધનાર કેવળ નિઃસ્વાર્થ ભાવે ધર્મપ્રેમી જનતાની તત્ત્વરૂચિ વિકસાવવા છેલ્લા ૧૦ વર્ષથી પ્રગટ થતું.

હિત–મિત–પથ્યં–સત્યં

વાર્ષિક મૂલ્ય પાંચ રૂપીઆ

દર મહિને પ્રકાશિત થાય છે.

જરૂર ગ્રાહક થાઓ
જુની ફાઈલો બાંધેલી તૈયાર મળે છે.

–: શીરનામું :–

તંત્રી : અરવિંદ મ. શાહ.

૯૧, કૃષ્ણગલી • સ્વદેશી માર્કેટ

મુંબાઈ ૨.

આવરણ • દીપક પ્રિન્ટરી • અમદાવાદ–૧